

ირაკლი გაბისონია, ალექსანდრე ტალიაშვილი,
სალომე ხიზანიშვილი

„სოციალური სამართლიანობა და საბაზრო ეკონომიკა“

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი 2021

დამხმარე სახელმძღვანელო გამოცე-
მულია საქართველოს ტექნიკური უნივერ-
სიტეტის სამართლისა და საერთაშორისო
ურთიერთობების ფაკულტეტის სამეცნიე-
რო-კვლევითი პროექტის „სამართლის ფი-
ლოსოფიის“ ფარგლებში

რედაქტორი

ჯემალ გაბელია

რეცენზენტი

ნინო ნიშნიანაძე

ტექნიკური რედაქტორები

ელენე ჩალაძე
თამარ ბარამია

ISBN 978-9941-25-922-7

© ი. გაბისონია, ა. ტალიაშვილი, ს. ხიზანიშვილი

© საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამართლისა და
საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტი

გამომცემლობა „მერიდიანი“ 2021

სარჩევი

თავი I. სამართლებრივი სახელმწიფო და საბაზრო ეკონომიკა.....	8
თავი II. სამართლიანობის პარადიგმა საბაზრო ეკონომიკაში	20
თავი III. სოციალური სამართლიანობა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში	31
თავი IV. სოციალური სახელმწიფოს საგადასახადო პოლიტიკის სამართლებრივი და ეკონომიკური ასპექტები	53
თავი V. სამეწარმეო საქმიანობის რეტროსპექტივა	83
თავი VI. სამეწარმეო საქმიანობის ორგანიზაცია და სამართლებრივი ფორმები	94
თავი VII. მეწარმეობაში სამართლიანობის იმპლემენტაციის ზოგიერთი ასპექტი	109
თავი VIII. კონკურენციის რეგულირების თეორიების ისტორიული რეტროსპექტივა	122
თავი IX. სამართლიანი კონკურენცია, როგორც საბაზრო ეკონომიკის ფუნდამენტური პრობლემა	134
თავი X. კონკურენციის სახელმწიფო რეგულირება და ანტიმონოპოლიური საქმიანობა	146

თავი XI. უმუშევრობა და სიღარიბე - სოციალური უსამართლობის შედეგი.....	158
თავი XII. საბაზრო ეკონომიკა და მისი გვერდითი მოვლენები.....	172
თავი XIII. ადამიანის უფლებათა შესახებ აქტები და კონვენციები	198

შესავალი

ნაშრომის მიზანია სამართლის, საბაზრო ეკონომიკისა და სამართლიანობის ურთიერთდამოკიდებულება განხილული იქნას სამართლებრივი და ეკონომიკური ასპექტებით. ნაშრომი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გზამკვლევი იქნება XXI საუკუნეში სოციალური დემოკრატიის განვითარების პროცესში გამოვლენილი პრობლემების მეცნიერული ანალიზის თვალსაზრისით.

ნებისმიერი თანამედროვე სახელმწიფოს მიერ პოლიტიკური კურსის შეფასებისას, მოსახლეობის ცხოვრების დონის ნიშნული ქვეყნის პოლიტიკური განვითარების კრიტერიუმი და ორიენტირია, ამდენად, ის განსაკუთრებული აქცენტებით ითხოვს განხილვას, ნაშრომის მიზანიც სწორედ ეს არის.

ცნობილია, რომ გლობალურ მსოფლიოში ეკონომიკის განვითარება ღრმა სოციალიზაციის ტენდენციით ხასიათდება. მთავრობის წინაშე მწვავედ დგას სიღარიბის დაძლევის და რესურსების სამართლიანი განაწილების უმწვავესი პრობლემა.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში თუ რამდენად შესაძლებელია, სამართლებრივი ნორმებით სამართლიანობის პრინციპების დაცვა, ეს საკითხი (საქართველოში სამეცნიერო წრეების მიერ) სერიოზული განხილვის საგანი არ ყოფილა.

ამავდროულად, საზოგადოებაში მწიფდება აზრი, რომ საბაზრო ეკონომიკის მოდელი არასამართლიანია, რომ ეკონომიკის სფეროში უნდა ჩამოყალიბდეს ახალი სახის ურთიერთობები, რომელიც, თავის მხრივ, მოითხოვს პოლიტიკური და სამართლებრივი ხასიათის ახლებურ მიდგომებს.

რასაკვირველია, საბაზრო ეკონომიკის ახალი მოდელ-

ის, მისდამი ახალი მიდგომების საბოლოო მიზანი უფრო მეტად ცივილური და ჰუმანური სოციალური სისტემების (პოლიტიკური, სამართლებრივი, ეკონომიკური, კულტურული) შექმნაა, რომელიც ადამიანებს მისცემს შესაძლებლობას იცხოვრონ სამართლებრივად გარანტირებულ გარემოში, ხოლო ისტორიულ ცვლილებებთან შესაბამისი წინააღმდეგობები კონფლიქტების გარეშე გადაჭრან.

ნაშრომი „სოციალური სამართლიანობა და საბაზრო ეკონომიკა“ მიზნად ისახავს სამართლიანობის პარადიგმის, როგორც სამართლიანობის იდეისა და შეხედულებათა ერთობლიობის ზეგავლენის შესწავლას საბაზრო ურთიერთობებზე, ეკონომიკის თავისუფლების ხარისხსა და საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პერსპექტივაზე.

საბაზრო ეკონომიკამ, მისმა დინამიურმა ტრანსფორმაციამ სამყაროს ბევრი სიკეთე მოუტანა, მაგრამ, ამავე დროს, ბევრი თავსატეხიც გაუჩინა. ეკონომიკის განვითარების გლობალიზაციამ მსოფლიოში თვალნათლივ წარმოაჩინა მისი უსაზღვრო შესაძლებლობები, მაგრამ, ამავე დროს, სამართლიანობის თვალსაზრისით თანმხლები პრობლემების მთელი სპექტრი გამოიკვეთა, რომლის რეგულირების და ნორმალიზაციის გარეშეც, მომავალში შეუძლებელი იქნება ბიზნესის და საზოგადოებრივი ცხოვრების ჰარმონიული თანაარსებობა და განვითარება.

სამართლიანობის დამკვიდრება საბაზრო ეკონომიკაში, მაკროეკონომიკურ პროცესებთან მისი სათანადო კორელაციის და სინქრონიზაციის გარეშე გაუაზრებელი აქტივობებია, რომელიც შეიძლება ბევრად უფრო დამაზიანებელი აღმოჩნდეს საზოგადოებისათვის, ვიდრე ამ გადანწყვეტილების მიუღებლობის შედეგად შექმნილი პირობები.

სოციალური წესრიგი და გარემო მნიშვნელოვან ზეგავ-

ლენას ახდენს საბაზრო ეკონომიკის განვითარების ტემპებსა და დინამიკაზე, რადგან ცვლილებებზე მოთხოვნილება ჯერ ადამიანთა მსოფლმხედველობაში ყალიბდება და შემდეგ ფორმირდება როგორც საზოგადოებრივი მოთხოვნა კანონებსა და ეკონომიკურ ურთიერთობებში.

ხანგრძლივი ტრანსფორმაციის შედეგად ჩამოყალიბებულ საქართველოს ეკონომიკაში, სამართლიანობის საკითხის შესწავლა განსაკუთრებით აქტუალურია, რადგან მიუხედავად საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირების საერთო პრინციპების, მექანიზმებისა და ინსტრუმენტებისა, ყველა ქვეყანაში საბაზრო ეკონომიკას მაინც აქვს კონკრეტული ქვეყნისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები და დამკვიდრების კულტურულ-ისტორიული ტრადიციები.

თავი პირველი. სამართლებრივი სახელმწიფო და საბაზრო ეკონომიკა

სამართლიანობა აბსტრაქტული, მორალური და საერთო სამართლებრივი კატეგორიაა.

„XXI საუკუნეში ზოგადსაქაცობრიო ფაქტორების მნიშვნელოვანი ზრდის გამო საქართველოს სახელმწიფოებრიობის განვითარებისათვის იურიდიული სამართლიანობა კონსტიტუციური პრინციპია, რის საფუძველზე ვცნობთ და ვაღიარებთ სამართლებრივი სახელმწიფოს არსებობას; სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და პიროვნების ურთიერთკავშირს, მათი უფლება-მოვალეობების დემოკრატიულ პრინციპებს. თუმცა სამართლებრივი სახელმწიფოს ჩამოყალიბების პროცესში სამართლის ზნეობრივი შინაარსის უგულებელყოფა გამორიცხული არაა“.¹

სამართლიანობის პარადიგმა მკაფიოდ ავლენს ზღვარს ეკონომიკაში რეალურ მოთხოვნებსა და პოლიტიკურ პოპულიზმს შორის. ეს აუცილებელია იმისათვის, რომ არსებული რესურსები დაბალანსდეს საზოგადოებრივ მოთხოვნებთან. ყველა სხვა შემთხვევაში სამართლიანობის მოთხოვნით განხორციელებული ეკონომიკური აქტივობები წარუმატებელი იქნება და მნიშვნელოვან ზიანს მიაყენებს ქვეყნის ეკონომიკურ პოტენციალს.

თანამედროვეობის გამორჩენილი პოლონელი ეკონომისტის ლეშეკ ბალცეროვიჩის აზრით, „მეურნეობის რაციონალური გაძღოლა, უპირველეს ყოვლისა, ნიშნავს იმას, რომ სწორედ ავირჩიოთ საქმიანობის ის მიმართულება, რომელსაც რესურსების შეზღუდული რაოდენობის გამოყენებით ყველაზე მაღალი შედეგის მოტანა შეუძლია. რა

¹ ს. ხიზანიშვილი, ი. გაბისონია, ა. ტალიაშვილი., სამართლიანობა, ფილოსოფიურ-სამართლებრივი ასპექტები., თბილისი; 2019; 172

გვაქვს მხედველობაში, უპირველეს ყოვლისა? უმთავრესი და უმნიშვნელოვანესი არის განვითარების ტემპები, ამიტომ თუ სახელმწიფო მოექცევა ინტერესთა ჯგუფების ან პოლიტიკოსთა დემაგოგიის ქვეშ, რომლებიც ხალხში პოპულარობის მოხვეჭას ცდილობენ, ცხადია, იგი ვერ შეძლებს რაციონალური სამეურნეო პოლიტიკის გატარებას, რაც, უპირველეს ყოვლისა, შეზღუდული რესურსების ეფექტურ გამოყენებას გულისხმობს. ამით ზიანი მიადგება მთელს საზოგადოებას, ვინაიდან შეფერხდება ქვეყნის ეკონომიკის წინსვლა".²

ეკონომიკური რეფორმები და სამართლიანობის თემა არის კიდევ ერთი პარადიგმის მნიშვნელოვანი ასპექტი. ნებისმიერი რეფორმა, მათ შორის ეკონომიკური, მოითხოვს მის კოორდინაციას საბაზრო მექანიზმებთან და თუნდაც მისი განხორციელების საწყის ეტაპზე შეიცავდეს გარკვეული უსამართლობის ნიშნებს ის ამ ეტაპზე მხოლოდ ეკონომიკური განვითარების ლოგიკას უნდა დაექვემდებაროს, სხვა შემთხვევაში რეფორმები თანმიმდევრობის რეჟიმიდან გადავლენ ქაოსში. ეკონომიკას არ უყვარს იმპულსურობა და ის მკაცრად ემორჩილება საბაზრო კანონებს. რეფორმების თანმიმდევრობა შესაძლებელია უზრუნველყოფილი იყო მხოლოდ იქ, სადაც მთავრობას აქვს მათ განხორციელების მკაფიო სტრატეგია და ტაქტიკა.

სამართლიანობა ეკონომიკაში ეფუძნება, რამდენიმე უმნიშვნელოვანეს პრინციპს, რომლის დაცვა უპირობოდ აუცილებელია იმისათვის, რომ სამართლიანობა იყოს ეკონომიკური განვითარების ლოგიკის ორგანული ნაწილი, ეს პრინციპები შეიძლება ასე ჩამოყალიბდეს:

პოლიტიკური პოპულიზმისაგან თავშეკავება;

² ლ. ბალცეროვიჩი, „თავისუფლება და განვითარება“, თბილისი., 2004., 354

ეკონომიკური რეფორმების თანმიმდევრობა;

საზოგადოებრივი დოვლათის განაწილებაში სახელმწიფოს, ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს შორის წესრიგიანობა;

მატერიალური, ადამიანური და ფინანსური რესურსების ხარჯვაში ზომიერება და კეთილგონიერება. მეცნიერები მიუთითებენ, რომ სახელმწიფოს ჩართვა ეკონომიკაში შეიძლება იყოს ორი სახის: „სამართლებრივი გზით, როდესაც სამეურნეო სუბიექტებს შორის ეკონომიკური ურთიერთობა კონკურენციის თანაბარი პირობების დადგენით რეგულირდება (ერთიანი წესები ყველასათვის), და მეორე, როდესაც სამეურნეო პირობებში პოლიტიკური, სოციალური, ეკონომიკური და სხვა ამოცანების გადაჭრას სახელმწიფო ახორციელებს სპეციალური ღონისძიებების, ეკონომიკაში სახელმწიფო რეგულირების ფორმისა და მეთოდების აქტიური გამოყენებით, თუ პირველ შემთხვევაში სახელმწიფოს ჩარევის აუცილებლობა არ აჩენს კითხვებს. პოლიტიკური, სამართლებრივი, ეკონომიკური და სხვა ღონისძიებებით საბაზრო ურთიერთობაში სახელმწიფოს ჩარევა, ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში, არსებული სოციალური პირობების გათვალისწინებით, საჭიროებს მისი ეფექტურობისა და მიზანშეწონილობის შეფასებას“.³

საზოგადოებრივი დოვლათის განაწილებაში სახელმწიფოსა, ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს შორის წესრიგიანობა დიდი და ვრცელი თემაა, თუმცა მათ შორის ფულადი რესურსების განაწილებაა ყველაზე აქტუალური. ეს განპირობებულია იმით, რომ ფინანსები ქვეყნის ეკონომიკური სისტემის წამყვან რგოლს წარმოადგენენ და მათ აქვთ მხ-

³ В.А. Вайпан. «Теория справедливости: право и экономика. Москва. Юстицинформ, 2017, стр. 136-136

ოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ნიშნები და სპეციფიკა:

პირველი ის ფულადი ურთიერთობებია, რომელიც უკავშირდება მატერიალური წარმოების სფეროდან ფულადი ნაკადების სამართლიან გადანაწილებას არამატერიალურ დარგებში, როგორიცაა: კულტურა, განათლება, მედიცინა, ეკოლოგია და სხვა;

მეორე სახელმწიფო პოლიტიკური კონფიგურაცია აჩენს სამართლიან ფინანსურ ურთიერთობებზე მოთხოვნილებას;

მესამე - ფინანსების სამართლიანი გადანაწილება გავლენას ახდენს კვლავწარმოების პროცესის მთელ მსვლელობასა და საინვესტიციო გარემოზე.

ფინანსური რესურსების რაციონალური გადანაწილება მჭიდრო კავშირშია მსოფლიო ეკონომიკის რეალურ სექტორში მიმდინარე პროცესებთან, რადგან გლობალიზაციის პირობებში ბიზნესში წარმატებულ საქმიანობას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, და მისი წილი მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებაში წლიდან წლამდე მნიშვნელოვნად იზრდება. მატერიალური, ადამიანური და ფინანსური რესურსების ხარჯვაში ზომიერება და კეთილგონიერება რესურსების სიმცირის პრობლემას უკავშირდება, მათი რაციონალური ხარჯვა და რაც მთავარია სამართლიანი განაწილება იძლევა საზოგადოებრივი დოვლათის წარმოებაში ახალ შესაძლებლობას.

დღეს გლობალურ მსოფლიოში ეკონომიკის განვითარება ღრმა სოციალიზაციის ტენდენციით ხასიათდება, რადგან მთავრობების წინაშე ძალზედ მწვავედ დგას სიღარიბის დაძლევისა და რესურსების სამართლიანი განაწილების უმწვავესი პრობლემა. მსოფლიოს წამყვანი ფინანსური ინსტიტუტები ფისკალური და მონეტარული

პოლიტიკის განსაზღვრის დროს, ძირითად აქცენტებს აკეთებენ სოციალური სამართლიანობის იმპერატივებზე, როგორც ეკონომიკური სტაბილურობის უმნიშვნელოვანეს მიმართულებაზე, რადგან მოსახლეობის ზრდა დედამიწაზე და მისი გამოკვება, კლიმატის ცვალებადობა, სოციალური უთანაბრობა, მიგრაცია და სხვა გლობალური თემები თანამედროვე სამყაროსთვის მძიმედ მოსაგვარებელი პრობლემები ხდება.

მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, „თუ 1998 წელს დედამიწაზე ცხოვრობდა 5.9 მილიარდი ადამიანი, 2018 წელს მოსახლეობამ შეადგინა 7.6 მილიარდი. 20 წლის წინ მოსახლეობის 50,5 პროცენტი ცხოვრობდა სოფლად, დღეს ქალაქებში მცხოვრები მოსახლეობის წილი გაიზარდა 55,5 პროცენტამდე, ხოლო მსოფლიო ბანკის პროგნოზით, ეს მაჩვენებელი 2050 წელს მიაღწევს 66,5 პროცენტს“,⁴ რაც არა მარტო მოსახლეობის გამოკვების, არამედ მიგრაციის და უმუშევრობის უმწვავესი პრობლემა ხდება. ასეთ პირობებში მიმდინარეობს საზოგადოების პოლარიზაცია და რესურსების დიდი ნაწილი მდიდართა ხელში ხვდება, რაც იწვევს სიღარიბის უფსკრულის გაღრმავებას და უმუშევრობის ზრდას. თანამედროვე ადამიანი ცხოვრობს არა მარტო ბუნებრივ, არამედ კულტურულ გარემოში და ამიტომაც სამართლიანობა წმინდა მორალური კატეგორიიდან ეკონომიკურ პრობლემად გადაიქცევა.

ნობელის პრემიის ლაურიატი, ცნობილი ფრანგი ფილოსოფოსი, ანრი ბერგსონი წერს: „ისტორიულმა გამოცდილებამ ცხადყო, რომ საზოგადოების მხოლოდ ტექნოლოგიური განვითარება ვერ უზრუნველყოფს მის ზნეობრივ სრულყოფას, უფრო მეტიც, რიგ შემთხვევებში დოვლათის

⁴ ბანკები და ფინანსები 2.04.2018

ზრდა შეიძლება საშიშიც კი აღმოჩნდეს, თუ ის არ დაეფუძნება განაწილების სფეროში სამართლიანობას“.⁵

მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრიდან დღემდე, საერთაშორისო კორპორაციები იქცნენ მსოფლიო ეკონომიკური განვითარებისა და საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების მნიშვნელოვან ელემენტად. მათი მდგრადი განვითარება წარმოებისა და კაპიტალის ინტერნაციონალიზაციის, საერთაშორისო სამეურნეო კავშირების გლობალიზაციის პროცესს ასახავს. დღეს საერთაშორისო კორპორაციები შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მსოფლიო ეკონომიკის თავისებური „ლოკომოტივი“, რომელიც გზაზე თავისთვის იხვეჭს და სხვისთვის ანადგურებს ყველაფერს.

საერთაშორისო კორპორაციები, ერთი მხრივ, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების სწრაფად განვითარებადი პროდუქტია და, მეორე მხრივ, თვითონ წარმოადგენს ამ ურთიერთობებზე ზემოქმედების მძლავრ მექანიზმს.

განვითარების ასეთმა ტენდენციამ, მართალია, შექმნა ეკონომიკის ზრდის ახალი შესაძლებლობები, მაგრამ, ამავე დროს, ახლად შექმნილი მთლიანშიდა პროდუქტის გადანაწილებაში სერიოზული დისპროპორცია გაჩნდა, რაც გამოიხატა იმაში, რომ ეს სიკეთე მნიშვნელოვანწილად ხმარდება იმათ, ვისიც არის ეს ტრანსნაციონალური ბიზნესები. ეკონომიკური პოლარიზაციის ასეთი მდგომარეობა ბევრს ალელვებს დასავლეთში, რადგან იქ საზოგადოებრივი პროდუქტის განაწილებაში სოციალური სამართლიანობა და სოლიდარობა უპირველესი ევროპული ფასეულობაა.

ევროკავშირის ქვეყნების ეკონომიკის ბოლო ათწლეულის განვითარების ვექტორად განსაზღვრულია მისი სო-

⁵ Мусский И.А. Сто великих мыслителей. Москва, «ВЕЧЕ», 2000

ციალური პრიორიტეტულობა, რაც გულისხმობს ფინანსური, ეკონომიკური და სოციალური რისკების შემცირების მიზნით ეკონომიკის განვითარებაში თანამოქალაქეთა აქტიურ ჩართულობას და მიღებული სარგებლის სამართლიანად განაწილებას.

ევროპის სოციალური ქარტიის პირველ ნაწილში მითითებულია, რომ „ყოველ ადამიანს უფლება აქვს გამოკვებოს თავისი თავი შრომით, რომელსაც ირჩევს საკუთარი ნებით; ყოველ მშრომელს უფლება აქვს ჰქონდეს სამართლიანი სამუშაო პირობები; ყოველ მშრომელს აქვს უფლება მიიღოს სამართლიანი გასამრჯელო, რომელიც საჭიროა მისი და მისი ოჯახის ცხოვრების ნორმალური დონის შენარჩუნებისათვის, ყოველ მშრომელს და მის კმაყოფაზე მყოფ პირს აქვს სოციალური დაზღვევის უფლება. ოჯახს, რომელიც საზოგადოების ძირითად უჯრედს წარმოადგენს, უფლება აქვს დაცულ იქნეს სოციალურად, სამართლებრივად და ეკონომიკურად მისი ყოველმხრივი განვითარების მიზნით“.

სოციალური სამართლიანობის იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ განვითარებითა და შედეგებით ისარგებლოს არა მარტო მცირე ბიზნეს ჯგუფებმა, არამედ მთელმა მოსახლეობამ. ასეთი პერსპექტივა ზრდის დასაქმების შესაძლებლობას და ხელს უწყობს დოვლათის განაწილებაში სამართლიანობის დამყარებას. ამ იდეის განხორციელებას სჭირდება ძალზედ დეტალური პროგრამა, სადაც განერილი იქნება ყველა ეკონომიკური ღონისძიება, მექანიზმი და ინსტრუმენტი, რომლითაც შესაძლებელი იქნება ეფექტიანი სოციალური შედეგების მიღწევა.

საქართველოს ევროპული ორიენტაცია მოითხოვს მისი ეკონომიკური და სოციალური განვითარების სივრ-

ცის მაქსიმალურ დაახლოვებასა და ინტეგრაციას ამ მოთხოვნებთან. ამისთვის საკითხთა ფართო სპექტრია მოსაგვარებელი: ეკონომიკური საზღვრების დაცვა, ეკონომიკის სტრუქტურული ტრანსფორმაციის პროცესი, საინვესტიციო პოლიტიკა, ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვა, ახალ ბაზრებზე ეროვნული პროდუქციის მარკეტინგი, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარება, ექსპორტის სტიმულირება, ტურისტული ინფრასტრუქტურის სრულყოფა, სოფლის მეურნეობის პროდუქტების გადამამუშავებელი ინდუსტრიის განვითარება, სამრეწველო პოტენციალის ზრდის მიზნით, ბუნებრივი რესურსების რაციონალურად და ეფექტურად გამოყენება და სხვა.

ვფიქრობთ, რომ ეკონომიკაში სამართლიანობის პრობლემა საქართველოში არასათანადოდ ანალიზირდება. მაკროეკონომიკური ანალიზის დროს მეტი აქცენტი კეთდება გარე რისკებზე და გამოწვევებზე, ვიდრე შიდა სოციალურ პრობლემებზე. ისე, როგორც ხშირად, სხვის ცხოვრებას ვაფასებთ და აღმოვაჩენთ, რომ საკმარისად კარგად არა ვართ ჩახედული საკუთარ ცხოვრებაში.

თანამედროვე ეკონომიკაში სამართლიანობის მაღალი სტანდარტი ცხოვრების დონით იზომება, რაც სიცოცხლის ზრდას, ახალგაზრდა კადრების გადამზადებასა და მათი განათლების მაღალ სტანდარტებს უკავშირდება.

სახელმწიფოს ჩარევა განსაკუთრებით აქტიურად უნდა მიმდინარეობდეს სოციალური დაზღვევის სფეროში, სადაც დაზღვევის მექანიზმების გამოყენებით სახელმწიფო მონაწილეობს ეკონომიკის რეგულირებაში, ზემოქმედებას ახდენს კვლავწარმოების პროცესზე და ხელს უწყობს კაპიტალის დაგროვებას. აქედან გამომდინარე, სოციალური დაზღვევა, როგორც ფინანსური სისტემის მნიშვნელოვანი

მექანიზმი, ასრულებს რამდენიმე მნიშვნელოვან ფუნქციას, არის სოციალური პოლიტიკის დაფინანსების წყარო და ბიზნესისთვის დამატებითი საინვესტიციო შესაძლებლობა. სხვადასხვა ქვეყნის მაგალითებიდან ჩანს, რომ საფინანსო დანაზოგები სახელმწიფო სოციალურ სადაზღვევო სისტემებში სერიოზულ ზეგავლენას ახდენენ ამ ქვეყნების საინვესტიციო კლიმატზე როგორც მოცულობის, ასევე ინვესტიციათა ვადების ხანგრძლივობის თვალსაზრისით როდესაც სოციალურ სექტორში რეფორმა მიმდინარეობს გააზრებულად, მაკროეკონომიკური შედეგები გაცილებით ეფექტურია, რადგან ქვეყანა წყვეტს ერთდროულად ორ ამოცანას: სოციალურსა და საინვესტიციოს.

სამართლიანობას ეკონომიკაში განაპირობებს მრავალი სოციალური თუ ეკონომიკური ფაქტორი, რომელთაგან განსაკუთრებული აქტუალურობით ხასიათდება ცხოვრების დონის განმსაზღვრელი შემდეგი ინდიკატორები: ინფლაცია, სუსტი ტექნოლოგიური ბაზა, შრომის პირობები, უმუშევრობა, სიღარიბე, მოსახლეობის შემოსავლებს შორის უთანაბრობა, ჯანდაცვა, განათლება, ცხოვრების სტილი და სხვ.

სამართლიანობა, როგორც ეკონომიკური ურთიერთობების ერთ-ერთი არსებითი პარადიგმა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ქვეყნების ეკონომიკური მოწყობის ფორმასა და შინაარსზე. ბოლო ოც წელზე მეტია, დემოკრატიული ქვეყნების უმრავლესობაში დომინირებს ლიბერალური ეკონომიკის ფილოსოფია, რაც გულისხმობს იმას, რომ სახელმწიფო უნდა ზრუნავდეს ინდივიდების ეკონომიკურ თავისუფლებაზე და არ ზღუდავდეს მათ სხვადასხვა რეგულაციებით და მოთხოვნებით. ლემუკ ბალცეროვიჩი ასე განმარტავს ლიბერალიზმს ეკონომიკაში: „პრობლე-

მის ლიბერალურ გადაწყვეტას წარმოადგენს სახელმწიფოს საქმიანობის იმგვარი მოწყობა, რომ მან, ერთი მხრივ, დაიცვას ცალკეული ადამიანების მოქმედების ფართო თავისუფლება, ხოლო მეორე მხრივ, თავად არ დაარღვიოს იგი. ძლიერი სახელმწიფო ცალკეული ადამიანების ფართო თავისუფლების სამსახურში, აი, ლიბერალური კონცეფციის მთელი არსი“.⁶

ლიბერალიზმის კონცეფცია საბაზრო ეკონომიკაში ახალი არ არის, მას საკმაოდ ღრმა ისტორიული ფესვები აქვს. საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთი ფუძემდებლის, ადამ სმიტის აზრით: „საზოგადოებრივი, ეროვნული და კერძო დოვლათის წარმოების წყარო არის თავისუფალი ადამიანის მუდმივი, განუწყვეტელი, რუტინული ძალისხმევა, გაიუმჯობესოს საკუთარი პირობები. საბაზრო სისტემის ლოგიკა ისაა, რომ ის ზრდის ეკონომიკურ ეფექტიანობას, და შესაბამისად აუმჯობესებს ადამიანის კეთილდღეობას“.⁷

დღეს, როდესაც შესაძლებელია თვალი გადავავლოთ დასავლეთის ბოლო ოცნლეულის განვითარებას, თვალნათლივ შეიძლება დავინახოთ, რომ ლიბერალიზმი, განსაკუთრებით ეკონომიკაში, სულაც არ აღმოჩნდა ერთადერთი და უალტერნატივო პანაცეა. უფრო მეტიც, მან მთელ რიგ ევროპის ქვეყნებში (იტალია, საბერძნეთი, უნგრეთი, პოლონეთი, ბალტიის ქვეყნები) შექმნა სერიოზული ეკონომიკური პრობლემები, რასაც მოჰყვა სამუშაო ადგილების შემცირება, უმუშევრობის ზრდა და, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, ახალგაზრდების მიგრაცია. ეს განპირობებული იყო იმით, რომ ძლიერი ეკონომიკის ქვეყნები ადვილად შევიდნენ შედარებით სუსტი (აღმოსავლეთ ევროპის)

⁶ ლ. ბალცეროვიჩი. „თავისუფლება და განვითარება“, თბილისი, 2004, 16

⁷ 6. ფვანია, „საერთაშორისო პოლიტიკური ეკონომია: სალექციო კურსი სოციალურ მეცნიერებათა მაგისტრატურისთვის“. თბილისი, სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, 2006, 74

და არადივერსიფიცირებული ქვეყნების ბაზრებზე და უმეტეს შემთხვევებში აქტიური საინვესტიციო პოლიტიკისა და მათ ქვეყნებში წარმოებული საქონლის თავისუფლად გადაადგილების მეშვეობით შეზღუდეს ადგილობრივი მენარმეობა.

საკუთარი ეკონომიკური სივრცისა და ტრადიციების დაცვის მიზნით ბრიტანეთის ევროკავშირიდან გასვლამ, აშშ-ის პროტექციონისტული შეხედულებების მომძლავრებამ, ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში ამ მიმართულებით დაწყებულმა მოძრაობებმა დაგვანახა, რომ თავისუფალ სამყაროში ბევრი რამ იცვლება, მძლავრობს ეკონომიკურ პოლიტიკაში პროტექციონიზმი, რომლის მიზანია სამამულო წარმოების განვითარება უცხოეთიდან იმპორტირებულ საქონელზე შეზღუდვების დაწესების გზით. ეს თავდაცვითი ინსტინქტებია, რომელიც ამ ქვეყნებიდან წამოსული ზემოქმედების ტალღების სახით შეუქცევადად ვრცელდება მთელს მსოფლიოში. ალბათ, მომავალში, ეკონომიკაში ლიბერალიზმთან სოციალური სამართლიანობის სწორი შეხამება ისეთივე მნიშვნელოვანი აღმოჩნდება კაცობრიობისათვის, როგორც ყველა ისტორიული ხდომილება.

ერთი რამ ცხადია, დასავლეთიდან წამოსული სამართლიანობის მოთხოვნები აუცილებლად განაპირობებს ჩვენს ეკონომიკაში სოციალური იმპერატივების ზრდას, რასაც უმაღლ მოჰყვება ქართული ეკონომიკის განვითარების პარადიგმის სერიოზული კორექტირება.

ეკონომიკური რეფორმები და სამართლიანობის თემა არის პარადიგმის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი. ნებისმიერი რეფორმა, მათ შორის, ეკონომიკური, მოითხოვს მის კოორდინაციას საბაზრო მექანიზმებთან და თუნდაც მისი განხორციელების საწყის ეტაპზე შეიცავდეს გარკვეული უსამართლობის ნიშნებს, ის ამ ეტაპზე მხოლოდ ეკონომიკური განვითარების ლოგიკას უნდა დაექვემდებაროს.

სხვა შემთხვევაში რეფორმები თანმიმდევრობის რეჟიმიდან გადავლენ ქაოსში.

ვფიქრობთ, რომ ეკონომიკაში სამართლიანობის პრობლემა საქართველოში არასათანადოდ ანალიზირდება. მაკროეკონომიკური ანალიზის დროს მეტი აქცენტი კეთდება გარე რისკებზე და გამოწვევებზე, ვიდრე შიდა სოციალურ პრობლემებზე.

თავი მეორე. სამართლიანობის პარადიგმა საბაზრო ეკონომიკაში

სამართლიანობის პარადიგმა, როგორც სამართლიანობის იდეისა და შეხედულებათა ერთობლიობა, მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროზე, მათ შორის, განსაზღვრავს ეკონომიკის თავისუფლების ხარისხს და არის სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საფუძველი.

ისტორიის ყველა ეტაპზე საზოგადოებრივი დოვლათის სამართლიანი განაწილების მოთხოვნა იყო და მომავალშიც დარჩება ეკონომიკურ პოლიტიკაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვან პრობლემად, რადგან მატერიალური, ფინანსური და ადამიანური რესურსების რაციონალური მართვა და სამართლიანი გადანაწილება ეკონომიკაში არის სტაბილურობისა და დინამიური განვითარების მნიშვნელოვანი წინაპირობა.

ჩვენს ერამდე ათასწლეულებით ადრე, სამართლიანობის საკითხი მტკივნეულ ცხოვრებისეულ საკითხთა შორის უმთავრესად მიიჩნეოდა. ასეა დღესაც. აქედან გამომდინარე, სამართლიანობის არსის დადგენა ერთნაირად ღირებულია ნებისმიერი ტიპის ფილოსოფიური და სამართლებრივი დისციპლინისათვის. საქმე ეხება სამართლიან საწყისებზე საზოგადოებრივი ცხოვრების მოწყობას, რაც კაცობრიობის განვითარების უწყვეტ პროცესში ყველა დროის იდეალია.⁸

კერძო საკუთრების განვითარებასთან ერთად ანტიკურ სამყაროში ჩნდება იდეები სოციალური სამართლიანობის შესახებ. ბერძენი ფილოსოფოსი არისტოტელე ეთიკურ სამართალში მიუთითებს, რომ სოციალური სტაბილურობის

⁸ ს. ხიზანიშვილი, ი. გაბისონია, ა. ტალიაშვილი. სამართლიანობა. ფილოსოფიურ-სამართლებრივი ასპექტები. გამომცემლობა „უნივერსალი“. თბილისი, 2019, 15

მიღწევა შესაძლებელია განათლებით და არა საკუთრების აკრძალვით.

არისტოტელეს მიაჩნდა, რომ „სულ არსებობს სამი სახის ურთიერთობები, რომლებიც კავშირშია „სხვის სიკეთესთან“. ესენია: განაწილების, მიზლისა და გაცვლის ურთიერთობები. ყოველ მათგანში შეიძლება იყოს მათთვის დამახასიათებელი სამართლიანობა“.⁹

ზოგიერთი მეცნიერის აზრით, არისტოტელეს ეკონომიკური თეორია და სამართლიანობის მისეული შეფასებები მსგავსია ა. სმიტის „ხალხთა სიმდიდრისა და ბუნების მიზეზების შესახებ“ ნაშრომის პირველი ნაწილის.¹⁰

თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკა ბიზნესისთვის აყალიბებს ისეთ საზოგადოებრივ მოთხოვნას, სადაც ეკონომიკური აქტიურობა, დამოუკიდებლობა და თავისუფლება ორგანულად უნდა შეერწყას სამართლიანობასა და მოქალაქეთა სამოქალაქო პასუხისმგებლობას. სამართლიანობის განცდა ჭეშმარიტი სიყვარულივით არ ძველდება და ის, როგორც საზოგადოებრივი მოთხოვნა ახალ პირობებს უყენებს ეკონომიკას, აქტიურ ზეგავლენას ახდენს საბაზრო ურთიერთობებზე.

სამართლიანობის პრობლემის კვლევას ეკონომიკაში მნიშვნელოვანი ადგილი დაუთმო კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიკის სკოლის ერთ-ერთმა ფუძემდებელმა, დევიდ რიკარდომ. იგი თვლიდა, რომ სამართლიანობის პრობლემა ეკონომიკაში არა დოვლათის შექმნაში, არამედ მის განაწილებაშია და საზოგადოებამ უნდა შექმნას ეკონომიკის რეგულირების ისეთი მექანიზმები, რომლებიც უზრუნვე-

⁹ ს. ხიზანიშვილი, ი. გაბისონია, ა. ტალიაშვილი. სამართლიანობა. ფილოსოფიურ-სამართლებრივი ასპექტები. გამომცემლობა „უნივერსალი“. თბილისი, 2019, 66-67

¹⁰ Аникин В.А. Юность науки. М., 1985, с. 23-25

ლყოფენ შექმნილი საზოგადოებრივი დოვლათის განაწილებაში სამართლიანობის დამყარებას.

ამავე მოსაზრებას იზიარებს ინგლისური «ნეოკლასიკური» ეკონომიკური სკოლის თვალსაჩინო წარმომადგენელი არტურ პიგუც თავის ცნობილ ნაშრომში „კეთილდღეობის ეკონომიკა“, მისი აზრით, „ეკონომიკური კეთილდღეობა სოციალური პროდუქტის დონეზე, განაწილებასა და სტაბილურობაზეა დამოკიდებული“¹¹.

ეკონომიკაში წონასწორობისა და სამართლიანობის დამყარების მიზნით სახელმწიფოს ჩარევისა და რეგულაციების მომხრეა დიდი ინგლისელი ეკონომისტი და პოლიტიკოსი ჯონ კეინზი. მისი მოსაზრებით, „ეკონომიკური კრიზისები შედეგია უარყოფითი საბაზრო ძალების კონცენტრაციისა, რომელთა ნეიტრალიზებაც მხოლოდ სახელმწიფოს აქტიური და ძლიერი ჩარევის შედეგად არის შესაძლებელი და ეს ჩარევა მანამ უნდა მიმდინარეობდეს, სანამ არ აღდგება კლასიკური ეკონომიკური თანაფარდობები.“¹²

1971 წელს გამოჩენილმა ამერიკელმა ფილოსოფოსმა ჯონ როლზმა გამოაქვეყნა ნაშრომი „სამართლიანობის თეორია“. ჯონ როლზის აზრით, სამართლიანობის დამყარების მცდელობისას, უწინარეს ყოვლისა, უნდა მოისპოს უთანასწორობა, რაც არსებობს ცხოვრებისეული სიკეთეების დაუფლებისას. იგი ფიქრობს: „სამართლიანობა უნდა განისაზღვროს, როგორც მოთხოვნილების მიხედვით ქონებრივი და არაქონებრივი სიკეთის მიღების შესაძლებლობის უფლება, შესაბამისად, საზოგადოებრივი წყობილება არ შეიძლება მივიჩნიოთ სამართლიანად, თუ ის

¹¹ ი. ანანიაშვილი, კ. აჩელაშვილი, ი. მესხია, ვ. პაპავა, ა. სილაგაძე, გ. წერეთელი. „მარკოეკონომიკური რეგულირების მეთოდები და მოდელები“. „მეცნიერება“, თბილისი, 2003, 70

¹² დ. იაკობიძე. „გლობალური დინამიზმის ქართული სინამდვილე“. თბილისი, 2011, 116

ყველა მოქალაქეს არ აძლევს გარანტიას, დაიკმაყოფილოს თავისი ძირითადი მოთხოვნილებები¹³.

ცივილიზებული თანამედროვე სამყარო ითხოვს, რომ არა მარტო მთავრობებს, არამედ ბიზნესის სფეროში დასაქმებულ ადამიანებს კარგად ჰქონდეთ გაცნობიერებული ის აქსიომა, რომ ბიზნესის განვითარებისა და აქტივების ზრდასთან ერთად მათი წარმატება უნდა მოხმარდეს იმ ადამიანს, ვისაც მათი დახმარება და მხარდაჭერა სჭირდება. თუმცა სამართლიანობა მხოლოდ ბიზნესის პრობლემა ვერ იქნება, რადგან ბიზნესი, მისი იმანენტური ბუნებიდან გამომდინარე, არის პირადი აქტივების ზრდაზე ორიენტირებული საქმიანობა და მხოლოდ ამის შემდეგ, კეთილი ნების პირობებში ქველმოქმედება და მეცენატობა.

ცივილიზაციის განვითარების ამ ეტაპზე აღიარებულია, რომ საბაზრო ეკონომიკა წარმოადგენს საზოგადოებრივი ურთიერთობის ყველაზე ეფექტურ მოდელს, რომელსაც თავისი უარყოფითი მხარეებიც გააჩნია (ეკონომიკური კრიზისები, არასტაბილური ფასები, ეკონომიკური სუბიექტების გაკოტრება, უმუშევრობა და სხვა). ეკონომიკას აქვს შეზღუდული რესურსები, რაც მატერიალური სიკეთის შეძენის, განაწილების, გამოყენების დროს პერიოდულად წარმოშობს ინტერესთა კონფლიქტს. მეწარმე სუბიექტების მიერ დიდი ოდენობით მოგების მიღება იწვევს იმ მოქალაქეების გაღიზიანებას, რომლებიც ჩართული არ არიან წარმოებასა და შემოსავლის განაწილებაში.

საბაზრო პირობებში ეკონომიკური სუბიექტების კოორდინაცია, როგორც წესი, მოკლევადიან ხასიათს ატარებს, ჭარბობს პირადი ინტერესები, ადგილი აქვს შემო-

¹³ ს. ხიზანიშვილი, ი. გაბისონია, ა. ტალიაშვილი. სამართლიანობა. ფილოსოფიურ-სამართლებრივი ასპექტები. გამომცემლობა „უნივერსალი“. თბილისი, 2019, 158

საველების არათანაბარ განაწილებას, რაც აჩენს საბაზრო ეკონომიკის არასამართლიანობის ეჭვს.

საბაზრო ეკონომიკის ნაკლოვანების შესახებ არაერთი ნაშრომი არსებობს. მაგრამ ეკონომიკური განვითარების უფრო ეფექტური გზა დღეისათვის არ არსებობს და მას სახელმწიფოს სრული მხარდაჭერა აქვს. ამასთან უნდა გვახსოვდეს ჩვენი საზოგადოების განვითარების ისტორია, ნაციონალური ინტერესები და გლობალიზაციის პროცესები, რომლებიც ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკასთანაა დაკავშირებული.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სახელმწიფოს როლის განსაზღვრისას გასარკვევია, თუ რა დოზით ხდება სახელმწიფოს ჩარევა ეკონომიკაში და როგორი თანაფარდობაა სახელმწიფო რეგულირებასა და თავისუფალ კონკურენციას შორის. სამართლებრივი თანაარსებობის გარემო მოითხოვს სათანადო რეგულაციებისა და მექანიზმების არსებობას, რათა, ერთი მხრივ, ბიზნესმა სრულად და რეგულარულად იხადოს გადასახადები, როგორც საზოგადოებრივი თანხმობის კონტრიბუცია და, მეორე მხრივ, მთავრობებმა საბიუჯეტო რეგულირების მექანიზმების გამოყენებით დაძლიონ ბიზნესსა და საზოგადოებრივ მოხმარებას შორის წარმოქმნილი ქონებრივი დისპროპორცია.

ნებისმიერი გადანყვეტილება, რომელიც სამართლიანობის მოთხოვნით, თუნდაც დიდი საზოგადოებრივი ზეწოლის შედეგად მიიღება, საჭიროებს მაკროეკონომიკურ პროცესებთან სათანადო შეთანხმებას, რადგან სამართლიანობის დამყარების ან აღდგენის მიზნით, ეკონომიკაში გაუაზრებელი ჩარევის შედეგად განხორციელებული აქტივობები შეიძლება ბევრად უფრო დამაზიანებელი აღმოჩნდეს საზოგადოებისათვის, ვიდრე ამ გადანყვეტილებების მიუღებლობის შედეგად შექმნილი პირობები.

სამართლიანობა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში წარმოჩინდება, როგორც ზნეობრივ-სამართლებრივი კატეგორია, მაგრამ ეკონომიკაში ის ფინანსურ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემაა, რომელიც თანამედროვე მსოფლიოში დემოკრატიის განვითარებასთან ერთად აშკარად სოციალურ ხასიათს იძენს.

მაკროეკონომიკური წონასწორობის ეკონომიკური ლოგიკა მოითხოვს მთავრობებისგან, რომ სამართლიანობის მოტივით მოსახლეობაში განხორციელებული სოციალური დაცვის ღონისძიებები მონეტარულ პოლიტიკასთან იყოს კოორდინირებული, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში მოსახლეობაში გაჩნდება ე.წ. „ჭარბი ფული“ და საფუძველი ჩაეყრება ხანგრძლივ სავალუტო დისბალანსსა და ინფლაციას. ეს კი ფინანსურ ბაზრებზე გაზრდის არასტაბილურობის განცდასა და შეამცირებს ეკონომიკაში საინვესტიციო რესურსების შემოდინების შესაძლებლობას.

ზნეობრივ-სამართლებრივი თვალსაზრისით ადამიანები იმსახურებენ იმას, რომ იცხოვრონ სამართლიან გარემოში, თუმცა ეკონომიკური რისკების სიმრავლე და გამოწვევები მათ ამის შესაძლებლობას არ აძლევს. რისკების რეალიზაცია ბიზნესში და წარუმატებლობა ადამიანთა ერთი ნაწილის არასწორი გადაწყვეტილების შედეგია, ხოლო მეორე, არასათანადო გარემო პირობების. რისკების მართვისა და სამართლიანობის ურთიერთდამოკიდებულების პრობლემატიკა დღეს მჭიდროდაა დაკავშირებული სადაზღვევო ბაზრის ეფექტიანობასთან. სწორედ ეს ბაზარი ნაწილობრივ არეგულირებს რისკების დადგომის შედეგად მიღებული ზარალების კომპენსაციას და ხელს უწყობს საბაზრო მექანიზმების გამოყენებით მოსახლეობის ქონებრივი ინტერესების დაცვას.

უსამართლობა ეკონომიკაში მრავალი ფორმით შეიძლება გამოვლინდეს. ძირითადად ის დისკრიმინაციული ხასიათს ატარებს. ეს დისკრიმინაცია შეეხება კონკურენციას ბაზარზე, პროტექციონიზმს რესურსების განაწილებაში, სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციას, დაბეგვრის რეჟიმებისა და შეღავათების შერჩევას, სახელმწიფო ბიუჯეტიდან სუბსიდირებას, საინვესტიციო პოლიტიკას და სხვა. უსამართლობის დაძლევა, აპათიასა და სიღარიბიდან თავის დაღწევის მიზნით, ადამიანებისგან მოითხოვს უზარმაზარ ძალისხმევას, მორალურ სიმტკიცესა და ფიზიკურ ენერგიას. სახელმწიფოს ერთ-ერთი ფუნქცია ამ სირთულეების დაძლევაში საკუთარი მოქალაქეების მხარდაჭერა და დახმარებაა. ეს მხარდაჭერა შეიძლება იყოს როგორც მატერიალური, ისევე მორალურ-ფსიქოლოგიური. დახმარების ფორმა დამოკიდებულია ბენეფიციარის მდგომარეობასა და სახელმწიფოს ფინანსურ შესაძლებლობებზე.

სამართლიანობის დაცვა ნებისმიერი სახელმწიფოს სოციალური პოლიტიკის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს. სამართლიანობის პარადიგმა საბაზრო ეკონომიკაში გულისხმობს:

ეკონომიკური ურთიერთობის შედეგად შექმნილი საზოგადოებრივი დოვლათის განაწილებაში სამართლიანობას;

სახელმწიფო ბიუჯეტში ფინანსური რესურსების გადანაწილების სისტემის სამართლიანობას;

სახელმწიფო ბიუჯეტიდან სოციალური უზრუნველყოფის, ჯანდაცვის, განათლების, ეკოლოგიის მიმართულებით გამოყოფილი დაფინანსების მიზნობრიობასა და ეფექტიანობას;

- ჯანსაღი კონკურენციის მიზნით ბაზრების დივერსი-

ფიკაციას, ანტიმონოპოლიური საქმიანობის ქმედითუნარიანობას;

- სამართლიანი ბიზნეს-გარემოს შექმნას და მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ხელშეწყობას;

- სამართლიანი საგადასახადო სისტემის ჩამოყალიბებას;

- ინოვაციური საქმიანობის ხელშეწყობას;

სამართლიანი მონეტარული და ფისკალური პოლიტიკის ჩამოყალიბებას.

ეს არის ის ზოგიერთი პრობლემა, რომლებიც საჭიროებენ მოგვარებას, რადგან არ მოხდეს საბაზრო ეკონომიკის იდეის სრული დისკრედიტაცია და ადამიანებს არ გაუჩნდეთ ნოსტალგია ე. წ. „სამართლიანი წარსულისადმი“.

საბაზრო მექანიზმების გამოყენება, როგორც წესი, უზრუნველყოფს ეკონომიკაში ორი უმნიშვნელოვანესი ურთიერთდაკავშირებული საკითხის მოგვარებას. ერთი მხრივ, განვითარება და კეთილდღეობა და მეორე მხრივ, სამართლიანობა.

სამართლიანობის პარადიგმამ ერთმანეთისგან მკაფიოდ უნდა გამიჯნოს სოციალური სამართლიანობა და სოციალური პარაზიტიზმი. სახელმწიფოს მხრიდან მხარდაჭერა სჭირდება მოხუცებს, ინვალიდებს, ბავშვებს, ადამიანებს, ვისაც სხვადასხვა მდგომარეობის გამო შრომა არ შეუძლია და ისინი, ვინც ამ უნარს მოკლებული არიან, მაგრამ შრომის სურვილი არა აქვთ.

თუ ჩვენ სხვადასხვა სამთავრობო პროგრამებითა და გრანტების გამოყოფითა და მათი დაფინანსებით დავუკარგავთ ასეთ კონტიგენტს ეკონომიკური აქტიურობის სურვილს, სახეზე იქნება კლასიკური უსამართლობა, რადგან ისინი, ვინც საჭიროებს მიზნობრივ მხარდაჭერას, ფინანსური რესურსების არამიზნობრივად ხარჯვის და სიმცირის გამო აღმოჩნდებიან დაზარალებული.

ცნობილი გერმანელი ეკონომისტის და სოციალური საბაზრო ეკონომიკის თეორიის ფუძემდებლის, ლუდვიგ ერჰარდის აზრით: „როდესაც სოციალური პოლიტიკის მთელი ძალისხმევა იქითკენაა მიმართული, რომ ადამიანი თავისი დაბადების წუთიდანვე დაცული იყოს ცხოვრებისეული წინააღმდეგობებისაგან, ანუ ადამიანს როდესაც საგულდაგულოდ იცავენ ცხოვრებისეული სიურპრიზებისგან, ბუნებრივია, ამგვარ პირობებში ალზრდილი ასეთი ადამიანისგან უბრალოდ ვერ მოითხოვ, რომ მან გამოიჩინოს სასიცოცხლო ძალა, გარკვეული ინიციატივები, მაღალი მწარმოებლური სწრაფვა.“¹⁴

სამართლიანობის პარადიგმა ეკონომიკაში, პირველ რიგში, მიმართული უნდა იყოს განვითარებისა და ცხოვრების დონის ამაღლებისკენ, რადგან ეს მოტივაცია აჩენს პერსპექტივას მეტი პროდუქტების, სერვისების მოხმარებისა და საზოგადოებრივი რესურსების რაციონალური გადანაწილების. მატერიალურად და ფინანსურად უზრუნველყოფილი ადამიანები საზოგადოებრივი სიმშვიდის და სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების გარანტორებია, რადგან ისინი საბოლოო შედეგებზე მოტივირებული არიან და მათთვის და მათი ოჯახებისთვის სტაბილურობა უმნიშვნელოვანესია.

სამართლიანობის მთავარი მიზანი და ამოცანა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში არის უზრუნველყოს მოქალაქეები თანაბარი ეკონომიკური შესაძლებლობებით და სოციალური დაცვის სათანადო მექანიზმებით. ბიზნესში მომუშავე ადამიანებისათვის ეს არის შრომის უფლება და დასაქმების პერსპექტივა, ამ თვალსაზრისით დამსაქმებელ-

¹⁴ ლ. ერჰარდი, „კეთილდღეობა ყველასათვის“, გამომცემლობა „გრაალი“, თბილისი, 2011წ., 287

ბი უნდა ცდილობდნენ, რომ მათთან დასაქმებულები შრომის ბაზარზე მუდმივად იყვნენ მოთხოვნადები და მეორე ისინი აქტიურად მონაწილეობდნენ დოვლათის საზოგადოებრივ განაწილებაში.

სამართლიანობის პარადიგმა საბაზრო ეკონომიკაში გულისხმობს, რომ თვითოეული ადამიანი მისი ინდივიდუალური შესაძლებლობების გათვალისწინებით, აქტიურად იყოს ჩართული შრომით საქმიანობაში. დამსაქმებლები მუდმივად უნდა აფასებდნენ დასაქმებული პერსონალის პოტენციალს და ზრუნავდნენ მათ ეფექტურ გამოყენებაზე. წარმატება მხოლოდ ადამიანთა სინერგიული ურთიერთობის შედეგადაა შესაძლებელი, როდესაც საბაზრო ეკონომიკისა და სამართლიანობის ურთიერთდამოკიდებულებისა და ურთიერთზეგავლენის პრობლემატიკას განვიხილავთ, მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს გლობალურ ეკონომიკაში მიმდინარე პროცესები, რადგან კრიზისები მოითხოვს ეროვნული ეკონომიკისგან ახალ რესურსებს და დინამიური განვითარების ახალ შესაძლებლობებს. ის ქვეყნები გაუძლებენ რყევებს და არ დაარღვევენ ბალანსს პირად ეკონომიკურ დაინტერესებასა და სამართლიანობას შორის, რომლებიც შეძლებენ, რაციონალურად გამოიყენონ საკუთარი რესურსები, ფინანსური და ადამიანური კაპიტალი.

ეკონომიკური საქმიანობის პროცესში არის მთელი რიგი მიმართულებები, სადაც სამართლიანობა განმსაზღვრელია ერთი მხრივ, როგორც ამ დარგების განვითარების ვექტორი, მეორე მხრივ როგორც მნიშვნელოვანი ბერკეტი, ქვეყანებში სოციალური წონასწორობის დამყარებისა და შენარჩუნების. ეკონომიკის ეს მიმართულებებია: სოციალური ეკონომიკა, სადაზღვევო საქმე, დასაქმება, მედიცინა, სოციალური უზრუნველყოფა, დემოგრაფია და შრომითი

მიგრაცია, შრომის ანაზღაურების მატერიალური სტიმულების სისტემა და სხვა.

ევროპის სოციალური ქარტიის მე-16 მუხლის თანახმად, ქარტიაზე ხელმომწერი ევროპის საბჭოს წევრი მთავრობები ვალდებულია იღებენ ითანამშრომლონ ოჯახური ცხოვრების ეკონომიკური, სამართლებრივი და სოციალური დაცვის საქმეში ისეთი საშუალებებით, როგორიცაა სოციალური და ოჯახური დახმარება, საგადასახადო შეღავათები, ოჯახის უზრუნველყოფა ბინით, დახმარება ახალშეუღლებულთათვის და სხვა შესაბამისი საშუალებებით.

ნაშრომში განხილულია სამართლიანობის პარადიგმა, როგორც სამართლიანობის იდეისა და შეხედულებათა ერთობლიობა ეკონომიკაში. სამართლიანობის მთავარი მიზანი და ამოცანა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში არის უზრუნველყოს მოქალაქეები თანაბარი ეკონომიკური შესაძლებლობებით და სოციალური დაცვის სათანადო მექანიზმებით. ბიზნესში მომუშავე ადამიანებისათვის ეს არის შრომის უფლება და დასაქმების პერსპექტივა. ამ თვალსაზრისით დამსაქმებლები უნდა ცდილობდნენ, რომ მათთან დასაქმებულები შრომის ბაზარზე მუდმივად იყვნენ მოთხოვნადები და მეორე - ისინი აქტიურად მონაწილეობდნენ დოვლათის საზოგადოებრივ განაწილებაში.

სამართლიანობის პარადიგმა საბაზრო ეკონომიკაში გულისხმობს, რომ თითოეული ადამიანი მისი ინდივიდუალური შესაძლებლობების გათვალისწინებით აქტიურად იყოს ჩართული შრომით საქმიანობაში. დამსაქმებლები მუდმივად უნდა აფასებდნენ დასაქმებული პერსონალის პოტენციალს და ზრუნავდნენ მათ ეფექტურ გამოყენებაზე. წარმატება მხოლოდ ადამიანთა სინერგიული ურთიერთობის შედეგადაა შესაძლებელი.

თავი მესამე. სოციალური სამართლიანობა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში

სოციალური სამართლიანობის პრინციპი წარმოადგენს მეცნიერულად დასაბუთებულ ფილოსოფიურ კატეგორიას, რომელიც ობიექტურად ასახავს საზოგადოების ცხოვრებაში მიმდინარე მოვლენებს.

საბაზრო ეკონომიკის განვითარების ისტორიულმა გამოცდილებამ, მისმა იმანენტურმა ბუნებამ და შინაგანმა სტრუქტურამ ჩამოაყალიბეს თავისუფალი ბაზრის, ქონების ხელშეუხებლობის და სამოქალაქო პასუხისმგებლობის სამი უმთავრესი პრინციპი, რომლებზეც, როგორც ფუნდამენტზე, შენდება საბაზრო ეკონომიკისთვის სპეციფიკური სოციალური ღირებულებების თანამედროვე სისტემა.

საბაზრო ეკონომიკის განვითარების სხვადასხვა ეტაპებზე სოციალური სამართლიანობის მოთხოვნები (იმ მონეტისთვის არსებული სიტუაციის გათვალისწინებით) იცვლებოდა, კეთდებოდა ახალი აქცენტები და ყალიბდებოდა მათი იმპლემენტაციის თანამედროვე პრიორიტეტები.

ეხება რა ეკონომიკურ სისტემებს, ჯონ როლზს მიაჩნია, რომ „როგორც კაპიტალისტური, ისე სოციალუსტური სისტემები შეესაბამება ამ პრინციპს. მთავარია, მთავრობა ეცადოს სოციალურ შეღავათებთან ერთად დამატებითი ასიგნება განახორციელოს სასკოლო განათლების სისტემაში: ეკონომიკურ საქმიანობაში წაახალისოს თანაბარი შესაძლებლობები; შეზღუდოს ეკონომიკის მონოპოლიზაცია; უზრუნველყოს მინიმალური შემოსავალი“.¹⁵

მიუხედავად საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირების საერთო პრინციპების, მექანიზმების და ინსტრუმენტებისა,

¹⁵ ს., ხიზანიშვილი, ი., გაბისონია, ალ., ტალიაშვილი. სამართლიანობა, ფილოსოფიურ-სამართლებრივი ასპექტები, თბილისი, 2019, გვ54

მაინც ყველა ქვეყანაში საბაზრო ეკონომიკას აქვს კონკრეტულად ამ ქვეყნისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები და დამკვიდრების კულტურულ-ისტორიული ტრადიციები.

კულტურული ტრადიციები, როგორც კრებსითი ცნება (სამეურნეო საქმიანობის ტრადიციები, ეკონომიკური განვითარების დონე, მენტალობა, რელიგია, ურთიერთობების ჩვევები და ა.შ.) მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს სამართლიანობის არსს და მის მენტალურ მოტიაციას. ამ მოტივაციის საბაზრო ეკონომიკასთან სინქრონიზაციის გარეშე ვერ დამყარდება ქვეყანაში სოციალური თანხმობა, ეკონომიკური კეთილდღეობა, ვერ ჩამოყალიბდება საზოგადოება, სადაც თითოეული მოქალაქე პასუხისმგებელი იქნება არა მხოლოდ საკუთარ თავსა და საკუთარ ოჯახზე, არამედ მთლიანად ქვეყანაზე.

სოციალური სამართლიანობის პრინციპი შეიძლება გადმოცემული იყოს სოციალური, ეკონომიკური, პოლიტიკური, იდეოლოგიური, სამართლებრივი და ა.შ. შინაარსით. იურისტებისათვის სოციალური სამართლიანობის პრინციპი უპირველესად თანაბარ უფლებებსა და კანონიერებაში არის გამოხატული, სახელშეკრულებო სამართალი – ხელშეკრულების მონაწილე მხარეების უფლება-მოვალეობების დაბალანსებაშია გამოხატული. ეკონომისტების პოზიციიდან სოციალური სამართლიანობა გულისხმობს საზოგადოებაში ძირითადი სოციალურ-ეკონომიკური სიკეთის შედარებით თანაბარ განაწილებას, ზნეობრივი შინაარსით სოციალური სამართლიანობა წარმოდგენილია როგორც მორალური შეფასების კრიტერიუმი.¹⁶

რას ნიშნავს სამართლიანობა საბაზრო ეკონომიკაში? როგორია მისი შინაგანი ბუნება? „სამართლიანობის

¹⁶ В.А. Вайпан. Теория справедливости: право и экономика. Москва, 2017г., стр. 119-120

ცნების შინაარსის შემადგენელ ელემენტს მიეკუთვნებიან ფასეულობები და ქმედებები. ზნეობრივი ფასეულობებით ხდება სამართლიანობის გამოხატვა, ხოლო ეკონომიკური ქმედებები ახდენენ მის რეალიზებას, რომელიც, ამავე დროს, წარმოადგენს სამართლიანობის განხორციელების სოციალურ-კულტურულ საშუალებას, რაც ასახვას პოულობს ეკონომიკური საქმიანობის შედეგებში. ეკონომიკის სფეროში სამართლიანობა არის ეკონომიკურ ურთიერთობათა შესაბამისობა იმ წარმოდგენებთან, მოთხოვნებთან და ინტერესებთან, რომელიც დომინირებს განსაზღვრულ საზოგადოებაში¹⁷.

საბაზრო ეკონომიკაში სოციალური სამართლიანობის მიღწევა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ეკონომიკაში საბაზრო პრინციპებისა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ადამიანის უფლებების ეფექტური ჰარმონიზაციის პროცესზე. ჰარმონიზაცია გულისხმობს ამ პროცესისთვის დამახასიათებელ, საზოგადოებაში არსებული სოციალური დაძაბულობის ნეგატიური რისკების ნეიტრალიზაციას. ასეთი შედეგები კი დგება მხოლოდ მაშინ, როდესაც საბაზრო ეკონომიკა თანხვედრაშია ფიზიკური და იურიდიული პირების ეკონომიკურ ინტერესებთან, ხოლო ეს ინტერესი გაჯერებულია მაღალი სამოქალაქო პასუხისმგებლობით.

სოციალური სამართლიანობა, როგორც საზოგადოებრივი დოვლათის სამართლიან განაწილებაზე წაყენებული მოთხოვნა, ეკონომიკაზე მოქმედებს როგორც რაოდენობრივი, ასევე ხარისხობრივი ინდიკატორებით. რაოდენობრივი ზემოქმედება გულისხმობს მობილიზებული და მოხმარებული დოვლათის პროპორციების ფულად ერთეულებში განსაზღვრას, ხოლო ხარისხობრივი კი ის ინდიკა-

¹⁷ ვ. ხიზანიშვილი. „ეთიკური ეკონომიკა“. გამომცემლობა „ლიო“, თბილისი, 2016., გვ. 7

ტორებია, რომლებიც რეალურად წარმოაჩენენ ბიზნესსა და სახელმწიფო ბიუჯეტში ფინანსური რესურსების სამართლიანი განაწილების მდგომარეობას და პროპორციებს.

სამართლის ნორმების მეშვეობით სოციალური სამართლის პრინციპების სრულყოფილად დაცვა ხშირად კამათის საგანს წარმოადგენს. მეცნიერთა ნაწილი თვლის, რომ სამართალი უნდა იყოს ეფექტური საშუალება, რომლის მეშვეობითაც უნდა განაწილდეს შეზღუდული რესურსები მაქსიმალური სარგებლითა და მცირე დანაკარგებით.¹⁸

მ. სენდელის აზრით, „სამართლიან საზოგადოებაში თითოეული ღებულობს დამსახურების მიხედვით, სიძნელეები იწყება, როდესაც ისმება კითხვები დამსახურების შეფასებისას“. მ. სენ-დელი მიუთითებს, რომ სამართლიანობის მისაღწევად სამი საშუალებაა: მაქსიმალური კეთილდღეობა, თავისუფლება, კეთილგანწყობა (მორალი). იგი უპირატესობას ამ უკანასკნელს ანიჭებს.¹⁹

სოციალური სამართლიანობის დამყარებას ეკონომიკაში მნიშვნელოვნად აფერხებს ქვეყნებში ჩრდილოვანი ეკონომიკის დონე და მასშტაბები, რადგან ასეთ შემთხვევაში შემოსავლების დაუბეგრავობის გამო, პირველ რიგში, ზარალდება სახელმწიფო ბიუჯეტი და მცირდება ფინანსური შესაძლებლობები, სოციალური დანიშნულების ხარჯების დასაფინანსებლად. თუმცა ჩრდილოვანი ეკონომიკის პრობლემატიკა მხოლოდ დაბეგვრიდან თავის არიდების მიზნით ფულის გადამალვას არ უკავშირდება. მიზეზები შეიძლება იყოს დაურეგისტრირებელი არალეგალიზებული შრომა და მისი ნაღდი ფულით ანაზღაურება (მაგალითად, მშენებლობის ან რემონტის მიზნით ხელოსნების მოწვევა ოჯახებში, რეპეტიტორები, მომვლელები,

¹⁸ В.А. Вайпан. Теория справедливости: право и экономика. Москва, 2017г., стр. 15

¹⁹ М. Сэндел. Справедливость, как поступить правильно? М., 2013, с. 31

დამლაგებლები და სხვა). ჩრდილოვანი ეკონომიკა კანონით აკრძალურ საქმიანობასაც უკავშირდება. მაგალითად, ისეთი პროდუქტების კონტრაბანდა და წარმოება, რაც კანონმდებლობით დაუშვებელია. ეს შეიძლება იყოს იარაღით ვაჭრობა, ნარკოტიკების არალეგალურად შემოტანა და დამზადება, პროსტიტუცია და სხვა. სოციალური წესრიგი მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს საბაზრო ეკონომიკის განვითარების ტემპებსა და დინამიკაზე, რადგან განვითარება და ცვლილებებზე მოთხოვნილება ჯერ ყალიბდება მენტალურად ადამიანთა მსოფლმხედველობაში და მხოლოდ შემდეგ, როგორც საზოგადოებრივი მოთხოვნა, ფორმალიზდება კანონებსა და ეკონომიკურ ურთიერთობებში.

ეკონომიკაში სოციალური სამართლიანობა, პირველ რიგში, საზოგადოებრივი დოვლათის განაწილებასთან არის დაკავშირებული, მაგრამ სოციალურად სამართლიანობა მოითხოვს ეკონომიკურ პრობლემათა გაცილებით ფართო სპექტრში სამართლიანი ურთიერთობების ჩამოყალიბებას. ეს არის ურთიერთობები, რომელიც ყალიბდება ნედლეულის და სამომხმარებლო ბაზრებზე, ბიზნეს-მენეჯმენტისა და მარკეტინგის განხორციელების პროცესში, საკრედიტო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობის ეტაპზე, ინოვაციური და საინვესტიციო საქმიანობის დროს, სახელმწიფოსთან დაბეგვრის სფეროში და სხვა. სამართლიანობის პრობლემები ეკონომიკაში შეიძლება ასე დავაჯგუფოთ:

სამართლიანობა, რომელიც უკავშირდება საწარმოო ფონდების ფორმირების, საკუთარი ფინანსური რესურსების შექმნის, დაფინანსების საგარეო წყაროების გამოყენების პროცესში წარმოქმნილ ეკონომიკურ ურთიერთობებს. ამ ურთიერთობების შედეგად იქმნება მთლიანი შიდა

პროდუქტის ის უდიდესი ნაწილი, რომელიც ხმარდება სახელმწიფო ბიუჯეტის საშემოსავლო ნაწილის ფორმირებას;

- სამართლიანობა, რომელიც საწარმოების საწესდებო კაპიტალის ფორმირებასთან არის დაკავშირებული;

სამართლიანობა, რომელიც დაკავშირებულია პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციასთან, ახლად შექმნილ ღირებულებასთან (ფულადი ურთიერთობები მიმწოდებელსა და მყიდველებს შორის, სატრანსპორტო ორგანიზაციასა და კლიენტს, შემკვეთსა და შემსრულებელს შორის და ა.შ.);

სამართლიანობა, რომელიც დაკავშირებულია ფასიანი ქაღალდების ემისიასა და განთავსებასთან, ერთობლივი საწარმოს შექმნაში წილობრივ მონაწილეობასთან

- ბიზნესში დასაქმებულ ცალკეულ მომუშავეს და ადმინისტრაციებს შორის ურთიერთობები, რომელიც მყარდება შრომის ანაზღაურების პროცესში;

ბიზნესსა და სახელმწიფო საფინანსო ინსტიტუტებს შორის ურთიერთობები, რომლებიც მყარდება გადასახადებისა და სხვა გადასახადების გადახდის პროცესში;

- ბიზნესსა და საკრედიტო სისტემას შორის არსებული სამართლიანობა, რომელიც უკავშირდება ფულის შენახვას, სესხის მიღებას, კრედიტის დაბრუნებას და ა.შ;

- ბიზნესსა და სადაზღვევო კომპანიებს შორის ქონების, მომუშავე პერსონალის ჯამრთელობის, სამეწარმეო და კომერციული რისკის დაზღვევის პროცესში სამართლიანობას.

ბაზარი უნდა ადაპტირდეს სოციალურ მოთხოვნებთან, ეს არის შეუქცევადი პროცესი და საზოგადოებრივი განვითარების თანამედროვე ლოგიკა. დღეს თავისუფალ ბაზარზე სულ უფრო იზრდება სოციალური სამართლიანობის, თანასწორობის მოთხოვნების ზეგავლენა და წნეხი, რაც

ჯანსაღი კონკურენციის პირობებში შესაძლებელს ხდის წარმოჩინდეს ბაზრის ახალი შესაძლებლობები და გაიზარდოს ბიზნესისადმი საზოგადოების ნდობა.

კონრად ადენაუერის ფონდის თავჯდომარის ბერნარდ ფოგელის და ევროპარლამენტის ყოფილი თავჯდომარის ჰანს-გერტ პიოტერინგის აზრით: „პოლიტიკის, ეკონომიკის და საზოგადოების წარმომადგენლების კონსესუსი და ერთიანი გააზრებული ინტერესები როგორც ეროვნულ, ასევე საერთაშორისო დონეზე, წარმოადგენს საერთო კეთილდღეობის წინაპირობებს“.²⁰

სოციალური სამართლიანობის და საბაზრო ეკონომიკის ურთიერთდაპყაპყის მთავარი პირობაა ეკონომიკური განვითარება, საზოგადოებრივი დოვლათის სამართლიანი განაწილება, ბუნებრივი და ადამიანური რესურსების რაციონალური მართვა. მხოლოდ ამ გზით არის შესაძლებელი განხორციელდეს საზოგადოების თანამონაწილეობა ისეთი სოციალურ პრობლემების მოგვარებაში, როგორიცაა: საარსებო გარემოს გაუმჯობესება, სოციალური უზრუნველყოფისა და სამედიცინო მომსახურების გაუმჯობესება, სიღარიბის დაძლევა, სამუშაო ადგილების შექმნა და სხვა გლობალურ მსოფლიოში რესურსების ფლობა და მათი განკარგვის უფლება და შესაძლებლობა სიმდიდრის მთავარი წყაროა, ეს რესურსები წარმოადგენს მსოფლიოს „ეკონომიკურ ძრავას“, რომელსაც მოძრაობაში მოყავს ეკონომიკა, ხოლო ამ რესურსების გამოყენების შედეგად მიღებული მოგება, ერთი მხრივ, ზრდის ტრანსნაციონალური კორპორაციების ფინანსურ შესაძლებლობებს, მაგრამ, ამავე დროს, საზოგადოებაში კიდევ

²⁰ ბ., ფოგელი, ჰ., პიოტერინგი. „კეთილდღეობის, სოციალური თანასწორობის და სტაბილური ეკონომიკის ძირითადი პრინციპები“, კონდრატ ადენაუერის ფონდი, 2009, გვ. 67

უფრო აფართოებს სოციალური უთანასწორობის ნაპრალს.

სიმდიდრის პოლარიზაციის პირობებში მცირდება ადამიანთა თვითრეალიზაციის შესაძლებლობა, იზრდება აპათია, რაც ვლინდება ადამიანის შინაგანი უნარების და შემოქმედებითობის სურვილის დაქვეითებაში. არსებულ პოლიტიკურ, სამართლებრივ და ეკონომიკურ გარემოში ადამიანური კაპიტალი უნდა განიხილებოდეს, როგორც ნებისმიერი სამომავლო პერსპექტივის რესურსი, ამიტომ ადამიანური კაპიტალის შენარჩუნება და განვითარება სახელმწიფოს მუდმივი ზრუნვის საგანი უნდა გახდეს.

ადამიანური რესურსების სწორი მართვის გარეშე შეუძლებელია დემოკრატიის მშენებლობის მთავარი მიზნის, სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბება და თუ ამ გზაზე ჩნდება მნიშვნელოვანი შემარფერხებელი გარემოებები, ისინი აუცილებლად ღრმა პოლიტიკური კრიზისის საფუძველი გახდება.

ფინანსურად და პოლიტიკურად ძლიერი მცირე ჯგუფების საზოგადოებაზე დომინირება არის ის უმნიშვნელოვანესი გამოწვევა, რაც საბაზრო ეკონომიკის გზაზე შემდგარ თანამედროვე მსოფლიოს უმოკლეს ვადებში აქვს მოსაგვარებელი. წინააღმდეგ შემთხვევაში ვერ დაიძლევა ისეთი პრობლემები, როგორიცაა: ინფლაცია, სუსტი ტექნოლოგიური ბაზა, შრომის პირობები, უმუშევრობა, სიღარიბე, მოსახლეობის შემოსავლებს შორის უთანაბრობა. ჯანდაცვა, განათლება, ცხოვრების სტილი და სხვ.

ლიბერალური ფასეულობები თავისუფალი ბაზრის ფუნდამენტი და მისი კონცეფციის ორგანული ქსოვილია. ამ ფასეულობების გათვალისწინებით თავისუფალი ბაზარი უნდა გახდეს პრაგმატული და რეალისტური. წინააღმდეგ შემთხვევაში სახელმწიფოს ადმინისტრაციული მმართვე-

ელობა ყოველთვის იძალადებს ეკონომიკური სუბიექტების თავისუფლებაზე, სახელმწიფო მოხელეები კი აქტიურად ჩაერევიან რესურსების განაწილების პროცესში.

ეკონომიკაში ეგალიტარისტული შეხედულებები, როგორც შესაძლებლობებისა და შედეგების თანასწორობის იდეა ახალი არ არის, ის ანტიკურ და წინაქრისტიანულ ებრაულ ცივილიზაციაშიც ხშირად გვხვდება. ძველ აღთქმაში არის ასეთი ფრაგმენტი, როდესაც ებრაელებს უდაბნოში შიმშილით დალუპვა ელოდა, მამა ღმერთი მოსეს და აარონს ასე მიმართავს „უთხრა უფალმა მოსეს: აჰა, პურს განვიმებთ ციდან, გამოვიდეს ხალხი და ყოველდღე აკრიფოს დღიური სამყოფი. უნდა გამოვცადო, მისდევს თუ არა ჩემს რჯულს“.²¹

განაწილებაში სამართლიანობას, როგორც უფლის ბრძანებას, მოსე ასე აუწყებს ებრაელ ხალხს: „ასე აქვს ნაბრძანები თქვენთვის უფალს: „თვითოეულმა იმდენი შეაგროვეთ, რამდენიც საჭმელად გჭირდებათ; კაცზე თითო გომერი, სულადობის კვალობაზე; ყველამ თქვენს-თქვენს კარავში მყოფთათვის შეაგროვეთ.“²²

ქრისტიანული რელიგიის დამკვიდრებამ ევროპაში შექმნა სოციალური სამართლიანობის სპეციფიკური პარადიგმა, რომელმაც საზოგადოებრივი პროდუქტის განაწილებაში დაამკვიდრა ქრისტიანული მორალისა და მსოფლმხედველობის მოთხოვნები. სოციალური სამართლიანობის რელიგიური მოტივები დღესაც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ თანამედროვე ეკონომიკურ ურთიერთობებათა სისტემებზე და მნიშვნელოვანწილად ზემოქმედებს სამართლიანობის ინდიკატორებზე. სახელმწიფოს მხრიდან მოსახლეობისადმი სოციალური ვალდებულებების შესრულების ფაქტები გვხვდება ბევრ უძველეს ქართულ ისტორიულ ძეგლში, რომელთაგანაც

²¹ ბიბლია, ძველი აღთქმა (გამოსვლა 16.4).

²² ბიბლია, ძველი აღთქმა (გამოსვლა 16.4)

გამოვყოფთ სახელმწიფო სამართლის ძეგლს (შედგენილია ვახტანგ მეექვსის მიერ, 1707-1709 წწ.) „დასტურლამალს“. „ამ დოკუმენტით ადგილობრივ მმართველობას ახორციელებდნენ მოურავები, მამასახლისები და სხვა. მათ შორის ფუნქციონირებს „ხევისტავის სახელო“ (ხევისტავი). ამ უკანასკნელს საკუთრების უფლების დაცვა ევალებოდა. იგი (ხევისტავი) წელიწადში ერთხელ ჩამოივლიდა მისადმი რწმუნებულ სოფლებს ქურდების გამოსავლენად და მათთვის სასჯელის დასაღებად.

მასვე ეკისრებოდა ხიზნების, დავრდომილთა და უბინაოთა მატერიალური დახმარება, რაც შეკრებილი გადასახადებიდან უნდა გაეღო. ეს ღონისძიება მე-17 საუკუნეში არ წარმოიშობოდა და სათავეები ადრინდელ ეპოქაშიც ექნებოდა. გადაჭრით შეიძლება ითქვას, რომ ამ საკითხებზე ჩვენს წინაპრებს ადრევე უზრუნიათ.”²³

საზოგადოებრივი პროდუქტის განაწილებაში სამართლიანობის პრობლემა განსაკუთრებით აქტიურად განიხილებოდა XIX და XX საუკუნის ცნობილ მეცნიერ-ეკონომისტების მიერ. ასე, მაგალითად, ცნობილი ინგლისელი ეკონომისტის, არტურ პიგუსთვის (ნაშრომი „კეთილდღეობის ეკონომიკა“) ამოსავალია „კეთილდღეობის ახალი ცნება, შემოსავალთა განაწილების როლის ხაზგასმა და იმ ორთოდოქსალური წარმოდგენებიდან გამიჯვნა, რომლის მიხედვითაც, რაც კარგია ინდივიდისთვის, საზოგადოებისთვისაც აუცილებლად კარგია. სოციალური პროდუქტი პიგუსათვის საკვანძო საკითხია და შემთხვევითი როდია, რომ იგი მის თეორიულ და სტატისტიკურ განსაზღვრებებს ძალზე დეტალურად ეხება.”²⁴

²³ დ., ვეკუა. „სოციალური სადაზღვევო ინფრასტრუქტურის რეფორმირების ძირითადი მიმართულებები საქართველოში“. თბილისი, 2000., გვ. 10

²⁴ ი. ანანიშვილი, კ. აჩელაშვილი, ი. მესხია, ვ. პაპავა, ა. სილაგაძე, გ. წერეთელი.

მსოფლიოში ფინანსური და სოციალური კრიზისების გახშირებასთან დაკავშირებით, პიგუს შეხედულებებს სულ უფრო მეტი მიმდევარი უჩნდება. საბაზრო ეკონომიკის ისეთი ცნობილი ექსპერტები და აპოლოგეტები, როგორებიც არიან პ. სამუელსონი და ვ. ნორდჰაუზი, თვლიან, „რომ ბაზრის მნიშვნელოვანი ეფექტიანობა საჭიროა გამოვიყენოთ ჰუმანური საზოგადოების ინტერესებისთვის“.²⁵

ვოლტერის აზრით, „ნებისმიერი მთავრობის მთელი ხელოვნება იმაში მდგომარეობს, რომ მოსახლეობის ერთი ფენიდან მაქსიმალური რაოდენობით თანხა ამოიღოს და მეორე ფენას გადასცეს. ეს მტკიცება შეიძლება ოდნავ გადაჭარბებული იყოს, თუმცა ყველა ჭეშმარიტად პოლიტიკური საკითხი შემოსავლის განაწილებას უკავშირდება“.²⁶

ილია ჭავჭავაძეს მიაჩნდა, „რომ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ფულის განუსაზღვრელი ბატონობა სახელმწიფოს მიერ დადგენილი არც ერთი კანონით არაა განმტკიცებული, იგი დაუწერელი ეკონომიკური კანონის მოქმედების შედეგია, მაგრამ სახელმწიფოს მიერ დადგენილ კანონს შეუძლია შეზღუდოს ამ დაუწერელი ეკონომიკური კანონის მოქმედების უარყოფითი შედეგები. ი. ჭავჭავაძე მიუთითებს, რომ ...“თუ სახელმწიფოს მიერ დადგენილ კანონს აქ დანაშაული რამ მიუძღვის, მარტო ის დანაშაული, რომ ამისთანა ძალმომრეობას ფულისა ინყნარებს და მჭამელსა და ჭამულის შუა არ ჩასდგება ხოლმე, რომ ერთი მეორეს არ აჩაგვრი ნოს, ერთი მეორე არ ათელვინოს“.²⁷

„მაკროეკონომიკური რეგულირების მეთოდები და მოდელები“. „მეცნიერება“, თბილისი, 2003. გვ. 70

²⁵ დ., ვეკუა. „სოციალური სადაზღვეო ინფრასტრუქტურის რეფორმირების ძირითადი მიმართულებები საქართველოში“. თბილისი, 2000, გვ. 12

²⁶ ლ. ბახტაძე, რ., კაკულია., ა. ჯიბუტი, „საჯარო ფინანსები“, თბ. 2007., გვ.28

²⁷ ვ.აბაშაძე, ილია ჭავჭავაძე – სახელმწიფოს და სამართლის პრობლემები. თბილისი, 1987. გვ. 300

ცნობილი ფრანგი ფილოსოფოსი და ეკონომისტი პიერ-ჟოზეფ პრუდინი თვლიდა, რომ: „არც ერთი ხალხის წარმოების ძალა არ შეედრება მოხმარების ძალას და რადგან პროდუქციის განაწილება კიდევ უფრო უარესად ხდება... სიღარიბე საყოველთაო და მუდმივია“.²⁸ თავის ნაშრომში „კეთილდღეობა ყველასათვის“ დიდი გერმანელი ეკონომისტი და სახელმწიფო მოღვაწე ლუდვიგ ერხარდი ამბობს: „მარჩენალი სახელმწიფო თანამედროვე ილუზიაა“.²⁹ თუმცა ის ეკონომიკაში სოციალური იმპერატივების არსებობის პრიმატს აღიარებს და ეკონომიკაში წარმატების მთავარ „გასაღებად“ მიაჩნია სახელმწიფოებრივი მშენებლობის პროცესის სოციალიზაცია, სახელმწიფოსა და პიროვნების ურთიერთპასუხისმგებლობისა და ურთიერთვალდებულებების ფორმირება.

ჯონ როლზის აზრით, სამართლიანობის დამყარების მცდელობისას, უწინარეს ყოვლისა, უნდა მოისპოს უთანასწორობა, რაც არსებობს ცხოვრებისეული სიკეთეების დაუფლებისას. იგი ფიქრობს: „სამართლიანობა უნდა განისაზღვროს, როგორც მოთხოვნილების მიხედვით ქონებრივი და არაქონებრივი სიკეთის მიღების შესაძლებლობის უფლება. შესაბამისად, საზოგადოებრივი წყობილება არ შეიძლება მივიჩნიოთ სამართლიანად, თუ ის ყველა მოქალაქეს არ აძლევს გარანტიას, დაიკმაყოფილოს თავისი ძირითადი მოთხოვნილებები“.³⁰

ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის მასშტაბი და ხარისხი იყო და დღესაც რჩება საბაზრო ურთიერთობებში სოციალური სამართლიანობის მთავარ გამოწვევად.

²⁸ დ., იაკობიძე. „გლობალური დინამიზმის ქართული სინამდვილე“. თბილისი, 2011, გვ. 73.

²⁹ ლ. ერხარდი „კეთილდღეობა ყველასათვის“. თბილისი, 2011

³⁰ ს., ზიზანიშვილი, ი., გაბისონია, ალ., ტალიაშვილი. სამართლიანობა. ფილოსოფიურ-სამართლებრივი ასპექტები. თბილისი, 2019წ., გვ. 158

მთავარი კითხვებია: სად გადის ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების ზღვარი? სახელმწიფოში როგორი უნდა იყოს სოციალური დახმარებების სისტემა? ბიზნესის დაბეგვრის რა სქემებია ოპტიმალური? როგორ რეგულირდება კონკურენცია და თავისუფალი ბაზარი? რა ხელშეწყობა აქვთ ინვესტორებს და როგორია მათი კაპიტალის დაცვის ხარისხი? და სხვა. აი, ეს არის ის არასრული თემების ჩამონათვალი, საიდანაც საფუძველს იღებს ეკონომიკაში დომინირებული თეორიები და შეხედულებები.

საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთ ფუძემდებელს, ადამ სმიტს (1723-1790) დიდი წვლილი მიუძღვის ეკონომიკაში ლიბერალური შეხედულებების დამკვიდრებაში. მისი ე.წ. „უხილავი ხელით“ ეკონომიკის რეგულაციის იდეა იყო და დღესაც რჩება ლიბერალური ეკონომიკური თეორიის მიმდევრების შთაგონების მთავარ წყაროდ.

პოლონეთის ეკონომიკაში „შოკური თერაპიის“ ავტორი ლეშეკ ბალცეროვიჩი თავის ცნობილ ნაშრომში „თავისუფლება და განვითარება“ წერს: „და ბოლოს, სახელმწიფოს დამოკიდებულება ეკონომიკის მომართ... იგი შეიძლება ძალიან განსხვავებული იყოს. ზოგიერთ ქვეყანაში ხელისუფლება შეიძლება აბსოლუტურად უარყოფდეს „უხილავი ხელის“ პრინციპებს, მაგრამ ასეთ დროს მთელი პრობლემები „ხილულ ხელს“ დაანება, რომელიც ქვეყანაში წარმოდგენილი იქნება გაბერილი პოლიტიკურ-სამეურნეო ბიუროკრაციით. ასეთ პირობებში სახელმწიფოს უკვე აღარ აქვს უფრო ფუნდამენტური პრობლემების შესაფერისად გადაწყვეტის უნარი.“³¹

ეკონომიკაში ლიბერალიზმის თეორიები და პრინციპები თავისუფალი ბაზრის ჩამოყალიბების წინაპირობები გახ-

³¹ ლ., ბალცეროვიჩი. „თავისუფლება და განვითარება“. თბილისი, 2004 წ., გვ. 27

და. ეს თეორიები ბიზნესისთვის უაღრესად ხელსაყრელი იყო, რადგან ისინი მაქსიმალურად ზღუდავენ ხელისუფლებების ჩარევას ეკონომიკაში. თუმცა XIX დასასრულს და XX საუკუნეში ამ შეხედულებებმა გარკვეული ტრანსფორმაცია განიცადეს და აქცენტები სოციალური სამართლიანობის პრობლემებზე გადავიდა. ლიბერალური იდეოლოგიის თანახმად, არც ერთი ბიზნესის ინტერესს არ შეიძლება სოციალური ჯგუფისა თუ მოქალაქეთა მსხვილი გაერთიანებების ინტერესები შეეწიროს, რადგან ამ შემთხვევაში გაიზრდება სამოქალაქო დაპირისპირება და შეიქმნება ნოყიერი ნიადაგი სხვადასხვა დონის კონფლიქტებისთვის.

თავისუფალი ბაზარი და სამართლიანი კონკურენტული გარემო ეკონომიკაში ლიბერალიზმის უმთავრესი ღირებულებაა. ლიბერალური ეკონომიკური თეორიის მიმდევრები ცდილობენ ერთმანეთს დაუკავშირონ ორი ფილოსოფიური ცნება: თავისუფლება და თანასწორობა.

მათი აზრით, ამ ცნებების კორელაცია (კავშირი, როდესაც ერთის ცვლილება ავტომატურად აისახება მეორეზე) საშუალებას იძლევა დინამიურად განვითარდეს ეკონომიკა და შემცირდეს მოქალაქეთა შორის ქონებრივი დისკრიმინაციის მზარდი ტენდენცია, რადგან წარმატებული ბიზნესმენიც, თავისუფლებას იმ რაოდენობით უნდა ფლობდეს, რაც სხვა ადამიანის თავისუფლებას არ დააზარალებს.

ლიბერალური მსოფლმხედველობა გულისხმობს სახელმწიფოს მინიმალურ ჩარევას ეკონომიკაში. მათი აზრით, ეკონომიკური ურთიერთობები მუდმოვ დიალოგსა და ინტერესთა შეთანხმებების გზით უნდა გვარდებოდეს, ასეთ პირობებში მეტი შანსია წარმატების და სოციალური სამართლიანობისა.

ლიბერალური დემოკრატია უკანასკნელი ოცი წელია დომინირებს ევროპასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებში. ის გახდა ბევრი ევროპული სახელმწიფოს ერთგვარი სავიზიტო ბარათი და სხვა ქვეყნებისთვის მათთან თანამშრომლობის აუცილებელი პირობა, მაგრამ უკანასკნელ წლებში ამერიკასა და ევროკავშირის რიგი ქვეყნების ეკონომიკაში ინტენსიურად დაიწყო პროტექციონისტური მიდგომების იმპლემენტაცია, ხოლო პოლიტიკაში კონსერვატიული შეხედულებების ჩამოყალიბება, რაც მანიშნებელია იმისა, რომ ლიბერალიზმის განვითარების მიმართულებით ყველაფერი წესრიგში არ არის და ლიბერალური დემოკრატიის არსებული სტანდარტები სერიოზულ ტრანსფორმაციას საჭიროებს.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სოციალური სამართლიანობის კონცეპტუალურ პრობლემებზე დისკუსიები XX საუკუნის 80-90-იან წლებში გააქტიურდა, რაც განპირობებული იყო ამერიკის შეერთებული შტატებისა და ევროპის წამყვანი სახელმწიფოების ხელისუფლებებში ნეოკონსერვატორების მოსვლით. ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტებმა რონალდ რეიგანმა და ჯორჯ ბუშმა, ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრმა მარგარეტ ტეტჩერმა, გერმანიის კანცლერმა ჰელმუტ კოლმა, ეკონომიკაში გატარებული რეფორმების შედეგად მნიშვნელოვნად შეცვალეს სახელმწიფოს დამოკიდებულება სოციალური სამართლიანობისადმი და დაამკვიდრეს ნეოკონსერვატიული მიდგომები სახელმწიფო ბიუჯეტების და ზოგადად საზოგადოებრივი დოვლათის განაწილების საქმეში.

ეს მიდგომები გულისხმობს შეუზღუდავ თავისუფლებებსა და კონკურენციას ბაზარზე, მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერას, არარენტაბელურ საწარმოთა პრივატიზაციას (მაგალითად, რკინიგზის ბრიტანეთში),

საგადასახადო ტვირთის შემსუბუქების გზით დაბეგვრის სისტემის ლიბერალიზაციას და სხვა.

ნეოკონსერვატორები სიღარიბის იმანენტურ ბუნებას განმარტავენ, როგორც ინდივიდუალურ წარუმატებლობას და ეს ურთულესი პრობლემა დაჰყავთ ინდივიდის პასუხისმგებლობამდე.

ისინი გაურბიან ამ თემის სოციალიზაციას და ამით ცდილობენ საზოგადოებრივი უსამართლობა, როგორც რესურსების და დოვლათის არასწორად გადანაწილების შედეგი, ცალკეული ადამიანების თუ ბიზნეს ჯგუფების უგერგილო საქმიანობას გადააბრალონ.

ცხადია, ასეთი შეხედულებები სოციალურ სამართლიანობაზე მსხვილი ბიზნეს ჯგუფებისა და ტრანსნაციონალური კორპორაციების ინტერესია, რადგან ისინი ამ გზით ამკვიდრებენ აზრს, რომ სოციალური უსამართლობა არის მხოლოდ გამოწვევა და არა საზოგადოების არასწორი განვითარების პროცესი. მათი აზრით, სიღარიბე საბაზრო ეკონომიკის ბუნებრივი თანხვედრი მოვლენაა და მისი საზოგადოებრივი დრამატიზირება არ არის საჭირო, რადგან იქ, სადაც არის საბაზრო ურთიერთობები, ყოველთვის იქნება სოციალური უსამართლობა. ნეოკონსერვატორები თვლიან, რომ არ არის საჭირო სიღარიბის და სოციალური უსამართლობის გამომწვევი მიზეზების აღმოფხვრა, რადგან ეს უტოპიაა. ბევრად ეფექტური იქნება სხვადასხვა ტიპის მიზნობრივი სოციალური პროგრამებით, დახმარების სისტემებით და საგრანტო დაფინანსების გზით, შეუმსუბუქონ მოსახლეობას სიღარიბის ტვირთი და უსამართლობის განცდა. ნეოკონსერვატორების „დიდი ძალისხმევით“ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ წრეებში მკვიდრდებოდა მოსაზრება, რომ შეზღუდული სიღარიბე და

უმუშევრობა პოზიტიური მოვლენაა, რადგან ადამიანებს ამ გზით უნდა გაუჩნდებათ სურვილი უკეთესი მომავლისკენ სწრაფვისა და, აქედან გამომდინარე, მოტივირებული ადამიანური რესურსი გახდება ქვეყნის განვითარების სერიოზული სტიმული.

უკანასკნელი წლებია სიმდიდრის გაფეტიშება, მდიდარი ადამიანების რეკლამირება, მათი ცხოვრების სტილის პროპაგანდა და წარმატებების პიარი სხვადასხვა საინფორმაციო საშუალებებით მიმდინარეობს მხოლოდ ერთი მიზნით, ადამიანები დაარწმუნონ იმაში, რომ ეკონომიკური ნიშნით სოციალური უთანასწორობა ბუნებრივი მდგომარეობაა და ამიტომ თუ ისინი ძალისხმევას არ დაიშურებენ და სწორად წარმართავენ ეკონომიკურ აქტიურობას, წარმატების მიღწევა თითოეული მათგანის შანსია. თუმცა ტრანსნაციონალური კაპიტალი ნაკლებად ითვალისწინებს იმ გარემოებას, რომ საზოგადოებაში ყოველთვის არსებობს გარკვეული ფენა, რომელსაც არ ძალუძს საბაზრო ეკონომიკის პირობებთან ადაპტირება.

ამერიკული დემოკრატიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, პრეზიდენტი აბრაამ ლინკოლნი მართებულად შენიშნავს: „შეიძლება, ხალხი ნაწილობრივ გააბრიყვო სამუდამოდ, შეიძლება გააბრიყვო მთელი ხალხი გარკვეული ხნით, მაგრამ შეუძლებელია მთელი ხალხის გაბრიყვება სამუდამოდ“.³²

ეკონომიკა სოციალური სამართლიანობის გარეშე ვერ განვითარდება და პირიქით, სოციალური კაპიტალი ქმნის მოქალაქეთა განწყობას, იმ სოციალურ-მორალურ რესურსს, რომელიც უმთავრესი ფუნდამენტია თანამედროვე ეკონომიკური სისტემის ასაშენებლად. ქვეყანაში

³² Elasevenia.blogspot.com/2017/blog-post.html

ვერ დაიძლევა სიღარიბე, სოლიდარული საზოგადოების ჩამოყალიბების გარეშე.

უმთავრესი დასკვნა, რომელიც შეიძლება გაკეთდეს ნეოკონსერვატორული მიდგომების შესახებ, ასეთია: საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სამართლიანობის დამკვიდრების ძალისხევა ხელისუფლების ერთ-ერთი პრიორიტეტი უნდა იყოს და, აქედან გამომდინარე, უპერსპექტივოა მხოლოდ თვითდაცვისა და თვითუზრუნველყოფის იდეების რეალიზებით ამ ურთიერთობების თავსებადობის უზრუნველყოფა. რა თქმა უნდა, ეფექტიანი სოციალური სისტემის გარანტი ეკონომიკაა, მაგრამ არანაკლებ მნიშვნელოვანია სოციალური დაცვის სისტემის მუშაობის მექანიზმების დახვეწილობა.

Oxfam-ის მონაცემებით, „2015 წლიდან მოსახლეობის 1%-ის სიმდიდრე აღემატება მოსახლეობის დანარჩენი 99%-ის ერთობლივ სიმდიდრეს.(Oxfam – ეს არის 1942 წელს ქალაქ ოქსფორდში ჩამოყალიბებული ორგანიზაცია, რომელიც აერთიანებს ჩვიდმეტ საერთაშორისო ორგანიზაციას და რომელიც მიზნად ისახავს ბრძოლას მსოფლიოში არსებულ სიღარიბესა და მასთან დაკავშირებულ უსამართლობასთან“³³.

2017 წელს დავოსში (შვეიცარია) გამართულ მორიგ მსოფლიო ეკონომიკურ ფორუმზე, სადაც იკრიბებიან მსოფლიოს წამყვანი ეკონომისტები და პოლიტიკოსები, მოხსენებაში „გლობალური რისკების ანგარიში 2017წ“ (The Global Risks Report 2017) ეკონომიკაში არსებულ მნიშვნელოვან პრობლემად დასახელდა სოციალური უსამართლობა,

³³ თ., არანანია-კეპულაძე, გ. კეპულაძე. „ეკონომიკური უთანასწორობა და სიღარიბე ინდივიდუალურ და გლობალურ კონტექსტში“. ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციები ეკონომიკა-XXI საუკუნე»

რომელიც დემოგრაფიული სირთულეებისა და მიგრაციის ზრდის მზარდი ტენდენციის ფონზე, სახელდება ეკონომიკური განვითარებისათვის მნიშვნელოვან გამოწვევად.

2016 წლის მონაცემებით, „არათანაბრად არის გადანაწილებული ქვეყნებს შორის მსოფლიო სიმდიდრე. მსოფლიო სიმდიდრის ყველაზე დიდი წილი – 33,2% თავმოყრილია აშშ-ში. მსოფლიოს კიდევ 13 ქვეყანა (თითოეული ფლობს მსოფლიო სიმდიდრის 1%-ზე მეტს), კერძოდ, იაპონია ფლობს მსოფლიო სიმდიდრის 9,4%-ს, ჩინეთი – 9,1%-ს, გაერთიანებული სამეფო – 5,5%-ს, იტალია – 3,9%-ს, გერმანია – 4,9%-ს, საფრანგეთი – 4,7%-ს, სამხრეთ კორეა – 2,5%-ს, ავსტრალია – 2,5%-ს, ტაივანი – 1,3%-ს, ინდოეთი – 1,2%-ს, ბრაზილია – 1%-ს), ფლობს საერთო ჯამში მსოფლიო სიმდიდრის 49,1%, ხოლო მსოფლიოს დანარჩენი 202 ქვეყანა, Global Wealth Databook-ის მიხედვით, ფლობს მსოფლიო სიმდიდრის დარჩენილ 17,7%-ს”.³⁴

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სოციალური უსამართლობის დაძლევის პრობლემა უნდა განვიხილოთ მხოლოდ ისეთ სიბრტყეში, სადაც მკაფიოდ იქნება გამოკვეთილი კეთილდღეობის პერსპექტივები. ბუნებრივია ჩნდება კითხვა, რა არის ეს პერსპექტივა. ეს არის წარმატებული საზოგადოება, ჯანსაღი ეკონომიკა და პროგნოზირებადი პოლიტიკური პროცესები, სადაც პიროვნების, ბიზნესისა და სახელმწიფოს წარმატებები ერთმანეთზეა დამოკიდებული, მხოლოდ ამ პერსპექტივის რეალიზაციით არის შესაძლებელი ბაზრებისა და სოციალური სამართლიანობის მოთხოვნების ადაპტაცია. თავისი შინაარსით ადაპტაცია

³⁴ თ., არანია-კეპულაძე, გ. კეპულაძე. „ეკონომიკური უთანასწორობა და სიღარიბე ინდივიდუალურ და გლობალურ კონტექსტში“. ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციები ეკონომიკა-XXI საუკუნე»

უფრო ზუსტად გამოხატავს ბაზრისა და სამართლიანობის ფენომენის ცვლილებების შეთავსებას პოლიტიკასა და ეკონომიკაში მიმდინარე გლობალურ ცვლილებებთან. ადაპტაცია, ხშირ შემთხვევებში, მოითხოვს რეფორმების გატარებას, რომელიც უნდა განვიხილოთ არა როგორც მიზანი, არამედ როგორც ახალ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისტემის რეალობასთან შეხამების და შეთანწყობის იარაღი, მექანიზმი.

ევროპა დღემდე ინარჩუნებს ფრანგი განმანათლებლების საზოგადოებრივი სოლიდარობისა და თანასწორობის იდეების სულისკვეთებას და ამიტომ სოციალური ინტეგრაცია ევროკავშირის ქვეყნებისთვის არის მათი საქმიანობის მნიშვნელოვანი მიმართულება. ამ მიზნით ევროკავშირმა ჩამოაყალიბა სოციალური ინტეგრაციის ახალი სტრატეგია, რომელიც 2004 წლის 31 მარტს დამტკიცებულია ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მიერ.

ევროკავშირში სოციალური ინტეგრაციის ასეთი ხედვაა: „ყველა საზოგადოებას უხდება იმ დაძაბულობისა და სტრესის პირობებში ცხოვრება, რომლებსაც განსხვავებები და პოტენციური განსხვავებები ქმნიან. მაგალითად, ყველა საზოგადოებაში არსებობს მდიდრებსა და ღარიბებს შორის განსხვავება სიმდიდრის განაწილებაში; როდესაც ასეთი განსხვავებები დიდია ან მათი გაღრმავებაა მოსალოდნელი, ინტეგრაციას საფრთხე ემუქრება. მართლაც, ყველა საზოგადოება ეთნიკურად და კულტურულად მრავალფეროვანია; საქმე ამ მრავალფეროვნების ისე მართვაა, რომ იგი ურთიერთგამდიდრების წყაროდ იქცეს და არა დაყოფისა და დაპირისპირების მიზეზად. ერთიანი საზოგადოება ის საზოგადოებაა, რომელმაც შეძლო მოეძებნა ღია და დემოკრატიული საშუალებებით ამ და სხვა დაძაბულო-

ბების გადალახვის გზები. ეს უთანასწორობის შემცირებისა და თანაფარდობის აღდგენისათვის ისეთი ქმედებების განხორციელებას გულისხმობს, რომლებითაც შესაძლებელი იქნება განსხვავებების ისე მართვა, რომ ისინი არ გაღრმავდეს და საფრთხე არ შეუქმნას საზოგადოების სტაბილურობას.”³⁵

დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში საბაზრო ეკონომიკის განვითარებასა და სოციალურ სამართლიანობას შორის პარიტეტის დადგენას თვლიან უახლოვეს ათწლეულებში ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს გამოწვევად. ამ ქვეყნებში აცნობიერებენ სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების მნიშვნელობას და კატეგორიულად ეწინააღდეგებიან ქონებრივი თუ სხვა ნიშნით საზოგადოების წევრების მარგინალიზაციას.

თუმცა ერთია დეკლარირება და მეორე, რეალური ცხოვრება. ჩვენ თვალნათლივ ვხედავთ იმას, რომ სოციალური უკმაყოფილების ფონზე ევროპის მრავალ ქალაქში სისტემატურად იმართება ხალხმრავალი აქციები და მანიფესტაციები (თუნდაც ყვითელი ჟილეტების მოძრაობა საფრანგეთში), რაც იმით არის განპირობებული, რომ, ერთი მხრივ, საბაზრო ეკონომიკა წარმოშობს ჭარბ დოვლათსა და, მეორე მხრივ, მის განაწილებაში – უსამართლობას. ამ დისპროპორციის აღმოფხვრას, როგორიცაა საზოგადოებრივი სოლიდარობა და თანაგრძნობა, ასევე მთავრობების მხრიდან, სათანადო მიზნობრივი პროგრამების განხორციელება სჭირდება.

ყველა ქვეყანა, მის ხელთ არსებული რესურსებიდან გამომდინარე, ცდილობს გაუმკლავდეს ისეთ სოციალურ გამოწვევებს, როგორიცაა: ავადობა, უმუშევრობა, სიღა-

³⁵ „სოციალური ინტეგრაციის შესწორებული სტრატეგია». დამტკიცებულია ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მიერ 2004 წლის 31 მარტს, ითარგმნა და გამოიცა საქართველოში ევროპის საბჭოს საინფორმაციო ბიუროს მიერ ივლისი, 2007

რიბე, მიგრაცია, შობადობის შემცირება, მოსახლეობის დემოგრაფიულ სტრუქტურაში საპენსიო ასაკის ზრდასთან დაკავშირებული ფინანსური სირთულეები და სხვა. ეს კონკრეტული პრობლემები მთავრობებს აიძულებს ჩამოაყალიბონ სოციალური სამართლიანობის დაცვის ეფექტური ინსტიტუტები, რომელთა დანიშნულება იქნება ასეთ პირობებში უზრუნველყონ მოქალაქეები სათანადო ფინანსური რესურსებით და მომსახურების საჭირო სერვისებით. ყველა ასეთი ინსტიტუტის ქმედითუნარიანობა, პირველ რიგში, ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობას უკავშირდება, თუმცა არანაკლებ მნიშვნელოვანია სოციალური უზრუნველყოფის ინსტიტუტების მუშაობის სტილისა და ფორმების ეფექტიანობა. ამავე დროს, ქვეყანაში სოციალური სამართლიანობის ეფექტიანობა მხოლოდ მთავრობის მიზანდასახულობით და სისტემურობით ვერ მიიღწევა. სოციალური ინსტიტუტების ეფექტიანობას მოსახლეობის აქტიური მხარდაჭერა სჭირდება.

ნაშრომში განხილულია სამართლიანობა საბაზრო ეკონომიკაში, მისი შინაგანი ბუნება. საბაზრო ეკონომიკაში სოციალური სამართლიანობის მიღწევა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ეკონომიკაში საბაზრო პრინციპებისა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ადამიანის უფლებების ეფექტური ჰარმონიზაციის პროცესზე.

ეკონომიკა სოციალური სამართლიანობის გარეშე ვერ განვითარდება და, პირიქით, სოციალური კაპიტალი ქმნის მოქალაქეთა განწყობას, იმ სოციალურ-მორალურ რესურსს, რომელიც უმთავრესი ფუნდამენტია ეკონომიკური სისტემის ასაშენებლად. ქვეყანაში ვერ დაიძლევა სიღარიბე სოლიდარული საზოგადოების ჩამოყალიბების გარეშე.

თავი მეოთხე. სოციალური სახელმწიფოს საგადასახადო პოლიტიკის სამართლებრივი და ეკონომიკური ასპექტები

საქართველოს კონსტიტუციის პრეამბულა მოქალაქეთა ურყევ ნებად აცხადებს სოციალური სახელმწიფოს დამკვიდრებას. სოციალური სახელმწიფოს პრინციპი კი, თავის მხრივ, სახელმწიფოს მიზნის დამდგენ ძირითად დებულებადაა მიჩნეული. იმისთვის, რომ აღნიშნულ მიზანს სწორად ჩავწვდეთ არაერთი მნიშვნელოვანი ასპექტია განსახილველი, მათ შორის, ის თუ რას ნიშნავს სოციალური სახელმწიფო, რამდენად არის იგი დემოკრატიული სახელმწიფოს აუცილებელი ატრიბუტი, რას ნიშნავს სოციალური სახელმწიფოს პრინციპი და მრავალი სხვა საკითხის შესწავლა დაგვეხმარება გავიაზროთ სოციალური სახელმწიფოს როლი თანამედროვე დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

სოციალური სახელმწიფოს ცნება წარმოიშვა XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში. სოციოლოგიური კონცეფციის წარმომადგენლები მიიჩნევდნენ, რომ სახელმწიფოს ძირითადი მოვალეობაა გარანტირებული გახადოს პიროვნების ეკონომიკური თავისუფლება.

ამასთანავე პოლიტიკური უფლებები უნდა ემსახურებოდეს პიროვნების დამოუკიდებლობას და ინდივიდუალიზაციას. ეკონომიკურ თავისუფლებას კი მიიჩნევენ უმაღლეს ღირებულებად.³⁶

საგულისხმოა, რომ „მხოლოდ ადამიანს შეუძლია აღიქვას ისეთი ცნებები, როგორიცაა სიკეთე და ბოროტება, სამართლიანობა და უსამართლობა და ა.შ.“ ამათი ერთობლიობა კი

³⁶ თ, ალფაიძე, სამართალმცოდნეობის შესავალი, თბ, 2015; 113

შეადგენს ოჯახისა და სახელმწიფოს საფუძველს³⁷. თუკი არისტოტელეს ამ მოსაზრებას დავეთანხმებით უნდა ვიმსჯელოთ იმაზე, თუ რამდენად ახერხებენ თანამედროვე სახელმწიფოები ინდივიდთა სამართლებრივ და სოციალურ უზრუნველყოფას. აშშ-ის კონსტიტუცია პირდაპირ განსაზღვრავს, რომ ადამიანებს გააჩნიათ ბედნიერებისაკენ სწრაფვის უფლება. ინდივიდი უფლებამოსილია სახელმწიფოსაგან მოითხოვოს როგორც ფიზიკური დაცვის, ხელშეუხებლობის, ასევე სოციალური დაცვის უფლება. შვეიცარიის კონსტიტუცია აცხადებს: გვნამს რომ მხოლოდ ის არის თავისუფალი, ვინც თავისუფლებით სარგებლობს და რომ ხალხის სიძლიერე მის უსუსტეს წევრთა კეთილდღეობით განისაზღვრება. ა. ლინკოლნის სიტყვებით, მთავრობა არსებობს იმისათვის, რომ გააკეთოს ადამიანებისათვის ის, რისი გაკეთებაც მათ თვითონ არ შეუძლიათ.³⁸

ამასთანავე, ყოველი სახელმწიფო, წერს არისტოტელე “პოლიტიკის” შესავალში, არის ადამიანთშორისი ურთიერთობის თავისებური ფორმა, რომელიც მიზნად ისახავს სათნოებას.³⁹ პროფ. დოქტ. კლაუს ოფეს შეხედულებით, სოციალური სახელმწიფო ეს არის სხვადასხვა ინსტიტუციებისგან შემდგარი, კომპლექსური სისტემა, რომლის სრულყოფილ მოცულობას არავინ იცნობს. ეს არის წარმოდგენილად კომპლექსური, მუდმივად ცვალებადი ისტორიული მიღწევა, ისტორიული განვითარება.⁴⁰ სოციალური

³⁷ [hhttps://socpoli.files.wordpress.com/2011/06/e18390e183a0e18398e183a1e183a2e1839de183a2e18394e1839ae18394e183a1-e183a1e1839de183aae18398e18390e1839ae183a3e183a0e18398-e18393e18390.pdf](https://socpoli.files.wordpress.com/2011/06/e18390e183a0e18398e183a1e183a2e1839de183a2e18394e1839ae18394e183a1-e183a1e1839de183aae18398e18390e1839ae183a3e183a0e18398-e18393e18390.pdf)

³⁸ გ.გოგიაშვილი, შედარებითი კონსტიტუციური სამართალი, თბ, 2019, 86

³⁹ მ. ჭიბაშვილი, პოლიტიკური თეორია, თბ, 2006, 16, [hhttp://css.ge/wp-content/uploads/2019/07/polit_theory.pdf](http://css.ge/wp-content/uploads/2019/07/polit_theory.pdf)

⁴⁰ პროფ. დოქტ. კლაუს ოფეს არის ბერლინის Herlke School of Governance-ის ემერიტუს პროფესორი [hhttps://1tv.ge/analytcs/shroma-da-shromis-sazogadoeba-socialurisakhelmwifo-da-demokraa-gavlenebi-aghmosavlet-evropa-sa-da-saqartveloze-interview-prof-klaus-ofestan/](https://1tv.ge/analytcs/shroma-da-shromis-sazogadoeba-socialurisakhelmwifo-da-demokraa-gavlenebi-aghmosavlet-evropa-sa-da-saqartveloze-interview-prof-klaus-ofestan/)

სახელმწიფო არა მარტო მოწესრიგებული არსებობის პირობებს ქმნის, არამედ აქტიური მონაწილეცაა და. ცდილობს შეარბილოს საბაზრო ეკონომიკის უთანასწორობა და უსამართლობა. მისთვის მთავარია არა სიმდიდრის დავროვება, არამედ ამ სიმდიდრის თანაბრად და სამართლიანად განაწილება. პრაქტიკაში ამას სიღარიბის მოსპობისა და სოციალური უთანაბრობის შემცირების მცდელობამდე მივყავართ, ე.წ. კეთილდღეობის სახელმწიფოს გაჩენას შეუწყო ხელი, რომლის პასუხისმგებლობებში შევიდა თავისი მოქალაქეების სოციალური კეთილდღეობის ხელშეწყობა.⁴¹

თავის მხრივ, სოციალური სამართლიანობის იდეა არა მხოლოდ სამართლებრივი ან ფილოსოფიური კატეგორიაა, იგი უპირველეს ყოვლისა, სოციალური ყოფის ნაწილია. სწორედაც რომ სოციალური თანასწორობა და სამართლიანობა ის მიზანია, რომელიც სამართალს და სახელმწიფოს უნდა ჰქონდეს და ზრუნავდეს მის პრაქტიკულ იმპლემენტაციაზე.⁴² ტერმინი „სოციალური სახელმწიფო“ ნიშნავს იმას, რომ სახელმწიფო ატარებს პასუხისმგებლობას საზოგადოების არსებობაზე.⁴³ ანუ ატარებს პოლიტიკას, რომელიც მიმართულია მოსახლეობის სოციალური უსაფრთხოების ორგანიზებისაკენ, ადამიანთა ღირსეული ცხოვრების უზრუნველყოფის, ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლების დაცვისაკენ.⁴⁴ ამასთანავე, სოციალური სახელმწიფო არის ორგანიზაცია, რომელიც ეხმარება სუსტს, რომელიც ესწრაფვის ზეგავლენა მოახდინოს ეკონომიკურ სიკეთეთა განაწილებაზე სამართლიანობის პრინციპების დაცვით, რათა ფასეულობისათვის უზრუნველყოს ღირ-

⁴¹ დ. გეგენევა, სოციალური დაცვის სამართალი, ნიგნში, საჯარო მმართველობის სამართლებრივი საფუძვლები, თბ, 2016, 549

⁴² გ. გოგიაშვილი, შედარებითი კონსტიტუციური სამართალი, თბ, 2019, 86

⁴³ გ. გოგიაშვილი, შედარებითი კონსტიტუციური სამართალი, თბ, 2019, 86

⁴⁴ ე. ბუხრაშვილი, ევროპის სოციალური პოლიტიკა, თბ, 2017, 41

სეული არსებობა.⁴⁵ შესაბამისად, დემოკრატიული, სამართლებრივი და სოციალური სახელმწიფოს ხიბლი... სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ მის საყრდენს, საფუძველს და მუდმივ მიზანს წარმოადგენს თავისუფალი ადამიანი-ინდივიდი, რომლისთვისაც აღიარებულია უფლებები და თავისუფლებები და სახელმწიფოს მხრიდან გარანტირებულია, ამ უფლებებით სრულყოფილად სარგებლობის გზით, თავისუფალი თვითრეალიზაციის შესაძლებლობა.⁴⁶ უდავოა, რომ სოციალური სახელმწიფო, აუცილებლად მოიაზრებს სახელმწიფოს, რომლის მიზანია სოციალური თანასწორობისა და მოქალაქეთა კეთილდღეობის უზრუნველყოფა. სოციალური სახელმწიფოს თანამედროვე გაგება, ასევე, მოიცავს სახელმწიფოს ვალდებულებას, უზრუნველყოს მოქალაქეთა განათლების, ჯანდაცვის, შრომის და სხვა უფლებები, რომელთა რეალიზაციაც საზოგადოებაში ადამიანის ღირსეულ ადგილს განაპირობებს.

სამწუხაროდ, ყველა პოლიტიკური იდეოლოგია და საკონსტიტუციო სამართლებრივი თეორია არ აღიარებს სოციალური სახელმწიფოს პრინციპის სავალდებულო არსებობას.⁴⁷ უფრო მეტიც, სოციალური სახელმწიფოს პრინციპს და შესაბამისად, კონსტიტუციის მე-5 მუხლის ნორმებს არა აქვს უშუალოდ მოქმედების სამართლის ძალა. სოციალური სახელმწიფოს პრინციპი იურიდიულ ლიტერატურაში „სახელმწიფოს მიზნის განსაზღვრებად“ განიხილება, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი არსებითად აბსტრაქტული იურიდიული ბუნებისაა და რაიმე იმპერატიულ სამართლებრივ ვალდებულებებს სახელმწიფოს არ აკისრებს. იურისპრუდენციაში

⁴⁵ გ.გოგიაშვილი, შედარებითი კონსტიტუციური სამართალი, თბ, 2019, 86

⁴⁶ ქ. ერემაძე, ინტერესთა დაბალანსება დემოკრატიულ საზოგადოებაში, თბ, 2013, 8

⁴⁷ დ.გვეგენავა, საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი, მეოთხე გამოცემა, თბ, 12, გვ6

გაბატონებული მოსაზრების თანახმად, სოციალური სახელმწიფოს პრინციპის კონკრეტულ სამართლებრივ გარანტიებად გარდაქმნა, არსებითად, კანონმდებლის პრეროგატივაა.⁴⁸ ამიტომაც, სოციალური სახელმწიფოს პრინციპის სხვადასხვა განმარტება არსებობს: ფართო გაგებით, ის გულისხმობს სახელმწიფოს მნიშვნელოვან როლს ეკონომიკის დაგეგმვაში, მართვასა და ორგანიზებაში. ამ მიდგომით, სოციალური სახელმწიფო აქტიურად ერევა სიმდიდრისა და რესურსების გადანაწილების პროცესში; პრინციპის ვიწრო გაგებაში მოიაზრება სახელმწიფოს მიერ მოქალაქეებისთვის კეთილდღეობის არსებითი მოთხოვნების დაკმაყოფილება და ღირსეული სიცოცხლისთვის აუცილებელი პირობების შექმნა, სახელმწიფოს მიერ დაფინანსებული მომსახურების შეთავაზებითა და სოციალური ფულადი დახმარების გაცემით.⁴⁹

სოციალური სახელმწიფოს კონცეფციის განხორციელება შრომის თავისუფლებისა და ოჯახის ავტონომიის გარდა მოითხოვს კიდევ ოთხ პირობას: ინდივიდის შესაძლებლობას სახელმწიფოსაგან მიიღოს არსებობის უზრუნველყოფისათვის საჭირო კუთვნილი კეთილდღეობის ნაწილი, ასევე ფლობდეს, გამოიყენოს და განკარგოს ეს სიკეთეები. მთვარ როლს ამ კუთხით თამაშობს საკუთრების ინსტიტუტი. მეორე, საზოგადოებრივ გაერთიანებათა შესაძლებლობა, უზრუნველყოს ცალკეული ადამიანებისათვის აუცილებელი პირობები და მომსახურება; მესამე, ადამიანებს უნდა უნდა ჰქონდეთ პროფკავშირებში გაერთიანების უფლება, ამას უზრუნველყოფს კავშირებისა და გაერთიანებების თა-

⁴⁸ ი. კობახიძე, კონსტიტუციური სამართალი, თბ., 2019, 71

⁴⁹ <https://emcrights.files.wordpress.com/2017/04/e183a1e1839de183aae18398e18390e1839ae183a3e183a0e18398-e183a3e183a4e1839ae18394e18391e18394e18391e18398.pdf>

ვისუფლება, მეოთხე, არ უნდა არსებობდეს სახელმწიფოს მონოპოლია დახმარებების აღმოჩენისას, საზოგადოებრის ძალებსა და საქველმოქმედო ორგანიზაციებს უნდა მიეცეს გასაქანი ალტერნატიული დახმარების აღმოსაჩენად. ამ პირობათა შესრულების თავისუფლება არის ადამიანის თავისუფალი განვითარების პირობა. სოციალური სახელმწიფოს სხვა ძირითადი კომპონენტებია: ბ) სოციალური თანასწორობა. გ) სოციალური უზრუნველყოფა დ) საერთო კეთილდღეობის ამალგება.⁵⁰

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, არსებობს ხუთი მთავარი სფერო, რომლებითაც ხდება თანამედროვე სოციალური სახელმწიფოს იდენტიფიცირება. ვინაიდან, ამ ტიპის სოციალური სახელმწიფო დიდი სასიცოცხლო რისკებისგან აზღვევს და ადამიანის ღირსების დაცვას უზრუნველყოფს. ჯანმრთელობის, უმუშევრობის და საპენსიო დაზღვევა სოციალური სახელმწიფოს ელემენტარული შემადგენელია. თანამედროვე სოციალური სახელმწიფოს ცნება განათლების (მომზადების) პოლიტიკასაც გულისხმობს, რადგან განათლება (მომზადება), პირველ ყოვლისა, დემოკრატიული უფლებების გაცნობიერების წინაპირობაა. ის, ასევე, გადამწყვეტია მატერიალური რესურსების განაწილების კონტექსტში.⁵¹ სოციალური სახელმწიფოს პრინციპს ახასიათებს ერთგვარი კოლიზიური დამოკიდებულება სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპთან. სამართლებრივი სახელმწიფოს ძირითადი არსი და მიზანი კანონის წინაშე თანასწორობისა და სახელმწიფოსგან თავისუფალი საზოგადოებრივი უთანასწორობის უზრუნველყოფაა, სოციალური სახელმწიფო, ამის საპირისპიროდ, მატერიალური თანასწორობის წახალისებასა და სოციალ-

⁵⁰ გ.გოგიაშვილი, შედარებითი კონსტიტუციური სამართალი, თბ., 2019, 86-87

⁵¹ ა. პეტრინგი და სხვები; სოციალური დემოკრატიის კურსი 3; თბ., 2014; გვ.8

ური სამართლიანობის უზრუნველსაყოფად, საზოგადოებრივი თავისუფლების განსაზღვრულ ფარგლებში შეზღუდვას ესწრაფვის. აღნიშნული კოლიზიის რეგულირებას გონივრული ბალანსის დაცვა კანონმდებლის ფრთხილ მიდგომასა და პრიორიტეტების რაციონალურ აწონ-დანონვას მოითხოვს⁵².

სოციალური სახელმწიფოს პრინციპი ემსახურება უსაფრთხოების, ადამიანის ღირსების და თავისუფლების დაცვას, შენარჩუნებას. მის ძირითად არსს წარმოადგენს: 1. სოციალური უსა-ფრთხოების უზრუნველყოფა. 2. სოციალური სამართლიანობის მიღწევა. 3. საარსებო მინიმუმის უზრუნველყოფა. 4. ზოგადი კეთილდღეობის დამკვიდრება საზოგადოებაში.⁵³

სოციალური სახელმწიფოს პრინციპი ასევე განსაზღვრავს სახელმწიფოსათვის, განსაკუთრებით კანონმდებლისათვის, იმ დავალებებსა და მითითებებს, რომელიც საჭიროა სოციალური სამართლიანობის მისაღწევად.⁵⁴ ეს პრინციპი არის არა მხოლოდ პოლიტიკური პროგრამის ნაწილი, არამედ ასევე სამართლებრივი ხასიათის მქონე. სოციალური სახელმწიფოს პრინციპი განაპირობებს სახელმწიფოს მხრიდან განსაზღვრულ სოციალურ აქტივობებს იმისათვის, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს სამართლიანი სოციალური წესრიგი. ასე რომ, სახელმწიფო ვალდებულია მიიღოს გარკვეული მინიმალური ზომები სოციალური კეთილდღეობისათვის. ვინაიდან, სახელმწიფოს მიერ კეთილდღეობისაკენ სწრაფვა განგრძობადი პროცესია,

⁵² ი. კობახიძე, კონსტიტუციური სამართალი, თბ., 2019, 72

⁵³ ვ. გონაშვილი, ქ. ქრემაძე, გ. კახიანი, გ. კვერენჩილაძე, ნ. ჭილაძე, შესავალი საკონსტიტუციო სამარ-თაღში, თბ., 2016, 109

⁵⁴ Badura P., Das Prinzip der sozialen Grundrechte und seine Verwirklichung im Recht der Bundesrepublik Deutschland, Der Staat, Vol. 14, No. 1 (1975), 32-33.

აუცილებელი არ არის მისი მხრიდან მიღწეული სოციალური სტატუსკვოს შენაჩუნება - სოციალური სახელმწიფოს პრინციპი ღიაა ახალი მიდგომებისთვისაც. როგორც წესი, ამ პრინციპიდან არ გამომდინარეობს თავად ინდივიდუალური უფლებები.⁵⁵ გამონაკლისია ადამიანის ღირსების უფლება, რომელიც მოითხოვს სახელმწიფოსაგან ცხოვრებისა და ჯანმრთელობის მინიმალური სტანდარტის უზრუნველყოფას.⁵⁶ სოციალური სახელმწიფოს პრინციპი ხელს უშლის ძირითადი უფლებების აბსოლუტურ მოქმედებას და, შესაბამისად, ახორციელებს მათი პარალიზების პრევენციას. მისი მეშვეობით შესაძლებელია სამართლიანობის მიღწევა საზოგადოებრივ ურთიერთობებში.⁵⁷

სახელმწიფოს გავლენა ადამიანის საქმიანობის თითქმის ყველა სფეროში იგრძნობა. განათლება იქნება ეს თუ ეკონომიკური მართვა, სოციალური უზრუნველყოფა თუ სანიტარული პირობების გაუმჯობესება, წესრიგი ქვეყნის შიგნით თუ საგარეო თავდაცვა, სახელმწიფო ყოველთვის უზრუნველყოფს მართვისა და კონტროლის განხორციელებას; და იქ სადაც სახელმწიფოს მართვა და კონტროლი არ შეუძლია, იგი არეგულირებს, ზედამხედველობას უწევს, სანქციას გაცემს ან კრძალავს⁵⁸

სოციალური სახელმწიფოს მთავარი დანიშნულებაა უზრუნველყოს პიროვნების ცხოვრების სათანადო დონე და შესაბამისად დაიცვას მისი ღირსება, ხელი შეუწყოს სამარ-

⁵⁵ Heinig H.M., The Political and the Basic Law's Sozialstaat Principle - Perspectives from Constitutional Law and Theory, German Law Journal, Vol.12, Issue 11, November 2011, p.1889.

⁵⁶ იქვე

⁵⁷ Müller G., Die Wirkung von Grundrechten und Sozialstaatsprinzip, RdA 1964, 127-128

⁵⁸ <http://www.nplg.gov.ge/greenstone3/library/?e=d-00000-00---off-0civil2-00-1---0-1-0-0---0-prompt-10---4-----0-11--10-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-01-1-00u%C6%9EZz-8-00&a=d&c=-civil2&cl=CL2.20&d=HASH012bac5cd4efc4c4ef689390.10>

თლიანობის, პასუხისმგებლობის პრინციპების დამკვიდრებას, რისთვისაც აუცილებელია ეკონომიკის განვითარება და ინდივიდის სამართლებრივი დაცვა.⁵⁹

აუცილებლად უნდა განვიხილოთ, სოციალური სახელმწიფოსა და უფლებების თვალსაზრისით, საქართველოს კონსტიტუციაში რეგლამენტირებული დებულებები. კერძოდ, საქართველოს საკონსტიტუციო ცვლილებების პროექტის მე-5 მუხლის თანახმად 1. საქართველო არის სოციალური სახელმწიფო. 2. თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის უზრუნველყოფასთან ერთად, სახელმწიფო ზრუნავს საზოგადოებაში სოციალური სამართლიანობის, სოციალური თანასწორობისა და სოციალური სოლიდარობის პრინციპების განმტკიცებაზე. 3. სახელმწიფო ზრუნავს ქვეყნის მთელი ტერიტორიის თანაბარი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისათვის. მაღალმთიანი რეგიონების განსავითარებლად კანონი ადგენს შეღავათებს. 4. სახელმწიფო ზრუნავს მოქალაქის ჯანმრთელობასა და სოციალურ დაცვაზე, საარსებო მინიმუმითა და ღირსეული საცხოვრებლით უზრუნველყოფაზე. სახელმწიფო ხელს უწყობს მოქალაქეს დასაქმებაში. საარსებო მინიმუმის უზრუნველყოფის პირობები განისაზღვრება კანონით. 5. სახელმწიფო ზრუნავს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის განვითარებაზე. 6. ახლანდელი და მომავალი თაობების ინტერესების გათვალისწინებით სახელმწიფო ზრუნავს გარემოს დაცვაზე, ბუნებრივი რესურსებით რაციონალურ სარგებლობასა და ქვეყნის მდგრად ეკოლოგიურ განვითარებაზე. 7. სახელმწიფო ზრუნავს შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უფლებებისა და ინტერესების რეალიზებისათვის განსაკუთრებული პირობების შექმნაზე. 8. სახელმწიფო ხელს

⁵⁹ თ, ალფაიძე, სამართალმცოდნეობის შესავალი, თბ, 2015, 114

უწყობს ქალისა და მამაკაცის თანაბარ მონაწილეობას საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში.⁶⁰

სოციალური სახელმწიფო, ან, როგორც ხშირად უწოდებენ, კეთილდღეობის სახელმწიფო არის მმართველობის ფორმა, რომელშიც სახელმწიფო ზრუნავს მოქალაქეების ეკონომიკურ და სოციალურ კეთილდღეობაზე, რაც გულისხმობს შესაძლებლობების თანასწორობის, სიმდიდრის სამართლიანი გადანაწილებისა და სოციალური რისკებისაგან დაცვის უზრუნველყოფას. სოციალური სახელმწიფოს მიზანია სამართლიანი სოციალური წესრიგის დამკვიდრება, საერთო ეკონომიკური წონასწორობის შენარჩუნება, მოსახლეობის შეძლებისდაგვარად თანაბარზომიერი უზრუნველყოფა, ქვეყნის მასშტაბით ცხოვრების მაქსიმალურად თანაბარი პირობების შექმნა.

ეს მიზნები, ობიექტური გარემოებების გამო, არ არის სრულად მიღწევადი და უწინარესად, წარმოადგენს მუდმივ ამოცანას და ზრუნვის საგანს სახელმწიფოსათვის. სახელმწიფოს ამ მიმართულებით მოქმედების ფართო არეალი გააჩნია. სუბიექტური უფლებები, გარკვეული სოციალური რეგულირების მოთხოვნა და კონკრეტული მოვალეობები კანონმდებლისათვის სოციალური სახელმწიფოს ცალკე აღებული პრინციპიდან არ გამომდინარეობს.⁶¹ ამიტომაც, მნიშვნელოვანია, საქართველოს კონსტიტუცია განამტკიცებდეს აღნიშნულ უფლებებს საკანონმდებლო დონეზე, ხოლო პრაქტიკულად სახელმწიფო ახორციელებდეს მას. როგორც ვხედავთ, სოციალური სახელმწიფოს ელემენტებია: ა) ადამიანის ღირსეული საარსებო მინიმუმის უზრუნველყოფა; სოციალური სახელმწიფო იზიარებს წარმოდგენას,

⁶⁰ http://eurus.ge/index.php?act=new_view&id=518

⁶¹ საქართველოს მოქალაქე შოთა ბერიძე და სხვები საქართველოს პარლამენტს წინააღმდეგ, No2/1/392, 31 მარ, 2008

რომლის თანახმადაც ყველა სრულწლოვანს ექნება შესაძლებლობა და ვალდებულია გამოიმუშაოს საკუთარი თავისა და ოჯახის შესანახად. ამ მიზნით კონსტიტუცია ინდივიდს აცხადებს თავისუფალ პიროვნებად. საზოგადოების პასუხისმგებლობა დგება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ეს ამოსავალი წარმოდგენა ვერ რეალიზდება და ადამიანის მოთხოვნები, მიუხედავად მისი მცდელობისა ვერ დაკმაყოფილდება სათანადოდ. აუცილებელი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება არ უნდა აღემატებოდეს ინდივიდისა და მისი ოჯახის ძალებს. ამიტომ სოციალური სახელმწიფო განსაკუთრებულ პასუხისმგებლობას იღებს ისეთ სასიცოცხლო კეთილდღეობათა ხელმისაწვდომობაზე, როგორიცაა საკვები, ბინა, სამედიცინო მომსახურება, სავალდებულო მოვლა და ა.შ.⁶²

„იმ დროს, როდესაც სამართლებრივი სახელმწიფო თავისუფლებას სამართლებრივი საშუალებებით განამტკიცებს, სოციალური სახელმწიფო უზრუნველყოფს მის მატერიალურ და ეგზისტენციალურ დაცვას“. ეს განსაკუთრებით საჭიროა თანამედროვე ინდუსტრიულ საზოგადოებაში, სადაც ინდივიდი საკმაოდ მონყვლადია, ხოლო თავისუფლება დაცულობაშია. სოციალური სახელმწიფოს ამოცანაა, რომ ადამიანი სოციალური და ეკონომიკური თვალსაზრისით უფრო თავისუფალი იყოს, ხოლო მისი შემზღუდველი მატერიალური და სოციალური ფაქტორები შესუსტდეს ან გამოირიცხოს.⁶³

როგორც ნესი, სოციალურ სახელმწიფოში უნდა ტარდებოდეს პოლიტიკა, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს:

⁶² დ. გეგენავა, საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი, მეოთხე გამოცემა, თბ, 2018, 12

⁶³ ლოლაძე ბ., სოციალური სახელმწიფო - საფრთხე ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებებისათვის?, ადამიანის უფლებათა დაცვა: მიღწევები და გამოწვევები (სტატიათა კრებული), თბილისი 2012, 119-120

საზოგადოებაში სოციალური სამართლიანობის მიღწევა, მოსახლეობის სხვადასხვა ფენებს შორის სოციალური სფეროზე საბიუჯეტო დანარიცხების ზომები, მომსახურებისა და სამსახურების განვითარებული სისტემა მოსახლეობის ყველა სოციალური ჯგუფებისთვის, განვითარებული სამართლებრივი სისტემა, სადაც განხორციელებულია ხელისუფლების ყველა შტოს უფლებრივი ურთიერთობებისა და ფუნქციების დაყოფა, აგრეთვე შემუშავებულია ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზა სოციალური მუშაობის, სახელმწიფო ორგანოების, სამოქალაქო საზოგადოების და კერძო ინიციატივების ურთიერთდამოკიდებულების მხრივ.⁶⁴

აღსანიშნავია, რომ სოციალური დაცვის საერთო სარგებლიანობას კაუფმანი ხედავს შემდეგი ეფექტების შეთანხმებულობასა და „ურთიერთშემავსებლობაში“: ეკონომიკური ეფექტი: სოციალური დაცვა განიხილება როგორც საბაზრო ეკონომიკის „შემავსებელი“ ჰუმანიტარული კაპიტალის დაგროვების საშუალება, რაც ხელს უწყობს მუშაობისათვის მზადყოფნას და, აქედან გამომდინარე, მწარმოებლურობის ზრდასაც. პოლიტიკური ეფექტი: სოციალური დაცვა ხელს არ უშლის სოციალურ დიფერენციაციას, თუმცა ცდილობს მის შერბილებას. კულტურული ეფექტი: სოციალური დაცვა ქმნის საზოგადოებაში სრულიად საამართლიანად დამკვიდრებული წესრიგის სტაბილურობის გარანტიებს და ამით სახელმწიფო ინტერვენციების ლეგიტიმურობას ამაღლებს, სახელმწიფოსა და საზოგადოების ერთობლივი ქმედებების საფუძველზე.

სოციალური ეფექტი: სოციალური დაცვა ხორციელდება, პირველ რიგში, საოჯახო მეურნეობისათვის „კეთილდღეობის პროდუქტის“ შეთავაზების გზით.⁶⁵ სოციალური

⁶⁴ ე. ბუხრაშვილი, ევროპის სოციალური პოლიტიკა, თბ, 2017, 41

⁶⁵ იქვე

პოლიტიკის კონკურენტული ამოცანები მჭიდროდაა დაკავშირებული ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებასთან და ამ ყოველივეს განხორციელება შეუძლებელია ფულის გარეშე, ამიტომაც, ბუნებრივია, უნდა განვიხილოთ სოციალური პოლიტიკის ინსტრუმენტები, როგორებიცაა: 1. უფლებები, 2. ფული და 2. მონაწილეობა.⁶⁶ როუს (Rowe) თანახმად, სოციალური პასუხისმგებლობა არის თვითრეგულაცია, რომელიც წარმოადგენს მთავრობის ჩარევის გარეშე გლობალურ ბაზარზე ბიზნესისა და საზოგადოების ინტერესების ბალანსის გზას.⁶⁷

ეკონომისტების აზრით, სახელმწიფოს სოციალური ვალდებულებები არ წარმოადგენს „სოციალური დავითას“ ეროვნულ ეკონომიკაზე, არამედ წარმოადგენს მის ორგანულ შემადგენელ ნაწილს. ამისდა შესაბამისად, მისი უზრუნველყოფის აუცილებლობა სახელმწიფოსაგან მოითხოვს სოციალური ურთიერთობის მექანიზმის შექმნას. სოციალური ურთიერთობის უზრუნველყოფა ეს არის სტრატეგიული ამოცანა, რომელიც შეუძლებელია განხორციელდეს განვითარების სახელმწიფო სტრატეგიის გარეშე.⁶⁸

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სულ უფრო მეტი მნიშვნელობას იძენს ქვეყანაში ბიზნესის განვითარება, საზღვარგარეთიდან რაც შეიძლება მეტი ინვესტიციების მოზიდვა, მეწარმეებისათვის ხელსაყრელი და კონკურენტუნარიანი გარემოს შექმნა, რაც ბუნებრივია, პროდუქციის ზრდაზე, ეკონომიკის გაჯანსაღებასა და მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე სასიკეთოდ აისახება, ამიტომაც, დღის

⁶⁶ იქვე 27

⁶⁷ Rowe, J. K. 2005. Corporate Social Responsibility as Business Strategy. Reprint Series, Center for Global, International and Regional Studies, UC Santa Cruz. <http://escholarship.org/uc/item/5dq43315>

⁶⁸ ე. ბუხრაშვილი, ევროპის სოციალური პოლიტიკა, თბ, 2017, 36

წესრიგში დგას არსებული საგადასახადო სისტემის სრულყოფა. ისიც აღსანიშნავია, რომ საქართველოში ეკონომიკური და პოლიტიკური პროცესების ცვლილებასთან ერთად საგადასახადო სისტემაც ვითარდება, სახეს იცვლის. ქართული საგადასახადო სისტემის ნიშნები ჯერ კიდევ ფეოდალურ საქართველოში გაჩნდა, დღეს კი ჩვენ უკვე საკმაოდ დახვეწილ საგადასახადო კანონმდებლობას ვხვდებით, რომელსაც ყველა ის ძირითადი ნიშან-თვისება ახასიათებს, რაც ქვეყნის სასიცოცხლო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისთვისაა აუცილებელი.⁶⁹

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მართებულად მიმაჩნია ე. სოკოლოვის მოსაზრება იმასთან დაკავშირებით, რომ მთავარი ამოცანაა არა მარტო საგადასახადო სისტემის განსაზღვრა, არამედ ის, თუ რა გავლენას ახდენს სახელმწიფოს პოლიტიკაზე, ეკონომიკაზე, სოციალურ მდგომარეობაზე და სხვ.⁷⁰ საგადასახადო ადმინისტრირებასთან დაკავშირებული საკითხები, ქვეყანაში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ცვლილებების პარალელურად, მუდმივად საჭიროებს სრულყოფას.

სამართლიანობის კუთხით, საგადასახადო სისტემებს ორ განსხვავებულ პრინციპზე აგებენ. საგადასახადო სისტემა და საგადასახადო პოლიტიკა. სახელმწიფოს ფუნქციონირების ეფექტიანობის განუყოფელი ნაწილია, რომელიც მიუთითებს სოციალური კონტრაქტების ქმედუნარიანობაზე სახელმწიფოსა და საგადასახადო სუბიექტებს შორის. ეფექტიანი საგადასახადო პოლიტიკა და საგადასახადო ადმინისტრირება წარმოადგენს სტაბილური

⁶⁹ ირაკლი გაბისონია, საგადასახადო სამართალი, გადასახადის გადამხდელის უფლებების დაცვის მექანიზმები, თბ, 2013, 94-95

⁷⁰ См.подр соколова э. Д. к вопросу о понятии налоговой системы, //Финансовое право,2011.#1. С.28-31

ეკონომიკური ზრდისა და ქვეყნის მდგრადი განვითარების სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან პირობას მოკლევადიან, საშუალოვადიან და გრძელვადიან გეგმებში. სახელმწიფო ფინანსების საიმედო სისტემის შექმნა გარდამავალ და განვითარებად ქვეყნებში, როგორც წესი, სოციალური, პოლიტიკური და ადმინისტრაციული სირთულეების წინაშე დგება.

როგორც აღვნიშნეთ, საგადასახადო ურთიერთობებზე მსჯელობისას ძირითადი აქცენტი უნდა გავაკეთოთ საგადასახადო სისტემის მნიშვნელობასა და ელემენტებზე. საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-2 მუხლის თანახმად, საქართველოს საგადასახადო სისტემა მოიცავს საგადასახადო კოდექსით გათვალისწინებული გადასახადების გადახდევენების პრინციპებს, ფორმებს, მეთოდებს, საგადასახადო ორგანოებს, საგადასახადო კონტროლს და საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევისათვის პასუხისმგებლობის სახეების ერთობლიობას.⁷¹

საგადასახადო სისტემა განისაზღვრება სახელმწიფო წყობილების მიხედვით და ასევე სახელმწიფოს შემადგენელი ნაწილების უფლებამოსილებით.⁷² იგი არის მოცემული ქვეყნის საგადასახადო ორგანოების, გადასახადების სახეებისა და საგადასახადო ადმინისტრირების მეთოდების, სახელმწიფოს მიერ ამოსაღები გადასახადების და მეთოდების ერთობლიობა.⁷³ უფრო მეტიც, სხვადასხვა ქვეყნებში საგადასახადო სისტემის ჩამოყალიბებაზე ზემოქმედებს პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული და ფსიქოლოგიური

⁷¹ საქართველოს 2010 წლის საგადასახადო კოდექსი, კოდიფიცირებული ვერსია, მუხლი 2

⁷² Бурова А, Налоговое Право, 2-е издание, под редакцией И.А. Цинделиани; Проспект, москва, 2017.ст. 45

⁷³ გ. ურიდია, საგადასახადო ენციკლოპედია, თბ, 2016, გვ310

ფაქტორებიც კი.⁷⁴ აშკარაა, რომ საგადასახადო სისტემის ბუნების განსაზღვრა და მასთან დაკავშირებული საკითხები აქტუალურია გადასახადის გადამხდელთა უფლებებისა და სახელმწიფო ინტერესების დაცვისათვის სრულყოფილი სამართლებრივი საფუძვლების შესაქმნელად. საგადასახადო სისტემა შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც ცალკეული ელემენტების ერთობლიობა, მათ შორის გადასახადებისა და მოსაკრებლების სისტემა, იგი ფორმირდება საუკუნეების მანძილზე და იცვლება ეკონომიკური მდგომარეობის შესაბამისად.⁷⁵

მრავალი ქვეყნის საგადასახადო სისტემა, საგადასახადო მმართველობის პოლიტიკის არარსებობის, საგადასახადო კანონმდებლობის მოთხოვნებისა და საგადასახადო ადმინისტრირების შესაძლებლობების შესაბამისობის დაბალი დონის გამო, არ შეესაბამება საგადასახადო სტრუქტურების საერთაშორისო სტანდარტებს. გადასახადებისაგან თავის არიდება და გადასახადების დამალვა რთული პრობლემაა. არსებობს მრავალი მიზეზი იმისა, თუ რატომ ცდილობენ გადასახადის გადამხდელები თავი აარიდონ ან შეამცირონ დაბეგვრას დაქვემდებარებული გადასახადის თანხა. დაბეგვრისაგან თავის არიდების კანონზომიერება და ხარისხი ძალზე განსხვავებულია რეგიონებისა და ქვეყნების მიხედვით. ასევე ძალზე განსხვავებულია გადასახადებისაგან თავის არიდებისა და გადასახადების დაფარვის მეთოდები გარდამავალ და განვითარებად ქვეყნებში.

უკიდურესად ნეოლიბერალი ამერიკელი ავტორი, ლორენს მიდი (Lawrence Mead) ამბობდა, რომ ადამიანს აქვს

⁷⁴ გ. ყუფარაძე, საგადასახადო პოლიტიკა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში, (მონოგრაფია), თბ, 2013, 17

⁷⁵ См.подр соколова э. Д. к вопросу о понятии налоговой системы, //Финансовое право, 2011. #1. С.28-31

ხუთი მოვალეობა. ესენია: პირველი, განავითაროს თავისი ჰუმანური კაპიტალი, ისწავლოს და მომავალი პროფესიონალის მოამზადოს; მეორე, იზრუნოს თავის ჯანმრთელობაზე, იზრუნოს ოჯახისათვის და დააფუძნოს სტაბილური ოჯახი; მესამე, გაზარდოს საზოგადოებისათვის გამოსადეგი ბავშვები, მეოთხე დაიცვას კანონები, მეხუთეც დაახლოებით ასე...

ეს მოვალეობები ახასიათებს ე.წ. “ეკონომიკურ მოქალაქეს”, ანუ “სახელმწიფოსა და ეკონომიკურ მოქალაქეს,” და თუ მან ესენი არ შეასრულა, მაშინ შეგვიძლია ის მშვიდად გავწიროთ დასაღუპად. შერბილებული ვერსიით, ეს ნიშნავს, რომ უკვე მოქალაქეებს ევალებათ სამუშაოს შოვნა, ქონა და მისი შენარჩუნება და ასევე საკუთარ უსაფრთხოებაზე ზრუნვაც.⁷⁶ თავის მხრივ, ძალზედ მნიშვნელოვანია საგადასახადო სისტემის ელემენტები, კერძოდ: გადასახადებით დაბეგვრის პრინციპები, გადასახადების დანესების, შეცვლისა და გაუქმების წესი, გადასახადების სისტემა, სხვადასხვა დონის ბიუჯეტებს შორის საგადასახადო შენატანების განაწილების წესი, საგადასახადო ურთიერთობების მონაწილეთა უფლებები და ვალდებულებები, საგადასახადო კონტროლის ფორმები და მეთოდები, საგადასახადო ურთიერთობების მონაწილეთა პასუხისმგებლობა, გადასახადის გადამხდელთა უფლებებისა და ინტერესების დაცვის საშუალებები, საერთაშორისო ორმაგი დაბეგვრის პრობლემების გადანყვეტისადმი მიდგომები და სხვა.⁷⁷

საგადასახადო სისტემის დასახასიათებლად ასევე

⁷⁶ <https://1tv.ge/analitics/shroma-da-shromis-sazogadoeba-socialuri-sakhelmwifo-da-de-mokra-gavlენი-aghmosavlet-evropasa-da-saqartveloze-interviu-prof-klaus-ofestan/>

⁷⁷ ზ. როგავა, საგადასახადო სამართალი, დამხმარე სახელმძღვანელო, წიგნი პირველი, თბ, 2018, 36

გამოიყენება პირდაპირი და არაპირდაპირი გადასახადებით დაბეგვრის თანაფარდობა. მოცემული თანაფარდობა დამოკიდებულია ქვეყნის განვითარების დონეზე. ვინაიდან, არაპირდაპირი გადასახადების აკრეფა არ მოითხოვს საგადასახადო აპარატის განვითარებას და გადასახადების გამოანგარიშების დახვეწილ სისტემას.⁷⁸ აქვე განსახილველია საგადასახადო ტვირთი, ანუ ეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც ეკონომიკის სხვადასხვა დონეზე (მაკრო, მიკრო) გამოხატავს გადასახდელი გადასახადებისა და საგადასახადო ბაზის თანაფარდობის სიმძიმეს. მაკროეკონომიკური ასპექტით საგადასახადო ტვირთი შეიძლება იყოს გადასახადების თანხის შეფარდება მთლიან შიდა პროდუქტებთან.⁷⁹ თავის მხრივ, საგადასახადო ტვირთის ოპტიმალური სიდიდე ნებისმიერი სახელმწიფოს პრობლემაა. ზოგჯერ, როგორც სპეციალურ, ასევე პუბლიცისტურ ლიტერატურაში ვხვდებით მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ რაც უფრო დაბალია საგადასახადო ტვირთი, მით უფრო დინამიურად ვითარდება სახელმწიფოს ეკონომიკა, რაც ნაკლებია გადასახადები, მით მაღალია ეკონომიკის ზრდის ტემპი.⁸⁰ აღნიშნულს ამყარებს ამერიკელი ეკონომისტის არტურ ლაფერის შეხედულება, „რაც უფრო მაღალია საგადასახადო განაკვეთები, მით უფრო ძლიერია ინდივიდების მიერ გადასახადების გადახდისგან თავის არიდების მოტივაცია. ადამიანები იმის გამო არ მუშაობენ რომ გადასახადები გადაიხადონ“. საგადასახადო წნეხის, ტვირთის განხილვისას მხედველობაში მისაღებია ის გარემოება, რომ სუბიექტის სურვილი, თავი აარიდოს

⁷⁸ იქვე:37

⁷⁹ გ. ურიდია, საგადასახადო ენციკლოპედია, თბ, 2016, 311

⁸⁰ ზ. როგავა, გადასახადები, საგადასახადო სისტემა და საგადასახადო სამართალი, თბ, 2002, 79

გადასახადის გადახდას, იზრდება იმისდა მიხედვით, თუ როგორია საგადასახადო წნეხი. მაგალითად, გერმანიაში საგადასახადო სისტემა ეფუძნება შემდეგ მნიშვნელოვან პრინციპებს: გადასახადები უნდა იყოს შესაძლებლობის მიხედვით მინიმალური; დანახარჯები მათ ამოღებაზე უნდა იყოს ასევე მინიმალური; გადასახადებმა არ შეიძლება წინააღმდეგობა გაუწიოს კონკურენციას; გადასახადები უნდა შეესაბამებოდეს სტრუქტურულ პოლიტიკას; გადასახადები გამიზნულია შემოსავლების სამართლიან განაწილებაზე; საგადასახადო სისტემა უნდა აიგოს ადამიანის პირადი ცხოვრების პატივისცემაზე.⁸¹

საგადასახადო პოლიტიკა ფისკალური პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილია. საგადასახადო პოლიტიკის მთავარი ამოცანებია შემოსავლების ზრდა და ეკონომიკური და სოციალური მიზნების ადვოკატირება. გადასახადები გამოიყენება სასურველ სოციალურ და ეკონომიკურ მიზნებზე ზეგავლენის მოსახდელად. მაგალითად, მექანიზაციის და ავტომატიზაციის სფეროში ბიზნესის ხელშეწყობის მიზნით მთავრობა უფლებას აძლევს, მოახდინოს ძირითადი კაპიტალის სწრაფი ამორტიზაცია. შობადობის ნახალისების მიზნით, საგადასახადო შეღავათებს იღებს ის ოჯახი, რომელშიც იბადება პირველი და მეოთხე ბავშვი.⁸²

საქართველო განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყანაა. შესაბამისად, კერძო სექტორის განვითარება ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ამოცანას წარმოადგენს⁸³. ქვეყა-

⁸¹ Fiscal IncenØve Effects of the German EqualizaØon System, Sven Jari Stehn and Annalisa Fedelino, IMF Working Paper, 2009

⁸² სინგაპური, ესტონეთი, შვეიცარია, სამიზნე მოდელები ქართული ტრანსფორმაციისათვის?, თბ, 2012.16

⁸³ ბიზნესის დამოკიდებულება საგადასახადო სისტემისადმი საქართველოში, აშშ-ს საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს პროექტი "მმართველობა განვითარებისთვის, თბ, 2016.,7

ნაში ძალიან მცირეა მრეწველობით დაკავებული ბიზნესის წილი. კომპანიების დიდი ნაწილი დაკავებულია ვაჭრობით და სერვისით. მიუხედავად ხელისუფლების გაცხადებული სტრატეგიისა, კვლავაც პრობლემად რჩება მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარება. მცირე და საშუალო საწარმოების რაოდენობა, მართალია, იზრდება, თუმცა, მათი წილი დასაქმების, მთლიანი შიდა პროდუქტისა და საერთო ბრუნვის მაჩვენებლებში ჯერ კიდევ დაბალია.⁸⁴

ოფიციალური მონაცემებით, საქართველოში საგადასახადო ტვირთი ერთ-ერთი ყველაზე დაბალია. ფორბსის მონაცემებით საქართველო რიგით მეოთხე ადგილზეა გადასახადების სიმცირის მიხედვით. გადასახადებს საქართველოში უფრო მეტად საშუალოდ ალიქვამს 28%, მძიმედ 26% და/ან ძალიან მძიმე ტვირთად 20%-სთვის ალიქმება. მათი ნახევარი ვინც გადასახადების ტვირთს მძიმედ აფასებს, ვაჭრობის სფეროშია მოქცეული. უფრო ზუსტად, კომპანიები გადასახადების სიმძიმეზე საუბრობენ შემდეგ სფეროებში: ტრანსპორტი/ლოჯისტიკა, სასტუმრო და რესტორნები და საკვები პროდუქტების წარმოება⁸⁵.

წიგნის „დიქტატურისა და დემოკრატიის ეკონომიკური ფესვები“ ავტორები დერონ აჩემოლლუ და ჯეიმს მორისონი მიიჩნევენ, რომ სახელმწიფოები, რომელთა მაცხოვრებლები მაღალ გადასახადებს იხდიან, გამოირჩევიან დემოკრატიული და პოლიტიკური თავისუფლების მაღალი დონით. ნაწილობრივ, ეს იმით აიხსნება, რომ თუკი ადამიანი თვლის, რომ საკუთარი საგადასახადო შენატანები მაღალ დონეს აღწევს, ის უფროა დაინტერესებული, შეამოწმოს როგორ

⁸⁴ http://geostat.ge/?acOn=page&p_id=211&lang=geo

⁸⁵ ბიზნესის დამოკიდებულება საგადასახადო სისტემისადმი საქართველოში, აშშ-ს საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს პროექტი “მმართველობა განვითარებისთვის, თბ, 2016., 12

ხარჯავს სახელმწიფო ამ ფულს. სხვა მხრივ, დიქტატურის მქონე სახელმწიფოები დრაკონულ გადასახადებს იყენებენ. განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ დემოკრატიის პირობებში ძირითადი საგადასახადო ტვირთი მოდის მრავალრიცხოვან, ძლიერ საშუალო კლასზე, ხოლო დიქტატურის დროს ამ ტვირთს ზიდავს ყველაზე ღარიბი, ან ყველაზე მდიდარი მოქალაქეები.⁸⁶

დღესდღეობით არ არსებობს მსოფლიოში სახელმწიფო, სადაც მუდმივად არ დაობდნენ საგადასახადო და სოციალური პოლიტიკის თაობაზე. აღნიშნული განპირობებულია იმით, რომ საგადასახადო სისტემა უნდა ესადაგებოდეს ქვეყნის რეალურ ეკონომიკურ მდგომარეობას და ადეკვატურად უნდა შეესაბამებოდეს მიმდინარე ეკონომიკურ პროცესებს. გამომდინარე აქედან, საგადასახადო კანონმდებლობა მუდმივ ცვალებადობასა და სრულყოფას უნდა განიცდიდეს.⁸⁷ როდესაც ევროპის სოციალური ქარტია გაიხსნა ხელმოსაწერად 1961 წელს და ძალაში შევიდა 1965 წელს, ევროპის საბჭომ პირველი ნაბიჯი გადადგა ეკონომიკური და სოციალური უფლებების ყოვლისმომცველი კოდექსის დანერგვისაკენ. ეკონომიკური უფლებები, როგორც ეს განმარტებულია ქარტიაში, გულისხმობს იმ უფლებებს, რომლებიც შეეხება დასაქმებას და შრომის ბაზარს, ხოლო სოციალური უფლებები, უპირველეს ყოვლისა, მოიცავს ჯანდაცვას და სოციალურ უზრუნველყოფას. ქარტია შეიცავს ცხრამეტ დამოუკიდებელ მუხლს, რომელთაგან პირველი ათი ეძღვნება უმეტესწილად დასაქმებას, შრომის ბაზრისა და ინდუსტრიული ურთიერთობების საკითხებს, ხოლო დანარჩენ თავეებში უფრო ფართოდ არის განხილული

⁸⁶ [h႒p://www.aaf.ge/index.php?menu=1&jurn=0&rubr=10&mas=968](http://www.aaf.ge/index.php?menu=1&jurn=0&rubr=10&mas=968)

⁸⁷ ი. გაბისონია, ჯ. გაბელია, საგადასახადო დანაშაულებრივი ქმედებათა კვალი-ფიკაციის პრობლემა, ჟურნალი „იურისტი“ №1, 2016, 59

სოციალური უფლებები.⁸⁸ სინამდვილეში, დაცვის საჭიროება, როდესაც საქმე ეხება დასაქმებას, ჯანმრთელობას, საცხოვრებელ პირობებს, შემოსავალს, სოციალურ უზრუნველყოფას და განათლებას, ისეთი ძლიერია, როგორც არასდროს. ანუ ახალმა საჭიროებებმა თუ უფლებებმა ვერ შეცვალა ძირითადი სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული საჭიროებები, რამაც, პირველ რიგში, გამოიწვია სოციალური უფლებების რეგლამენტირება.

სოციალურ უფლებებს განამტკიცებს „ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის“ 22-ე მუხლი, რომლის თანახმად „ყოველ ადამიანს, როგორც საზოგადოების წევრს აქვს სოციალური უზრუნველყოფის, ღირსების შენარჩუნებისა და პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება, უფლება ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ სფეროებში ეროვნული ძალისხმევის, საერთაშორისო თანამშრომლობის მეოხებით, და ყოველი სახელმწიფოს სტრუქტურისა და რესურსების შესატყვისად.“ ამ დეკლარაციის 25-ე მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად კი: „ყოველ ადამიანს უფლება აქვს იყოს ისეთ ცხოვრებისეულ დონეზე რომელიც გულისხმობს საკვების, ტანისამოსის, საცხოვრისის, სამედიცინო მოვლისა და სოციალური მომახურების უზრუნველყოფას, რაც აუცილებელია თვით მისი და მისი ოჯახის ჯანმრთელობისა და დოვლათისთვის, ადამიანს აქვს უფლება უზრუნველყოფილი იყოს უმუშევრობის, ავადმყოფობის, ინვალიდობის, სიბერეში დაუძლურების თუ, მისგან დამოუკიდებლად არსებობისათვის სხვა საშუალებების დაკარგვის შემთხვევაში.“ როგორც ეს დეკლარაციის პრეამბულიდან ჩანს, ხალხი და სახელმ-

⁸⁸ მ. დელი, სოციალური უფლებების ხელმისაწვდომობა ევროპაში, ანგარიში, თბ, 2007, გვ21

ნიფოები უნდა ესწრაფოდნენ მისი დებულებების თანდათანობით შესრულებას ეროვნული თუ საერთაშორისო ღონისძიებების მეშვეობით.

ასევე „ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის“ მე-2 მუხლის პირველი პუნქტის მიხედვით: „ამ პაქტის მონაწილე თითოეული სახელმწიფო კისრულობს ვალდებულებას ინდივიდუალური წესით და საერთაშორისო დახმარებისა და თანამშრომლობის, კერძოდ, ეკონომიკურ და ტექნიკურ დარგებში საერთაშორისო დახმარებისა და თანამშრომლობის წესით, არსებული რესურსების მაქსიმალურ ფარგლებში მიიღოს ომები, რათა თანდათან უზრუნველყოს ამ პაქტით აღიარებული უფლებების სრული განხორციელება ყველა მართებული საშუალებით, მათ შორის, კერძოდ, საკანონმდებლო ღონისძიებათა მიღებით.“⁸⁹ სახელმწიფო არამარტო მაშინაა ვალდებული დაიცვას მოქალაქეთა სოციალური ფლებები, როცა ამა თუ იმ მომსახურებას უშუალოდ თვითონ ახორციელებს, არამედ მაშინაც, როდესაც ეს მომსახურება კერძო პირთა ხელშია.⁹⁰

საგულისხმოა, რომ გამოვყოთ რამდენიმე ფილოსოფიური არგუმენტი, რომლებიც სოციალურ უფლებებს სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების მსგავს პრიორიტეტულობასა და გადაუდებელ ხასიათს ანიჭებს: 1. ერთი გავრცელებული არგუმენტი ადამიანის ღირსების ცნებაზეა დაფუძნებული. როგორც ადამიანის უფლებათა საყოველთაო 12 დეკლარაციაში ვკითხულობთ, „ყველა ადამიანი იბადება თავისუფალი და თანასწორი თავისი ღირსებითა და უფლებებით.“ მიუხე-

⁸⁹ ბაჭუა გაჩეჩილაძე, ვლადიმერ დობორჯგინიძე, გივი დონაძე და სხვები საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, №1/126,129,158, 18 აპრილი, 2002

⁹⁰ ბაჭუა გაჩეჩილაძე, ვლადიმერ დობორჯგინიძე, გივი დონაძე და სხვები საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, №1/126,129,158, 18 აპრილი, 2002

დავად იმისა, რომ სოციალური უფლებების საერთაშორისო აღიარება დიდი ხნით ჩამორჩა სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების აღიარებას, ფილოსოფოსები სავსებით მართებულად თვლიან, რომ ადეკვატური საცხოვრისი, ჯანდაცვა, განათლება და სოციალური დაცვა ადამიანის ღირსეული ცხოვრების აუცილებელი შემადგენელი ელემენტებია (დვორკინი, დონელი); 2. კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი არგუმენტი, რომელიც სოციალურ უფლებებს ამართლებს, ეფუძნება ერთმანეთის მსგავს ისეთ იდეებს, როგორებიცაა: ავტონომიურობა, შესაძლებლობები (capabilities), დომინაციის განთავისუფლება და ა.შ. ამ შემთხვევაში თავისუფლება გაგებულია როგორც შესაძლებლობა და უნარი, დამოუკიდებლად, სხვისი ჩარევის გარეშე აირჩიო და გაუძღვე იმ ცხოვრებას, რომელიც კარგ ცხოვრებად მიგაჩნია. სოციალური უფლებების დაცვა ამ მიდგომისთვის თავისუფლების რეალიზების აუცილებელი წინაპირობაა. გამოჩენილი ფილოსოფოსები: ჯონ როულსი, ჯოზეფ რაზი, ამარტია სენი და მარტა ნუსბაუმი ამ შეხედულების თვალსაჩინო წარმომადგენლები არიან; 3. ნამყვანი ფილოსოფიური მიდგომები: სამოქალაქო რესპუბლიკანიზმი, სოციალური მოქალაქეობა და დელიბერაციული დემოკრატია სოციალურ უფლებებს ადამიანის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობისთვის აუცილებელ წინაპირობად მიიჩნევენ. მხოლოდ ადამიანების ჩართულობა პოლიტიკურ პროცესებში, მათი, როგორც მოქალაქეების, მონაწილეობა საჯარო საკითხებზე გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, უზრუნველყოფს პოლიტიკური გადაწყვეტილებებისა და მთლიანად სამართლებრივი სისტემის ლეგიტიმურობას. თავისუფლება გაგებულია როგორც თვითმართველობა, როგორც სამოქალაქო აქტივობა საჯარო სივრცეში. ეს არის თავისუფლების იდეა, რომელიც არ დაიყვანება კერძო სივრცის ხელშეუხებ-

ბლობაზე. სოციალური უფლებების უზრუნველყოფის გარეშე ამგვარ ჩართულობასა და თანამონაწილეობაზე და, შესაბამისად, თავისუფლებაზე საუბარი შეუძლებელია. გარდა ამისა, კონკრეტულად სოციალური მოქალაქეობის თეორია, რომელიც ცნობილმა ბრიტანელმა ფილოსოფოსმა თ. ჰ. მარშალმა შეიმუშავა, განსაკუთრებულ აქცენტს აკეთებს იმ ფაქტზე, რომ ყველა მოქალაქეს თავისი წვლილი შეაქვს სახელმწიფო სისტემის ფუნქციონირებაში და რომ სახელმწიფოს აქვს შესაბამისი საპასუხო ვალდებულება, თავისი მოქალაქეების მატერიალური დაცვა და დახმარება უზრუნველყოს; 4. კიდევ ერთი არგუმენტი სოციალური უფლებების მხარდასაჭერად მიუთითებს ადამიანის უფლებების განუყოფლობასა და ურთიერთდამოკიდებულებაზე. სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების უზრუნველყოფა პირდაპირ დაკავშირებულია სოციალური უფლებების დაცვასთან. ერთი თაობის უფლებების ეფექტური განხორციელება აუცილებლობით გულისხმობს მეორე თაობის უფლებების დაკმაყოფილებას.⁹¹

ბევრი სხვადასხვა ვარიანტის არსებობის მიუხედავად, სოციალური უფლებები, როგორც წესი, ხორციელდება სამსხვადასხვა პოლიტიკურ პრინციპზე დაყრდნობით. პირველ შემთხვევაში სოციალური უფლებები გაერთიანებულია სოციალური დაზღვევისა და დაბეგვრის პროგრამებში, რომელთა მიზანია შემოსავლების დაცვა, გადანაწილება და სიღარიბის შემცირება. საარსებო მინიმუმი, პენსიები, უმუშევრობის შემწეობები, მშობიარობისა და ოჯახური დახმარებები აქ მთავარი საყრდენია, რომელსაც სხვადასხვა დოზით აფინანსებენ დამქირავებლები, მუშაკები და სახელმწიფო. მეორე ტიპიური საყრდენი, რომელზეც აგე-

⁹¹ დანვრილებით იხილეთ: https://emcrights.files.wordpress.com/2017/04/e18_3a1e1839de1839ae18398e18390e-1839ae183a3e183a0e18398-e183a3e183a4e1839ae18394e18391e18394e18391e18398.pdf

ბულია სოციალური უფლებების ეროვნული სტრუქტურა, შედგება სოციალური მომსახურების ქსელისაგან. ჯანდაცვა, განათლება და საცხოვრებელი პირობები ძირითადი ელემენტებია, თუმცა ევროპული ქვეყნების უმეტესობა ასევე უზრუნველყოფს გარკვეული სოციალური მომსახურების პაკეტს, რომელიც მიზნად ისახავს ცხოვრების დონის გაუმჯობესებას. ამგვარ საჯარო მომსახურებას აკისრია კიდევ ერთი ფუნქცია, რაც მასში მომუშავეთა დასაქმებას გულისხმობს.⁹²

სოციალურ სახელმწიფოზე მსჯელობისას გასათვალისწინებელია, ქვემოთ მოცემული რამდენიმე მნიშვნელოვანი ფაქტორი, მათ შორის, უმუშევრობა, სოციალური პროგრამები/პროექტები და ასე შემდეგ. ის ფაქტი, რომ ნეოლიბერალური ნარატივის თანახმად, დახმარების მიმღებები სოციალური პროგრამების ბოროტად გამოყენებისკენ არიან მიდრეკილები, რასაც, ერთ-ერთი ექსპერტის აზრით, საზოგადოებაში არსებული ღირებულებითი ფონიც უწყობს ხელს. სახელმწიფომ მკვეთრად უნდა შეზღუდოს პარაზიტობის ეს მცდელობები და მხოლოდ იმ ადამიანებს დაეხმაროს, ვისაც შრომით ბაზარზე მონაწილეობა არ შეუძლია. ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისთვის ასევე საჭიროა სოციალური დახმარების მიმღებთა რაოდენობის შეზღუდვა. ნეოლიბერალური იდეოლოგიის მომხრე ექსპერტების თანახმად, საზოგადოების წევრთა უმრავლესობა დღესდღეობით მზად არ არის, კერძო, ეგოისტურ ინტერესებზე ამაღლდეს და მხარი დაუჭიროს „გონივრულ“ სოციალურ პოლიტიკას. ამით პოლიტიკოსებიც სარგებლობენ და საზოგადოებრივ ინტერესზე ზრუნვას ხელისუ-

⁹² მ. დეილი, სოციალური უფლებების ხელმისაწვდომობა ევროპაში, ანგარიში, თბ, 2007, 20

ფლებაში დარჩენის ან მისი მოპოვებისთვის საჭირო პოპულისტურ რიტორიკას ამჯობინებენ.⁹³

სამწუხაროდ, კორუფციის მაღალი დონე მოქალაქეებს უკარგავს იმის რწმენას, რომ მათ მიერ გადახდილი თანხები საზოგადოებრივი კეთილდღეობისა და მომსახურების დაფინანსებისათვის გამოიყენება. შედეგად, იზრდება ალბათობა იმისა, რომ ისინი თავს აარიდებენ საგადასახადო ვალდებულების შესრულებას. ყოველივე ამას ხელს უწყობს ისიც, რომ გადასახადის გადამხდელები ცდილობენ საერთო ენის გამონახვას მაკონტროლებელი ორგანოების მუშაკებთან, არ იხდიან გადასახადს თუ საგადასახადო ინსპექტორის მოსყიდვის ღირებულება უფრო დაბალია, ვიდრე გადასახადებისაგან თავის არიდებით მიღებული პოტენციური სარგებელი.

ძლიერ სამართლებრივ სისტემას და სასამართლოს ან პირიქით, კანონის უზენაესობის არსებობას და სუსტ ფისკალურ იურისდიქციას დიდი მნიშვნელობა აქვს თვითნებობისაგან გადასახადების გადამხდელთა დაცვისათვის. თუ სამართლებრივი სისტემა ვერ მუშაობს კანონის უზენაესობის შესაბამისად, მოქალაქეებს ეშინიათ თვითნებობის, დისკრიმინაციის, სასამართლოში არათანაბარი დამოკიდებულებისა და ა.შ. შედეგად, მოქალაქეები ვერ იქნებიან მზად დააფინანსონ სახელმწიფო გადასახადებით და არჩევენ თავი აარიდონ ამ ვალდებულებებს. საგადასახადო თალღითობა და გადასახადებისაგან თავის არიდება, შესაძლოა, ასევე, იყოს სუსტი სასამართლო ხელისუფლების შედეგი.

სახელმწიფოების საგადასახადო და ხარჯვითი პოლიტიკის ანალიზით, ჩვენ შეგვიძლია წარმოდგენა შევიქმნათ ამა თუ იმ საზოგადოების მოწყობაზე, სოციალურ ფენებს

⁹³ https://emc.org.ge/ka/products/sotsialuri-poliika-sakartveloshi-chareva-chaurevlobis-debatebis-mighma#_On1

შორის არსებულ ძალთა ბალანსზე და სხვა საზოგადოებრივ მისწრაფებებზე. არსებული სტატისტიკის თანახმად, საქართველოში სოციალური უთანასწორობა თითქმის ყოველწლიურად იზრდება. საქსტატის მონაცემებით, 2016 წელს „ჯინის“ კოეფიციენტმა 40 ნიშნულს მიაღწია. ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებიდან საქართველოზე უარესი მაჩვენებელი მხოლოდ რუსეთს აქვს. იმავე 2016 წლის მონაცემებით, საქართველოს მოსახლეობის 21% სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ ცხოვრობს.⁹⁴

უნდა აღინიშნოს, რომ ევროპის თითქმის ყველა სახელმწიფოში მოქმედებს დაბეგვრის პროგრესული მრავალსაფეხურიანი სისტემა, რომელიც ჰარმონიზებულია დაუბეგრავი მინიმუმისა და სოციალური ხარჯების გამოქვითვების სისტემასთან. ამასთან, პროგრესული გადასახადის შემოღების დროს მნიშვნელოვანია გადასახადების ფისკალური და სოციალური სამართლიანობის ფუნქციების შეთანასწორება (მაღალშემოსავლიანი პირები იხდიან მეტს აბსოლუტური ოდენობის თვალსაზრისით). ამ შემთხვევაში, დაბალშემოსავლიანი მოსახლეობის დაუბეგრაობა ხელს უწყობს გადახდისუნარიანი მოთხოვნის ზრდას და შესაბამისად, ეკონომიკის ზრდას.

ვინაიდან, ასეთი თანხები პირდაპირ ფულის მიმოქცევის არხებში გადადის.⁹⁵ პროგრესული საგადასახადო სისტემები მოქმედებს სკანდინავიაში, საფრანგეთში, ჩინეთში და კიდევ ბევრ ქვეყანაში. მაგალითად, გერმანიაში ყველა ის პირი, ვისი წლიური შემოსავალიც წელიწადში 8130 ევროზე ნაკლებია, საშემოსავლო გადასახადით არ იბეგრება. ბევრ ქვეყანაში პროგრესული გადასახადით იბეგრება მოგება, უძრავი ქონება, ფუფუნების ძვირადღირებულ ნივთები და

⁹⁴ <https://m2b.ge/post/179926-gadasaxadebi-da-socialuri-mdgomareoba-saqartvelosi>

⁹⁵ იქვე

ა.შ.⁹⁶ საინტერესოა შვედეთის საშემოსავლო გადასახადის სისტემაც. შვედეთში დაბალშემოსავლიანები იხდიან ნაკლებს, ბიუჯეტიდან ლებულობენ მეტს, ხოლო მაღალშემოსავლიანებს ბიუჯეტში შეაქვთ მნიშვნელოვანი თანხები. აქაც მოქმედებს საშემოსავლო გადასახადის პროგრესიული სისტემა დაუბეგრავი მინიმუმისა და გამოქვითვების სქემით. ამასთან, რაც ყველაზე საინტერესოა ჩვენი დაბეგვრის სისტემასთან შედარებით შვედეთში ყველა მოქალაქეს აქვს საკუთარი ანგარიშსწორების ანგარიში (პირადი ბარათით), რომელზეც აღირიცხება მოქალაქის მიერ გადახდილი გადასახადები და ბიუჯეტიდან მიღებული (დაბრუნებული) თანხები. ამასთან, საგადასახადო ორგანოს ხელი მიუწვდება პირის ყველა შემოსავლის წყაროსთან და შესაბამისად, საგადასახადო დეკლარაციის შევსებას და გადასახადების გამოანგარიშებას ახორციელებს საგადასახადო ორგანო. გადასახადის გადამხდელი მხოლოდ ხელმოწერით ამონმებს მას.⁹⁷

სოციალური სახელმწიფოს ჩამოყალიბება მუდმივი და განუწყვეტელი პროცესია, რომელიც მოითხოვს რეაგირებას ეკონომიკაში, პოლიტიკაში და ზნეობაში წარმოშობილ ახალ სიტუაციებზე. სახელმწიფოს შესაძლებლობა სოციალური რეფორმების განხორციელებაში განუსაზღვრელია. ზოგიერთი სოციალური პრობლემა იმდენად რთულია, რომ მათი გადაჭრა საკანონმდებლო გზით შეუძლებელია, ზოგიერთი კი ბევრად არის დამოკიდებული ზნეობრივ პრინციპებზე.

აუცილებელია, რომ სოციალურმა სახელმწიფომ დაცვას ბალანსი თავისუფალ ეკონომიკასა და განაწილების სამართლიანობის პრინციპს შორის და აღმოუხვრას სო-

⁹⁶ <https://m2b.ge/post/179926-gadasaxadebi-da-socialuri-mdgomareoba-saqartvelosi>

⁹⁷ გონერ ურიდია, საშემოსავლო გადასახადის მოდელის საკითხისათვის №10(154), 2012, [h2p://aaf.ge/index.php?menu=1&jurn=154&rubr=3&mas=1501](https://aaf.ge/index.php?menu=1&jurn=154&rubr=3&mas=1501)

ციალური უთანასწორობა. როგორც სტატიაში განხილული საკითხებიდან ნათლად სჩანს, ამისთვის სახელმწიფომ უნდა განახორციელოს მთელი რიგი კონკრეტული ღონისძიებანი, რომელსაც კომპლექსური სახე ექნება.

თავი მეხუთე. სამეწარმეო საქმიანობის განვითარების რეტროსპექტივა

მეწარმეობა ისტორიულად იყო და დღესაც არის მიზანდასახული ადამიანების საქმიანობის არეალი, ეკონომიკური წინსვლის და პროგრესის მთავარი კატალიზატორი. სამეწარმეო საქმიანობის შედეგად, იქმნება დოვლათი, ივსება და ფორმირდება სახელმწიფო ბიუჯეტი, იქმნება სამუშაო ადგილები, გვარდება სოციალური პრობლემები. სამეწარმეო საქმიანობა, როგორც სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის ყველაზე სენსიტიური სფერო, არის გადანყვეტილებების „ლოკომოტივი“, რომლის შემდგომ, როგორც ინოვაციური პროდუქტი, მოენოდება სამომხმარებლო ბაზარსა და საზოგადოებას. მეწარმეები საზოგადოების ყველაზე შეძლებული ნაწილია, ვინაიდან ისინი ფლობენ ყველაზე მეტ ფინანსურ რესურსს, ფასიან ქალაქებს აქტივებს და ფასეულობებს. ბევრი მათგანი ამავე დროს არის ფილანტროპი და მეცენატი, საერთაშორისო ფონდების დამაარსებელი და დონორი.

მეწარმეობა, როგორც კულტურული ფენომენი, არის მსოფლიო ცივილიზაციის განუყოფელი ნაწილი. მეწარმეთა ეკონომიკური აქტიურობა მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს ქვეყნების გეოპოლიტიკურ სტრატეგიებზე, სავაჭრო ურთიერთობებზე, მეცნიერების განვითარებაზე, მოსახლეობის ცხოვრების დონის უზრუნველყოფაზე, შრომის, კულტურის, თანამედროვე სტანდარტების დამკვიდრებაზე და სხვა.

აღნიშნულთან დაკავშირებით, შეიძლება უმარავი მაგალითის მოყვანა, როდესაც წარმოებული პროდუქციის სპეციფიკამ, მისი დამზადების ხერხებმა და მეთოდებმა, ისტორიულმა და ეროვნულმა ტრადიციამ, ესა თუ ის დარ-

გი ან ტექნოლოგიური პროცესი აქცია ქვეყნის ეთნოკულტურის ნაწილად ან კულტურული მემკვიდრეობის ნიმუშად. ასე, მაგალითად: შვეიცარიაში საათების წარმოება, ვენეციაში შუშის და საქსონიაში ფაიფურის ჭურჭლის დამზადება, ჰოლანდიაში ყველის და საფრანგეთში შამპანურისა და კონიაკის წარმოება, შოტლანდიაში ვისკის, საქართველოში პურის ცხობისა და ქვევრის ღვინის დაყენების ტექნოლოგია და სხვა. ეს არის მცირე ჩამონათვალი იმ ბრენდების და ტექნოლოგიების, რომლებმაც საუკუნეების განმავლობაში, დროის მოთხოვნებს და მძიმე კონკურენციას გაუძლეს და დღესაც, როგორც კულტურული მემკვიდრეობის ნიმუშები არ კარგავენ თავის განუმეორებელ სპეციფიკასა და მიმზიდველობას.

ძნელად თუ მოიძებნება საზოგადოებრივი ცხოვრების თანამედროვე სფერო, რომლის ანალიზი არ გვაბრუნებს ანტიკურ ეპოქაში. ეს იქნება სახელმწიფოს დემოკრატიული მართვა, მენარმეობა, კანონშემოქმედება თუ სახელმწიფო რეგულირების ინსტიტუტების ჩამოყალიბება. ყველა ეს გზა საბერძნეთში ან ძველ რომში მიდის. „კერძო საკუთრების განვითარებასთან ერთად, ანტიკურ სამყაროში ჩნდება იდეები სოციალური სამართლიანობის შესახებ. ბერძენი ფილოსოფოსი არისტოტელე ეთიკურ სამართალში მიუთითებს, რომ სოციალური სტაბილურობის მიღწევა შესაძლებელია განათლებით და არა საკუთრების აკრძალვით.“⁹⁸

ძველ საბერძნეთში, ნავიგაციის განვითარებამ, საფუძველი ჩაუყარა სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების დამყარებასა და განმტკიცებას ახლო თუ შორეულ მეზობლებთან. მისმა კარგმა გეოგრაფიულმა მდებარეო-

⁹⁸ ალექსანდრე ტალიანოვილი, „სამართლიანობის პარადიგმა საბაზრო ეკონომიკაში“, ჟურნალი „იურისტი“, №8, 2019წ, გვ. 46.

ბამ და იმ დროისათვის სრულიად უნიკალურმა და პროგრესულმა პოლიტიკურმა სისტემამ, ნაახალისა და ნოყიერი ნიადაგი შეუქმნა მოგებაზე ორიენტირებულ სამეწარმეო საქმიანობას. სამეწარმეო აქტიურობამ და კაპიტალის დაბანდების გზით, კვლავ წარმოების ურთიერთობების გააქტიურებამ, მნიშვნელოვნად გაზარდა საბერძნეთის საექსპორტო პოტენციალი და მნიშვნელოვნად გააქტიურა ფულად-საკრედიტო ურთიერთობები, ხოლო მეწარმეთა გაერთიანებების ჩამოყალიბებამ და მათი ურთიერთობების ინსტიტუციალიზაციამ გააჩინა მეწარმეთა კლასის ჩანასახები.

ამავე პერიოდში, ინტენსიურად მკვიდრდება მევახშეობა. ვალების დაუბრუნებლობის გამო, „ჩვენს წ.ა.-მდე 621 წელს საბერძნეთში მიიღეს ე.წ. „დრაკონის კანონი“, რომლის თანახმადაც, ის ვინც დროულად არ დააბრუნებდა ვალს, თვითონ და მისი ოჯახის წევრები ხდებოდნენ მსესხებლის საკუთრებები. სწორედ ამ დროს გაჩნდა ტერმინი „დრაკონული ღონისძიებები“. ამ კანონის ამოქმედების შემდეგ ბევრი წვრილი მეწარმე და მიწის მესაკუთრე აღმოჩნდა მონობაში. აღნიშნული მდგომარეობის გამოსწორების მიზნით, ჩვენს წ.ა.-მდე 591 წელს, მიღებულ იქნა კანონი, რომელმაც აკრძალა სესხის დაბრუნების საფასურად მონობა“.⁹⁹

ბევრი ეკონომისტი და ისტორიკოსი თვლის, რომ ანტიკურ საბერძნეთში საფუძველი ჩაეყარა თანამედროვე საბაზრო ურთიერთობებს, რადგან სწორედ საბერძნეთში მეწარმეობამ შეიძინა საბაზრო ეკონომიკისთვის დამახასიათებელი ყველა ნიშანი, მათ შორის: კერძო საკუთრება, საელმწიფოს მხრიდან მეწარმე სუბიექტების სამეურნეო-

⁹⁹ <https://mailbusiness.com/predprinimatel-stvo-v-drevnei-grecii>

ეკონომიკური საქმიანობის რეგულირება, საერთაშორისო ვაჭრობა და ექსპორტ-იმპორტის რეჟიმი, სავაჭრო, სამრეწველო და საფინანსო პროფესიული გილდიების „ამხანაგობების“ ჩამოყალიბება და სხვა.

სამენარმეო საქმიანობის განვითარების რეტროპერსპექტივა, კართაგენის გარეშე შეუძლებელია. ის (სანამ მას რომაელები დაანგრევდნენ) არის რომის კლასიკური ანტიპოდი, რადგან რომი ძირითადად მდიდრდებოდა მოხვეჭისა და დაპყრობითი ომების გზით, ხოლო კათარგენი წარმოებითა და ვაჭრობით. კართაგენში მენარმეობა იყო ერთ-ერთი ყველაზე პრესტიჟული საქმიანობა, რაც ხელს უწყობდა „გადამამუშავებელი მრეწველობის დარგების განვითარებას. კართაგენი იმდროინდელ სამყაროს ამარაგებდა ქსოვილებით, შუშისა და რკინის ნაწარმით, სხვადასხვა საყოფაცხოვრებო დანიშნულების ნივთებით და სხვა. მაღალი ეკონომიკური აქტიურობისა და საერთაშორისო ბაზრებზე, სწორი სტრატეგიის განხორციელების გამო, მისი სავაჭრო ბალანსი ყოველთვის დადებითი იყო.“¹⁰⁰

დამპყრობლური ომების შედეგად, ძველ რომში თავს უყრის მნიშვნელოვან მატერიალურ რესურსებს, რომელთა მეშვეობითაც, რომში, კონცენტრირდა იმპერიისთვის დამაასიათებელი, იმ დროისათვის უზარმაზარი ფინანსური მატერიალური და ადამიანური რესურსები. იმპერატორმა აგვუსტ ოქტავიანმა სამენარმეო საქმიანობის აქტიურობის ლეგალიზაციის მიზნით, „ქვეყნის ყველა პროვინციაში, შექმნა გადასახადების ამკრეფი და მაკონტროლებელი ორგანოები, მოახდინა ძირითადი საგადასახადო ბაზის-მიწების ხელახალი აზომვა-კადასტრირება, ქონების აღწერა და ყველა მოსახლეს დაევალა „თემის პროვინციის“ ხელისუ-

¹⁰⁰ <https://mailbusiness.com/predprinimatel-stvo-v-drzavnem-mire>

ფალთათვის წარედგინათ დეკლარაცია შემოსავლებისა და ქონების მდგომარეობის შესახებ. გადასახადების დიდი ნაწილის მობილიზება ხდებოდა ფულადი ფორმით, რაც მოსახლეობას აიძულებდა ეწარმოებინათ ნამატი პროდუქტი, გაეყიდათ იგი და ფულადი სახით გადაეხადათ გადასახადი. აღნიშნული ფაქტი თავის მხრივ ხელს უწყობდა ფულად-სასაქონლო ურთიერთობათა განვითარებას და აღრმავებდა შრომის დანაწილებს პროცესს“.¹⁰¹

ვაჭრობა რომში გახდა ეკონომიკური აქტიურობის მთავარი ტრენდი, რადგან იმპერიის შიგნით, ძირითადად შემოჰქონდათ საქონელი და თვითონ ცოტას აწარმოებდნენ. ამ ტიპის ეკონომიკური ურთიერთობები მნიშვნელოვნად ამუხრუჭებდა რომის იმპერიის ტერიტორიაზე მეწარმოების განვითარებას და მას, როგორც იმპერიას, აყალიბებდა სახელმწიფო მონოპოლიტად.

კოლონიების ძარცვით მოპოვებული კეთილდღეობა არ შეიძლება უსასრულოდ გაგრძელებულიყო, რადგან ის მოითხოვდა ასეთი პოლიტიკის განხორციელებისათვის მნიშვნელოვან ფინანსურ და ადამიანურ რესურსებს. მხოლოდ მევახშეობასა და ვაჭრობაზე დაფუძნებული ეკონომიკა რომს მიაქანებდა ღრმა კრიზისისაკენ. „ეს კრიზისი რომში დადგა ჩვენ წ.ა. III საუკუნეში და ნათელი გახდა, რომ ასეთი ეკონომიკა განწირულია წარუმატებლობისათვის“.¹⁰²

რომის იმპერიის დაცემის შემდეგ, ერთ დროს უზარმაზარი იმპერიის ეკონომიკური სივრცე მოიცვა ქარსმა და განუკითხაობამ. ეკონომიკაში თავისუფალი სივრცე არ რჩება და ეს სივრცე შეავსო ახალმა ლიდერმა, არაბული ხალიფატის იმპერიამ (632-1258), რომელმაც ისლამის რწმენის

¹⁰¹ იაკობ მესხია, ოლეგ ნიკოლეიშვილი „გადასახადები და დაბეგვრა“, თბილისი, 2002 წ. გვ.16.

¹⁰² <https://mailbusiness.com/predprimatelstvo-v-drevnegorima>

ქვეშ, გააერთიანა უზარმაზარი ეკონომიკური სივრცეები და ინტერესები. „არაბებს ჰქონდათ მონოპოლია როგორც სუდანიდან აფრიკული ოქროსა და მონებით ვაჭრობაზე, ისე ჩინეთიდან ქალაქდისა და დენტის იმპორტირებაზე და სხვა. ინტენსიური სავაჭრო ურთიერთობების შედეგად, არაბულ სამყაროში დაგროვდა არა მარტო დიდი სიმდიდრე, არამედ სამეწარმეო საქმიანობის ორგანიზაციის გამოცდილებაც, რომელიც შემდგომ წარმატებით გამოიყენეს ალორძინების ეპოქაში იტალიელმა მეწარმეებმა და ვაჭრებმა. პირველ რიგში ეს იყო საკუთრების უფლების ხელშეუხებლობის გარანტიების დაკანონება, უბაჟო სავაჭრო ზონების შექმნა, კომერციული გილდიების ჩამოყალიბება და სხვა.¹⁰³

შუა საუკუნეებში, მეწარმეობის განვითარება მნიშვნელოვნად უკავშირდება იტალიაში ალორძინების ეპოქას და ისეთი ქალაქ-სახელმწიფოების ჩამოყალიბებას, როგორიცაა ფლორენცია, ვენეცია და გენუა. XI საუკუნეში ფლორენცია ხდება ალორძინების ეპოქის იტალიის და არა მარტო იტალიის, არამედ მთელი დასავლური ცივილიზაციის უმნიშვნელოვანესი ქალაქი-სახელმწიფო.

გარდა კულტურული ცენტრისა, ფლორენციაში ძლიერდება ოჯახური ფინანსური ჯგუფები, რომლებიც ცდილობენ ერთმანეთთან ღია თუ ფარული დაპირისპირების გზით, გადაინაწილონ ფლორენციის მიერ კონტროლირებადი ეკონომიკური სივრცე.

მეწარმეობის განვითარებას და ბიზნესის იაფი საკრედიტო რესურსებით უზრუნველყოფას მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი მედიჩების ბანკის ჩამოყალიბებამ. კარგად ორგანიზებული რეკლამის და ქველმოქმედების ხარჯზე, მედიჩების

¹⁰³ ს.ზ.მოშენსკი „ფინანსური კაპიტალის დაბადება“ ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, ინდუსტრიამდე ეპოქის კიევი, ჯურნალი „პლანეტა“, 2016 წ. გვ 208

ოჯახმა შეძლო მოეპოვებინა დიდი პოპულარობა და ავტორიტეტი მთელ იტალიაში. „მედიჩების ბანკი დაფუძნდა 1397 წელს და წარმატებით ფუნქციონირებდა თითქმის ასი წელი. ბანკმა შეწყვიტა არსებობა 1494 წელს, მას შემდეგ, რაც მოხდა საფრანგეთის მიერ ფლორენციის ოკუპაცია და მედიჩების ქონების სრული კონფესკაცია. რენესანსის ეპოქაში მედიჩების გავლენა განუსაზღვრელად დიდი იყო მთელს ევროპაში და შეიძლება ითქვას, რომ თითქმის ანალოგი არა აქვს. გარდა იმისა, რომ მედიჩების გვარის წარმომადგენლები მართავდნენ ფლორენციის ქალაქ-სახელმწიფოს, მათი გვარის ორი წარმომადგენელი გახდა რომის პაპი ლევ X და კლიმენტი VII, ხოლო ეკატერინე და მარიამ მედიჩები-საფრანგეთის დედოფლები“.¹⁰⁴

XV-XVII საუკუნის სასაფრანგეთი მკაცრი მონარქიის ეპოქა და ამიტომ მენარმეობის განვითარების ისტორიისთვის ის საინტერესო ეპოქა არ არის, რადგან ფრანგული არისტოკრატიისთვის ნებადართული იყო მხოლოდ სამხედრო და სახელმწიფო სამსახური.

XVI საუკუნის ბოლოდან, ნიდერლანდების რესპუბლიკა ხდება ევროპული ეკონომიკის დაკრედიტების მთავარი დონორი. პირველ რიგში, ეს გამართული საბანკო და საინვესტიციო საქმიანობის შედეგი იყო. ამას უმატება ქალაქების ურბანიზაციის მაღალი დონე და ჰოლანდიელებისათვის დამახასიათებელი მაღალი შრომის კულტურა. აღნიშნული გარემოებების ერთიანობამ, მძლავრი ბიძგი მისცა თავისუფალი მენარმეობის განვითარებას.

ბიზნესში წარმატებას ასევე განაპირობებდა გონივრულად ორგანიზებული საერთაშორისო ვაჭრობა, საკუთრების ხელშეუხებლობის მაღალი გარანტიები. ლიკვი-

¹⁰⁴ ს.ზ.მოშენსკი „ფინანსური კაპიტალის დაბადება“ ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, ინდუსტრიამდე ეპოქის კიევი, ჯურნალი „პლანეტა“, 2016 წ.გვ 239

დური აქტივების დაგროვება, ბიზნესის დაბეგვრის ძალზედ ხელსაყრელი პირობები და ფინანსური მომსახურეობის სფეროში, ინოვაციების იმპლემენტაცია. თუმცა საკუთარი ადამიანური რესურსების სიმცირის გამო, ჰოლანდია დიდხანს ვერ შეინარჩუნებდა ევროპის ეკონომიკის ფლაგმანტის პოზიციას, რადგან ინგლისში, საფრანგეთსა და გერმანიაში, XIX საუკუნიდან იწყება ეკონომიკის ინდუსტალიზაციის და მძლავრი ქარხნების მიერ ევროპული ბაზრების ათვისება.

სამრეწველო რევოლუციის ავანგარდში, XVIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან, დგება ბრიტანეთი. თავისუფალი ბაზრის ფილოსოფიის იდეების იმპლემენტაციამ და რეგულირების მექანიზმების ლიბერალიზაციამ, არსებითად შეცვალა ბრიტანეთში, სამეწარმეო საქმიანობის გარემო. ბიზნესის ხელსეწყობის მიზნით, მნიშვნელოვანი ინვესტიციები განთავსდა ინფრასტრუქტურულ პროექტებში. კერძოდ, აშენდა რკინიგზა, პორტები, რის შედეგადაც, მნიშვნელოვნად გაიზარდა ეკონომიკის მოქნილობა და მობილურობა. XX საუკუნის დასაწყისისთვის, ბრიტანეთის ეკონომიკა იყო მსოფლიოში ყველაზე ძლიერი ეკონომიკა. „ქვეყანაში, სადაც ცხოვრობდა მსოფლიოს მოსახლეობის მხოლოდ 2%, მოდიოდა სამრეწველო პროდუქციით მსოფლიო ვაჭრობის 35%.¹⁰⁵

სამეწარმეო საქმიანობის რეტროსპექტივის თვალსაზრისით, საინტერესოა, ამერიკის ორი მნიშვნელოვანი ისტორიული მონაკვეთის განხილვა. მათ შორის ერთი უკავშირდება, პრეზიდენტ თეოდორ რუზველტის მმართველობას და დიდი „ეკონომიკური დეპრესიის“ წლებს და მეორე მონაკვეთი უკავშირდება პრეზიდენტ რონალდ რეიგანის ეკონომიკურ რეფორმებს.

¹⁰⁵ <https://perfume007.livejournal.com> "Istoriya predprinimatelstvo"

პრეზიდენტ რუზველტის ეკონომიკური პოლიტიკის პარადიგმა მთლიანად ეფუძნებოდა ჯონ მეინარდ კეინზის სამეცნიერო შეხედულებებს და პრაქტიკულ მოსაზრებებს, რაც გულისხმობდა ეკონომიკური კრიზისის პერიოდში, სახელმწიფო რეგულირების ფუნქციის გაძლიერებას და მისი, როგორც ეკონომიკაში, ჩაშენებული სტაბილიზაციის როლის გაძლიერებას. ეს რეგულაციები გულისხმობდა მონოპოლიების საქმიანობის შეზღუდვას, დაბეგვრის სისტემის ლიბერალიზაციას, სახელმწიფოს მხრიდან აქტიურ საინვესტიციო პოლიტიკასა და სხვა. მაშინაც და დღესაც, ამ რეფორმებს ჰყავდა ბევრი სკეპტიკოსი, თუმცა უნდა ითქვას, რომ ამერიკის შეერთებული შტატების ეკონომიკური პოლიტიკის ისტორიაში, ეს რეფორმები უაღრესად ეფექტური აღმოჩნდა და პრეზიდენტი რუზველტი კი ამერიკის შეერთებული შტატების ერთ-ერთი ყველაზე წარმატებული პრეზიდენტი.

პრეზიდენტმა რონალდ რეიგანმა ეკონომიკური რეფორმები სამი ძირითადი მიმართულებით განახორციელა. ესენია: ფედერალური ხარჯების შემცირება, ეკონომიკის დერეგულიაცია და საგადასახადო რეფორმების გზით, ეკონომიკის რეინვესტირება.

რონალდ რეიგანის რეფორმები აღმოჩნდა უაღრესად ეფექტური და ამერიკამ მთელ მსოფლიოს კიდევ ერთხელ დაანახა ის შესაძლებლობები, რაც აქვს საბაზრო ეკონომიკას, თუ მას გონივრულად და სისტემურად გამოვიყენებთ.

როგორია მეწარმეობის განვითარების ისტორია საქართველოში? ამისთვის ღრმა რეტროსპექტივის გაკეთება არ არის საჭირო. XIX საუკუნის დასასრულამდე, საქართველო იყო აგრარული ქვეყანა და ბიზნესი ძირითადად დაკავშირებული იყო სავაჭრო საქმიანობასთან.

საბჭოთა პერიოდში დაიწყო საქართველოს ეკონომიკის ინდუსტრიალიზაცია, რის შედეგადაც, XX საუკუნის ბოლოს საქართველოში მზადდებოდა მაგისტრალური ელ-მაგლები, სამხედრო თვითმფრინავები, სატვირთო ავტომობილები, ფუნქციონირებდა ბევრი საკავშირო დაქვემდებარებაში მყოფი სანარმო, ეკონომიკაში, დიდ როლი შეჰქონდა მსუბუქ და ადგილობრივ მრეწველობას. თუმცა, აღნიშნული მასშტაბური ინვესტიციების პირობებშიც კი მეურნეობის საბჭოთა წყობის გამო, შეუძლებელი იყო საქართველოში გამოშვებული პროდუქცია (ზოგიერთი მცირე გამონაკლისის გარდა) კონკურენტუნარიანი ყოფილიყო მსოფლიო ბაზარზე, ვინაიდან გეგმიური ეკონომიკა, თავისუფალი ბაზრის და ჯანსაღი კონკურენციის უქონლობის გამო, განწირული იყო კრიზისისათვის.

ვფიქრობთ, რომ საბჭოთა იმპერიის ლიდერებს სავსებით ესმოდათ შეჯიბრებითობის მნიშვნელობა, რადგან მთელი პარტიული მანქანა ეწეოდა სოციალისტური შეჯიბრების პროპაგანდას. თუმცა საზოგადოებრივი საკუთრების პირობებში, ეს შეჯიბრი ფორმალურ ხასიათს ატარებდა. სწორედ გაუმართავი და არაბუნებრივი ეკონომიკა, დემოკრატიის და თავისუფლების დეფიციტთან ერთად, აღმოჩნდა საბჭოთა იმპერიის კრიზისის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას:

სამეწარმეო საქმიანობის ისტორიული გამოცდილება ადასტურებს, რომ მხოლოდ მეწარმეთა ინტელექტითა და სინერგიული ურთიერთობის უნარით არის შესაძლებელი წარმატების მიღწევა. მეწარმის თანდაყოლილი თვისებების გარდა, მათ უნდა ჰქონდეთ რისკების ანალიზისა და ბაზრის კვლევის კარგი უნარები, რათა შემდგომ მათი ბიზნესი არ აღმოჩნდეს ეფემერული ილუზიების ტყვეობაში.

დღეს, თანამედროვე ეკონომიკაში მენარმეების მთავარი ამოცანაა იაზროვნონ გლობალურად, ორიენტირებული იყვნენ საკუთარ ბიზნესში ინოვაციებზე, სამართლიანი კონკურენციის პირობებში, უზრუნველყონ სამუშაო ადგილებზე სამუშაოს მაძიებელთათვის თანაბარი წვდომის შესაძლებლობები და შრომის უფლების დაცვის საქმეში, გამოავლინონ მაღალი სოციალური პასუხისმგებლობა.

პანდემიის გამო, რაც უფრო გახანგრძლივდა თვითიზოლაციის პროცესი ამ შეზღუდვიდან, მით უფრო მაღალი იქნება ეკონომიკური ზარალი. რა არის შეზღუდვების ფასი? ეს არის კითხვა, რომელიც ადელევებს მსოფლიოს წამყვან ფინანსურ და ანალიტიკურ ინსტიტუტებს. პანდემიის პირობებში, ეკონომიკური აქტიურობა თუ თვითიზოლაციის პროცესი? აი, ის დილემა, რომელიც დღეს გადაუწყვეტელია და აქტიური დისკუსიის საგანი ხდება.

თავი მეექვსე. სამეწარმეო საქმიანობის ორგანიზაცია და მისი სამართლებრივი ფორმები

უნივერსალური ბიზნეს ლექსიკონი ასე განმარტავს მეწარმეობას: „მოქალაქეების, ფიზიკური და იურიდიული პირების მიერ ინიციატივიანი, დამოუკიდებელი, თავის სახელით, თავის თავზე აღებული რისკით, თავისი ქონებრივი პასუხისმგებლობით განხორციელებული საქმიანობა, რომელიც მიმართულია ქონების გამოყენების, საქონლის გაყიდვის, შესრულებული სამუშაოს, მომსახურების გაწევის შედეგად შემოსავლების, მოგების სისტემატიურ მიღებაზე“.¹⁰⁶

სამეწარმეო საქმიანობის მთავარი ფიგურანტი, მისი გამწვევი ძალა არის მეწარმე, რომელიც საკუთარი აქტივების ზრდის მიზნით ეწევა რისკებს, უშვებს პროდუქციას, ასრულებს სამუშაოს ან მომსახურებას და ეკონომიკური აქტიურობის გზით ცდილობს ბაზარზე საკუთარი ადგილის დამკვიდრებას. იმისათვის, რომ სამეწარმეო საქმიანობა განხორციელდეს, გამოუშვან პროდუქცია ან გაწიონ მომსახურება, საჭიროა მეწარმე ფლობდეს ან განკარგავდეს კაპიტალის გარკვეულ ოდენობას. ეს არის ძირითადი საშუალებები და სხვა აუცილებელი რესურსები, რომლებმაც უნდა უზრუნველყონ სამეწარმეო საქმიანობაში კვლავწარმოების პროცესი. ეს ფიზიკური კაპიტალია, ხოლო აქციები, ობლიგაციები, საბანკო კრედიტი კი ფინანსური კაპიტალია, რომლის მეშვეობითაც მეწარმე შეიძენს ფიზიკურ კაპიტალს.

სამეწარმეო საქმიანობის წარმატება აქტივების ღირე-

¹⁰⁶ ს. ყამარაული. „უნივერსალური ბიზნეს-ლექსიკონი“, მეცნიერება, თბილისი, 2002წ., გვ. 324.

ბულების ზრდაში აისახება. ამ მიზნით თანამედროვე ბიზნესი ცდილობს ინვესტიციები ისეთ აქტივებში განათავსოს, რომელთა ღირებულება დროის გარკვეული პერიოდის შემდეგ მეტი იქნება, ვიდრე მათი მიმდინარე ყიდვის ფასი. საბაზრო ეკონომიკა ასეა მოწყობილი, ვინაიდან დღევანდელი ფული მომავალ ფულზე ძვირია. საბაზრო ურთიერთობების პირობებში ფული ყველაზე ლიკვიდური აქტივია და, ამავე დროს, ყველაზე შეზღუდული რესურსიც. მსოფლიოში მაღალი ეკონომიკური აქტივობის პირობებში ფულის დეფიციტი განაპირობებს მასზე მოთხოვნილების ზრდას და სარგებლობის პროცენტის ამაღლებას.

გლობალიზაციის პროცესი ბიზნესისგან ითხოვს ახალ საბაზრო გამოწვევებზე ძალზედ სწრაფად რეაგირების უნარს, რადგან შეცვლილ გარემოებებთან ადაპტაცია მხოლოდ ინოვაციურად და შემოქმედებითად მოაზროვნე მენარმეებს შეუძლიათ.

დღეს სამეწარმეო საქმიანობა საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების უმნიშვნელოვანესი სეგმენტია, რაც განაპირობა საერთაშორისო სამეურნეო კავშირების განვითარებამ, წარმოებისა და კაპიტალის ინტერნაციონალიზაციამ, საერთაშორისო ბაზრების ათვისებამ, ინტეგრაციის და კოოპერირების საერთაშორისო დონის ამაღლებამ და სხვა.

ჩვენი ქვეყნის სინამდვილეში, როდესაც დასრულდა ეკონომიკური ტრანსფორმაციის პროცესი და მიმდინარეობს გლობალურ ეკონომიკაში ჩვენი ინტეგრაცია, მენარმეობის განვითარებისა და ხელშეწყობის მნიშვნელობა კიდევ უფრო გაიზარდა.

დღეს თანამედროვე ეკონომიკაში მენარმეების მთავარი ამოცანაა იაზროვნონ გლობალურად, ორიენტირებულნი იყვნენ

საკუთარ ბიზნესში ინოვაციებზე, სამართლიანი კონკურენციის პირობებში უზრუნველყონ სამუშაო ადგილებზე სამუშაოს მაძიებელთათვის თანაბარი წვდომის შესაძლებლობები და შრომის უფლების დაცვის საქმეში, გამოავლინონ მაღალი სოციალური პასუხისმგებლობა. ასეთ ადამიანებზე ამბობენ, რომ მათ აქვთ მეწარმის სული.

ბოლო ათწლეულებია წარმატებულ ბიზნესმენთა რაოდენობა მნიშვნელოვნად იზრდება ჩინეთში, სამხრეთ კორეაში, იაპონიაში, ბრაზილიაში, მექსიკაში, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს იმას, რომ ბიზნესს არ აქვს გეოგრაფიული საზღვრები და ბიზნესში წარმატებას აღწევენ ის ადამიანები, რომლებიც გამოირჩევიან მაღალი კრიატიულობით.

გარდა მეწარმის სულისა, მეწარმეებს უნდა ჰქონდეს რისკების ანალიზის და ბაზრის კვლევის კარგი უნარები, რადგან შემდგომ მათი ბიზნესი არ აღმოჩნდეს ეფემერული ილუზიების ტყვეობაში.

სამეწარმეო საქმიანობის ისტორიული გამოცდილება ადასტურებს, რომ მხოლოდ მეწარმეთა ინტელექტითა და სინერგიული ურთიერთობის უნართაა შესაძლებელი წარმატების მიღწევა, სხვა შემთხვევაში მოლოდინი წარმატებაზე, როგორც დიდი ბრიტანელი პოლიტიკოსი და საზოგადო მოღვაწე უინსტონ ჩერჩილი ამბობდა, „ენტუზიზმით გავლილი გზა იქნება მარცხიდან მარცხისაკენ.“

გლობალიზაციამ და ინტეგრაციამ ბიზნესისგან მოითხოვა კორპორაციების მართვის სისტემების უნიფიცირება და სისტემატიზაცია, რაც, პირველ რიგში, კორპორაციების მართვის პრინციპებზე შეთანხმებას გულისხმობს. ამ პრინციპებზე დაფუძნებით ევროკავშირის ქვეყნებში ჩამოყალიბდა თანამედროვე კორპორაციების მართვის სამართლებრივ ბაზა, რომელიც იცავს მესაკუთრეთა

უფლებებს, მართვაში ადგენს დემოკრატიის სტანდარტებს, ინვესტირებს აძლევს სწორ ორიენტაციას ინვესტიციების განთავსებასთან დაკავშირებით და სხვა.

„კორპორაციული მართვის თაობაზე მრავალი მნიშვნელოვანი აქტიდან აუცილებელია ორის გამოყოფა და მათზე შეჩერება. ერთია - ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის მიერ შემუშავებული კორპორაციული მართვის პრინციპები, ხოლო მეორე - ევროპის კავშირში კორპორაციული სამართლის მოდერნიზაციისა და კორპორაციული მართვის გაუმჯობესების მოქმედებათა გეგმა“.¹⁰⁷

ეს პრინციპები განსაზღვრავს მესაკუთრეთა უფლებებს აქციების გასხვისებასთან და გადაცემასთან დაკავშირებით, კორპორაციებში გამჭვირვალობასა და საჯაროობის ხარისხს, მართვის ორგანოებში დემოკრატიული არჩევნების და ფასიანი ქაღალდების რეგისტრაციის პროცედურებს, დივიდენდების მიღების პოლიტიკას და სხვა.

მართვის ეფექტურად წარმართვისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანია ბიზნეს ეთიკის პრობლემების მოგვარება, რადგან თითოეულ კორპორაციას აქვს მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ბიზნეს-კულტურა, ღირებულებათა სისტემა და ეთნიკურ ტრადიციებზე დამყარებული მგრძნობიარე არეალი. ბიზნესში ეთიკა ესაა კოლექტიური თვითშეგნების ფორმა. „კორპორაციული კოდექსები ესაა მორალურ-ზნეობრივი დილემების გადაჭრის მცდელობა, რომლებიც კანონის მიღმა გადის. ამ თვალსაზრისით ეთიკა არის ბიზნესის უნარი, საკუთარი თავი აღიქვას მის ახლანდელ მდგომარეობაში და საკუთარი განვითარების ვექტორი განსაზღვროს“.¹⁰⁸

¹⁰⁷ ლადო ჭანტურია. კორპორაციული მართვა და ხელმძღვანელთა პასუხისმგებლობა საკორპორაციო სამართალში, თბ., სამართალი, 2006წ., გვ. 13.

¹⁰⁸ გ. ყანჩაშვილი. რა არის ბიზნეს ეთიკა? ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

ყველა მეწარმეს უნდა საზოგადოებაში უკეთესად გამოიყურებოდეს, რადგან ცნობილი ფრანგი არქიტექტორის ლე კორბუზიეს გამონათქვამისა არ იყოს, „აგურსაც კი უნდა, რომ უფრო ლამაზი და უკეთესი იყოს“.

ჩვენი მხრივ, ასევე დავამატებდით, რომ ეთიკა მეწარმეობაში დაცული იქნება მაშინ, როდესაც გაკოტრების, სანარმოთა შერწყმისა და შეერთების, ბაზარზე კონკურენტების არაკეთილსინდისიერი ქცევის და სხვა სერიოზული განსაცდელების ჟამს მეწარმეები დაიცავენ ღირსების მაღალ სტანდარტებს.

„მეწარმეობის სახელმწიფოებრივი რეგულირების საკითხი გლობალური პრობლემაა. ამ თვალსაზრისით ჩამოყალიბდა განსაკუთრებული შეხედულებები, ეკონომიკისა და მეწარმეობის რეგულირების როლის შეფასების ურთიერთსაპირისპირო კრიტერიუმები, საკითხის აქტუალობიდან გამომდინარე, იგი ახლაც საზოგადოების ყურადღების, პრაქტიკაში კი მწვავე კამათის საგანია. მსჯელობა ეხება არა იმას, აუცილებელია თუ არა ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება ზოგადად, არამედ მის მასშტაბებს, ფორმებს, მეთოდებსა და ეფექტურობას.¹⁰⁹

მსოფლიო პრაქტიკაში სამეწარმეო საქმიანობის ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზა სხვადასხვა ისტორიული გარემოებების და პირობების გათვალისწინებით ჩამოყალიბდა, ეს, პირველ რიგში, საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ფორმაციასა და სახელმწიფო მოწყობას უკავშირდება. იქ, სადაც კომუნისტური და ავტორიტარული რეჟიმებია და სუსტია საბაზრო მექანიზმები, სამეწარმეო საქმიანობა იმართება ისეთი საკანონმდებლო-ნორმატიული ბაზით,

რომელიც ხასიათდება მკაცრი, პირდაპირი და მრავალ-რიცხოვანი საკანონმდებლო აკრძალვებითა და შეზღუდვებით.

„სამართლიანობის ძიება მუდმივი პროცესია, განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე თაობები განსხვავებულ სოციალურ-პოლიტიკურ გარემოში ცხოვრობენ, ყოველი ახალი თაობა განსხვავებული რაკურსით განიხილავს სოციალური მოწყობის, სამართლის ნორმის შექმნის, მისი რეალიზაციის საკითხებს“.¹¹⁰

საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში სამეწარმეო საქმიანობა ითხოვს მეტ სამეურნეო თავისუფლებას და ამიტომ სამართლებრივი ბაზა ხასიათდება ნებადართავ მოქმედებათა დაშვების ფართო სპექტრით, გარე კორპორაციული კონტროლის სუსტი მექანიზმებით და ძლიერი შიდა კონტროლის (წესდებები, დებულებები, ეთიკის კოდექსები და სხვა) ნორმატიულ-საკანონმდებლო ბაზით.

კორპორაციის ეფექტური მართვა ნიშნავს მისი საქმიანობის ისეთ მოწყობას, სადაც სრულფასოვნად მოხდება კორპორაციის სტრატეგიის წარმატებით რეალიზება. წარმატებული სტრატეგიის განხორციელების ერთ-ერთი გადამწყვეტი ფაქტორი არის თანამედროვე მენეჯმენტისა და მარკეტინგული აქტივობების ორგანიზაცია. კორპორაციის მენეჯმენტის თეორიაში განიხილავენ სამეწარმეო საქმიანობის ორგანიზაციის სამ ძირითად ტიპს:¹¹¹

1. ჰორიზონტალური გაერთიანება 'საწარმოების გაერთიანება, რომლებიც მუშაობენ წარმოების პროცესის ან ვაჭრობის ერთსა და იმავე სტადიაზე. ამ ტიპის გაერ-

¹¹⁰ სალომე ხიზანიშვილი, ირაკლი გაბისონია, ალექსანდრე ტალიაშვილი. სამართლიანობა: ფილოსოფიურ-სამართლებრივი ასპექტები. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2019წ., გვ. 166.

¹¹¹ ჯ. შათირიშვილი, ნ. კაკაშვილი, „სადაზღვევეო საქმე“, თბილისი, 2012წ., გვ. 51.

თიანების ძირითადი მიზანია წარმოებული პროდუქციის ასორტიმენტის გაზრდა, ხოლო ეფექტურობის ძირითად კრიტერიუმად გამოიყენება წარმოების მოცულობის ან ბრუნვის გაზრდა;

2. ვერტიკალური გაერთიანება საწარმოების გაერთიანება, რომლებიც მუშაობენ წარმოების პროცესის ან ვაჭრობის ერთმანეთის მომდევნო სტადიაზე. ვერტიკალი ხელს უწყობს საწარმოო პროცესის გაღრმავებას;

3. დიაგონალური გაერთიანება საწარმოების გაერთიანება, რომლებიც წარმოადგენენ სხვადასხვა დარგებს ან ეწევიან სხვადასხვა საწარმოო საქმიანობას.

კორპორაციას, ისე როგორც სამეწარმეო საქმიანობის ნებისმიერ ორგანიზაციულ ფორმას, აქვს მისთვის დამახასიათებელი ღირსებები და ნაკლოვანებები.

ღირსებებს უნდა მივაკუთვნოთ: შეზღუდული პასუხისმგებლობა, არსებობის შეუზღუდავი ვადა, განვითარების ფართო შესაძლებლობები და წარმოების დივერსიფიკაციის უნარი, ფინანსური რესურსების მოზიდვის მაღალი ეფექტურობა, ფინანსური მენეჯმენტის მაღალი დონე და ა. შ.

ნაკლოვანებებია: დაფუძნებასა და ლიკვიდაციასთან დაკავშირებული სირთულეები, სახელმწიფოს მხრიდან დაწესებული შეზღუდვები, გაერთიანებაში შემავალი სუბიექტების როლის შემცირება გადაწყვეტილების მიღების პროცესში და ა.შ.

ცხადია, თუ გავანალიზებთ ღირსებებსა და ნაკლოვანებებს, აშკარად, პოზიტივი ღირსებებისაკენაა გადახრილი. გარდა ინდივიდუალური მეწარმისა, სამეწარმეო საქმიანობის ეფექტურად წარმართვისთვის აუცილებელია კაპიტალის გაერთიანება და ასეთი გაერთიანებები იღებს კაპიტალური საზოგადოების ფორმას.

კაპიტალური საზოგადოება კომერციული საქმიანობის ფორმაა, რომელიც ყალიბდება მონაწილეთა შენატანებით კაპიტალში. ამ შენატანებით ისინი ინარჩუნებენ კრედიტორების მიმართ ქონებრივ პასუხისმგებლობას. ისინი ძირითადად წარმოდგებიან სააქციო საზოგადოებების და შეზღუდული პასუხისმგებლობის საწარმოების სახით.

ამერიკული სამართალი იცნობს კაპიტალური საზოგადოების მხოლოდ ერთ ფორმას - კორპორაციას. ამერიკაში ასეთი კორპორაციის ხუთ ნიშანს გამოყოფენ.¹¹²

1. იურიდიულ პირად რეგისტრაცია;
2. შეზღუდული პასუხისმგებლობა;
3. წილების გასხვისების უფლება;
4. საბჭოს ტიპის მმართველობის ჩამოყალიბება;
5. კაპიტალის აქციებად დაყოფა.

გერმანულ კაპიტალურ საზოგადოებებს მიეკუთვნება: სააქციო საზოგადოებები, კომანდიტური სააქციო საზოგადოებები, შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებები.

საქართველოს კანონმა „მენარმეთა შესახებ“ ერთიან სამართლებრივ სივრცეში მოაქცია ბიზნესში არსებული ყველა ეკონომიკური სუბიექტი და მათი სამართლებრივი რეგულირების დონე. „იგი ემყარება კონტინენტალური ევროპის სამართლებრივ ტრადიციას, მის ძირითად პრინციპებს, რომელთაგანაც ზოგიერთს ორიათასწლიანი ისტორია აქვს და რომის სამართლიდან მომდინარეობს. კანონი აწესრიგებს სწორედ მენარმეთა მოწყობის ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმებს და განსაზღვრავს მათ სტრუქტურას“.¹¹³

¹¹² Hansmann Henri, Kraakman Reiner. What is corporate law? In: The Anatomy of Corporate Law. A comparative and functional approach. Oxford, New York, 2004, p. 5.

¹¹³ ლადო ჭანტურია, თედო ნინიძე. „მენარმეთა შესახებ“ კანონის კომენტარი, მესამე გამოცემა, თბილისი, 2002წ., გვ. 6.

საქართველოში სამენარმეო საქმიანობა კანონმდებლობით რეგულირდება და მას „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონი აწესრიგებს.

კანონის (მუხლი 1) თანახმად: „სამენარმეო საქმიანობად მიიჩნევა მართლზომიერი და არაერთჯერადი საქმიანობა, რომელიც ხორციელდება მოგების მიღების მიზნით, დამოუკიდებლად და ორგანიზებულად“.¹¹⁴

„მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის მართლზომიერების პრინციპი ბიზნესს აქცევს სამართლებრივი რეგულირების რეჟიმში და ამით სამენარმეო საქმიანობაში უზრუნველყოფს სამართლიან გარემოს და საჯარო წესრიგს. არაერთჯერადობა სამენარმეო საქმიანობის განგრძობადობას უკავშირდება და გულისხმობს იმას, რომ მენარმე სუბიექტი, რომელიც ფლობს კაპიტალის გარკვეულ მოცულობას, მას იყენებს მოგების მიღების მიზნით მრავალჯერადად.

კანონის თანახმად, მენარმე დამოუკიდებელი სამოქალაქო-სამართლებრივი სუბიექტია, რაც ნიშნავს, რომ ის თავისუფალია კანონით დადგენილი სამეურნეო გადაწყვეტილებების მიღებისას ისივე, როგორც მხოლოდ თვითონ არის პასუხისმგებელი საკუთარი საქმიანობის შედეგებზე.

„მენარმეობის თავისუფლება ასევე არჩევანის თავისუფლებაა. მატერიალური და ფინანსური რესურსების მფლობელებს შეუძლიათ მათი გამოყენება და რეალიზაცია საკუთარი შეხედულებისამებრ. ასევე პირს უფლება აქვს დასაქმდეს შრომის ნებისმიერი სახეობით, რისი უნარიც აქვს.

სამენარმეო საქმიანობის თავისუფლება არ გულისხ-

¹¹⁴ საქართველოს კანონი მენარმეთა შესახებ. საქართველოს რესპუბლიკის კანონი, კონსოლიდირებული პუბლიკაცია, 20.10.2019წ.

მობს მის აბსოლუტურობას. იგი საზოგადოებრივი ინტერესების გათვალისწინებით შემოსაზღვრულია კანონმდებლობით. ამის მაგალითია ზოგიერთ საქმიანობაზე ლიცენზირებისა და ნებართვების სისტემის გავრცელება და ა.შ. აქედან გამომდინარე, სამეწარმეო საქმიანობის თავისუფლება მის სახელმწიფოებრივ რეგულირებას ეთავსება".¹¹⁵

რაც შეეხება საქმიანობის ორგანიზაციის ფორმას, „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის (მუხლი 2) თანახმად, მეწარმე სუბიექტები არიან: ინდივიდუალური მეწარმე, სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (სპს), კომანდიტური საზოგადოება (კს), შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (შპს), სააქციო საზოგადოება (სს, კორპორაცია) და კოოპერატივი.

ინდუსტრიულ განვითარებულ ქვეყნებში, კერძოდ: ამერიკის შეერთებულ შტატებში, დიდ ბრიტანეთში და გერმანიაში, XIX საუკუნიდან იწყება ე.წ. ბიზნესების გამსხვილების პროცესი. 1929 წლის მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის შემდეგ წამყვან ქვეყნებში კარტელები გახდნენ მსხვილი სამეწარმეო საქმიანობის ძირითადი ორგანიზაციული ფორმა. „კარტელური გაერთიანებები“ განსაკუთრებით პრობლემურები გახდნენ იმის გამო, რომ ზოგჯერ კანონიერად და უფრო ხშირად კანონის გვერდის ავლით მიმდინარეობდა მათ მიერ წარმოებისა და გასაღების ბაზრების ტოტალური მონოპოლიზაცია. კარტელების შემთხვევაში გაერთიანებების მოტივაცია იყო შიდა კონკურენციის რეგლამენტაცია, ბაზარზე მონოპოლიური მდგომარეობის მიღწევა და სამეწარმეო საქმიანობის ამ სივრციდან სხვა მონაწილეების განდევნა.

¹¹⁵ ქ. ქოქრაშვილი. „სამეწარმეო სამართალი“. მეოთხე გამოცემა, საქართველოს ტექნიკური უნივერ-სიტეტი, თბილისი, 2019წ., გვ. 30.

მოგების გადიდების მიზნით ერთსახოვანი პროდუქციის გამომშვებმა საწარმოებმა დაიწყეს ერთიანი სავაჭრო ქსელის მეშვეობით სინდიკატების შექმნა. ისინი, მართალია, ინარჩუნებდნენ საწარმოო და ორგანიზაციულ დამოუკიდებლობას, მაგრამ დაკარგული ჰქონდათ კომერციული დამოკიდებულება.

კარტელების და სინდიკატების პარალელურად ჩამოყალიბება დაიწყო ტრესტებმა, სადაც შემავალი სუბიექტები კარგავენ დამოუკიდებლობას და მართვა ცენტრალურად ხორციელდება. მათი ჩამოყალიბება ფართო მასშტაბით დაიწყო აშშ-ში. პირველი ტრესტი იყო როკფელერის „Standard Oil Trust“, რომელმაც წარმოქმნისთანავე მთლიანი მონოპოლიზაცია გაუკეთა ამერიკაში ნავთობის მოპოვებას. ამავე პერიოდში ტრესტები ფართო მასშტაბით ყალიბდება ევროპაში.

თუ პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ გაერთიანებების და საწარმოების გამსხვილება ხდებოდა დარგებს შიგნით, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდი ეკონომიკაში ხასიათდება მსხვილი კორპორაციების და კონცერნების ჩამოყალიბებით.

ამ პერიოდში ძირითადი ტენდენცია იყო დარგობრივი მონოპოლიიდან დარგთაშორის კორპორაციაზე გადასვლა. ფორმირდება ბაზრის ოლიგოპოლიური სტრუქტურა, რომლის დროსაც მოცემული სახის პროდუქციის წარმოებასა და გასაღების (70-80%) განახორციელებდა მხოლოდ რამდენიმე კორპორაცია.

კონცერნი „საწარმოების მსხვილი გაერთიანებაა, რომელიც დაკავშირებულია ინტერესების, კაპიტალის, ერთობლივ საქმიანობაში მონაწილეობით. ასეთი საწარმოები, ხშირ შემთხვევაში, ერთიანდებიან ძლიერი მოთავე საწარმოს გარშემო, რომელსაც ამ საწარმოთა აქციები უკავია.

კონცერნში ნომინალურად შემავალი საწარმოები, რომლებიც ცალკეულ საქონელს აწარმოებენ, განლაგებულნი არიან სხვადასხვა რეგიონებში, სამეურნეო დამოუკიდებლობას ინარჩუნებენ, რჩებიან იურიდიულ პირად და მოთავე კომპანიის შვილობილ კომპანიებს და ფილიალებს წარმოადგენენ. ფაქტობრივად, კონცერნის ჩარჩოებში მართვის და სამეურნეო დაქვემდებარების ცენტრალიზაციის მაღალი დონე შეიმჩნევა. საერთაშორისო კონცერნები ტრანსნაციონალურად არიან ცნობილი, ხოლო კონცერნები, რომლებიც მრავალი ქვეყნის მონაწილეები შედიან სახელდებიან მულტინაციონალურად”.¹¹⁶

XXI საუკუნეში სამეწარმეო საქმიანობა კონსორციუმების „ბუმით“ ხასიათდება. კონსორციუმები კორპორაციების დროებითი გაერთიანებაა, რომელიც იქმნება რაიმე მსხვილი ფინანსური ოპერაციის ჩატარების ან მსხვილი სამშენებლო პროექტების განხორციელების მიზნით.

კორპორაციების ჩამოყალიბებამ და საწარმოთა გამსხვილებამ ეკონომიკური განვითარების გარკვეულ ისტორიულ ეტაპზე უზრუნველყო სამეცნიერო-ტექნიკური მიღწევების და ინოვაციების სამეწარმეო საქმიანობაში სწრაფი დანერგვა, სტრატეგიული მენეჯმენტისა და თანამედროვე მარკეტინგული სისტემების დროული იმპლემენტაცია. საწარმოთა გამსხვილების შედეგად შემცირდა კონკურენციასთან და ბაზრებზე დამკვიდრებასთან დაკავშირებული დანაკარგები და რისკების დადგომის ალბათობა, რამაც მოახდინა ფინანსური რესურსების ოპტიმიზაცია და გააუმჯობესა მათი რაციონალური მართვა, ინვესტირებისთვის ბიზნეს გარემო გახდა უფრო საინტერესო და მიმზიდველი.

¹¹⁶ ს. ყაძარაული. უნივერსალური ბიზნეს-ლექსიკონი. გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 2002წ., გვ. 280.

დღეს გლობალურ ეკონომიკაში მნიშვნელოვნად შეცვლილია კონკურენციის ხასიათი და ფორმა. ბაზარი და საბაზრო ურთიერთობები ვითარდება ახალი პარამეტრებით. ეს არის ბაზარი, რომელზეც ძირითადად ფუნქციონირებენ მსხვილი კორპორაციები, მრეწველობაში ბაზრის ორგანიზაციის ტიპიურ ფორმად გვევლინება ოლიგოპოლია, ხოლო მცირე და საშუალო საწარმოები ჩაშენებულია ვერტიკალურ გაერთიანებაში, რომლებსაც ხელმძღვანელობენ მსხვილი კონცერნები და კონსორციუმები. დიდ მასშტაბებს იღებს დარგობრივი ბაზრების დივერსიფიკაცია, იშლება მათ შორის მკვეთრად განსხვავებული საზღვრები, მაღლდება ბაზრების ურთიერთკავშირის დონე, მასშტაბური ხდება პერმანენტული განათლება და ახალი ბაზრების შექმნა-გაფართოება. თანამედროვე პირობებში კონკურენცია, მიმართულია ინოვაციური აქტივობისკენ. ფინანსური და სამრეწველო კაპიტალის შერწყმის პროცესი უაღრესად სწრაფი ტემპებით ვითარდება. ეკონომიკის მსხვილი ინტეგრირებული სტრუქტურების სექტორი უზრუნველყოფს ეკონომიკურ ეფექტიანობას მაკროეკონომიკურ დონეზე.

სამწუხაროდ, პოზიტივთან ერთად, ბიზნესების გამსხვილებას და ეკონომიკის გლობალიზაციას ახლავს სერიოზული პრობლემები და გამოწვევები. კერძოდ: მონოპოლიური მორიგების გამო გართულებულია ცალკეულ ბაზრებზე ფასებისა და პროდუქციის ასორტიმენტის კონტროლი; მცირე და საშუალო ბიზნესის შეზღუდვებმა განაპირობა მონინავე ინდუსტრიულ ქვეყნებში დასაქმებულთა რაოდენობის შემცირება და გაზარდა სოციალური უკმაყოფილება; იმის გამო, რომ თანამედროვე ეკონომიკაში დარგების დონეზე წარმოებისა და გასაღების კონცენტრაციის მაჩვენებელი უაღრესად მაღალია, აღარ დარჩა სამოქმედო ასპარეზი

სხვა მეწარმეებისთვის; დარგების შიგნით შეაფერხა ჯან-
სალი კონკურენცია და მათი შემდგომი განვითარება.

„დღეისათვის კორპორაციები მთელი მსოფლიოს
მასშტაბით ურთულესი გამოწვევის წინაშე დგანან, რაც
გულისხმობს მწვავე ბრძოლას კონკურენტულ გარემოში,
რომელიც აიძულებს კომპანიებს კონკურენტუნარიანობის
ამაღლებას, ახალი გზების პოვნას და მათ ეფექტიანობის
ზრდას. ამ მიზნის მისაღწევად კომპანიების უმეტესობა იყ-
ენებს გაფართოების ერთ-ერთ გავრცელებულ მექანიზმს,
როგორიცაა შერწყმა და შთანთქმა”.¹¹⁷ „შერწყმა და შესყიდვა
(შთანთქმა) ხშირად ერთადერთი გზაა მცირე ან ნაკლებად
მომგებიანი კომპანიებისთვის ბაზარზე დასარჩენად ან სუ-
ლაც გადასარჩენად. იგი გლობალური ბიზნეს სტრატეგიაა,
რომელიც საშუალებას აძლევს ფირმებს ახალ პოტენციურ
ბაზრებზე ან ახალ ბიზნეს-სივრცეში შესასვლელად”.¹¹⁸

„შერწყმა და შთანთქმა კორპორაციული ბიზნესის ორ-
განიზაციული სტრატეგიაა. მსოფლიო ეკონომიკის გლო-
ბალიზაცია სტიმულს აძლევს შერწყმისა და შთანთქმის
პროცესს”.¹¹⁹

სამწუხაროდ, საქართველოში რამდენიმე კორპორა-
ციის გარდა ძირითადად ბიზნესი იმართება არა სტრატე-
გიული, არამედ ინტუიციური მენეჯმენტით. ინტუიცია კი
ყოველთვის არ არის საუკეთესო მრჩეველი, რადგან ახდენს
მეწარმეთა დეზორგანიზაციას და არ ჩანს მათი მკაფიო
მოტივაცია დაიკავონ ბაზრებზე წამყვანი პოზიციები.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში კანონმა „მე-
წარმეთა შესახებ“ სამეწარმეო საქმიანობის ორგანიზაციის

¹¹⁷ ზურაბი მნაცაკანოვი. საერთაშორისო კომპანიების შერწყმისა და შთანთქმის
თანამედროვე ფორმები. თბილისი, 2018, გვ. 43.

¹¹⁸ თეა კასრაძე. კომპანიების შერწყმა-შესყიდვის (შთანთქმის) გლობალური ტენ-
დენციები. თბილისი, 2017წ., გვ. 329.

¹¹⁹ მედეა გოცირიძე. კორპორაციული მენეჯმენტი. თბილისი, 2018, გვ. 16.

თვალსაზრისით ბევრი საკითხი მოაგვარა, მაინც არის რიგი პრობლემებისა, რომლებიც ხელს უშლის ბიზნესის განვითარებას. ეს არის არაკონკურენტული ეკონომიკა, რომელიც ლოგიკური შედეგია არასრულყოფილი ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის. ასეთ გარემოში მსხვილი კორპორაციები პრივილეგირებულად და კომფორტულად გრძნობენ თავს, რადგან აკონტროლებენ დარგობრივ ბაზრებს და სხვა მენარმეებს, არასამართლიანი კონკურენციის გამო უკარგავენ ეკონომიკური აქტიურობის პერსპექტივას.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას:

გლობალიზაციის პროცესი ბიზნესისაგან ითხოვს ახალ საბაზრო გამონეწევებზე ძალზედ სწრაფად რეაგირების უნარს, რადგან შეცვლილ გარემოებებთან ადაპტაცია მხოლოდ ინოვაციურად და შემოქმედებითად მოაზროვნე მენარმეებს შეუძლია.

მენარმეების მთავარი ამოცანაა იაზროვნონ გლობალურად, ორიენტირებული იყვნენ საკუთარ ბიზნესში ინოვაციებზე. სამართლიანი კონკურენციის პირობებში უზრუნველყონ სამუშაო ადგილებზე სამუშაოს მაძიებლებისათვის თანაბარი წვდომის შესაძლებლობები და შრომის უფლებების დაცვის საქმეში გამოავლინონ მაღალი სოციალური პასუხისმგებლობა.

მართვის ეფექტურად წარმართვისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანია ბიზნეს ეთიკის პრობლემების მოგვარება, ეთიკა მენარმეობაში დაცული იქნება მაშინ, როდესაც გაკოტრების, სანარმოთა შერწყმისა და შეერთების ბაზარზე კონკურენტების არაკეთილსინდისიერი ქცევისა და სხვა სერიოზული განსაცდელების ჟამს მენარმეები დაიცავენ ღირსების მაღალ სტანდარტებს.

თავი მეშვიდე. მეწარმეობაში სამართლიანობის იმპლემენტაციის ზოგიერთი ასპექტი

მეწარმეობაში სამართლიანობის წარმატებულ იმპლემენტაციას განაპირობებს ორი მნიშვნელოვანი ასპექტი. ერთია მენტალურად სამართლიანი ბიზნეს-გარემოს ჩამოყალიბება, რომელიც საზოგადოებაში ასეთი ნების არსებობას უკავშირდება და მეორეა საკანონმდებლო რეგულაციები, რომლებიც განსაზღვრავენ, რამდენად მკაფიოა კანონმდებლობაში კონკურენციის პირობები, სამეწარმეო საქმიანობაში საკუთრების უფლების დაცვა და კეთილსინდისიერების კრიტერიუმები.

სამართლიანობის თვალსაზრისით უნდა შეიზღუდოს თუ არა მონოპოლიური ბიზნესი სახელმწიფოს მხრიდან ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობით, იყო და დღესაც არის ცხარე დისკუსიის საგანი.

ცნობილი ეკონომისტის და სოციალური საბაზრო ეკონომიკის თეორიის ფუძემდებლის, ლუდვიგ ერჰარდის აზრით, სამართლიანია ის სამეწარმეო გარემო, სადაც: „მეწარმე, რომელიც დაინახავს, რომ თავისუფალი კონკურენცია თავისუფალი მეწარმის ფუნქციას შეუცვლელს გახდის, შეუპოვრად და მყარად იმუშავებს, რაც მომხმარებლის არსებობას ახალ შესაძლებლობას გაუხსნის. ჩვენი ეკონომიკური სისტემის მიმართ მომხმარებლების დამოკიდებულება დადებითი კუთხით შეიცვლება, თუ კი ის დარწმუნდება, რომ მას თავისუფალი ბაზრის პირობებში თავისი ბედის განსაზღვრა თვითონ შეეძლება და არ იქნება დამოკიდებული სხვა ანონიმურ ეკონომიკურ ძალებზე. ჩემი მიზანია, რომ კეთილსინდისიერი კონკურენცია, როგორც

გამწევი ძალა, ხოლო თავისუფალი ფასები, როგორც საბაზრო ეკონომიკის რეგულატორი, კანონით იყოს დაცული. ის, ვინც ამ პრინციპებს არ იზიარებს, ანგრევს საბაზრო ეკონომიკის იმ ფუნდამენტს, რაზეც ჩვენი საზოგადოებრივ-ეკონომიკური სისტემა დგას.”¹²⁰

თუმცა სამართლიანობის პირობების კანონმდებლობით რეგულირებასთან დაკავშირებით არსებობს სხვა მოსაზრებებიც. ასე, მაგალითად, ცნობილი ეკონომისტი და ფილოსოფოსი, ნობელის პრემიის ლაურიატი, ფრიდრიხ ფონ ჰაიეკი თვლიდა, რომ სამართლიანობა, როგორც ეკონომიკაში ჩაშენებული სტაბილიზატორი, ვერ ფუნქციონირებს და ვერც იფუნქციონირებს თავისუფალი ბაზრის და ლია კონკურენციის პირობებში, ვინაიდან ბაზრის შინაგანი კონსტრუქცია მხოლოდ მოგების მიღებაზეა ორიენტირებული, ხოლო სამართლიანობა საზოგადოებრივი დოვლათის განაწილებაზე.

ფრიდრიხ ფონ ჰაიეკის გაგებით ბაზარი უნდა იმართებოდეს მხოლოდ ეკონომიკური კანონზომიერებებით და არა მორალური მოთხოვნებით, რადგან სამართლიანობა ვერ ეწერება საბაზრო ეკონომიკის „ავტონომიურ სუბსტანციაში“. ჰაიეკის აზრით, სამართლიანობის კრიტერიუმები შეიძლება გამოყენებული იქნას მხოლოდ ინდივიდუალურ შემთხვევებში და არა ტოტალურად. ის თვლიდა, რომ ნებისმიერი რეფორმა, რომელიც ზღუდავს ბაზრის თავისუფლებას, არის „გზა მათხოვრობისაკენ.“

ფრიდრიხ ფონ ჰაიეკი ფუნდამენტალურ ნაშრომში „სამართალი, კანონმდებლობა და თავისუფლება“ აღნიშნავს, რომ სამართლიანობა ეკონომიკაში პოლიტიკური ტერმინია და მისი ეკონომიკაში იმპლემენტაცია სერიო-

¹²⁰ ლუდვიგ ერჰარდი „კეთილდღეობა ყველასათვის“. გამომცემლობა „გრაალი“, თბილისი, 2011 წ. გვ. 213-218.

ზულ საშიშროებებს შეიცავს, რადგან ირლენდა საბაზრო ეკონომიკის ორგანული კონსტრუქცია და მისი ფუნქციონირებს ლოგიკა.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ეკონომიკური რეფორმების განხორციელების პროცესში, ამერიკის შეერთებულ შტატებში პრეზიდენტი რონალდ რეიგანი და ბრიტანეთში პრემიერ-მინისტრი მარგარეტ ტეტჩერი, ხშირად ფრიდრიხ ფონ ჰაიეკისგან იღებდნენ რჩევებს და კონსულტაციებს. ეკონომიკური თავისუფლების ჰაიეკისეულმა ფილოსოფიამ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა თანამედროვე ეკონომიკური აზროვნების ბევრ ცნობილ მეცნიერზე, მათ შორის ეკონომიკაში ე.წ. „შოკური თერაპიის“ კონცეპციის ავტორზე, ლეშეკ ბალცეროვიჩზე. მისი აზრით, „ვინც ხელს უწყობს სამეურნეო თავისუფლებას, ამით ხელს უწყობს როგორც ეროვნული მეურნეობის; ისე დემოკრატიის განვითარებას. ხოლო ის, ვინც ხელს უშლის მას, ზიანს აყენებს ერთსაც და მეორესაც. ამდენად დემოკრატია უფრო მეტს უნდა უმაღლოდეს კაპიტალიზმს, ვიდრე კაპიტალიზმი დემოკრატიას. შესაბამისად, ვეცადოთ იმის მიღწევას, რომ არსებობდეს დემოკრატია კაპიტალიზმის გარეშე, ნიშნავს იმას, რომ უდაბნოს ხრიოკ მიწაზე მარცვლეული დავთესოთ და მოსავლის მიღების იმედი გვქონდეს.“¹²¹

როგორც პროფესორი ქ. ქოქრაშვილი მიუთითებს, „ნების ავტონომია ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ინსტიტუტია თანამედროვე სამეწარმეო სამართლისთვის. მიუხედავად აღნიშნულისა, წარმოუდგენელია აბსოლუტური თავისუფლების მინიჭება ნების გამოვლენის დროს, ამიტომ კანონმდებლობით დადგენილია შეზღუდვები, რომელთა

¹²¹ ლეშეკ ბალცეროვიჩი. „თავისუფლება და განვითარება“, თბილისი, 2004წ, გვ. 20.

მიზანია: საჯარო ინტერესების დაცვა; სუსტი მხარის მინიმალური დაცვა; ხელშეკრულების თავისუფლების უზრუნველყოფა; სამართლებრივი სტაბილურობა, სახელშეკრულებო სამართლიანობა“.¹²²

ჩვენის მხრივ დავძენთ, რომ ლიბერალური ეკონომიკის თეორეტიკოსებმა ბაზრის თავისუფლების იდეა მსოფლმხედველურ დოგმატიზმის რანგში აიყვანეს და დაუნდობლად თავს ესხმიან ყველა სხვა ალტერნატივას. უძლიერესი პოლიტიკური „ლობის“ მხარდაჭერით ხელს უშლიან საბაზრო ეკონომიკაში ახალი შეხედულებების ჩამოყალიბებას და მისი შემდგომი განვითარების შესახებ ჯანსაღ დისკუსიებს. ეკონომიკაში სრული თავისუფლების მომხრეები ცდილობენ თავისი დოქტრინები მხოლოდ თავისუფალი ბაზრის უპირატესობებზე ააგონ და იგნორირებას უკეთებენ საბაზრო ეკონომიკის ისეთ პრობლემებს, როგორიცაა: სიღარიბე და უმუშევრობა, დემოგრაფია და ეკოლოგია, არასაკმარისი სოციალური უზრუნველყოფა და სამედიცინო მომსახურება და სხვა.

თანამედროვე მენარმეობა ეს არის საბაზრო ეკონომიკის ორგანული ნაწილი და ის მკაცრად ორიენტირებულია მომგებიანობაზე. აქედან გამომდინარე, მისი იმპენეტური ბუნება პრაგმატულია. თუმცა, განსაკუთრებით ბოლო ათწლეულია, მას შემდეგ, რაც ბევრმა დასავლელმა მილიარდერმა წამოიწიეს ფართომაშტაბიანი საქველმოქმედო საქმიანობა და ინტენსიურად მიმდინარეობს ამ საქმიანობის რეკლამირება, ბიზნესმა შეიძინა გარკვეული რომანტიკული ელფერი ლამაზი სამკაულის სახით, რომელსაც არსებითად საერთო არაფერი აქვს უსამართლო კონკურენციასთან, ბიზნესების შერწყმასა და შთანთქმასთან, შრომის

¹²² ქ. ქოქრაშვილი. „სამენარმო სამართალი“. მეოთხე გამოცემა, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი, 2019წ., გვ. 34.

უფლებების დისკრიმინაციასთან, ჩრდილოვან ეკონომიკასთან, უმუშევრობასთან და სხვა.

კაპიტალის საკუთრების ფორმიდან გამომდინარე, განსხვავებენ კერძო, სახელმწიფო და შერეული კაპიტალის მქონე საწარმოებს. კერძოა საწარმოები, სადაც კაპიტალი, რომლის მეშვეობითაც ხორციელდება სამწარმოო საქმიანობა, არის მთლიანად კერძო საკუთრება. სახელმწიფო საწარმოებში ქონების მთლიან წილს ფლობს სახელმწიფო, ხოლო შერეულია ის საწარმოები, სადაც წილი გადანაწილებულია კერძო ბიზნესსა და სახელმწიფოს შორის.

საქართველოს კანონმა „მწარმეთა შესახებ“ ერთიან სამართლებრივ სივრცეში მოაქცია ბიზნესში არსებული ყველა ეკონომიკური სუბიექტი და მათი სამართლებრივი რეგულირების დონე.

მწარმეობაში სამართლიანობას, პირველ ყოვლისა, ქონებრივი მდგომარეობა განაპირობებს, ხოლო საკუთრების მდგომარეობას კი საკუთრების უფლება. ქონება, ამ კოდექსის მიხედვით, არის ყველა ნივთი და არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე, რომელთა ფლობა, სარგებლობა და განკარგვა შეუძლიათ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს და რომელთა შეძენაც შეიძლება შეუზღუდავად, თუკი ეს აკრძალული არ არის კანონით ან არ ეწინააღმდეგება ზნეობრივ ნორმებს.

მესაკუთრეს შეუძლია, კანონისმიერი ან სხვაგვარი, კერძოდ, სახელშეკრულებო შებოჭვის ფარგლებში თავისუფლად ფლობდეს და სარგებლობდეს ქონებით (ნივთით), არ დაუშვას სხვა პირთა მიერ ამ ქონებით სარგებლობა, განკარგოს იგი, თუკი ამით არ ილახება მეზობლების ან სხვა მესამე პირთა უფლებები, ანდა, თუ ეს მოქმედება არ წარმოადგენს უფლების ბოროტად გამოყენებას.

სამენარმეო საქმიანობაში საკუთრების უფლება რამდენიმე უმნიშვნელოვანეს მოთხოვნაზეა დაფუძნებული. კერძოდ: უნდა დადგინდეს, რა შეიძლება იყოს საკუთრების ობიექტი, უკანონო და არაკეთილსინდისიერი ბიზნეს-გარემოს ზემოქმედებისგან ვინ და როგორ იცავს მას, როგორ და რა ფორმით შეუძლია ინვესტორმა შეიძინოს აქტივი და ის გახდეს მისი საკუთრება. აქტივს ასე განმარტავს უნივერსალური ბიზნეს-ლექსიკონი: „საწარმოს ფირმის, კომპანიის საკუთრებაში არსებული ქონებრივი და ფულადი საშუალებების ერთობლიობა, რომელშიც ჩადებულია მფლობელის, მეპატრონის საშუალება, რომელსაც ფულადი შეფასება გააჩნია“.¹²³

სამართლიანობა სამენარმეო საქმიანობაში აქტივების კეთილსინდისიერი მფლობელობიდან იწყება. საქართველოს კანონი „მენარმეთა შესახებ“ (მუხლები 159-164) დაწვრილებით განმარტავს, რა ითვლება კეთილსინდისიერ მფლობელობად და რა უფლებებით სარგებლობს კეთილსინდისიერი მენარმე.

საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესი, ეკონომიკის სხვა პერსპექტიულ დარგებთან ერთად, განვითარების ერთი-ერთი სტრატეგიული ამოცანა უნდა გახდეს. განვითარების ეს იმპერატივი განპირობებულია მთელი რიგი გარემოებებით, რომელიც უკავშირდება ჩვენი ქვეყნის ბიზნეს-გარემოს სპეციფიკას და პანდემიის შედეგად გამოწვეული კრიზისიდან გამოსვლის ამოცანებს.

საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარება ასევე მნიშვნელოვანწილად ხელს უწყობს ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას, ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის მიგრაციის პროცესის შემცირებას და ქვეყანაში სოციალური სტაბილურობის დამყარებას.

¹²³ ს. ყაზარაული. „უნივერსალური ბიზნეს-ლექსიკონი“, მეცნიერება, თბილისი, 2002წ.

ეკონომიკის მონოპოლიზაციის მაღალი ხარისხი მცირე ბიზნესის განვითარების მნიშვნელოვანი ბარიერია, რის გამოც ფერხდება ბაზარზე კონკურენტული გარემოს შექმნა, არათანაბარ პირობებში დგება მცირე და დიდი ბიზნესი.

„ისტორიულად არის პრაქტიკული მაგალითები, როცა ქვეყნის ბაზარზე საწარმოს მონოპოლიური მდგომარეობის აღსაკვეთად სახელმწიფო იყენებს საკუთარ ძალასა და ბიუჯეტს. ცნობილი ფაქტია, რომ, როდესაც აშშ-ის ალუმინის წარმოების მონოპოლისტმა კომპანია „დიუპონმა“ დაიწყო გამოშვებულ პროდუქციაზე ფასების ზრდა, პრეზიდენტ ფრანკლინის ბრძანებით, სახელმწიფოს ბიუჯეტის ხარჯზე აშენდა ალუმინის მწარმოებელი სახელმწიფო კომპანია, რომელიც პრივატიზაციის გზით მიეყიდა „დიუპონის“ დაუძინებელ მტერ კომპანიას. ამ უკანასკნელმა „ლირსეული“ კონკურენცია გაუწია „დიუპონს“, რომელიც იძულებული გახდა, მკვეთრად დაეგდო ფასები მის მიერ წარმოებულ ალუმინზე“.¹²⁴

დემონოპოლიზაცია უნდა შეეხოს ჩვენი ქვეყნის განვითარების ყველა სფეროს, რის შედეგადაც მივიღებთ დივერსიფიკირებულ ეკონომიკურ სისტემას, სადაც მცირე ბიზნესი ნორმალურ საქმიანობას და განვითარებას შეძლებს. შესაძლებელი გახდება, ადგილობრივი რესურსების მაქსიმალური გამოყენება, მნიშვნელოვნად გაიზრდება ეკონომიკის რესურსული ბაზა, რაც შესაძლებელს გახდის იმპორტზე ჩვენი ეკონომიკის დამოკიდებულების შემცირებას.

მცირე ბიზნესი თავისი იმანენტური ბუნებით ინოვაციურია, რაც განპირობებულია სხვადასხვა ფაქტორებით, მათ შორის, იხეთით, როგორიცაა, მცირე ბიზნესის უნარი იყოს

¹²⁴ ქ. ქოქრაშვილი. „სამეწარმეო სამართალი“. მეოთხე გამოცემა, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი, 2019წ., გვ. 266.

თავისი მასშტაბებიდან გამომდინარე მოქნილი, მობილური და ინოვაციური ქმედებისაკენ მოტივირებული.

დღეს, როდესაც კორონავირუსის პანდემიით გამოწვეული შედეგებიდან გამომდინარე უკვე ცალსახად ნათელია, რომ მსოფლიო სასურსათო ბაზარზე შეიქმნება დეფიციტი, საქართველოს ეკონომიკური განვითარების მთავარი ვექტორი უნდა იყოს სოფლის მეურნეობა და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების გადამუშავება. ამ სფეროში სწორედ მცირე ბიზნესი უნდა გახდეს ეკონომიკური განვითარების მთავარი ხერხემალი, ხოლო სახელმწიფომ ამ ბიზნესს ხელი უნდა შეუწყოს, უცხო ქვეყნების ბაზარზე გასვლასა და ნდობის მოპოვებაში.

ნებისმიერი იდეოლოგიური დოქტრინის წარმატების საფუძველი გამართული ეკონომიკაა. გლობალური ეკონომიკის დოქტრინის საფუძვლიანობა ეკონომიკური კეთილდღეობის დონით უნდა შეფასდეს და გაიზომოს. თუ ეს კავშირი არ არის მყარი და საფუძვლიანი, ეკონომიკური რისკებისა და გამოწვევების პირობებში გლობალური ეკონომიკის დოქტრინის მართებულობა კითხვის ქვეშ დადგება. კორონავირუსით გამოწვეულმა პანდემიამ გლობალური ეკონომიკა ახალ გამოწვევებსა და სირთულეების წინაშე დააყენა. ცხადია, ეს გამოწვევები და სირთულეები საჭიროებენ ღრმა და საფუძვლიან ანალიზს (განსაკუთრებით დროის რეტროსპექტივიდან დანახული), მაგრამ კრიზისის პირველი შედეგები გვიჩვენებს იმ სირთულეებს, რაც ამ მოვლენების თანხმლები პროცესებია:

პირველი ბიზნესის ღრმა კორელაციის პირობებში ეკონომიკურ ურთიერთობებში გაჩნდა ბზარი, რაც სტრესული სიტუაციის გამო ცალკეული ქვეყნებიდან იმპორტის შეზღუდვასა და ქვეყნების მიერ საზღვრების დახურვაში

გამოიხატა. ამან წარმოშვა მოქალაქეთა და საქონლის გადაადგილებაში მთელი რიგი სირთულეები, განსაკუთრებით კი გაჩნდა ეპიდემიოლოგიური სიტუაციის რეგულირებისათვის საჭირო საქონლის დეფიციტი;

მეორე - დიდმა კორპორაციებმა არაკეთილსინდისიერი კონკურენციისა და ფასებზე „კარტელური“ შეთანხმების გზით, დაიწყეს დეფიციტზე „ხელის მოთბობა,“ რითაც დაამძიმეს საერთაშორისო ურთიერთობებში მეგობარ ქვეყნებს შორის ურთიერთობები და გააჩინეს ურთიერთდაპირისპირება;

მესამე - განსაცდელის ჟამს სუსტი აღმოჩნდა სოლიდარობის ფენომენი, რომელიც სწორედ გლობალური ეკონომიკის იდეოლოგიის ერთ-ერთი ფუნდამენტია;

მეოთხე - სულ უფრო რთული ხდება ქვეყნებს შორის გლობალურ სტრატეგიულ რესურსებზე მოპოვების ქვოტების დადგენა და ფასებზე შეთანხმება. ვგულისხმობთ „ნავთობის სკანდალს“ არაბეთს, რუსეთსა და აშშ-ს შორის. რუსეთი ვერ ეგუება იმას, რომ შეერთებული შტატები გახდა ამ მნიშვნელოვანი სტრატეგიული რესურსის მთავარი იმპორტიორი მთელ მსოფლიოში;

მეხუთე - ევროპის ქვეყნებს არ უნდათ, რომ ბიზნესში თამაშის წესებს და პირობებს საერთაშორისო გაერთიანებების ადმინისტრაციებში მყოფი მაღალჩინოსნები უდგენდნენ. მით უმეტეს, თუ ეს პირობები წინააღმდეგობაში მოდის მათ ეროვნულ ტრადიციებსა და ისტორიულ გამოცდილებასთან. ასეთი პირობების გამო, რეფერენდუმზე ბრიტანეთის მოსახლეობამ მხარი დაუჭირა დიდი ბრიტანეთის გასვლას ევროკავშირიდან;

მექვსე - სასურსათო პროდუქტების იმპორტიორმა ქვეყნებმა, საკუთარი უსაფრთხოების ან შემდგომში ფასე-

ბით მანიპულირების მიზნით, შეაჩერეს უმნიშვნელოვანესი სასურსათო პროდუქტებით სხვა ქვეყნების მომარაგება, რამაც პანდემიის პირობებში სასურსათო დეფიციტის თვალსაზრისით ახალი საფრთხეები წარმოაჩინა. ასე მაგალითად: ყაზახეთმა, მართალია დროებით, მაგრამ შეაჩერა ხორბლის იმპორტი, რუსეთმა ასევე შეზღუდა იმპორტი მთელ რიგ სასურსათო პროდუქტებზე, ვიეტნამმა ბრინჯზე და ა. შ;

მეშვიდე აღმოჩნდა, რომ არც მაღალი ლიკვიდური ფასიანი ქაღალდების ფლობა არის ქონებისა და აქტივების ინფლაციიდან დაცვის საუკეთესო საშუალება, რადგან პანდემიამ ამ ბაზარზეც სრული ანარქია გამოიწვია და არნახულად დაბალ ნიშნულზე ჩამოვიდა ფასიანი ქაღალდების ღირებულება;

მერვე - მომავალში მნიშვნელოვნად შეიცვლება საკრედიტო პოლიტიკა, მათ შორის მცირე ბიზნესის დაფინანსების სტრუქტურაც;

მეცხრე - ფინანსური რესურსების შემცირების და ინვესტიციების განთავსების პრიორიტეტული მიმართულებების გაურკვევლობის გამო მნიშვნელოვნად შეიცვლება საინვესტიციო პოლიტიკა.

სამამულო სამეწარმეო ინდუსტრიის განვითარება და ამ მიმართულებით ქმედითი ნაბიჯების გადადგმა ამერიკის შეერთებული შტატების ადმინისტრაციამ ეპიდემიამდე რამდენიმე წლით ადრე დაიწყო. გლობალური ეკონომიკის იდეოლოგიებმა ეს პროცესი ქვის ხანაში დაბრუნებად აღიქვეს, ხოლო ჩინეთმა როგორც მათი ბიზნესების დისკრიმინაცია, თუმცა დღეს უკვე ნათელია, რომ ეს დეზინტეგრაციის პროცესი კიდევ უფრო ინტენსიურად განვითარდება.

დღეს, კორონო-ეკონომიკის ეპოქაში ძალზედ ძნელია

ზუსტი პროგნოზირება, რა ნიშნულს მიაღწევს ეკონომიკური ვარდნის მაჩვენებლები, რამდენი მილიონით გაიზრდება უმუშევართა რაოდენობა, როგორი იქნება სიღარიბის დონე და სხვა მაკროეკონომიკური პარამეტრები. ევროპის ყველაზე დიდ და ეკონომიკურად ძლიერ და დაბალანსებულ ქვეყანაშიც კი, როგორიცაა გერმანია, ცნობილი ექსპერტების შეფასებით, მხოლოდ „პანდემიის სამი თვის პერიოდში გერმანიის ეკონომიკამ დაკარგა 700 მილიარდი ევრო, ხოლო რეცესიის შედეგად შესაძლოა წლიური მთლიანი შიდა პროდუქტი 20%-ით შემცირდეს. ცნობილი გერმანელი ეკონომისტი, მიუნხენის უნივერსიტეტის პროფესორი კრისტოფ ლუტკე შეშფოთებით წერს, რომ არ შეიძლება მხოლოდ სამედიცინო მოსაზრებებით ეკონომიკის პარალიზება“.¹²⁵

უამრავ შეკითხვაზე იქნება პასუხი გასაცემი პანდემიის დასრულების შემდეგ, მაგრამ ერთი რამ უკვე ცხადია: კორონა ვირუსი აღმოჩნდა ის მიჯნა, საიდანაც იწყება ახალი გამოწვევები ეკონომიკასა და საზოგადოებრივ ცნობიერებაში. პანდემიით გამოწვეულმა კრიზისმა მსოფლიო ეკონომიკის წამყვან ქვეყნებს დაანახა, რომ სხვებზე დამოკიდებულება კრიტიკულ სიტუაციებში წამგებიანი აღმოჩნდა და თვითუზრუნველყოფის შიშებთან დაკავშირებული ეს მენტალური და რიგ შემთხვევებში პრაგმატული დასკვნა, როგორც ეკონომიკაში პანდემიის რეციდივები, საკმაოდ დროის მანძილზე გაგრძელდება.

ახალი ბაზრებისკენ კაპიტალის დაუოკებელმა ლტოლვამ, იაფი სამუშაო ძალის გამოყენების შესაძლებლობამ, გლობალიზაციის შედეგად გაჩენილმა ეკონომიკის ინტეგრაციის პერსპექტივამ სამყარო ჩინეთის, როგორც მსოფლიოში

¹²⁵ [dw.com/ru Что страшнее: коронавирус или рецессия в экономике/a52978699](https://dw.com/ru/Что_страшнее:_коронавирус_или_рецессия_в_экономике/a52978699)

ერთ-ერთი წამყვანი ეკონომიკის და ექსპორტიორი ქვეყნის „მძევალი“ გახადა.

„ევროკავშირსა და ჩინეთს შორის სავაჭრო ბალანს-მა 80% შეადგინა ჩინეთის სასარგებლოდ. ევროკავშირის, მათ შორის, საფრანგეთის ეკონომიკაზე ჩინეთის გავლენაზე შეშფოთებით საუბრობენ ფრანგი ეკონომისტები და პოლიტიკური ლიდერები. საფრანგეთის პრეზიდენტი, ემანუელ მაკრონი თვლის, რომ კორონა ვირუსის პანდემიამ გვიჩვენა, რომ ზოგიერთი საქონელი და მომსახურება უნდა არსებობდეს საბაზრო ეკონომიკის გარეთ. გადავცეთ სხვებს ჩვენი ეკონომიკის სფეროები კვებაზე მედიცინაზე, თავდაცვაზე ეს უგუნურებაა. ჩვენ ვალდებულნი ვართ ავიღოთ ხელში კონტროლი. ხოლო ცნობილი ფრანგი ეკონომისტი ანრი გრეუბინი თვლის, რომ ევროკავშირი იხდის მაღალ საფასურს გლობალიზაციის არა შორსმჭვრეტელი პოლიტიკის გამო“.¹²⁶

პანდემიის გამო რაც უფრო გახანგრძლივდება თვითი-ზოლაციის პროცესი ამ შეზღუდვებიდან, მით უფრო მაღალი იქნება ეკონომიკური ზარალი. რა არის შეზღუდვების ფასი ეს არის კითხვა, რომელიც აღელვებს მსოფლიოს წამყვან ფინანსურ და ანალიტიკურ ინსტიტუტებს? არის კი მართებული პანდემიასთან ბრძოლას შეეწიროს მილიონობით სამუშაო ადგილი? რა დოზით გაიზრდება სიღარიბის დონე და ამ ნიადაგზე საზოგადოებრივი დეპრესია? დადგება თუ არა მსოფლიო ტოტალური ინფლაციის პირისპირ და იქნება თუ არა სასურსათო დეფიციტი? პანდემიის პირობებში ეკონომიკური აქტიურობა თუ თვითიზოლაციის პროცესი? აი ის დილემა, რომელიც დღეს გადაუწყვეტელია და აქტიური დისკუსიის საგანი გახდა.

¹²⁶ http://www.rfi.ru/v_mire/20200409-коронавирус и экономика: как научиться жить от Китая. Е. Габриелян.

პანდემიის შედეგად აღმოჩნდა, რომ დიდი კორპორაციების საკუთარი აქტივების ზრდის პრაგმატული ინტერესები წინააღმდეგობაში მოვიდა მათივე ქვეყნების სახელმწიფო ინტერესებთან. დაიხსნის კი პროტექციონიზმის ახალი ტალღა ეკონომიკას გლობალიზაციის ტყვეობიდან? ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და ბრიტანეთში დაწყებული ეკონომიკის „რეინჟენირინგი“ აღმოჩნდება თუ არა ევროპის ქვეყნებისთვის გლობალიზაციიდან დისტანცირების მიზეზი? პანდემიის შედეგად ეკონომიკაში გაჩენილი გამოწვევები არის გარდაუვალი პროცესი, თუ მხოლოდ პანდემიის შიშით გამოწვეული რეციდივია? ამ კითხვას პასუხს, როგორც ყოველთვის მხოლოდ დრო გასცემს, რადგან დრო მართლაც ყველაფრის მკურნალია.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას:

მენარმეობაში სამართლიანობის იმპლემენტაცია შესაძლებელია, თუ არსებობს სამართლიანი ბიზნეს გარემო და მისი ხელისშემწყობი სახელმწიფოს მიერ დაწესებული საკანონმდებლო რეგულაციები.

ეკონომიკის მონოპოლიზაციის მაღალი ხარისხი მცირე ბიზნესის განვითარების მნიშვნელოვანი ბარიერია, რის გამოც ფერხდება ბაზარზე კონკურენტული გარემოს შექმნა, არასათანადო პირობებში დგება მცირე და დიდი ბიზნესი.

დემონოპოლიზაცია უნდა შეეხოს ჩვენი ქვეყნის განვითარების ყველა სფეროს, რის შედეგადაც მივიღებთ დივერსიფიცირებულ ეკონომიკურ სისტემას, სადაც მცირე ბიზნესი ნორმალურ საქმიანობას და განვითარებას შეძლებს, შესაძლებელი გახდება ადგილობრივი რესურსების მაქსიმალური გამოყენება, მნიშვნელოვნად გაიზრდება ეკონომიკური რესურსული ბაზა, რაც შეამცირებს ჩვენი ეკონომიკის იმპორტზე დამოკიდებულებას.

თავი მერვე. კონკურენციის რეგულირების თეორიების ისტორიული რეტროსპექტივა

კონკურენციის რეგულირების პროცესს აქვს ღრმა ისტორიული ფესვები და საზოგადოებრივი განვითარების ყველა ეტაპზე მისი სამართლებრივი მოწესრიგების ამოცანა მუდამ იყო ბიზნესისა და სახელმწიფოს პერმანენტული ინტერესის საგანი.

კონკურენციის რეგულირების აუცილებლობას განსაზღვრავს ის გარემოება, რომ მეწარმეები აქტივების ზრდისა და კაპიტალის დაგროვების მიზნით მუდმივად იბრძოდნენ და დღესაც იბრძვიან ბაზრებზე უპირატესობის მოსაპოვებლად, ხოლო სახელმწიფო ვალდებულია დაიცვას მოსახლეობა ბიზნესის ისეთი აქტიურობისგან, რომელიც წარმოშობს საზოგადოებრივი დოვლათის წარმოებასა და განაწილებაში მონოპოლიურ დიქტატს და უსამართლო კონკურენციას.

სახელმწიფოები, სამეწარმეო საქმიანობის მოწესრიგებასა და კონკურენციის რეგულირებას, მრავალი მნიშვნელოვანი მექანიზმით ახორციელებდნენ, მაგრამ არსებობს რამდენიმე უნიფიცირებული ხასიათის მექანიზმი, რომელიც საბაზრო ეკონომიკის თითქმის ყველა ქვეყანაში გამოიყენება. კონკურენციის რეგულირების ეს მექანიზმები ძირითადად სამართლებრივი ხასიათისაა და ხელს უწყობს: ბაზარზე ოპერირების სამართლიანი წესების დამკვიდრებას, სამეწარმეო საქმიანობის სტიმულირებას, საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესებას, მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელშეწყობას და სხვა.

ბაზარზე ოპერირების სამართლიანი წესების დამკვიდრება ეფექტიანი კონკურენციის არსებობის ერთ-ერთი

უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა. ეს მექანიზმები ზღუდავს მონოპოლიების ჩამოყალიბებას და ბაზრიდან სხვა ოპერატორების უსამართლო განდევნას, დემპინგური ფასების გამოყენების გზით კონკურენტების ჩამოცილებას, სამენარმეო საქმიანობის იმ სფეროში, სადაც იკვეთება ბიზნესისა და მოსახლეობის ინტერესების დაპირისპირება მომსახურებაზე რეალური ფასების დადგენის მიზნით, იქმნება მარეგულირებელი კომისიები და სხვა.

სამენარმეო საქმიანობის სტიმულირება გულისხმობს ისეთი მექანიზმების გამოყენებას, რომლის მეშვეობითაც გამარტივდება ბიზნესის რეგისტრაცია და დაწყება, შემსუბუქდება საგადასახადო წნეხი, დაფინანსდება სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ე.წ. „სტარტაფები“ და ინოვაციები და სხვა.

საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესება, პირველ რიგში, გულისხმობს, განხორციელებული ინვესტიციების დაცვის საკანონმდებლო მექანიზმების არსებობას, ასევე უაღრესად მნიშვნელოვანია სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ინვესტიციების თანადაფინანსება, რაც ზრდის ინვესტორთა დაინტერესებას ამა თუ იმ ქვეყანაში საქმიანობის მიმართ და ხელს უწყობს კონკურენტუნარიანი გარემოს ჩამოყალიბებას.

სახელმწიფოს მხრიდან მნიშვნელოვანი გადადგმული ნაბიჯია მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელშეწყობის მექანიზმების ჩამოყალიბება ეკონომიკის დემონოპოლიზაციის მიმართულებით, რადგან მცირე ბიზნესი მისი შინაგანი მოტივაციიდან გამომდინარე, არის დინამიური და სწრაფად ადაპტირებადი, ამიტომ ის ზრდის ბაზრებზე კონკურენტუნარიანობას და ხელს უწყობს ფასების სტაბილურობას.

დღეს, კორონა ვირუსის პანდემიის ფონზე, როდესაც

მსოფლიოს ეკონომიკა განიცდის არნახული მასშტაბის რეცესიას და გლობალური ეკონომიკის ვექტორი შესაძლოა დროებით, მაგრამ მაინც იცვლის მიმართულებას პროტექციონიზმისკენ, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია არ შესუსტდეს კონკურენციის საერთაშორისო რეგულირების მექანიზმების ეფექტიანობა.

საერთაშორისო ვაჭრობის მასშტაბების შემცირების გამო, თავისუფალი ბაზრის საერთაშორისო მექანიზმები ველარ შეაკავებენ პროტექციონისტული პოლიტიკის შედეგად ჩამოყალიბებული მონოპოლიების, ეროვნულ ბაზრებზე დომინირებას. ასეთ შემთხვევაში პრინციპულად მნიშვნელოვანია, ეროვნული კანონმდებლობის დონეზე არსებული კონკურენციის რეგულირების მექანიზმებისა და ინსტიტუტების საქმიანობის სრულყოფა, რომლებმაც გლობალური ეკონომიკის რეცესიის ამ რთულ ეტაპზე, უნდა შეზღუდონ ეროვნული მონოპოლიების ჩამოყალიბება და დაანესონ მკაცრი მონიტორინგი არასამართლიანი კონკურენციის არსებობის ყველა გამოვლინებაზე.

ისტორიულად, კონკურენციის რეგულირების პროცესი, მართალია პრიმიტიული ფორმით, მაგრამ მაინც ვაჭრობის განვითარებას უკავშირდება, მისი საკანონმდებლო რეგულირება კი, რომის იმპერატორების დეკრეტებს. „ზოგადი ხასიათის პირველ ანტიმონოპოლიურ კანონად, რომელშიც თვით ტერმინი „მონოპოლია“ პირველადაა მოხსენიებული, ითვლება იმპერატორ ზენონის კონსტიტუცია ფასების შესახებ (483წელი). ამ აქტში ნათქვამია: „ჩვენ ვბრძანებთ, რომ ვერც ერთმა პირმა ვერ უნდა გაბედოს, განახორციელოს მონოპოლია რომელიმე სახეობის ტანსაცმელზე ან თევზზე, ან რომელიმე სხვა საგანზე, რომელიც წარმოადგენს სურ-

სათს ან განკუთვნილია სხვა გამოყენებისთვის.“¹²⁷

კონკურენციის რეგულირების საკითხები აქტიურად განიხილებოდა რენესანსის ეპოქის იტალიის ქალაქებში: ფლორენციაში, გენუში, ვენეციაში. საბანკო და სავაჭრო ბიზნესის განვითარებამ წაახალისა მენარმეობა და საფუძველი ჩაუყარა საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბებას. „XIII საუკუნეში ფლორენციაში შეიქმნა ბანკირ-ვაჭართა რამდენიმე ჯგუფი, რომელთაგან უმდიდრესები იყვნენ ბარდლის და პეტრუჩიოს ოჯახები. ხოლო XV საუკუნეში, მძიმე დაპირისპირებების შემდეგ, დაწინაურდა მედიჩების ოჯახი, რომელიც ფლორენციაში აკონტროლებდა არა მარტო სამეწარმეო საქმიანობას, არამედ მართავდა ამ ქალაქსახელმწიფოს სამი ასეული წლის განმავლობაში“¹²⁸

ვფიქრობთ, რომ თუ ამ ისტორიულ ფაქტს თანამედროვე რეტროსპექტივის სტანდარტებით განვიხილავთ, და რადგანაც ოლიგარქია არის გამდიდრებული უმცირესობა, რომელიც საკუთარი ქონების გამოყენებით ხელში იგდებს ძალაუფლებას, შეიძლება ითქვას, რომ მედიჩების სამეწარმეო საქმიანობა და მართველობა, თავისი ფორმითა და შინაარსით, არის ოლიგარქიის კლასიკური მაგალითი.

კონკურენციის რეგულირების თეორიების სიღრმისეულ კვლევა, XVIII საუკუნეში ადამ სმიტის, დევიდ რიკარდოს და სხვა კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის წარმომადგენელთა დამსახურებაა.

ადამ სმიტის აზრით, „ღირებულება დგინდება არა რაიმე დაწვრილებითი განზომილებებით, არამედ ბაზარზე

¹²⁷ ე. ქარდავა „კონკურენციის პოლიტიკის საფუძვლები და ევროკავშირის ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის ძირითადი პრინციპები“ www.parliament.ge.>ajax>downloadFile

¹²⁸ Мошенский С. З. Зарождение финансового капитализма. Рынок ценных Бумаг доиндустриальной эпохи Киев ` планета` 2016 Г. Ст.236

ვაჭრობითა და მოლაპარკეებით. შესაბამისად, ეს უხეში თანასწორუფლებიანობის სახეა, რომელიც თუმცა უშეცდომო არაა, მაგრამ ყოველდღიურ ცხოვრებაში საკმარისია საქმიანობის გასაგრძელებლად“.¹²⁹

აღამ სმიტი ძალზედ ფრთხილად უდგება კონკურენციის რეგულირების პროცესს და თვლის, რომ „ბაზრის გაფართოება და კონკურენციის შეზღუდვა, მოვაჭრის ინტერესის საგანს ყოველთვის წარმოადგენს... აქედან გამომდინარე, კომერციულ საქმიანობაზე ყოველი ახალი კანონის ან დებულების შეთავაზება დიდი სიფრთხილით უნდა მოხდეს. ისინი არ უნდა მიიღონ მანამ, სანამ ხანგრძლივად და ძირფესვიანად, დაწვრილებით და ეჭვის თვალით არ იქნებიან შესწავლილი.“¹³⁰

თანამედროვე ეკონომიკურ სამეცნიერო ლიტერატურაში, ხანდახან გაისმის ადამ სმიტის კრიტიკა, თითქოს კონკურენციის იმანენტური ბუნების შესწავლის დროს მან ვერ დაინახა მონოპოლიზმის საშიშროება და მისი ნეგატიური შედეგები.

ვფიქრობთ, რომ ეს კრიტიკა გადაჭარბებულია, რადგან XVIII საუკუნეში, სადაც საბაზრო ეკონომიკა ჯერ კიდევ ჩანასახოვან მდგომარეობაში იყო, შეუძლებელია გლობალიზაციის ზოგიერთი ნეგატიური შედეგებისა და მონოპოლიზაციის რეციდივების ამოცნობა.

„პირველი ანტიტრესტული (კონკურენციის შესახებ) კანონი ფედერალურ დონეზე მიღებულ იქნა XIX საუკუნის ბოლოს ამერიკის შეერთებულ შტატებში, რომლის მიზანი იყო „კერძო ეკონომიკურ ძალაუფლების გამოყენებაზე კონტროლის დაწესება მონოპოლიების თავიდან აცილების ... და კონკურენციის დაცვა სხვა საშუალებებით. „შერმანის

¹²⁹ ადამ სმიტის სიბრძნე - ახალი ეკონომიკური სკოლა [nes-g.org>articles-ge](http://nes-g.org/articles-ge)

¹³⁰ ადამ სმიტის სიბრძნე - ახალი ეკონომიკური სკოლა [nes-g.org>articles-ge](http://nes-g.org/articles-ge)

აქტი" მიღებულ იქნა ტრესტებისა და კავშირების ეპოქაში, რომლებიც ქნმიდნენ სახემწიფო პოლიტიკური ცხოვრების გაკონტროლების საფრთხეს. შესაბამისად, ამ საკანონმდებლო აქტის ერთ-ერთ ამოცანას შეადგენდა ის, რომ ქვეყანა დაეცვა ცალკეული პირებისა და კორპორაციების სწრაფად ზრდადი სიმდიდრის ძლიერებისგან. თუ ჩვენ ქვეყანაში არ გვინდა მეფე ან იმპერატორი, მაშინ ჩვენ არ უნდა შეურიგდეთ ვაჭრობაში ავტოკრატიას."¹³¹

XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში ამერიკის შეერთებულ შტატებში დაიწყო კაპიტალის მასიური კონცენტრაცია სხვადასხვა ტიპის მონოპოლიურ გაერთიანებებში (კარტელები, სინდიკატები, ტრესტები), რამაც მნიშვნელოვანად შეუწყო ხელი 1929 წელს ფართომასშტაბიანი ეკონომიკური კრიზისის პროვოცირებას, რომელიც „დიდი დეპრესიის“ სახელით არის ცნობილი. ამ პერიოდში კარტელებისა და სინდიკატების მიერ პროდუქციის წარმოებისა და გასაღების სფეროების მონოპოლიზაციამ მასიური ხასიათი მიიღო. კრიზისმა ნათელი გახდა, რომ საჭირო იყო, სხვა ალტერნატიული იდეების ეკონომიკაში გენერირება.

დროის მოთხოვნამ, როგორც ყოველთვის ხდება, ეკონომიკაში სახემწიფოს ჩარევის აუცილებლობის შესახებ გააჩინა ახალი შეხედულებები და იდეები, რომლის ავტორი გახდა ჯონ მეინარდ კეინზი. „კეინზის ნაშრომი „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია“ გამოვიდა 1936 წელს და ერთგვარი რეაქცია იყო იმ უმწვავეს ეკონომიკურ კრიზისზე, რომელიც აშშ-ში განვითარდა 1929-33 წლებში ე.წ. "დიდი დეპრესიის" სახით. კრიზის-

¹³¹ ე. ქარდავა „კონკურენციის პოლიტიკის საფუძვლები და ევროკავშირის ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის ძირითადი პრინციპები“ [www.parliament.ge>ajax>downloadFile](http://www.parliament.ge/ajax/downloadFile)

მა ღრმა ეჭვის ქვეშ დააყენა არა მხოლოდ კლასიკოსების რწმენა კაპიტალისტური თვითრეგულირებადი ბაზრის ყოვლისშემძლეობის შესახებ, არამედ თავად კაპიტალისტური სისტემის არსებობაც. აშკარა გახდა, რომ ძველი ტრადიციული მეთოდებით საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირება და მეტადრე მისი უმწვავესი კრიზისიდან გამოყვანა შეუძლებელი იყო. კეინზმა დაასაბუთა კრიზისიდან გამოსვლა ეკონომიკის ფუნქციონირებაში სახელმწიფოს აქტიური ჩარევის გზით. კეინზის მიერ შექმნილ თეორიაზე დაყრდნობით, აშშ-ს იმჟამინდელმა პრეზიდენტმა, ფ. დ. რუზველტმა განახორციელა ეკონომიკური პოლიტიკა „ახალი კურსის“ სახელწოდებით, რამაც ქვეყანას შეაძლებინა დიდი დეპრესიიდან თავის დაღწევა.“¹³²

კეინზის სკოლის თეორეტიკოსების მთავარი ამოსავალი პარადიგმაა კრიზისების დროს სტიქიურ ბაზარში სახელმწიფოს ჩარევის აუცილებლობის დასაბუთება. მათ მიაჩნიათ, რომ მონოპოლიები ხელს უშლის და აფერხებს საბაზრო მექანიზმების ნორმალურ ფუნქციონირებას, ზრდის უმუშევრობას და საზოგადოებაში აჩენს სოციალური უსამართლობის განცდას, ლახავს მომხმარებელთა ინტერესებს. მათი აზრით, ამ პრობლემების მოგვარების ერთადერთი საშუალება, სახელმწიფოს აქტიური პოზიციაა, რომელიც კონკურენციის რეგულირებასა და ანტიმონოპოლიური მექანიზმების შექმნასა და მათ ეფექტურ გამოყენებაში უნდა გამოვლინდეს. ბოლოს „კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი ნიშნავს თუ არა სახელმწიფოს როლის ზრდა კერძო ინიციატივის სიკვდილს? კეინზი ამ კითხვაზე ერთმნიშვნელოვან უარყოფით პასუხს იძლევა: „არ არსებობს სახელმწიფო სოციალიზმის დასაბუთების რაიმე დამაჯერებ-

¹³² ელგუჯა მექვაბიშვილი თანამედროვე ეკონომიკური თეორიები (ლექციების კურსი) გვ 10

ბელი არგუმენტაცია. მნიშვნელოვანია, რომ სახელმწიფო პასუხს არ აგებდეს წარმოების საშუალებების საკუთრებაზე... გარდა მოხმარებისადმი ბუნებრივ მიდრეკილებასა და ინვესტირებისადმი მოტივაციას შორის წონასწორობის კონტროლისა, ეკონომიკური ცხოვრების სოციალიზაციის სხვა არავითარი საფუძველი არ არსებობს”¹³³

კეინზიანელების შეხედულებებსა და არგუმენტებს XX საუკუნის 30-ან წლებშიც და დღესაც ჰყავდა ბევრი მომხრე და მიმდევარი, ისევე, როგორც ჰყავს ბევრი ოპონენტი და კრიტიკოსი. მათ შორისაა კონკურენციის თეორიის ერთ-ერთი ფუნდამენტალური ნაშრომის – „მონოპოლიური კონკურენციის თეორია“, ავტორი ამერიკელი ეკონომისტი ედუარდ ჩემბერლინი. „მან მონოპოლიური კონკურენციის თეორიაში კონკურენციისა და მონოპოლიის სინთეზირების დასაბუთება სცადა, რამაც ბაზრების ფუნქციონირების, დანახარჯების, ფასების და მოთხოვნა-მიწოდების მექანიზმის ახლებურად გააზრება მოითხოვა. მონოპოლისტური კონკურენციის თეორიის მიხედვით, კონკურენციამ და მონოპოლიამ ერთდროულად შეიძლება იარსებოს, რადგან იქ, სადაც პროდუქტი დიფერენცირებულია, ყოველი გამყიდველი იმავდროულად მონოპოლისტიცაა და კონკურენტიც”¹³⁴

ამ ნაშრომში ჩემბერლენის სამეცნიერო პარადიგმა გულისხმობს, რომ კონკურენციის მაღალი მოთხოვნილებიდან გამომდინარე, მსხვილი ბიზნესი იძულებულია მომხმარებელს სისტემატიურად სთავაზობდეს გამორჩეული პროდუქტებსა და ექსკლუზიურ შეთავაზებებს და ამ

¹³³ ელგუჯა მექაბიშვილი თანამედროვე ეკონომიკური თეორიები (ლექციების კურსი) გვ 20

¹³⁴ ანანიაშვილი ი.აჩელაშვილი კ.მესხია ი.პაპავა ლ.სილაგაძე ა.წერეთელი გ. „მაკროეკონომიკური რეგულირების მეთოდები და მოდელები“. მეცნიერება თბილისი 2003 წ. გვ.88-89

გზით ახდენდეს საკუთარი საბაზრო სეგმენტის ფორმირებას, რომელიც მხოლოდ მათთვის არის განკუთვნილი. ამით ისინი კონკურენტებს ხელს კი არ უშლიან საქმიანობაში, არამედ, პირიქით, უნთავისუფლებენ მოქმედების არეალსა და აძლევენ ახალ შესაძლებლობას. ჩემბერლინი თვითრეგულირების იდეის მხურვალე აპოლოგეტია და მიაჩნია, რომ ეკონომიკის თვითრეგულირების ერთადერთი სწორი გზა ბაზრის განვითარებაა.

კონკურენციის თეორიის ერთ-ერთი აქტიური მკვლევარია ბრიტანელი მეცნიერი ჯოან რობინსონი. (1903-1983). „იგი დაწყებული მონოპოლისტური კონკურენციითა და ღირებულების თეორიით, კეინზის მაკროეკონომიკით დამთავრებული მრავალ საკითხს ეხება. განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს მისი ნაშრომი „არასრულყოფილი კონკურენციის თეორია“. ამ ნაშრომის უპირველესი წვლილი დისკრიმინაციული მონოპოლისტური ფასების ანალიზში მდგომარეობს. მონოპოლისტი, რომელსაც ბაზრის დაყოფა თავისი პროდუქციის მიხედვით შეუძლია ფასების დიფერენციაციის მეშვეობით მოგების ზრდას უზღუნველყოფს. მისი გაგებით „მონოპოლია“ ბაზარზე წარმოების ფაქტორების მოთხოვნაზე კონტროლია. მოთხოვნა-გასაღების რეგულაციაზე ზემოქმედების მთავარ ინსტრუმენტად მან ფასები დაასახელა. ამ მიზნით გამოიყენა ტერმინი „ფასების დისკრიმინაცია.“¹³⁵

XX საუკუნეში კონკურენციის თეორიის განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტა ცნობილმა ამერიკელმა მეცნიერმა და თეორეტიკოსმა – მილტონ ფრიდმანმა. (1912-2006) მილტონ ფრიდმანი მსოფლიოში ერთერთი

¹³⁵ ანანიაშვილი ი.აჩელაშვილი კ.მესხია ი.პაპავა ლ.სილაგაძე ა.წერეთელი გ. „მაკროეკონომიკური რეგულირების მეთოდები და მოდელები“., მეცნიერებათბილისი 2003 წ. გვ.89-90

ყველაზე ავტორიტეტული და გავლენიანი „ჩიკაგოს ეკონომიკური სკოლის“ დამფუძნებელია, არის ნობელის პრემიის ლაურიატი, ის იყო ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტების მრჩეველი, მის შესახებ ცნობილი ამერიკელი ეკონომისტი ჯ. კ. გელბრეიტი წერს: „იგი იყო და რჩება კლასიკური კონკურენტული ბაზრის მთავარ ამერიკელ დამცველად. მისი აზრით, ამ ბაზარს არასოდეს განუცდია დაცემა იმ შემთხვევების გარდა, როცა მას ზიანი მიადგა არაკომპეტენტური მთავრობის ჩარევის შედეგად“.¹³⁶

მისი შრომები კონცენტრირდა კონკურენციის მაკროეკონომიკურ პრობლემებზე, მან შეისწავლა და საფუძვლიანად გაანალიზა კონკურენციის იმანენტური ბუნება, შეზღუდული რესურსების ზემოქმედების შესაძლებლობები კონკურენციაზე, კონკურენციის პირობებში ფასებზე მომქმედი რისკები და სხვა.

ფრიდმანის აზრით: „საბაზრო ორგანიზების უმთავრესი ნიშანი არის ის, რომ იგი თავიდან იცილებს ერთი პიროვნების ჩარევას მეორეს საქმიანობის უმეტეს ნაწილში. მომხმარებელი დაცულია მომწოდებლის ძალადობისაგან სხვა მომწოდებლის არსებობით, რომელთანაც მას ასევე შეუძლია საქმის დაჭერა. გამყიდველი დაცულია მომხმარებლის ძალადობისაგან სხვა მომხმარებლის არსებობით, რომელსაც შეიძლება მიეყიდოს საქონელი. დასაქმებული დაცულია დამსაქმებლის ძალადობისაგან, რადგან შეუძლია სხვა დამსაქმებლის მონახვა და ა.შ. თანაც, ყოველივე ამას ბაზარი ცენტრალური მართვის გარეშე ახერხებს. ამით უზრუნველყოფილია გაცვლის რეალური თავისუფლება“¹³⁷

დღეს დასავლეთის სამეცნიერო და პოლიტიკურ წრეე-

¹³⁶ ელგუჯა მექვაბიშვილი თანამედროვე ეკონომიკური თეორიები (ლექციების კურსი) გვ. 49

¹³⁷ 11. მილტონ ფრიდმანი Ka.wikipedia.org/wiki.

ბში აქტიურად განიხილება ფრანგი ეკონომისტის თომას პიკეტის გახმაურებული ნაშრომი „კაპიტალი XXI საუკუნეში“. ეს ნიგნი გახდა ეკონომიკის პრობლემების კვლევით დაინტერესებული მკითხველისათვის ბესტსელერი, რადგან სამართლიანობის თემა საბაზრო ეკონომიკაში, მიუხედავად თვითრეგულირების იდეის მომხრეთა ტოტალური შეტევისა, კვლავ პოლიტიკური და ეკონომიკური დისკუსიების ერთ-ერთ მთავარ თემად რჩება. მან შეძლო უზარმაზარი სტატისტიკური მონაცემთა ბაზის გამოყენების შედეგად მოეხდინა ეკონომიკაში უთანასწორობის და არასამართლიანი კონკურენციის პრობლემის ფუნდამენტალური ანალიზი და ამ ანალიზის შედეგად ჩამოეყალიბებინა საკუთარი დასკვნები, რომლებმაც ბევრ წამყვან საზოგადოებრივ-სამეცნიერო სკოლებში არაერთმნიშვნელოვანი ვნებათა ღელვა და დისკუსია გამოიწვია.

ამ ნაშრომში თომას პიკეტი ასაბუთებს, რომ თვითრეგულირების პირობებში თანასწორობა არ არის საბაზრო ეკონომიკის ორგანული ანუ ბუნებრივი მდგომარეობა და ის საჭიროებს მთავრობის მხრიდან ჩარევასა და რეგულაციას.

ვფიქრობთ, რომ მისი ზოგიერთი შეხედულება კონკურენციის რეგულირებასთან დაკავშირებით, ეხმიანება კეიზიანელთა შეხედულებებს, ხოლო რაც შეეხება თომას პიკეტის მოსაზრებების პოპულარობას ამერიკის შეერთებული შტატებსა და ევროპაში, ეს მეტყველებს იმაზე, რომ სამართლიანობა, კვლავ ერთ-ერთი მთავარი გამონევეა ეკონომიკაში.

დღეს, როდესაც საეთაშორისო დონეზე, მათ შორის ევროკავშირში მიღებულია კონკურენციისა და ანტიმონოპოლიური საქმიანობის მნიშვნელოვანი მარეგულირებელი ნორმატიული აქტები ცალკეულ ქვეყნებში კანონმდებლო-

ბების კოორდინაციისა და სინქრონიზაციის მიმართულებით, ჯერ კიდევ ბევრია გასაკეთებელი. ცნობილი ამერიკელი ეკონომისტის ამერიკის შეერთებული შტატების იუსტიციის სამინისტროს ანტიმონოპოლიური საქმიანობის კვლევების განყოფილების დირექტორის რასელ პიტტმანის აზრით: „კონკურენციის საერთაშორისო წესები და პრინციპები და რაც მთავარია, კონკურენციის როლი ეკონომიკის განვითარებასა და საზოგადოების კეთილდღეობის ამაღლებაში, დღის წესრიგში აყენებს კონკურენტული პოლიტიკის შექმნისა და გაჯანსაღების ამოცანას ნებისმიერ ქვეყანაში. შესაბამისად, ქვეყნების უმრავლესობაში კონკურენციის პოლიტიკა უნდა განიხილებოდეს ეკონომიკური პოლიტიკის განუყოფელ ნაწილად და რეფორმების ერთ-ერთ ძირითად მიმართულებად.“¹³⁸

თითქმის სამი საუკუნეა არ ცხრება კამათი ეკონომისტებს შორის ბაზრის რეგულირების უნარსა და კონკურენციის შესაძლებლობებთან დაკავშირებით, თუმცა შეხედულებების მრავალფეროვნების მიუხედავად, კამათის გენერალური მიმართულება მაინც დაიყვანება ორ ძირითად ტრადიციულ პარადიგმაზე. ერთი მიმართულებაა ბაზრის თვითრეგულაცია და სრული თავისუფლება და მეორე სახელმწიფოს ჩარევის გზით ეკონომიკის რეგულაცია.

ვფიქრობთ, რომ ამ ტრადიციულ შეხედულებებთან ერთად, ეკონომიკაში დადგა დრო, კონკურენციის თეორიაში გაჩნდეს ახალი მოსაზრებები, რომლებიც ამ სფეროში მეტ დინამიზმს და მრავალფეროვნებას გააჩენს. კარგი იქნება თუ ტრადიციული ეკონომიკური სკოლები თავს დააღწიევენ კონკურენციის საკითხებზე არსებულ დოგმატიზმსა და კლიშეებს.

¹³⁸ Russell Pittman, "Some Critical Provisions in the Antimonopoly Laws of Central and Eastern Europe," *The International Lawyer* 26 (1997), 485-503.

თავი მეცხრე. სამართლიანი კონკურენცია, როგორც საბაზრო ეკონომიკის ფუნდამენტური პრობლემა

ეკონომიკაში კონკურენციის დონე და ფორმები მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ბაზრის სტრუქტურას, საინვესტიციო შესაძლებლობებს, ქვეყნის სავაჭრო ბალანსს და საზოგადოებრივი დოვლათის განაწილების პროცესში სამართლიანობისა და გამჭვირვალობის ხარისხს. უსამართლობამ ეკონომიკასა და ბიზნესში გამოაჩინა ახალი თემები და მიმართულებები, რომლებიც ზუსტად ეხმიანება დროს. ევროკავშირის ქვეყნებში სამართლიანობასთან დაკავშირებით ლეგიტიმური კითხვებია: გლობალიზაციის პირობებში, რატომ მოხდა, რომ ეკონომიკური განვითარების შედეგად, ეკონომიკურად წარმატებულ ქვეყნებში ჩამოყალიბდა უზარმაზარი მასშტაბის ქონებრივი უთანასწორობა? რატომ არღვევენ ტრანსნაციონალური კორპორაციები სამართლიანი კონკურენციის პირობებს? რამდენად ყოვლისმომცველია უთანასწორობის პრობლემა ჩვენს სამყაროში და როგორ აისახება უთანასწორობა სინამდვილის ობიექტურ აღქმასა და მის სუბიექტურ გააზრებას შორის? აქვს კი კონკურენციას ბუნებრივი უნარი მოაწესრიგოს საბაზრო ურთიერთობები ისე, რომ საზოგადოებას არ ქონდეს უსამართლობის და უთანასწორობის განცდა? ეს არის კითხვები, რომლებზეც ლოგიკური პასუხის მოძებნას ცდილობენ ეკონომისტები, იურისტები, ფილოსოფოსები და პოლიტოლოგები.

მიგვაჩნია, რომ სამართლიანი კონკურენცია წარმოადგენს საბაზრო ეკონომიკის ფუნდამენტური პრობლემას, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს საზოგადოების სტაბილური განვითარება, შეამციროს ეკონომიკური კრიზისების

შედეგად წარმოქმნილი რეციდივები, შეზღუდოს ბიზნესის გამსხვილებისა და მონოპოლიების ტოტალური ჩამოყალიბების პროცესი.

სამართლიანი კონკურენციის პრობლემატიკა მოითხოვს სპეციალურ კვლევას და მას ნაშრომში მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა.

კონკურენცია არის საბაზრო ეკონომიკის განვითარების უმნიშვნელოვანესი სტიმული, რომლის საფუძველზე ბიზნესში იზრდება წარმოების ეფექტიანობა, მცირდება საწარმოო დანახარჯები, უმჯობესდება პროდუქციის ხარისხი, ხორციელდება პროგრესული, ორგანიზებული და სტრუქტურული რეფორმები.

სერიოზული ბიძგი კონკურენციის თემატიკის კვლევას XVIII საუკუნეში მისცა ბრიტანეთში მრეწველობის განვითარებამ, რაც ადამ სმიტის, დევიდ რიკარდოს და სხვა კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის წარმომადგენელთა დამსახურებაა.

ითვლება, რომ ცნება კონკურენცია სამეცნიერო ეკონომიკურ ტერმინოლოგიაში შემოიტანა კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის ერთ-ერთმა ფუძემდებელმა, ადამ სმიტმა, თავის ნაშრომში „ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“, იგი კონკურენციას განიხილავდა როგორც ქცევის კატეგორიას, რომელიც უკავშირდება ბაზარზე წარმატების მიღწევის მიზნით საქონლის მწარმოებლებსა და გამყიდველებს შორის პაექრობას. მან პირველმა შეისწავლა კონკურენციის კავშირი საქონლის მიწოდებასა და მოხმარებას შორის და დაადგინა, რომ ამ დაპირისპირების მთავარი საგანი არის საქონლის ფასი. მანვე გამოკვეთა კონკურენციის როლი ეკონომიკური რესურსების ეფექტიან განაწილებასა და გამოყენებაში.¹³⁹

139 ადამ სმიტი „ხალხთა სიმდიდრის ბუნების და მიზეზების შესახებ“ ინგლისურიდან თარგმნა ფილიპე გოგიჩიშვილმა, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტე-

სამართლიანი კონკურენციის პირობების ჩამოყალიბებაზე ზეგავლენას ახდენს ბევრი კორელაციური (ურთიერთდაკავშირებული) ფაქტორი. მათ შორის: მონაწილე სუბიექტების ეკონომიკური და ფინანსური შესაძლებლობები, მწარმოების ისტორიული ტრადიციები და კულტურა, გამოშვებული პროდუქციის ასორტიმენტი და ხარისხი, ბაზრის სახელმწიფო რეგულაციის დონე და ხასიათი, ბაზარზე არსებული მდგომარეობის შესახებ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა და სხვა.

უნივერსალური ბიზნეს ლექსიკონი შემდეგნაირად განმარტავს კონკურენციის იმანენტურ (შინაგან) ბუნებას: „კონკურენცია არის შეჯიბრება საქონლის მწარმოებლებს, გამყიდველებს, ნებისმიერ ეკონომიკურ, საბაზრო სუბიექტებს შორის, ანუ უფრო მაღალი შემოსავლის, მოგების და სხვა სიკეთეების მიღების მიზნით, საქონლის გასაღების ბაზრის დაპყრობისათვის ბრძოლა“.¹⁴⁰

სამართლიანი კონკურენციის მთავარი იდეა უკავშირდება არჩევანის თავისუფლებას. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, მწარმოებლებს და მომხმარებლებს გააჩნიათ თავისუფალი არჩევანი. კერძოდ, ისინი საკუთარი ნებისა და რისკის ფასად განსაზღვრავენ თუ რა პროდუქცია მიიღონ ბაზარს და რა შეიძინონ. თუმცა არჩევანის თავისუფლება ავტომატურად ვერ უზრუნველყოფს მწარმოებლების ეკონომიკურ წარმატებას, რადგან ეს წარმატება მხოლოდ სამართლიან კონკურენტულ ბრძოლაში მოიპოვება.

დისკუსიის შედეგები

ლიბერალური შეხედულებების პოლიტიკოსებისა და ეკონომიკოსებისთვის თავისუფლების იდეა უალტერნა-

ტის გამომცემლობა 1938წ;

140 ს.ყამარაული „მეცნიერება“, თბილისი, 2002წ. გვ. 273;

ტივოა. სწორედ ამიტომ ისინი სამართლიან კონკურენციას განიხილავენ როგორც ბაზრის არსებობის საფუძველს და ის მიაჩნიათ ბუნებრივი და ნორმალური განვითარების წინაპირობად. მათი აზრით, საბაზრო ურთიერთობები არ საჭიროებს მთავრობების მხრიდან ზედმეტ ჩარევას, რადგან სწორედ თავისუფლება განაპირობებს ბაზარზე მიწოდება-მოთხოვნის სამართლიანობასა და ეკონომიკური პროცესების ნორმალიზაციას.

ცნობილი გერმანელი ეკონომისტისა და საზოგადო მოღვაწის სოციალური ეკონომიკის თეორიის ფუძემდებლის ლუდვიგ ერჰარდის აზრით: „ლიბერალიზაცია და ვალუტის შეზღუდვის სისტემა ისე ეწყობა ერთმანეთს, როგორც ცეცხლი და წყალი. ვალუტის შეზღუდვის სისტემა ჩემთვის ყოველგვარი ბოროტების სიმბოლოა, სულერთია, რა ფორმითაც არ უნდა მოგვევლინოს ის. მხოლოდ მეტად დაუდევარი მოქმედებების მეშვეობით შეძლეს ცალკეულმა ქვეყნებმა ისეთი თვითმკვლელობის იდეამდე მისვლა, როგორიცაა წარმატებული კონკურენციის შეზღუდვა“.¹⁴¹

ამავე დროს, უნდა აღინიშნოს, რომ საზოგადოებრივი განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, სამეცნიერო წრეებსა და პოლიტიკურ სპექტრში, ეს მოსაზრება სულაც არ არის ერთადერთი და უალტერნატივო, რადგან რეალური ბაზარი ზოგადად წარმოადგენს ურთიერთდაკავშირებულ ტრანს-ნაციონალური დარგობრივი და ადგილობრივი ბაზრების ერთობლიობას, რომლებიც სულაც არ იმყოფებიან ერთმანეთთან თანხვედრისა და წონასწორობის მდგომარეობაში. რეალურად მართლაც მოიძებნება ბევრი არგუმენტი იმისა, თუ რატომ არის საჭირო სახელმწიფოს ჩარევა ეკონომიკური პროცესების რეგულირებაში.

141 ლუდვიგ ერჰარდი „კეთილდღეობა ყველასათვის“ თბილისი 2011წ, გვ 364

ლიბერალების მსგავსად ნეოლიბერალები მიიჩნევენ, რომ ბიზნესში უთანასწორობის აღმოფხვრა უტოპიაა. უფრო მეტიც, ნეოლიბერალები უთანასწორობას განიხილავენ როგორც საბაზრო ეკონომიკის არსებობის საფუძველს და სწორედ მასში ხედავენ განვითარების პერსპექტივასა და კონკრეტული ბიზნეს გარემოს ფორმირების შესაძლებლობას.

„მოქმედების მოტივაცია არის: პირადი კეთილდღეობა, შემოსავლების ზრდა, გარემო მასშტაბებში ადგილის დამკვიდრება. ერთი მხრივ, ასეთ მსოფლიოში ცხოვრება ადვილია: იფიქრე საკუთარ თავზე და იზრუნე პირად კეთილდღეობაზე, ნუ შეგანუხებს „მსოფლიო სევდის“ რომანტიზმი და თავისუფლებისა და სამართლიანობის ზნეობრივი იმპერატივები. მეორე მხრივ, ასეთ მსოფლიოში ცხოვრება ძალიან ძნელია, რადგან შენი მსგავსი, რომელთა მისწრაფებები შენსას არ ჩამოუვარდება ნ წ მილიარდი ადამიანია“.¹⁴²

კონკურენციის პირობებში უსამართლობა უნდა განვიხილოთ ორ ასპექტში, ერთი, როდესაც კონკურენციის პირობებში ბაზრის მონაწილეთა შანსები უთანაბროა და მეორე, როდესაც თვითონ ბაზარზე უსამართლო სიტუაციაა.

შანსების უთანაბრობა განპირობებულია, პირველ რიგში, ბაზრის მონაწილეთა ქონებრივი და ფინანსური აქტივების რაოდენობითა და ხარისხით. შესაბამისად, ფინანსურად ძლიერ მონაწილეებს მეტი შანსები აქვთ განახორციელონ ფასების როგორც მანიპულაცია და რეგულირება, ისე წარმატებული რეკლამა და პიარი. მათ გააჩნიათ მეტი შესაძლებლობები როგორც საკუთარი მენეჯმენტის და მარკეტინგის სრულყოფისათვის, ისე კონკურენტების

¹⁴² დავით იაკობიძე „გლობალური დინამიზმის ქართული სინამდვილე“ თბილისი, 2011წ, გვ.263;

ბაზრიდან განდევნის მიზნით, სხვა მონაწილეებთან სხვადასხვა მორიგებებისა და შეთანხმებების დადებისა და სხვა.

რაც შეეხება ბაზარზე უსამართლობას, ის შეიძლება გამოვლინდეს ბიზნეს საქმიანობის ბევრ ასპექტში. მაგალითად, უსამართლო იყოს ბიზნეს სუბიექტების რეგისტრაციის პირობები, საინვესტიციო გარემო, ეკოლოგიური პირობები, დაბეგვრის რეჟიმები, საზოგადოებრივი დოვლათის განაწილებისა და გადანაწილების მექანიზმები, დაუსაბუთებელი შეღავათები და სხვა.

ბაზარზე წონასწორობის დამყარებისა და სამართლიანობის აღდგენის ერთ-ერთი მთავარი ფიგურანტი არის სახელმწიფო, რომელმაც უნდა მიიღოს და დაიცვას ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა, ხელი შეუწყოს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას, შემოიღოს დაბეგვრის სამართლიანი სისტემა, განახორციელოს „აუცილებლობის შემთხვევაში“ გონივრული პროტექციონისტული პოლიტიკა.

რა არის საჭირო იმისთვის, რომ კონკურენციაში გამარჯვების შედეგად მდიდრები კიდევ უფრო არ გამდიდრდნენ და ღარიბები კიდევ უფრო არ გაღარიბდნენ? როგორ უნდა მოხდეს ქონებრივი უფსკრულის ამოვსება? რა ეკონომიკური და პოლიტიკური მექანიზმების გამოყენებაა საჭირო იმისთვის, რომ კონკურენციის პირობებში დაძლეული იქნას უსამართლობა? არის კი სამართლიანობა ეკონომიკაში რეალურად მიღწევადი თუ ეს ილუზიაა.

უკანასკნელი ათწლეულების ქონებრივი პოლარიზაციის ზრდის ფონზე, ზემოთ აღნიშნული გამოწვევების მოგვარების პერსპექტივა სულ უფრო მეტად ჰიპოთეტური ხდება, თუმცა ვფიქრობთ, რომ საზოგადოება მონახავს

სწორ გამოსავალს, რომელიც ერთი მხრივ, ნაახალისებს კონკურენციას და თავისუფალ მენარმეობას და მეორე მხრივ, აღმოფხვრის საზოგადოებრივი ურთიერთობის უსამართლობას ამ სფეროში.

სამართლიანი კონკურენციის პრობლემატიკის შესწავლის მიზნით, აუცილებელია იმ საზოგადოებრივი პროცესების ცვლილებების ანალიზი, რომელიც კაცობრიობის ისტორიის სვლასთან ერთად მიმდინარეობდა საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბების პროცესში.

ჩვენი ეპოქის მთავარი და განსაკუთრებული მახასიათებელია სწრაფი ინდუსტრიალიზაცია, რასაც მოჰყვა დიდი ქალაქებისა და ფაბრიკების გაჩენა, ქალაქური ინდუსტრიული ცენტრების შექმნა და მასიური ურბანიზაცია. ღარიბი სოფლის მოსახლეობა დაიძრა ქალაქებისაკენ, რასაც მოჰყვა ორი ახალი სოციალური ჯგუფის, დამსაქმებლებისა და დასაქმებულების ჩამოყალიბება.

ინდუსტრიალიზაციამ და საბაზრო ეკონომიკამ შეცვალა მსოფლმხედველური დამოკიდებულებები. უმთავრესი ყურადღება მიენიჭა საბაზრო ეკონომიკის ღირებულებებს. კონკურენციის შედეგად შექმნილი ღირებულება, როგორც სამართლიანი საზოგადოებრივი დოვლათის განაწილების ობიექტი, გახდა საბაზრო ეკონომიკის ფუნდამენტური საკითხი.

კონკურენცია სამართლიანად შეიძლება ჩაითვალოს თუ ბაზარზე მოქმედებს ბევრი შედარებით მცირე და საშუალო სანარმო, რომლებსაც მოცულობიდან გამომდინარე არ შეუძლიათ საქონლის ფასებით მანიპულირება და არ არსებობს საშიშროება, რომ რომელიმე ბაზრის მონაწილე შეძლებს დაუმსახურებელი უპირატესობის მიღებას.

სამართლიანმა კონკურენციამ უნდა უზრუნველყოს

როგორც ბაზარზე ახალი მონაწილეების თავისუფლად შესვლისა და გამოსვლის პირობები, ისე ბაზრის მონაწილეთათვის საინტერესო ბიზნეს ინფორმაციაზე წვდომის თანაბარი შესაძლებლობა.

სახელმწიფომ, სამართლიანი კონკურენციის დამყარების მიზნით, უნდა ჩამოაყალიბოს ბაზრის რეგულაციის ისეთი სისტემა, რომელიც შეუძლებელს გახდის ბაზრის მონაწილეებს შორის რაიმე ფორმით ერთმანეთის წინააღმდეგ გარიგებებისა და შეთანხმებების დადებას.

კონკურენცია ჩაითვლება სამართლიანად თუ კონკურენცია და ბიზნეს გარემო უზრუნველყოფს შემდეგ პირობებს: კონკურენცია უნდა იყოს საქონელზე ფასების ბუნებრივი რეგულატორი, კონკურენცია უნდა იცავდეს მომხმარებელთა ინტერესებს, კონკურენცია უნდა მოექცეს სამართლებრივი რეგულირების სივრცეში.

კონკურენციის მამოძრავებელი ძალა, მისი სტიმულატორი სხვა მნიშვნელოვან პირობებთან ერთად, არის მისი კრეატიული ბუნება. ეს ორი მნიშვნელოვანი გარემოება განაპირობებს ბიზნესმენის ინტერესს: მოგების მიღების მიზნით აწარმოოს მეტი პროდუქცია და მოახდინოს მისი რეალიზაცია. „პროდუქციის წარმოება კი მეწარმისგან მოითხოვს ინიციატივას, ახალის შექმნის დანერგვის გამბედაობასა და შეუპოვრობას, რისკისადმი მზადყოფნას. თუ ადამიანს ეს თვისებები აქვს, ესე იგი, მას აქვს მეწარმის სული“.¹⁴³

ბიზნესის მოტივაცია არის გაზარდოს მის საკუთრებაში არსებული აქტივების ღირებულება და მიიღოს მეტი მოგება. ამ ბრძოლაში ბაზარზე გამოყენებულია, როგორც სამართლიანი კონკურენციის, ისე არაკეთილსინდისიერი

¹⁴³ ნინო ლაზვიაშვილი „რისკმენეჯმენტი“, გამომცემლობა „მერიდიანი“ თბილისი, 2010წ,გვ.26;

კონკურენციის ზოგიერთი მეთოდი, რომლის მეშვეობითაც კონკურენტულ ბრძოლაში, ბაზარზე მენარმეები მოიპოვებენ საკუთარ ადგილს და იღებენ (რიგ შემთხვევებში დაუმსახურებელ) უპირატესობას. ბრძოლის საგანი უმეტეს შემთხვევაში არის საქონელზე მომგებიანი ფასის განსაზღვრა, რომლის შემდეგაც (ამ უპირატესობის გამოყენების მეშვეობით) მიმდინარეობს მიზანმიმართულად კუნკურენტების ბაზრიდან გამოდევნების და მომხმარებლებზე საკუთარი დომინანტური პირობების თავზე მოხვევის პროცესი.

სად არის არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის ზღვარი? ამის დადგენა ძალიან რთულია, რადგან უსამართლობა, ისევე როგორც დრო და სივრცე (როგორც დიდ გერმანელ ფილოსოფოსს მარტინ ჰაიდეგერს მიაჩნია) უსასრულოა.¹⁴⁴

არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის პრობლემა არსებობდა ყველა ეპოქაში, მაგრამ ის განსაკუთრებით აქტუალური გახდა XX საუკუნის დასაწყისში, როდესაც დაიწყო პირველი მონოპოლიების ჩამოყალიბება. ამ პერიოდიდან იწყება ბაზრებზე კაპიტალის კონცენტრაცია, სააქციო საზოგადოებების ჩამოყალიბება, ბრძოლა ბუნებრივ, მატერიალურ და ფინანსურ რესურსებზე კონტროლისათვის. უსამართლო კონკურენცია ითვალისწინებს კონკურენტულ ბრძოლაში ისეთი მეთოდებისა და მექანიზმების გამოყენებას, რომლებიც ძირითადად გასულია სამართლებრივი სივრციდან და დაუმსახურებელ უპირატესობებს ანიჭებს ბრძოლის მონაწილეებს. არაკეთილსინდისიერი ქცევაა და ბიზნეს ეთიკისთვის სრულიად მიუღებელია კონკურენტებზე ან მათ პროდუქციაზე უზუსტო და მცდარი ინფორმაციის გავრცელება, რომელმაც შეიძლება კონკურენტებს

¹⁴⁴ ირაკლი ბათიაშვილი „მარტინ ჰაიდეგერი“, სხვა გზა - თბილისი;

მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენოს, შელახოს მათი როგორც პირადი, ისე ბიზნესის საქმიანი რეპუტაცია და იმიჯი. ასევე დაუშვებელია მომხმარებლების შეგნებულად შეცდომაში შეყვანის მიზნით, კონკურენტების მიერ გამოშვებული პროდუქციის პირობების და ხარისხის არასწორი ინტერპრეტაცია.

თამანდროვე ბიზნეს სფეროში, სამეცნიერო ტექნიკური პროგრესის და უახლესი ტექნოლოგიური და საინფორმაციო მიღწევების დანერგვის არნახული მასშტაბების და სისწრაფის პირობებში, განსაკუთრებით გახშირდა სამეურნეო და ეკონომიკური ჯაშუშობა კონკურენტებისგან ისეთი ინფორმაციის მოპოვების მიზნით, რომელიც კომერციულ საიდუმლოებას წარმოადგენს.

არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის პროცესის თანამონაწილე შეიძლება რაღაც ფორმით სახელმწიფოც იყოს. კერძოდ, როდესაც სახელმწიფო კანონებით ან სხვა რეგულაციებით ცდილობს, რომ რომელიმე ბიზნეს ჯგუფს მინიჭოს მეტი პრივილეგია ან შეღავათი და სხვას, ბიზნესის კეთებაში შეუქმნას ხელოვნური ბარიერი. სახელმწიფო ასევე უსამართლოა მაშინაც, როდესაც ბიზნესის მონოპოლიზაციის პროცესში გამოდის მხოლოდ პასიური მეთვალყურის როლში და ამ პასიურობის შედეგად იქმნება მონოპოლიები, რომლებიც სრულიად აკონტროლებენ როგორც საქონლის წარმოებას, ასევე, მის გასაღებას, სამყარო ეგზისტენციალურია და ზოგჯერ წარმატებულ ბიზნეს ჯგუფებს შეიძლება მართლაც უჩნდებათ განცდა ან უნდათ, რომ სხვები შეგნებულად დაარწმუნონ იმაში, რომ მათი წარმატებული ბიზნეს „იმპერიების“ მეშვეობით, მსოფლიო უფრო პარმონიული ხდება. ვფიქრობთ, რომ თუნდაც ე.წ. მდიდარ ქვეყნებში, დიდი საზოგადოებრივი დოვლათის დაგ-

როგების პირობებში ეს ესე არ არის. რადგან ქონებრივი პოლარიზაციის და წონასწორობის დარღვევის პირობებში, ამ შეხედულებების პროპაგანდა (საკუთარი ან მათ მიერ დაფინანსებული პრესის, ტელევიზიების და სხვა საინფორმაციო საშუალებების გამოყენებით) აფერხებს საზოგადოებრივი თანხმობის პროცესს და სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების თვალსაზრისით, არაპროდუქტიულია. „ამა თუ იმ ქვეყნის დემოკრატიულობის ხარისხი იზომება სამართლიანობის განხორციელებაში შეტანილი წვლილითა და ნიშნულით“.¹⁴⁵

თუ საზოგადოების დიდ ნაწილს არ ექნება სამართლიანობის განცდა, მცირე რაოდენობის თუნდაც, ძალიან მდიდარი და წარმატებული ადამიანების ეს ძალისხმევა, რაზეც დღეს უამრავი ფინანსური და ადამიანური რესურსები იხარჯება ქიმერა და ილუზია იქნება.

დასკვნის მაგიერ:

კონკურენცია სპორტულ შეჯიბრებას ჰგავს, სადაც ლიდერობისთვის ბრძოლას (შენ თვითონ თუ არ გამოხვედი ამ ბრძოლიდან) დასასრული არა აქვს. ხშირ შემთხვევაში ეს გამარჯვება მოიპოვება სამართლიანი მეთოდებისა და ხერხების გამოყენებით.

მიგვაჩნია, რომ საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, სამართლიანობის დამკვიდრების ძალისხმევა ხელისუფლების ერთ-ერთი პრიორიტეტი უნდა იყოს და აქედან გამომდინარე, უპერსპექტივოა, მხოლოდ თავისუფალი ბაზრისა და თვითუზრუნველყოფის იდეების რეალიზებით, სამართლიანობის პრინციპებისა და საბაზრო ეკონომიკის

¹⁴⁵ სალომე ზიზანიშვილი, ირაკლი გაბისონია, ალექსანდრე ტალიაშვილი „სამართლიანობის ფილოსოფიურ-სამართლებრივი ასპექტები“, თბილისი, 2019წ, გვ.14.

მექანიზმების თავსებადობის უზრუნველყოფა. რა თქმა უნდა, სოციალურად სამართლიანი სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირების გარანტი ეკონომიკაა, მაგრამ არანაკლებ მნიშვნელოვანია სოციალური დაცვის მუშაობის მექანიზმების დახვეწილობა.

საკითხის კვლევის პროცესში გლობალურ პრობლემად წარმოჩინდა პანდემიასთან დაკავშირებული ახალი გამოწვევები. დღეს შეიძლება ითქვას, რომ პანდემიის პირობებში გამოწვეული ეკონომიკური კრიზისის შედეგები კატასტროფულია. თუმცა ცხადია, რომ კორონა ვირუსი აღმოჩნდება ის მიჯნა, საიდანაც დაიწყება ახალი გამოწვევები ეკონომიკასა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

თავი მეათე. კონკურენციის სახელმწიფო რეგულირება და ანტიმონოპოლიური საქმიანობა

მეოცე საუკუნე და ოცდამეერთე საუკუნის 20-იანი წლები მსოფლიოსთვის ახალი ეპოქაა, რომელიც იქმნებოდა ორი მსოფლიო ომის შედეგად მიღებული ჭრილობების მოშუშების, დანგრეული ინფრასტრუქტურისა და ეკონომიკის რეაბილიტაციის, ახალი ეკონომიკური და სავაჭრო კავშირების შექმნის და რაც მთავარია, იმის ანალიზით და შეფასებებით თუ როგორ მოხდა ისე, რომ ეკონომიკის გლობალიზაციამ და მონოპოლიზაციამ საზოგადოებაში სამართლიანობაზე არნახული მასშტაბის მოთხოვნილება ჩამოაყალიბა.

ეკონომიკისა და სოციალური სფეროს გლობალიზაციის შედეგად, სამართლიანი კონკურენცია და ანტიმონოპოლიური საქმიანობა აწყდება ახალ გამოწვევებს, რის შედეგადაც მიმდინარეობს საზოგადოებრივ-ეკონომიკური სივრცის ტრანსფორმაციის პროცესი და ყალიბდება მისი განვითარების ახალი იმპერატივები.

ცნობილი ფინანსისტი, ჯორჯ სოროსი, საზოგადოებრივ-ეკონომიკური სივრცის ტრანსფორმაციის პროცესს განსაზღვრავს როგორც „ფინანსური ბაზრების გლობალურ განვითარებას, ტრანსნაციონალური კორპორაციების სიძლიერის ზრდას და ეროვნულ ეკონომიკებზე მათი გავლენების გაფართოვებას.“¹⁴⁶

გლობალიზაცია მჭიდროდ არის დაკავშირებული კაპიტალის, საქონლის, მომსახურების, სამუშაო ძალის, ინფორმაციის თავისუფალი გადაადგილების შესაძლებლობასთან. „კაპიტალის“ თავისუფალი, ფაქტიურად შეუზღუდავი მოძ-

¹⁴⁶ Сорос Дж. „О глобализации“, М., Эксмо, 2004

რაობა გლობალურ ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემის საკვანძო ელემენტს წარმოადგენს, რადგან ის მნიშვნელოვნად ცვლის და მომავალში კიდევ უფრო შეცვლის მსოფლიოს ეკონომიკის სახეს და სტრუქტურას¹⁴⁷.

ევროკავშირის ქვეყნებში სამართლიანობასთან დაკავშირებით ლეგიტიმური შეკითხვებია; რომლებიც ხშირად, მწვავე საპროტესტო აქციების ფონზე მიმდინარეობს. ამ შეკითხვების ბუნება ზოგადად ასეთია: გლობალიზაციის პირობებში, რატომ მოხდა, რომ ეკონომიკური განვითარების შედეგად ეკონომიკურად წარმატებული ქვეყნებში ჩამოყალიბდა უზარმაზარი მასშტაბის ქონებრივ უთანასწორობა? ტრანსნაციონალური კორპორაციები რატომ არღვევენ სამართლიანი კონკურენციის პირობებს? როგორ შევაჩეროთ მზარდი ინფლაცია? როგორ შევამციროთ უმუშევრობისა და მიგრაციის მაღალი დონე? არის კი პერსპექტივა შეჩერდეს უმოწყალოდ ბუნებრივი რესურსების არარაციონალურ მოხმარება და განადგურება? და სხვა.

უსამართლობამ ეკონომიკასა და ბიზნესში გააჩინა ახალი თემები და მიმართულებები, რომლებიც ზუსტად ეხმიანება დროს. პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოვიდა ახალგაზრდა ინტელექტუალთა თაობა, რომელიც ერთი მხრივ, ახლო წარსულთან დაკავშირებით მწვავე კითხვებს სვამს, მეორე მხრივ, ყოველი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური სიახლეების ფხიზელი შემფასებლები არიან. ამიტომაც ეს ეპოქა საკმაოდ შფოთიანი დროა, როდესაც ეკონომიკურ აღმავლობასთან ერთად უამრავი რამ ხდება. ეს არის დიდი სიახლეებისა და გარდატეხის ეპოქა, რაც თავის ასახვას პპოვნებს ეკონომიკაში.

პოლიტიკური დაძაბულობა მატულობს, დედამიწა იმ-

¹⁴⁷ Ковзанадзе Иракли „ Уроки Мирового Экономического кризиса и Формирование новой модели развития„ Тбилиси 2016г

კის ტექნოლოგიური და სამეცნიერო მიღწევების შედეგებს, ხან წყალდიდობა ახრჩობს, ხან ცეცხლს ებრძვის თვეობით და მუდმივად გამანადგურებელი იარაღის მიზანშია ამოღებული. ეს არის გლობალური, საყოველთაო პრობლემები, რომელიც, როგორც გამაფრთხილებელი განგაში, უკვე გაისმის მსოფლიო ცივილიზაციაში.

ამავე დროს უკანასკნელ წლებში ამერიკის შეერთებულ შტატებში, დიდ ბრიტანეთში (განსაკუთრებით ევროკავშირიდან გასვლის შემდეგ) სხვა ქვეყნებშიც შეიმჩნევა გლობალიზაციის გავლენის ლოკალიზაციის პროცესი. „იგი ისეთი მოვლენებში აისახება, როგორიცაა: რეგიონული ინტეგრაციული გაერთიანების ჩამოყალიბება, ფირმების სტრატეგიული ალიანსების გაფართოება, საშუალო და მცირე ბიზნესის გავრცელება, ფიზიკური პირების მეურნეობის განვითარება. ლოკალიზაცია აძლიერებს წარმოების მოქნილობას, მოთხოვნილებების უკეთ დაკმაყოფილებას, რესურსების უფრო ეფექტიანად გამოყენებას, ცალკეულ ფირმებში დამოუკიდებელ საწარმოო ქვედანაყოფების პრაქტიკის გაფართოებას, ხელს უწყობს დასაქმების პრობლემის გადაწყვეტას, გლობალიზაციის მოთხოვნებთან ადაპტაციას.“¹⁴⁸

სახელმწიფოს ჩარევის აუცილებლობა ეკონომიკაში კონკურენციის პროცესის რეგულაციით არის განპირობებული. სახელმწიფო მისი სამართლებრივი სტატუსიდან და ფუნქციებიდან გამომდინარე, უფლებამოსილია და რიგ შემთხვევებში ვალდებულიც ეკონომიკურ ურთიერთობებში დაამყაროს კანონიერება, ხოლო საზოგადოებრივი დოვლათის გადანაწილების სფეროში სამართლიანობა და წესრიგი. როდესაც განვითარების იმპერატივები გადატანილია

¹⁴⁸ სოლომონ პავლიაშვილი „პრივატიზაციის ფენომენი და პრობლემები საქართველოში“ თბილისი, 2009 წ.

კონკურენციის ეფექტიანობასა და საბაზრო მექანიზმებზე, განსაკუთრებით მგრძნობიარეა ბაზრის რეგულაციის პირობები. თუმცა ეკონომიკის თავისუფლების ყველაზე მაღალი სტანდარტების არსებობის შემთხვევაშიც კი სახელმწიფო რჩება ბაზრის რეგულირების მნიშვნელოვან სუბიექტად.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სახელმწიფო რეგულაციის განსაკუთრებულ სფეროა სამართლებრივ-ნორმატიული სივრცის ფორმირება. ეს სივრცე შემდგომში განსაზღვრავს საბაზრო ურთიერთობების დონეს და კონკურენტულ გარემოს ჩამოყალიბების პერსპექტივას.

კონკურენცია სამართლიანი რომ იყოს, ამისათვის აუცილებელია არა მარტო კანონების მიღება, არამედ სახელმწიფოს მხრიდან მიღებული კანონების ეფექტურ აღსრულებაზე კონტროლი. საკანონმდებლო რეგულაციამ უნდა მოაწესრიგოს ისეთ საკითხები, როგორიცაა: კერძო საკუთრების უფლების დაცვა, კორუფციისგან და სხვა არასამართლებრივი ქმედებებისგან ბაზრის მონაწილეთა დაცვა, ბიუროკრატიის თვითნებობის აღაგმვა, ეფექტური სახელმწიფოს საზედამხედველო სამსახურების ჩამოყალიბება, ფისკალური წესრიგის დამყარება, საგადასახადო და საბაჟო ინსტიტუტების გამართული მუშაობა, ბიზნესისათვის მიმზიდველი საინვესტიციო გარემოს ჩამოყალიბება, ინვესტიციების დაცვა და სხვა.

ეფექტურმა რეგულირების მექანიზმებმა უნდა უზრუნველყოს ბიზნესზე საზედამხედველო ინსტიტუტების, გამართული მუშაობა. ასეთი ინსტიტუტებია: ეროვნული ბანკები, სადაზღვევო ზედამხედველობის სამსახურები, ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ზედამხედველობის სამსახურები, ტელე-კომუნიკაციების, ენერგეტიკის მარეგულირებელი საბჭოები და სხვა.

ბაზრის რეგულირების კიდევ ერთი პრობლემა ბაზრის მონაწილეთა არასათანადო ინფორმირებულობაა. ეს პრობლემები წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც მიმწოდებელს უფრო მეტ ინფორმაცია აქვს საქონელსა თუ მომსახურებაზე, ვიდრე მომხმარებელს.

ვინაიდან თითქმის შეუძლებელია მომხმარებელმა მასიურად იცოდეს, რომელი საკვები პროდუქცია რა ინგრედიენტებს შეიცავს და რამდენად მავნებელია ის ჯანმრთელობისთვის. ასეთ შემთხვევებში, სახელმწიფო ვალდებულია ჩაერიოს ბაზრის მუშაობაში და დააწესოს ინფორმაციის მინიმალურ სტანდარტები, რომელის გათვალისწინებაც სავალდებულო იქნება ბაზრის ყველა მონაწილისთვის.

სამართლებრივ-ნორმატიული ბაზისა და ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის ჩამოყალიბებასა და მათზე მონიტორინგის გარდა, სახელმწიფო კონკურენციის სამართლიანობის პროცესზე ირიბად ზემოქმედებს ფულად-საკრედიტო და ფისკალური პოლიტიკის გზით. ზემოქმედება ასევე შეიძლება განხორციელდეს სახელმწიფო შეკვეთების განაწილების და ტენდერების სამართლიანად ჩატარების პროცესში, სამეცნიერო კვლევითი სამუშაოების სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაფინანსების დროს და სხვა.

სახელმწიფოს, კონკურენციის რეგულირების პროცესში ჩარევის დონე და მასშტაბები ასევე დამოკიდებულია ბაზრის მონაწილეთა შესაძლებლობებზე, ინვესტიციების შემოდილების მასშტაბებზე, მენარმეობის ისტორიული ტრადიციებზე, მოსახლეობის მენტალური იმპერატივებზე.

კონკურენცია გამყიდველებს და მყიდველებს შორის სამართლიანი შეიძლება იყოს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ბაზარი უზრუნველყოფილია საქონლის შესაბამისი რაოდენობითა და ასორტიმენტით. ასეთ შემთხვევაში დეფიციტი

ველარ იქნება სპეკულაციისა და ფასებით მანიპულირების ობიექტი. სამართლიანი კონკურენციის პირობებში იზრდება ბაზრის მონაწილეთა საქმიანობის კრეატიულობა და ბაზრის დივერსიფიკაციის ხარისხი.

ბაზრის დივერსიფიკაცია პოზიტიური პროცესია, რადგან იგი აუმჯობესებს კონკურენციის პირობებს, საქონლის ასორტიმენტს და მომსახურების ხარისხს, დასაქმების შესაძლებლობას, ფასების შემცირების გამო მცირდება ინფლაცია და სხვა.

ბაზრის თვითრეგულირების კონცეფციის მომხრეები თვლიან, რომ მხოლოდ კონკურენციას აქვს მისთვის დამახასიათებელი უნარი, დინამიურად და ეფექტურად მოახდინოს, სახელმწიფოს ჩარევის გარეშე, ისეთი ეკონომიკური პრობლემების მოწესრიგება, როგორიცაა: ფასწარმოქმნის რეგულაცია, პროდუქციის ასორტიმენტის გაფართოვება და მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესება, შრომის მოტივაციის ამაღლება, საინვესტიციო გარემოს სრულყოფა და სხვა.

ცნობილი გერმანელი ეკონომისტის ლუდვიგ ერჰარდის აზრით, „მოხმარების და ეკონომიკური მოქმედების თავისუფლება თითოეული მოქალაქის ცნობიერებისა და მეხსიერებაში ერთ-ერთი ხელშეუხებელი მთავარი უფლება უნდა იყოს. მისი ხელის შეშლა ჩვენ საზოგადოებრივ სტრუქტურებზე უარის თქმის ტოლფასი იქნებოდა.“¹⁴⁹

ბაზრის თვითრეგულირების კონცეფციის მომხრეებიც კი თვლიან, რომ ბაზარი სავსეა წინააღმდეგობებითა და სირთულეებით და სრულყოფილი ბაზარი, ისევე როგორც სრულყოფილი სამყარო არ არსებობს. მათი თავისუფალი კონკურენციის ყველაზე სერიოზული „მტრად“ სწორედ მო-

¹⁴⁹ ლუდვიგ ერჰარდი „კეთილდღეობა ყველასათვის“ თბილისი 2011წ..

ნოპოლიები მიაჩნიათ, რომლებიც თავისუფალი და სამართლიანი კონკურენციის იდეის სრულ დისკრედიტაციას ახდენენ.

მონოპოლია ბერძნული სიტყვაა და ქართულად ნიშნავს „მარტო ვყიდი.“ მონოპოლიზაციის პირობებში ხდება ერთი (ან რამდენიმე) კორპორაციის ხელში კაპიტალის მაღალი კონცენტრაცია და ბიზნესს საქმიანობის თავმოყრა, რასაც მოჰყვება ბაზრის მონაწილეთა შემცირება, მათი შერწყმისა და გაკოტრების პროცესი.

ეკონომიკური მეცნიერება მონოპოლიებს სამ კატეგორიად აჯგუფებს: ბუნებრივ, ლეგალურ და ხელოვნურ მონოპოლიებად.

ბუნებრივ მონოპოლიებს მიეკუთვნება ისეთი მონოპოლიები, რომლებიც ობიექტური გარემოებების გამო, არ არიან დამოკიდებული ადამიანთა ნებაზე. ისინი ძირითადად სტრატეგიული ბუნებრივი რესურსების ადგილმდებარეობის სიახლოვეს იქმნებიან და მათი სხვა ფორმით ფუნქციონირება არ არის შესაძლებელი და არც მიზანშეწონილი;

ლეგალურ მონოპოლიები არის ისეთი გაერთიანებები, რომლებიც ბაზარზე ფუნქციონირებენ კანონმდებლობის სრული დაცვით და ჩაბმული არიან სამართლიან კონკურენციაში;

ხელოვნური მონოპოლიები (შეიძლება ფორმალურად კანონმდებლობის მიხედვით იყვნენ რეგისტრირებული), რეალურად უზღუდავენ ბაზრის სხვა მონაწილეებს ბაზრის შესაძლებლობებს, ენერგეტიკულ და სანედლეულო რესურსებზე წვდომის შანსებს, კაპიტალის მოცულობით დომინირებენ მცირე და საშუალო ბიზნესზე. ასეთი გაერთიანებები ძირითადად კონგლომერატებია.

კონგლომერატი - გულისხმობს ისეთ გაერთიანების შექმნას

როდესაც სრულიად განსხვავებული ბიზნესები, ერთი ფინანსური ქოლგის ქვეშ ერთიანდება და მთავარი მოტივაცია მათი გაერთიანების არის კონსოლიდირებულ ფინანსურ რესურსებზე კონტროლი.

მთავარი პრობლემები, რომელიც უსამართლო კონკურენციას უკავშირდება, არის ეკონომიკის მონოპოლიზაციის შედეგად წარმოშობილი დისკრიმინაცია და დაუმსახურებელი პრივილეგიების არსებობა. დისკრიმინაციის ერთ-ერთი სახეა დემპინგი.

დემპინგს ასე განმარტავს უნივერსალური ბიზნეს-ლექსიკონი: „ეს არის საქონლის გარე და შიდა ბაზარზე გაყიდვა ხელოვნურად შემცირებული ფასებით, რაც სამუალო საცალო ფასებზე დაბალია, ზოგჯერ თვითღირებულებაზე დაბალიც კი. დემპინგს ატარებენ ბაზარზე შეღწევის, მასში ადგილის მოპოვების, კონკურენტების გამოდევნის მიზნით“.¹⁵⁰

დემპინგი, კონკურენტებისთვის კლიენტების წართმევის მიზნით, პროდუქციის საბაზრო ფასზე ნაკლებად გაყიდვას ან შეთავაზებას ნიშნავს. ისმის მარტივი შეკითხვა: დემპინგის განმახორციელებელი მომხმარებელს პროდუქციას (მომსახურებას) თვითღირებულებაზე ნაკლებ ფასად რატომ სთავაზობს? ეს ხდება იმ შემთხვევაში, თუ კომპანიას აქვს ძლიერი ფინანსური ზურგი და გრძელვადიან პერსპექტივაში გარკვეულ ფინანსურ დანაკარგებზე წასვლის შესაძლებლობა. მონოპოლიები მოკლევადიან პერსპექტივაში იღებენ ზარალს, მაგრამ ამით კონკურენტებს ბაზრიდან განდევნიან და ბაზარზე დომინანტურ მდგომარეობას მოიპოვენ. კონკურენტების ბაზრიდან განდევნის შემდეგ მონოპოლიები ადგენენ მათთვის სასურველ ფასს, ხოლო

¹⁵⁰ ს. ყაპარაული „უნივერსალური ბიზნეს-ლექსიკონი“ გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 2002წ

მომხმარებელი იძულებულია ამ სიტუაციას დაემორჩილოს. ამ გზით დემპინგის განმახორციელებელი მოკლევადიან ზარალს გრძელვადიანი მოგებით ჩაანაცვლებს. ეს, თავისთავად, გარკვეული საბაზრო წესების დარღვევაა და ეს პროცესიც სახელმწიფოს მხრიდან უნდა დაექვემდებაროს რეგულაციას.

დისკრიმინაციული შეიძლება იყოს, კონკურენციის პირობებში ბიზნესს სუბიექტების რეგისტრაციის პირობები, დაბეგვრის რეჟიმები, საზოგადოებრივი დოვლათის განაწილების და გადანაწილების მექანიზმები და სხვა.

რაც შეეხება უსამართლო პრივილეგიებს, რა თქმა უნდა, სახელმწიფოს როლი განსაკუთრებულია, რადგან ამ პრივილეგიების მინიჭება სხვადასხვა კომპანიებზე სახელმწიფოს უფლებაა. ეს უფლებები(მშენებლობის უფლებისა ან ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობაზე და სხვა.) ძირითადად სანებართვო ხასიათისაა და გაიცემა სახელმწიფოს მიერ.

ბაზრების მონოპოლიზაცია არის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემა, რომელსაც თანამედროვე ბიზნესი აწყდება რესურსების სამართლიანი განაწილების და თავისუფალი კონკურენციის პრინციპების იმპლემენტაციის პროცესში. მსოფლიოს მრავალწლიანმა პრაქტიკამ გვიჩვენა, რომ ეს პრობლემები ვერ რეგულირდება მხოლოდ ეკონომიკის თვითრეგულაციის მექანიზმების არსებობის პირობებში და საჭიროებს სახელმწიფოს მხრიდან აქტიურ ანტიმონოპოლიურ პოლიტიკის განხორციელებას.

ეს გულისხმობს ისეთ კანონმდებლობის შექმნას, რომელიც არ შეზღუდავს საბაზრო მექანიზმების მოქმედების არეალს და მეორე მხრივ ბიზნესის სექტორში დაიცავს სამართლიანი კონკურენციას.

თანამედროვე ეკონომიკურ ლიტერატურაში,

კონკურენციით და ანტიმონოპოლიური საქმიანობით დაინტერესებული მკვლევარები მონოპოლიური საქმიანობის რეგულირების სახვადასხვა სისტემებს განიხილავენ.

ზოგი გულისხმობს ეკონომიკური საქმიანობის ნებისმიერ სფეროში მონოპოლიების საქმიანობის სრულ აკრძალვას, რის გამოც მონოპოლიების შექმნა სახელმწიფოს მხრიდან ისჯება მკაცრი სანქციებით.

ზოგიერთი სისტემა ეფუძნება მონოპოლიების გონივრულ რეგლამენტაციას და კონტროლს. ასეთი ეკლექტიკური მიდგომის გამო სახელმწიფოებს ესაჭიროებათ კომპეტენტური და სპეციალური ცოდნითა და უნარ-ჩვევებით აღჭურვილი სამსახურები.

ევროპასთან ასოცირების შეთანხმების ხელმოწერამ „საქართველო ახალი რეალობის წინაშე დააყენა. ასოცირების შესახებ შეთანხმების 204-ე მუხლი საქართველოს ავალდებულებს ჰქონდეს ყოვლისმომცველი კონკურენციის კანონმდებლობა, რომელიც ეფექტურად დაარეგულირებს კონკურენციის საწინააღმდეგო შეთანხმებებს, შეთანხმებულ ქმედებებს და დომინირებული საბაზრო ძალაუფლების მქონე კომპანიების ერთპიროვნულ ქმედებებს და ასევე განახორციელებს ეკონომიკური აგენტების შერწყმების ეფექტურ კონტროლს“.¹⁵¹

საქართველომ ამ ხელშეკრულების თანახმად იკისრა ვალდებულება მიიღოს კანონმდებლობა, რომელიც მოაწესრიგებს ბაზრის სუბიექტებს შორის სამართლიანი კონკურენციის პირობებს და შექმნის სპეციალურ ორგანოს, რომელიც განახორციელებს კანონის აღსრულებაზე მონიტორინგს.

¹⁵¹ სიმონ თავართქილაძე „ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულება თავისუფალი ბაზრის და დაბეგვრის შესახებ“ 2016 წელი, ჟურნალი „ცხოვრება და კანონი“

საქართველომ 2014 წლის 21 მარტს მიიღო კანონი „კონკურენციის შესახებ“. „ეს კანონი ადგენს თავისუფალი და სამართლიანი კონკურენციის არამართლზომიერი შეზღუდვისაგან დაცვის პრინციპებს. ამ კანონით განისაზღვრა თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის არამართლზომიერად შემზღუდველი ქმედებები, თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის დარღვევის თავიდან აცილებისა და აღკვეთის სამართლებრივი საფუძვლები და უფლებამოსილი ორგანოს კომპეტენცია“¹⁵²

კანონის მოთხოვნიდან გამომდინარე, საქართველოში ჩამოყალიბდა, როგორც დამოუკიდებელი საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – კონკურენციის სააგენტო. სააგენტოს საქმიანობის პრინციპებია: დამოუკიდებლობა, მიუკერძოებლობა, გამჭვირვალობა და ანგარიშვალდებულება.

რაც შეეხება მის ფუნქციებს, ისინი მრავალფეროვანია, მაგრამ ვფიქრობთ, რომ მაინც ყველაზე არსებითი მისი კონკურენციის შეზღუდვისა და არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის ფაქტების გამოსავლენად სასაქონლო და მომსახურების ბაზრების მონიტორინგი და ანალიზია.

რა შეიცვალა ამ სფეროში 2014 წლის შემდეგ საქართველოში? გახდა კი ბიზნესი უფრო დივერსიფიცირებული? გაიზარდა მომხმარებელთა ინტერესების დაცვა არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის შედეგად წარმოქმნილი „კარტელური“ შეთანხმებებისგან? როგორ ხდება მცირე ბიზნესის დაცვა?

ვფიქრობთ, რომ სააგენტოს საქმიანობა უფრო მეტედ დაკავებულია საკუთარი ინსტიტუციონალური სივრცის მოწესრიგებით, ვიდრე ბაზარზე ეკონომიკური სუბიექტების საქმიანობის დივერსიფიკაციით, მცირე და საშუალო ბი-

¹⁵² საქართველოს 2014 წლის 21 მარტის კანონი N 2159 ვებ. გვერდი 27.03.2014.წ.

ზნესის წახალისებით „კარტელური“ შეთანხმებების გამოვლენითა და მათი შეზღუდვით, მომხმარებელთა ინტერესების დაცვით და სხვა. კონკურენციის სააგენტო, ამგვარ მიდგომას ამართლებს იმ არგუმენტით, რომ თითქოს მათგან უფრო აქტიურმა ქმედებებმა, შეიძლება დააზიანოს ბიზნეს გარემო, მაგრამ ამ შემთხვევაში დაზარალებული მოსახლეობაა, რომელიც დიდი ხანია არადივერსიფიცირებული ეკონომიკის გამო (ფარმაცია, ენერგო-მატარებლები და სანავიგო, მობილური და სხვა კომუნიკაციის საშუალებები, ფინანსური მომსახურების სერვისი და სხვა) ამ ბიზნესების და მათი კარტელური შეთანხმების შედეგად წარმოქმნილი მაღალი ფასების მძევალია.

დასკვნის სახით:

ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის აუცილებლობა განპირობებულია კონკურენციის პროცესის რეგულაციით. სახელმწიფო, მისი სამართლებრივი სტატუსიდან და ფუნქციებიდან გამომდინარე, უფლებამოსილია და რიგ შემთხვევებში ვალდებულიც, რომ დაამყაროს კანონიერება ეკონომიკურ ურთიერთობებში, ხოლო სამართლიანობა და წესრიგი უნდა უზრუნველყოს საზოგადოებრივი დოვლათის გადანაწილების სფეროში.

თანამედროვე ეტაპზე, ეკონომიკის მონოპოლიზაციის დონის შემცირება, ჯანსაღი კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბება, ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის ეფექტურად განხორციელება არის ეკონომიკური პოლიტიკის საკვანძო ამოცანა, ხოლო ეკონომიკის განვითარების მაღალი ტემპების შესანარჩუნებლად განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სამართლიან კონკურენციასა და მონოპოლიზაციას შორის სწორი ბალანსის დამყარება.

თავი მეთერთმეტე. უმუშევრობა და სიღარიბე – სოციალური უსამართლობის შედეგი

სოციალური სამართლიანობა შრომით ურთიერთობებში საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთი ყველაზე სენსიტიური და მტიკივნიული პრობლემაა. უსამართლო შეიძლება იყოს შრომის უფლებები, შრომის ანაზღაურების სისტემა, შრომის პირობები, შრომის უსაფრთხოება და ნებისმიერი სხვა თემა, რომელიც შრომითი ურთიერთობების პროცესს უკავშირდება.

სოციალური სამართლიანობის თვალსაზრისით, შრომითი ურთიერთობები ეკონომიკური საქმიანობის ის სფეროა, სადაც უნდა დამყარდეს სამოქალაქო სიმშვიდე და სტაბილურობა, განისაზღვროს განვითარების სამომავლო პერსპექტივა.

აქედან გამომდინარე, უალრესად მნიშვნელოვანია შრომით ურთიერთობებში და, განსაკუთრებით, შრომით დავებში სახელმწიფომ დამსაქმებელსა და დასაქმებულს შორის სოციალური სამართლიანობის მედიატორის ფუნქცია ეფექტურად შეასრულოს. აქ მისი როლი განსაკუთრებულია, რადგან არსებობს რისკები, რომ დამსაქმებელმა ყოველთვის საკუთარი მერკანტილური ინტერესებიდან გამომდინარე არასამართლიან და, შეიძლება, რიგ შემთხვევებში არაადეკვატურ პირობებში ჩააყენოს დაქირავებული. ასეთი რისკები არის იმ ქვეყნებში, სადაც მაღალია უმუშევრობის დონე და სახელმწიფო ვერ აკონტროლებს ფარული დასაქმების პროცესს.

უნდა ჩაერიოს თუ არა სახელმწიფო აქტიურად შრომითი ურთიერთობების პროცესში? ეს არის პრობლემა, რომ-

ლის გარშემოც, რამდენიმე საუკუნეა მეცნიერ-იურისტთა და ეკონომისტთა შორის დისკუსიები არ წყდება. ჩვენი აზრით, უნდა ჩაერთოს, რადგან გარდა სახელმწიფოსი ვერავინ აიძულებს ბიზნესს დასაქმებულებთან დაიცვას სამართლიანი ურთიერთობების წესები და შეაჩეროს მათი მხრიდან შრომითი უფლებების დისკრიმინაციის ფაქტები.

კლასიკური ეკონომიკის ფუძემდებლებს მიაჩნიათ, რომ საბაზრო ეკონომიკა საკმაოდ ეფექტური თვითრეგულირებადი სისტემაა და მას სახელმწიფოსგან დამოუკიდებლად შეუძლია კრიზისებთან გამკლავება. მათი აზრით, სახელმწიფოს მხრიდან არ არის საჭირო დასაქმების დონის შენარჩუნების მიზნით დამატებითი მექანიზმების შემოღება, რადგან ბუნებაში სამუშაო ძალაზე მოთხოვნილება და მიწოდება ურთიერთდაბალანსებულია და ისინი, როგორც დროებით გზააბნეული შეყვარებულები, ბოლოს ერთმანეთს იპოვიან.

ა. სმიტს მიაჩნდა, რომ ადამიანთა საქმიანობა და მისი წრაფებები ძირითადად განისაზღვრება მათი საკუთარი ინტერესებიდან და პირადი სარგებლიდან გამომდინარე. მისი აზრით, საბაზრო და თავისუფალი კონკურენციის პირობებში არსებობს ისეთი „უხილავი ხელი“, რომელიც უზრუნველყოფს როგორც წონასწორობის დამყარებას და განვითარებას საზოგადოებაში, ასევე ინდივიდუალური და საყოველთაო კეთილდღეობის მიღწევას¹⁵³.

უნდა აღინიშნოს, რომ კლასიკოსი და ნეოკლასიკოსი ეკონომისტები ცდილობენ არ აღიარონ დაქირავებული შრომის კლასობრივი იმანენტური ბუნება და ყველას, ვინც თვლის, რომ დაქირავებული შრომა უსამართლობის

¹⁵³ გ. წერეთელი, ნ. ბიბილაშვილი. „პოსტკომუნიტურ ქვეყნებში უმუშევრობით გამოწვეული ნეგატიური ეკონომიკური შედეგების განსაზღვრის და შემცირების გზები». თბილისი, 2004წ. გვ. 15

გარკვეულ ნიშნებს შეიცავს (რადგან დაქირავებული შრომის პროცესში შექმნილი ახალი ღირებულება ყოველთვის მეტია საკუთარი სამუშაო ძალის ღირებულებაზე) მარქსისტებს ეძახიან.

თუ შრომითი ურთიერთობების პროცესს ჩამოვაშორებთ კლასობრივ ხასიათს და სამუშაო ძალას განვიხილავთ, როგორც საქონელს, რომლის ღირებულება შრომის ბაზარზე მონოდება-მოთხოვნილების პრინციპით რეგულირდება, მივიღებთ დასაქმების ისეთ პოლიტიკას, სადაც შრომითი ურთიერთობებში განმსაზღვრელი იქნება არა მთავრობის მიერ გამოცემული კანონები და ნორმატიული აქტები, არამედ არჩევის თავისუფლება, კონკურენცია, პროფესიონალიზმი და საბაზრო ეკონომიკისთვის დამახასიათებელი შრომის უფლებების დაცვის (მაგალითად, უმუშევრობის დაზღვევა) სპეციფიური მექანიზმები.

ცნობილი პოლონელი მეცნიერ-ეკონომისტის ლეშეკ ბალცეროვიჩის აზრით, „მინოდება, ანუ ბაზარზე გამოტანილი საქონლის მოცულობა, ამ შემთხვევაში არის ბაზარზე გამოსული შრომის ძალის რაოდენობა, ხოლო მოთხოვნა იმ სამუშაო ადგილების რაოდენობა, რომლებიც განსაზღვრავენ აღნიშნული შრომითი რესურსების მთელი რაოდენობიდან გარკვეული ნაწილის დასაქმებას“.¹⁵⁴

შრომის შედეგად შექმნილი ღირებულება, როგორც საზოგადოებრივი დოვლათის გადანაწილების ობიექტი, არის ეკონომიკაში სოციალური სამართლიანობის ფუნდამენტური პრობლემა, რადგან, ერთი მხრივ, დამსაქმებლებს აინტერესებთ მოგების მარჟის ზრდა და შემოსავლების მაქსიმალიზაცია და, მეორე მხრივ, დასაქმებულები სისხლბორცეულად დაინტერესებულნი არიან (განსაკუთრებით

¹⁵⁴ ლ. ბალცეროვიჩი „თავისუფლება და განვითარება“. თბილისი, 2004წ., გვ. 159

ინფლაციის დროს) სამუშაო ძალის ღირებულების (შრომის ანაზღაურების) ზრდაში. აქ „ხელის გადანევის პრინციპი“ ყოველთვის შეიცავს დესტრუქციულ რისკებს და ამიტომ აუცილებელია შრომითი ურთიერთობები და კონფლიქტები მოგვარდეს შეთანხმებების საფუძველზე.

ევროპის სოციალური ქარტიის მე-4 მუხლის თანახმად, ქარტიაზე ხელმომწერი ევროსაბჭოს მთავრობები ვალდებულია იღებენ:

1. აღიარონ მშრომელთა უფლება მიიღონ ანაზღაურება, რომელიც მათ და მათ ოჯახებს დამაკმაყოფილებელი არსებობის საშუალებას მისცემს.

2. ზოგიერთი შემთხვევის გარდა აღიარონ მუშაკთა უფლება დამატებითი ანაზღაურების მიღებისა და ზეგანაკეთური სამუშაოებისათვის.

3. აღიარებული იქნეს მამაკაცთა და ქალთა უფლება თანაბარი შრომისათვის მიიღონ თანაბარი ანაზღაურება.

4. აღიარებული იქნეს ყველა მშრომელის უფლება შეტყობინების მიღების პერიოდში დაქირავებული შრომის შეწყვეტის შესახებ.

...უფლებათა განხორციელება უზრუნველყოფილია თავისუფლად დადებული კოლექტიური ხელშეკრულებების დახმარებით, რომლებიც შედგენილია ანაზღაურების რეგულირების მექანიზმის კანონის საფუძველზე ან სხვა საშუალებებით, რომელნიც პასუხობენ ეროვნულ პირობებს.

უმუშევრობა არის საბაზრო ეკონომიკისთვის დამახასიათებელი ღრმა სოციალური მოვლენა, რომელიც გულისხმობს შრომისუნარიანი მოსახლეობის გარკვეული ფენის არსებობას, რომლებიც მიუხედავად მათი სურვილისა და სათანადო კვალიფიკაციისა, ვერ შოულობს სამუშაოს.

სამეცნიერო ლიტერატურაში განიხილავენ ფრიქცი-

ულ, სტრუქტურულ და ციკლურ უმუშევრობის სახეებს. ფრიქციული უმუშევრობა ყველაზე მარტივი პრობლემაა, რადგან ის დასაქმებულის პირად ან ოჯახურ პრობლემებს უკავშირდება, ატარებს დროებით ხასიათს და აქვს სწრაფად მოგვარების პერსპექტივა.

სტრუქტურული უმუშევრობის დროს შრომის ბაზარზე დარღვეულია სამუშაო ძალაზე მოწოდება-მოთხოვნილების ბალანსი. ასეთ დროს საჭიროა შრომის ბაზარზე სტრუქტურული რეფორმების გზით ამ წონასწორობის აღდგენა.

ციკლური უმუშევრობა უმუშევრობის ყველაზე რთული ფორმაა, რადგან ის ეკონომიკური კრიზისების ციკლურ იმანენტულ ბუნებას უკავშირდება. თუ კრიზისი გამწვავდა ან გახანგრძლივდა, ასეთ დროს მცირდება საზოგადოებრივი წარმოება და მომსახურება, რის შედეგადაც შეიძლება წარმოიშვას მასიური უმუშევრობა.

ცხადია, ბიზნესი და ბიზნესმენები „კეთილ ბიძიებად“ არ გვევლინებიან. მათი საქმიანობა უაღრესად პრაგმატულია და ისინი შრომითი ურთიერთობების შედეგად იღებენ დამატებით ღირებულებას, სხვა შემთხვევაში მათ არ ექნებათ შრომის ბაზარზე ამ საქონლის შეძენის სურვილი და მოტივაცია, რადგან სწორედ ეს ღირებულება არის მათი მოგების პოტენციური წყარო და კეთილდღეობის გარანტია.

დამატებითი ღირებულების მიღება არის მეწარმეობის მთავარი სტიმული და მათი საქმიანობის ლოგიკური მოტივაცია. რომ არა ამ ღირებულების მიღების სურვილი, არ იქნებოდა განვითარება და პროგრესი, ვინაიდან ეს სურვილი მეწარმისგან მოითხოვს კრეატიულობას, ინოვაციურ აზროვნებას, ინიციატივებს და გამბედაობას.

მეორე მხრივ, სამოქალაქო საზოგადოებაში ბიზნესს

კარგად უნდა ჰქონდეს გააზრებული ის ფაქტი, რომ დაქორწინებულებს აქვთ ოჯახები, ბავშვებს სჭირდებათ განათლება, სამედიცინო მომსახურება, დასვენება და სამუშაო ძალის რეაბილიტაცია, სოციალური დაცვა და ყველა ის სერვისი, რაც მათ ღირსეულ ცხოვრებას უზრუნველყოფს.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ქონებრივი თანასწორობის იდეა სრული უტოპიაა. ეს საზოგადოებრივი განვითარების ისტორიულმა გზამაც არაერთხელ დაადასტურა და ამიტომ ვფიქრობთ, რომ თანამედროვე მსოფლიოში სოციალური თანხმობის იდეა, როგორც დამსაქმებლებს, ასევე დასაქმებულებსაც კარგად აქვთ გაცნობიერებული. თუმცა, რადგან თანამედროვე სამყარო ეგზისტენციალურია, ამ ურთიერთობებშიც სამართლიანობის აღქმა უმეტეს შემთხვევაში არის ორივე მხრიდან სუბიექტური.

სოციალური სამართლიანობის დამყარების თვალსაზრისით გამოსავალი მხოლოდ ორმხრივ შეთანხმებებშია, ვინაიდან კომპრომისის გარეშე შრომითი ურთიერთობების განვითარებას პერსპექტივა არ აქვს. სოციალურ ნიადაგზე კონფლიქტები დღეს მსოფლიოში უაღრესად მწვავედ მიმდინარეობს.

პროფკავშირული მოძრაობების გააქტიურება, უკმაყოფილების ნიადაგზე სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების საპროტესტო აქციები და მანიფესტაციები, დაპირისპირება სოციალურ ნიადაგზე – ეს ის რეციდივებია, რაც უსამართლო შრომითი ურთიერთობების შედეგად წარმოიქმნება და მიგვანიშნებს იმაზე, რომ თანამედროვე მსოფლიოში სამართლიანობის მიმართულებით ჯერ კიდევ ბევრი პრობლემაა მოსაგვარებელი.

ჯ. კეინსი, ცნობილი ბრიტანელი ეკონომისტი და მეცნიერი, რეგულირებადი კაპიტალიზმისა და დასაქმების

ეკონომიკური თეორიის ავტორი, თვლიდა, რომ „საბაზრო ეკონომიკას არ აქვს სრული დასაქმების უნარი და არ შეიძლება მხოლოდ მისი თვითრეგულირების შესაძლებლობის იმედად ყოფნა. მისი აზრით, კრიზისების დროს შრომით ურთიერთობებში, სოციალური სამართლიანობის უზრუნველყოფის მიზნით საჭიროა სახელმწიფოს მხრიდან მკაცრი რეგულირების მექანიზმების გამოყენება“.¹⁵⁵

ადამიანის სოციალურ უფლებათა შორის, მუშაობის უფლება ფუნდამენტალური უფლებაა და სიღარიბესთან ბრძოლის მნიშვნელოვანი ფაქტორი. საბაზრო ეკონომიკა, მისი შინაგან ბუნებიდან გამომდინარე, (განსაკუთრებით კრიზისების პერიოდში), აჩენს დასაქმების პრობლემათა მთელ სპექტრს, რომელიც საჭიროებს მათი მოგვარების გზების სინქრონიზაციას საბაზრო ეკონომიკის პირობებთან.

დასაქმების პოლიტიკა უნდა წარიმართოს ისე, რომ ის ხელს უწყობდეს შრომის ბაზარზე მიმდინარე პროცესების რეგულირებას. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში დასაქმების სახელმწიფო პოლიტიკა გულისხმობს: უმუშევართა სოციალური დაცვის უზრუნველყოფას, დამსაქმებლების და სახელმწიფო ინსტიტუტების საქმიანობის კოორდინაციას, სამუშაოს მაძიებელთა აღრიცხვის, პროფესიული მომზადება-გადამზადების სისტემის ჩამოყალიბებას და სხვა.

ევროპის სოციალური ქარტიის პირველ ნაწილში მითითებულია: ყოველ ადამიანს უფლება აქვს მიიღოს შესაბამისი მომსახურება პროფესიულ-ტექნიკური ორიენტაციის სფეროში, რომელიც დაეხმარება აირჩიოს მისი ინტერესების და პირადი უნარის შესაბამისი პროფესია.

¹⁵⁵ Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Москва, 1990

ყოველ ადამიანს უფლება აქვს ჰქონდეს შესაბამისი პირობები პროფესიულ-ტექნიკური მომზადებისათვის.

უკანასკნელი წლების ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკის ერთ-ერთი შედეგი, უმუშევრობის ზრდასთან ერთად, არის დაბალი ხელფასები (ამ საკითხთან დაკავშირებით პროფკავშირული გაერთიანების თაოსნობით ევროპის თითქმის ყველა ქვეყანაში პერმანენტულად იმართება საპროტესტო აქციები, კერძოდ: ავიაციის, რკინიგზის, მეტროს მუშაკების, აგრარულ სექტორში დასაქმებული ფერმერების და სხვა.), რომლებიც ვერ ჩაითვლება საკმარის საარსებო წყაროდ. ადამიანთა უმრავლესობას უხდება შემოსავლების ალტერნატიული წყაროს მოძებნა, ე.ი. ადგილი აქვს ე.წ. ფარულ უმუშევრობას, როდესაც ადამიანები ჩვეულებრივად მუშაობენ, შემოსავალს კი სხვა გზით, არალეგალური წყაროდან იღებენ. სწორედ ეს ფაქტორი ახდენს მეორადი დასაქმების პროვოცირებას და ზრდის ჩრდილოვან ეკონომიკას.

აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში რეფორმის ერთ-ერთი სირთულე იყო, გარდაქმნის პროცესში სამუშაო ადგილების შემცირება, ადამიანებს არ შეეძლოთ საკუთარი კანონიერი უფლებების დაცვა, რადგან ტრანსფორმაციის პროცესში არ არსებობდა ეფექტური სოციალური სისტემა, რომელიც დაცვის გარანტიებს შექმნიდა. იმ ქვეყნებმა, ვინც აღნიშნულ პრობლემას მეტნაკლებად გაართვეს თავი ეს შეძლეს მდგრადი ეკონომიკური ზრდის და სოციალური ინსტიტუტების მოდერნიზაციის ხარჯზე.

სამეცნიერო, ექსპერტთა და პოლიტიკურ წრეებში არსებობს სიღარიბის ზღვარის განმარტების და ინტერპრეტაციის ბევრი ვერსია. თუმცა, ვფიქრობთ, რომ ის მაინც შემო-

სავლების განაწილების პრობლემას უნდა დავუკავშიროთ. ერთ-ერთი ვერსიით, „სიღარიბის ზღვარი არის რეალური შემოსავალის ფიქსირებული სიდიდე, რომელიც საკმარისია ცხოვრების მინიმალური დონის უზრუნველსაყოფად”.¹⁵⁶

მოსახლეობის რაოდენობის ზრდა და მისი არათანაბარი განაწილება კიდევ ერთი თავსატეხი და სიღარიბის ზრდის პერმანენტული შედეგია მსოფლიოსთვის. მოსახლეობის რაოდენობის ზრდა მოითხოვს ამ ადამიანებისთვის ნორმალურ საარსებო გარემოს შექმნას, რაც ისევ დამატებითი მატერიალური, ენერგეტიკული და ფინანსური რესურსების გადანაწილების პრობლემას უკავშირდება.

სიღარიბე არ იძლევა შესაძლებლობას სრულყოფილად განხორციელდეს ადამიანის უფლებების დაცვა სოციალურ მომსახურებაზე, მედიცინაზე, განათლებაზე და სხვა. ასეთი მდგომარეობა ადამიანს საზოგადოებრივად პასიურს და ინდიფერენტულს ხდის, რაც საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მისი მონაწილეობის უუნარობაში გამოიხატება. გარდა ამისა, სიღარიბე კონფლიქტების პოტენციური წყაროა, რამაც შესაძლოა მნიშვნელოვნად შეაფერხოს საზოგადოებრივი განვითარება.

მეცნიერთა ჯგუფი, რომელიც პირობითად საბაზრო ეკონომიკის კონსერვატორთა ფრთას მიეკუთვნება, თვლის, რომ გარკვეული ადამიანების სიღარიბის მდგომარეობაში ყოფნა არანაირი უსამართლობის შედეგი არ არის, არამედ ეს ბაზრის და კონკურენციის აუცილებელი პირობაა, რადგან ბიზნესს შრომის ბაზარზე უნდა ჰქონდეს არჩევის გაკეთების ფართო შესაძლებლობა.

ეგრეთ წოდებულ ლიბერალურ ფრთას კი მიაჩნია, რომ სიღარიბე არა საბაზრო ეკონომიკის განვითარების ლოგიკური გამოწვევაა, არამედ იგი არის შედეგი, რო-

¹⁵⁶ ლ. ბახტაძე, რ., კაკულია., ა. ჯიბუტი „საჯარო ფინანსები“, თბ. 2007 წ. გვ. 29

მელიც წარმოიშვა ეკონომიკაში საზოგადოებრივი დოვლათის უსამართლო განაწილების გამო. ჯონ როლზის აზრით, "საზოგადოების ძირითად ეკონომიკურ ინსტიტუტს წარმოადგენს მოთხოვნისა და მიწოდების საბაზრო სისტემა, მაგრამ ბაზარი ყველა პრობლემას ვერ წყვეტს. შესაბამისად, დგება აუცილებლობა ახალი ინსტიტუტების შექმნისა, რომლებიც საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სამართლიანობის დაცვას უზრუნველყოფენ".¹⁵⁷

სამეცნიერო ლიტერატურაში სიღარიბის შეფასების ძირითად ინდიკატორად განიხილავენ აბსოლუტური და ზომიერი სიღარიბის დონეს. აბსოლუტურ სიღარიბეს მიეკუთვნება ინდივიდის ისეთი მდგომარეობა, როდესაც მას არ შეუძლია დაიკმაყოფილოს ელემენტარული მოთხოვნილებები საკვებზე, ტანსაცმელზე, საცხოვრებელზე, ანუ ისეთ პროდუქტებსა და მომსახურებაზე, რომელიც აუცილებელია მისი ფიზიკური არსებობისათვის. აბსოლუტური სიღარიბის პრობლემა გლობალური პრობლემაა, რომელიც აფრიკის, აზიის და ლათინური ამერიკის ზოგიერთი ქვეყნისთვის არის დამახასიათებელი. ჩვენი აზრით, აბსოლუტური სიღარიბის დაძლევის ერთადერთი გზაა, განსაკუთრებით განვითარებადი ქვეყნებისათვის (გარდა ახალი სამუშაო ადგილების შექმნისა) არის იმ მწირი ფინანსური რესურსების რაციონალური მართვა, რომელიც მათ უნდა დარჩეთ საზოგადოებრივი დოვლათის გადანაწილების შედეგად. ამ ქვეყნებში რესურსების ნაკლებობის პირობებში მთავარია არსებული სოციალური დაცვისთვის სისტემების ქმედითუნარიანობის ამაღლება.

ზომიერი სიღარიბე განისაზღვრება პიროვნების შემოსავლის შესაბამისობით ქვეყანაში დადგენილი სასურსათო კალათის ღირებულებასთან. ეს ადამიანები, რა თქმა უნდა,

¹⁵⁷ ს. ხიზანიშვილი, ი. გაბისონია, ალ. ტალიაშვილი. სამართლიანობა. ფილოსოფიურ-სამართლებრივი ასპექტები. თბილისი, 2019წ. გვ. 158-159

შორს არიან ქონებისა და ფინანსური აქტივების დაგროვებისგან, მაგრამ, ამავე დროს, მათი შემოსავლები უზრუნველყოფს მათ გამართულ ფიზიოლოგიურ მდგომარეობას. „ამ შემთხვევაში მდიდრებსა და ღარიბებს შორის სწორედ ზომიერი სიღარიბის ადამიანები გვევლინებიან, როგორც საშუალო ფენა, რომლებიც გამაჯანსაღებელ, განმავითარებელ ფუნქციას ასრულებენ.

ისინი საკმაოდ ენერგიულები არიან, გააჩნიათ შესაძლებლობა კულტურისა და განათლების დონის ამაღლებისათვის, შემოსავლების მნიშვნელოვანი ზრდისათვის. განვითარებულ ქვეყნებში საშუალო ფენა მთლიანი მოსახლეობის დაახლოებით 60-70%-ია. განვითარებად ქვეყნებში ეს მაჩვენებელი 8-10%-ის ფარგლებში მერყეობს“.¹⁵⁸

სიღარიბის პრობლემა მეტნაკლები სიმწვავეთ ხასიათდება მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში (აფრიკა, ინდოეთი, ლათინური ამერიკის ზოგიერთი ქვეყანა და სხვა), გამომდინარე მათი ეკონომიკური მდგომარეობიდან და განვითარების პერსპექტივებიდან. ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის 23-ე მუხლის თანახმად:

1. ყოველ ადამიანს აქვს შრომის უფლება, საქმიანობის თავისუფალი არჩევის, შრომის სამართლიანი და ხელსაყრელი პირობებისა და უმუშევრობისაგან თავდაცვის უფლება.

2. ყოველ ადამიანს, რაიმე დისკრიმინაციის გარეშე, თანაბარი შრომისათვის აქვს თანაბარი გასამრჯელოს მიღების უფლება.

3. ყოველ მაშვრალს უფლება აქვს მიიღოს სამართლიანი და დამაკმაყოფილებელი ჯილდო, რომელიც უზრუნველყოფს მისი და მისი ოჯახისათვის, ადამიანისათვის

¹⁵⁸ მ. კვარაცხელია. „სიღარიბის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საკითხები“. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი „გლობალიზაცია და ბიზნესი“. №6, 2018

საკადრის არსებობას, და რომელსაც, აუცილებლობის შემთხვევაში, დაემატება სოციალური უზრუნველყოფის სხვა საშუალებები.

4. ყოველ ადამიანს უფლება აქვს შექმნას პროფესიული კავშირები მათში თავისი ინტერესების დასაცავად.

2012 წელს იაპონიაში მსოფლიო ბანკის და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ეგიდით გაიმართა შეხვედრა თემაზე: „მსოფლიო ბანკი სიღარიბეს ებრძვის“, სადაც ითქვა, რომ „დღეს მსოფლიოში მილიარდზე მეტი ადამიანი უკიდურეს სიღარიბეში ცხოვრობს“.

ამავე შეხვედრაზე მსოფლიო ბანკის პრეზიდენტი ჯიმ იონ კიმის განცხადებით, 2030 წლისთვის მსოფლიოში უკიდურეს სიღარიბესთან ბრძოლა წარმატებით უნდა დამთავრდეს. მისი თქმით: „განა მოიძებნება მსოფლიოში ისეთი ადამიანი, ვინც დოლარ ნახევარს იღებს დღეში და არ გაიზიარებს ჩემს თვალსაზრისს“.

კონსტანტინოპოლის მთავარეპისკოპოსი და მსოფლიო პატრიარქი ბართლომე I მსოფლიოში ფართოდ არის ცნობილი თავისი მკაცრი და კრიტიკული გამოსვლებით ეკოლოგიურ კრიზისთან და სოციალურ უთანასწორობასთან დაკავშირებით. ფრაგმენტი მისი წიგნიდან, „მიახლება საიდუმლოებასთან; მართლმადიდებლობა თანამედროვე სამყაროში“, იგი აღნიშნავს: „არასდროს კაცობრიობის ისტორიაში, უთანასწორობა მდიდრებსა და ღარიბებს შორის გლობალური მასშტაბით არ იგრძნობოდა ასე მწვავედ, როგორც ეს იგრძნობა დღეს.“

კაცობრიობის ისტორიაში არ ყოფილა მსგავსი ფართო სურვილი სიღარიბის აღმოფხვრისა და წუხილი ჩვენი პლანეტის მომავალზე.¹⁵⁹

¹⁵⁹ იაპონიაში მსოფლიო ბანკის და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ეგიდით გამართული შეხვედრა თემაზე „მსოფლიო ბანკი სიღარიბეს ებრძვის“. ანგარიში

ეს არის გლობალიზაციის პოზიტიური პოტენციალი, მას შეუძლია საზოგადოებას და მსოფლიოს სასარგებლო ცვლილებები მოუტანოს. მართალია, რომ უფსკრული მდიდრებსა და ღარიბებს შორის არასდროს არ ჩანდა იმდენად დიდი, მაგრამ ისიც მართალია, რომ ეს არასდროს არ ყოფილა ასეთი ხილული და ხელშესახები. რასაკვირველია, ეს ამოცანა ჯერ კიდევ შორსაა შესრულებისაგან, მაგრამ არ ღირს ფიქრი – თითქოს და შეუძლებელია.

ჩვენ დროში, სიღარიბე უკვე აღარ არის უბრალოდ „ცუდი ილბალი“, რომლის შეცვლა შეუძლებელია. ჩვენ დროში გაჭირვება აღარ არის „ბედად“ ყოფნა. ის გახდა პრობლემა, რომლის მოგვარება შესაძლებელია და მიზანმიმართული და გულმონყაღე მოქმედებებით უნდა გადაიჭრას.¹⁶⁰

შეუძლებელია ქვეყანაში სიღარიბის მრავალმხრივი ფენომენის დაძლევა თუ არ იქნება მიღწეული მდგრადი ეკონომიკური ზრდა, რაც ხელს შეუწყობს ეკონომიკურად სტრუქტურული რეფორმების დაჩქარებას, რესურსების სამართლიან განაწილებას. აღნიშნული მიზნის მიღწევა წარმოუდგენელია ახალი სტაბილური სამუშაო ადგილების შექმნის გარეშე, რისი ძირითადი წინაპირობა გახლავთ საინვესტიციო კლიმატის გაუმჯობესება და მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარება. ეს კი ხელს შეუწყობს მოსახლეობის საშუალო ფენის ჩამოყალიბებას, რაც მნიშვნელოვან წინსვლას წარმოადგენს სიღარიბის დაძლევის საქმეში. საჭიროა კომპლექსური ღონისძიებების ეტაპობრივი გატარება, რათა არა მარტო გაჯანსაღდეს სოციალური სფერო, არამედ მოხდეს მთლიანად ეკონომიკური ზრდის სტიმულირება.

სიღარიბის დასაძლევად მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება სახელმწიფოს პირდაპირი მოვალეობაა. ამისათვის კი აუცილებელია მოსახლეობის ცხოვრების დონის ანალიზი, მისი რაოდენობრივი და ხარისხობრივი შესწავლა, რაც ხელისუფლებას ეფექტიანი სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებაში დაეხმარება.

ზემოთ თქმულიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ სიღარიბის შემცირების გზებიდან ყველაზე მაღალეფექტური გზა ხელსაყრელი სამეწარმეო კლიმატის და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნაა.

ეკონომიკაში მიმდინარე რეფორმების შედეგები ვლინდება საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში. საზოგადოება ხედავს, რომ საბაზრო ეკონომიკის განვითარების დღევანდელ ეტაპზეც კი აუცილებელია ეკონომიკისა და სოციალური სფეროს არა ურთიერთგანწყნებულად განვითარება, არამედ მათი ერთიან, მთლიან სისტემად ჩამოყალიბება. დაბალანსებული ეკონომიკა არის სამოქალაქო საზოგადოების ბაზისი, სადაც ხალხი ზრუნავს ქვეყანაზე და ქვეყანა ხალხზე.

თავი მეთორმეტე. საბაზრო ეკონომიკა და მისი გვერდითი მოვლენები

ადამიანი ცვალებადი სამყაროს ნაწილია, მაგრამ არსებულებს შორის, თავად ის, „ყველაზე ცვალებადია“. მისი მოღვაწეობისას ჩნდება ბარიერები, რომელთა გადალახვა, არც თუ იშვიათად, მის შესაძლებლობებს სცილდება.

აღნიშნულის თაობაზე, ეკონომიკის გერმანელი ექსპერტი, ულრიხ ბეკი წერს: „...არავინ იცის, არც შეიძლება იცოდეს ვინმემ, როგორ დავძლევთ ცივილიზაციებს, სიღარიბესა და სიმდიდრეს, ეთნიკურ წარმონაქმნებს, კონტინენტებსა და რელიგიებს შორის არსებულ წინააღმდეგობებს, რომელთა აბსურდულ-დაბურდული ისტორია სავსეა ძალადობით“.¹⁶¹ არადამაიმედებელი პროგნოზია!

ჩვენი განხილვის საგანი თანამედროვე ეპოქის მთავარი მახასიათებლის, ცივილიზებული საზოგადოების ცხოვრების წესის - საბაზრო ეკონომიკისათვის ნიშანდობლივი წინააღმდეგობებია, რომლებიც თავს იჩენს, როგორც განვითარებული ქვეყნების, ასევე, განვითარებადი სახელმწიფოების წინაშე, იქ არსებული შრომით ორგანიზაციებისა და მილიონობით დასაქმებულების წინაშე. საქმე შეეხება სოციალური სიკეთეების განაწილებას, განათლების, ჯანდაცვის, საპენსიო და საგადასახადო სისტემების ფუნქციონირებას, სოც. უზრუნველყოფის, სიღარიბის დაძლევის, უმუშევრობის პოლიტიკას, სატარიფო ავტონომიის საკითხებსა და სხვა.

პოლიტიკისა და ეკონომიკის თანამედროვე ექსპერტები თანხმდებიან იმაზე, რომ შრომის ბაზარზე გადასვლა გარდაუვლად იწვევს სოციალური პრობლემების მნიშ-

¹⁶¹ ულრიხ ბეკი, რა არის გლობალიზაცია? ელფის გამომცემლობა, თბ., 2003, გვ. 29.

ვნელოვან გააქტიურებას. და გამომდინარე იქედან, რომ საბაზრო ეკონომიკის მასშტაბები, ისევე, როგორც მისი გვერდითი მოვლენები გლობალურია, საკითხთა ჩამონათვალი, მათი მოქმედებისა და მართვის სტანდარტების შემუშავების თვალსაზრისით, დროულ და სწორ განსაზღვრას მოითხოვს. შესაბამისად ამისა, მსოფლიო საზოგადოების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, „გლობალიზაციის ერაში, თეორიულად და პრაქტიკულად მნიშვნელოვანი საკითხები, სოციალური სამართლიანობის თვალსაზრისით, ახლებურად უნდა გავიაზროთ“, ¹⁶² აცხადებს უ. ბეკი.

სოციალური სამართლიანობის განხორციელების პირობების გამოკვეთის მიზნით, საბაზრო ეკონომიკის ფონზე, მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია განისაზღვროს უმუშევრობის, როგორც გლობალიზაციის შეუქცევად პროცესის თანამდევი მოვლენის მასშტაბები. პარალელურად, ყურადღებას გავამახვილებთ პოსტინდუსტრიული საზოგადოების თავისებურებაზე, რაც უმუშევრობის საზღვრების გასაფართოებლად წინაპირობებს ქმნის.

თანამედროვე სახელმწიფოების პოლიტიკურ ცხოვრებაში სოციალური სამართლიანობის განხორციელების შესაძლებლობები განიხილება საბაზრო ეკონომიკის მოდელის სამართლიანობა-უსამართლობის საკითხის ფონზე, რაც, როგორც პოლიტიკურად, ასევე, სამართლებრივად ახლებურ მიდგომებს მოითხოვს. აღნიშნულ თემას ეძღვნება არაერთი სამეცნიერო სტატია, რომელიც ქვეყნდება პროექტის ფარგლებში, სახელწოდებით: „სოციალური სამართლიანობა და საბაზრო ეკონომიკა“.

ჩვენ მიერ წარმოდგენილ ამ კონკრეტულ შრომაში, სახელწოდებით: „საბაზრო ეკონომიკა და მისი გვერდითი

¹⁶² ულრიხ ბეკი, რა არის გლობალიზაცია? ელფის გამომცემლობა, თბ., 2003, გვ. 29.

მოვლენები“, აქცენტებს ვაკეთებთ უმუშევრობის მასშტაბებზე და მისგან გამომდინარე შედეგებზე, სოციალური სამართლიანობის განხორციელების პირობების მონიშვნით.

თანამედროვეებაში ადგილი აქვს „ეკონომიკურ სასწაულებს“, „შემოსავლები მაღლა მიცოცავს, სამუშაო ადგილები მცირდება“, წერს შპიგელი¹⁶³.

გლობალიზაციის პროცესში, ეკონომიკურმა სასწაულებმა თავი იჩინა იმთავითვე, მეოცე საუკუნის ბოლოს. „ევროკავშირის ქვეყნები(ეკ) უკანასკნელი ოცი წლის განმავლობაში 70%-ით გამდიდრდნენ. ეკონომიკის ზრდამ მნიშვნელოვნად გადააჭარბა მოსახლეობის ზრდას. და მაინც, ეკ დღესდღეობით (მეოცე საუკუნის დასასრულს-ხ.ჩ) 20 მლნ უმუშევარს, 50 მლნ ღარიბს და 5 მლნ უსახლკაროს ითვლის“, შენიშნავს ულრიხ ბეკი და სვამს ლოგიკურ კითხვას: „სად გაქრა ჭარბი სიმდიდრე?“ რასაკვირველია, მდიდართა ხელში! მაგალითად, „ცნობილია, რომ აშშ-ში ეკონომიკის ზრდამ მოსახლეობის მხოლოდ 10% გაამდიდრა. აღნიშნულმა 10-მა პროცენტმა მიიღო 96% დამატებითი შემოსავალი. ევროპაში საქმე მთლად ასე სავალალოდ არაა, მაგრამ არც ბევრად უკეთესად“¹⁶⁴.

განვიხილოთ საკითხი მეცნიერულ-თეორიულ ქრილში. მთავარ აქცენტებს ვაკეთებთ უმუშევრობაზე, როგორც საბაზრო ეკონომიკის პარადოქსულ მოვლენაზე.

რა არის უმუშევრობა, ან ვინ ითვლება უმუშევარ პირად?

ვსარგებლობთ ILO-ს მონაცემებით.

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის (ILO) მეთოდოლოგიით, რომლითაც მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანა¹⁶⁵ და მათ შორის საქართველოც (საქსტატი) ხელმძ-

¹⁶³ Fortune, New York, 1996, Endlose Profite, endliche Welt. Der Spiegel, 1997, S.92-103.

¹⁶⁴ ულრიხ ბეკი, რა არის გლობალიზაცია? ელფის გამომცემლობა, თბ., 2003, გვ. 17.

ღვანელობს, „უმუშევარად ითვლება 15 წლის და უფროსი ასაკის ადამიანი, რომელიც არ მუშაობდა გამოკითხვის მომენტში გასული 7 დღის მანძილზე, ეძებდა სამუშაოს ბოლო 4 კვირის განმავლობაში და მზად იყო მუშაობის დასაწყებად მომავალი 2 კვირის ვადაში. ხოლო დასაქმებულია ყველა, ვინც თუნდაც 1 საათით მაინც იმუშავა, ნებისმიერი ტიპის სარგებლის სანაცვლოდ“.¹⁶⁵

რაც შეეხება უმუშევრობას, მას განსაზღვრავენ შემდეგნაირად: „უმუშევრობა არის სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენა, რომელიც ითვალისწინებს მოსახლეობის ეკონომიკურად აქტიური ნაწილის სამუშაოს გარეშე დარჩენას“.¹⁶⁶

განიხილავენ სამი ტიპის - სტრუქტურულ, ფრიქციულ და ციკლურ უმუშევრობას.

სტრუქტურული უმუშევრობა უკავშირდება ე.წ. „არასაჭირო პროფესიების“ გაუქმებას, რასაც ტექნოლოგიური ცვლილებები განაპირობებს და რასაც შედეგად მოსდევს კომპიუტერული მომსახურებით ადამიანის ფიზიკური სამუშაო ძალის ჩანაცვლება.

ფრიქციული უმუშევრობის შემთხვევაში, დასაქმებული ნებაყოფლობით ტოვებს, ან იცვლის სამსახურს. ამასთანავე, არც უ იშვიათად, იცვლის სამუშაო სფეროს/კვალიფიკაციას და ძებნის ახალ სამსახურს; გარდა ამისა, არაა გამორიცხული დაბალ ანაზღაურებაზე დასაქმებას მან დროებით უმუშევრობა არჩიოს.

ციკლური უმუშევრობა დაკავშირებულია ეკონომიკურ კრიზისებთან. მომხმარებელის მიერ ნაკლები ხარჯვის პი-

¹⁶⁵ უმუშევრობა, რომელიც არ ჩანს. წყარო: <https://forbes.ge/blog/186/umuSevroba%2C-romelic-ar-Cans>

¹⁶⁶ მ.თორია, მ.ცარციძე, უმუშევრობის პრობლემები და მისი დაძლევის გზები საქართველოში. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1998, გვ.7.

რობებში კომპანიების შემოსავლები ეცემა, ხოლო შრომით ორგანიზაციებში ხარჯების აქტიური შეზღუდვის პირობებში, მიმდინარეობს თანამშრომლების დათხოვნა.

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის (ILO) ხელმძღვანელის გაი რაიდერის ცნობით, დღესდღეობით, უმუშევრობის ზოგადი დონე დედამიწის შრომისუნარიანი მოსახლეობის 5,6%-ს შეადგენს. თუმცა რეალობაა ისიც, რომ დასაქმებაც ვერ იძლევა ცხოვრების მაღალი დონის გარანტიას. მსოფლიოს დასაქმებული მოსახლეობიდან 1,4 მილიარდი მაინც ღარიბულად ცხოვრებს. ანუ, ეს მეტყველებს იმაზე, რომ სოციალური სამართლიანობის „საზღვრები დაუცველია“.

ბუნებრივია, ასეთ ვითარებაში მოსალოდნელია წინააღმდეგობების გაზრდის რისკიც. ანდრე გოლცი ასეთ შენიშვნას აკეთებს: „... ადამიანები უკვე მშვიდად ვერ მოითმენენ იმას, თუ როგორ მცირდება მათი პენსიები, ხელფასები, სოციალური სახის მომსახურება“². შესაბამისად, შეიქმნება კონფლიქტები, რომლებიც სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებულ შედეგებს გამოიწვევს, რაც ლოგიკურია.

მაინც რა ფაქტორები იწვევს და ავითარებს უმუშევრობის პროცესს? რომელია ფარული და ღია მახასიათებლები, რომლებიც უმუშევრობისათვის ხელსაყრელ ნიადაგს ქმნიან? რა გავლენას ახდენს უმუშევრობა სოციალური სამართლიანობის განხორციელებაზე? რა და როგორია უმუშევრობის მართვის სტანდარტები და მექანიზმები?

წარმოდგენილი საკითხების ანალიზი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ჩვენს რეალობაში, სადაც სიღარიბე დაუძლეველი პრობლემაა.

კაცობრიობის ხანგრძლივი ეკონომიკური განვითა-

რების ისტორია აჩვენებს, რომ, ერთი შეხედვით, უმუშევრობა ნებისმიერი ეპოქის „უწყინარი“ მახასიათებელია, შესაბამისად, მისი „მარტივი ახსნა და მარტივი გადაწყვეტა არსებობს“. მაგრამ, რადგანაც დღესდღეობით, ტექნიკური ცივილიზაციის ეპოქაში „უმუშევრობის მაღალი დონე მთელ მსოფლიოშია მოდებული“ და პროცესი სულ უფრო მზარდია, ეს ნიშნავს, რომ პრობლემა გაცილებით რთული და სერიოზულია.

ეკონომიკის ინგლისელი ექსპერტი, მაიკლ არმსტრონგი¹⁶⁷ შენიშნავს: „ეკონომისტები ვერ შეთანხმდნენ უმუშევრობის გამომწვევ მიზეზებსა და მის გამოსწორებაზე (ან საერთოდ რაიმეზე)“^{2.168}

პრობლემაში გარკვევის მიზნით, მსჯელობის არგუმენტად მას მოაქვს ზოგიერთი მკვლევარის თავლსაზრისი. მაგალითად, კეინსიანური აზრით, სამუშაო ძალაზე ფირმების ნაკლები მოთხოვნა განპირობებულია საქონელზე ადამიანების მცირე მოთხოვნით, რაც ბუნებრივია, ზრდის უმუშევართა რიცხვს. განსხვავებულია კლასიკური შეხედულება, სადაც უმუშევრობა მიჩნეულია ნებაყოფლობით რეალობად, ხოლო მისი მოწესრიგება დამყარებულია ბაზრის ბუნებრივ ძალებზე. სხვა შინაარსისაა ნეოკლასიკური თეორიები. იქ საუბარია უმუშევრობის „ბუნებრივ“ დონეზე და ის განიხილება ინდივიდუალურ უპირატესობებთან და ნიჭიერებასთან შესაბამისობაში, ხოლო ხელფასების დარეგულირება, კონკურენტული ბაზრის ვითარებაში (ცვალებადი ხელფასების დროს), აღქმულია ბიზნესის დარეგულირების პირდაპირპროპორციულად, არსებული უმუშევრობა ნე-

¹⁶⁷ მაიკლ არმსტრონგი - ლონდონის ეკონომიკური სკოლის წარჩინებული დიპლომანტი, პერსონალისა და განვითარების საბჭოსა და მენეჯმენტის საკონსულტაციო ინსტიტუტის საბჭოს წევრი.

¹⁶⁸ ციტი. ნიგინიდან: მაიკლ არმსტრონგი. ადამიანური რესურსების მართვა. საგანმანათლებლო მთარგმნელობითი და საგამომცემლო ცენტრი, 2002, გვ.140.

ბაყოფლობით ქმედებად (1980-იან წლებში, ამ პოზიციას მხარს უჭერდა მილტონ ფრიდმანი). თავად მ.არმსტრონგს, უმუშევრობის მაღალი მაჩვენებლის მიზეზადინფლაციის მაღალი ტემპი მიაჩნია და ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითად მიზნად მის დარეგულირებას მიიჩნევს.

უმუშევრობის მთავარ მიზეზად თანამედროვე პოსტინდუსტრიული საზოგადოების თავისებურებებსაც ასახელებენ, რომლებიც ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, ერთი მხრივ, სოციალური პრობლემების მოგვარების, ხოლო მეორე მხრივ, მათი გაზრდის ხელშემწყობი პირობები აღმოჩნდნენ.

ჩვენც ამ რეალობაში, გლობალიზაციის პროცესისა და პოსტინდუსტრიული საზოგადოების არსებობის ფონზე ვცდილობთ გავაანალიზოთ სოციალური სამართლიანობის განხორციელების შესაძლებლობები. საკითხი იმის შესახებ, უმუშევრობის პირობებში თუ როგორია მოქალაქის სახელმწიფოებრივად გარანტირებული სოციალური ყოფა მისი პოლიტიკური თავისუფლების, ეკონომიკური დამოუკიდებლობის, კულტურული იდენტობის მაჩვენებელი, როგორია ხელისუფლების წარმომადგენლებთან ან წარმატებულ სოციალურ ფენებთან მიმართებით რიგითი მოქალაქის სოციალური თანასწორობისა და თავისუფლების ნიშნული, შრომითი აქტივობის პირობები, შრომით ორგანიზაციაში მისი დასაქმებისა და დაცულობის სოციალური, მორალური, ფსიქოლოგიური გარანტიები, განათლების, ჯანდაცვის, საზოგადოებრივი სიკეთეების განაწილების სამართლიანობა-უსამართლობის მაჩვენებელი და ა.შ.

წარმოდგენილი თემატიკის აქტუალურობიდან გამომდინარე, ვეყრდნობით და ვიზიარებთ ზოგიერთი ცნობილი თეორეტიკოსის თვალსაზრისს.

პოსტინდუსტრიული თეორიის ერთ-ერთი ცნობილი ავტორი, ამერიკელი სოციოლოგი, კოლუმბიისა და ჰარვარდის უნივერსიტეტების პროფ. დენიელ ბელი, ეპოქალური ცვლილებების მთავარ სფეროდ სოციალურ სტრუქტურებს მიიჩნევს. იგი აანალიზებს, ზოგადად, ადამიანის ცხოვრებაზე, სოციალურ ინსტიტუტებზე კომპიუტერული, ტელეკომუნიკაციური ტექნოლოგიების ზემოქმედების შედეგებს და მათ დადებით გავლენებზე საუბრობს. ასეთია, მაგალითად, საქონელმწარმოებისა და მომსახურების სექტორის გაუმჯობესების ხარჯზე საზოგადოებაში არსებული მოთხოვნების დაკმაყოფილებისათვის პირობების შექმნა, თეორიული ცოდნის უმაღლესი განვითარება და ტექნოლოგიური ინოვაციების დამკვიდრება; სისტემური ცოდნისა და გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესების მართვა ინტელექტუალური ტექნოლოგიების საფუძველზე და სხვა.

დ.ბელი სხვა დადებით ტენდენციებზეც საუბრობს. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, გაიზარდა პროფესიული სამუშაოსადმი, კვალიფიკაციისადმი მაღალი მოთხოვნილება, ამაღლდა სახელფასო ანაზღაურების მაჩვენებელი, სოციალურად დაუცველი ფენებისათვის გაუმჯობესდა სადაზღვეო პირობები, ხელმისაწვდომი გახდა განათლება და სხვა.

თუმცა, აღნიშნულის პარალელურად, დ. ბელი პოსტინდუსტრიული საზოგადოების წინააღმდეგობრივ ბუნებაზეც აკეთებს აქცენტებს და მის მთავარ მახასიათებლად უმუშევართა რიცხვის ზრდას მიიჩნევს. ცნობილია, რომ 1980-იანი წლების ბოლოს, სამუშაოთი დაკავებული იყო მთელი სამუშაო ძალის 30%; დღესდღეობით ეს ციფრი საგრძნობლად გაზრდილია. ვარაუდობენ, რომ სამი ათეული წლის შემდეგ, საჯარო სამსახურებში, მოსახლეობის მხოლოდ

15% იქნება დაკავებული, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ საჯარო და კერძო სექტორის გაუმჯობესების მიუხედავად, უმუშევარი მოსახლეობის პროცენტული მაჩვენებელიც შესაბამისად გაიზრდება.

დ. ბელი, პოსტინდუსტრიული საზოგადოების განვითარების პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოცალურ ასპექტებზეც საუბრობს. ცვლილებების მთავარ წყაროდ, ანუ, ეკონომიკური ცვლილებების წინმსწრებ ფაქტორად მას პოლიტიკური სივრცის ცვლილება მიაჩნია, რაც რეგიონალიზმის კონცეფციის საფუძველზე ახალი მსოფლიო წესრიგის ჩამოყალიბებას, ანუ გეოგრაფიული სივრცის ტრანსფორმაციას ითვალისწინებს. მისი მტკიცებით, მსოფლიო პოლიტიკურ ცვლილებებთან დაკავშირებული გარდამავალი პერიოდი ააქტიურებს საზოგადოებრივი ცხოვრების უარყოფით ტენდენციებს, მაგალითად, შრომით ბაზარზე არსებული ცვლილებები, ნებისთ თუ უნებლიედ, გლობალური უმუშევრობის რეალურ წინაპირობებად გვევლინებიან; ფართოდება უცხო ქვეყნებში ღარიბი ერების მუშახელის გადინების საზღვრები, მსხვილი ინდუსტრიული ძალების მიერ ადგილი აქვს მათ შრომით ექსპლუატაციას; მატულობს იაფი მუშახელის რიცხოვრივი მაჩვენებელი; იზრდება მომსახურების სფერო; მდიდარი კომპანიების მიერ უცხოეთში პროდუქციის შეტანასა და გაზრდას თან სდევს ადგილობრივი საქონელწარმოების მიმართ „მოულოდნელი“ კონკურენცია, რაც მას წამგებიანს ხდის; იწყება თანაბარუნარიან და უნარების არმქონე მუშაკებს შორის ეკონომიკური პოლარიზაცია, რასაც, „კონტინენტური სამუშაოს აღმავლობის“ პირობებში, შედგად მოსდევს საშუალო ფენის შესუსტება. გარდა ამისა, გლობალური ეკონომიკის პირობებში მიმდინარეობს სამუშაო ადგილების ოკეანის

გალმა გადატანა; დაბალი ფენის წინაშე აქტიურდება სილ-
არობის დაძლევის რისკები. ასეთ ვითარებაში, ნაკლებად
განვითარებული ეკონომიკის (მათ შორის, განვითარებად
ქვეყნებში, მაგალითად, ისეთში, როგორიც საქართველოა)
უმუშევრობისათვის წინაპირობები კიდევ უფრო იზრდება.
შრომით ორგანიზაციებში (საჯარო და კერძო სექტორებში)
მცირდება სრულ განაკვეთზე მომუშავეთა რიცხვი, უქმდე-
ბა ნახალისებების, შვებულებების, პენსიების, განათლების,
ჯანდაცვის გარანტიები; დასაქმებულები ნაკლებად წვერი-
ანდებიან ორგანიზაციულ კავშირებში, რაც, ბუნებრივია,
იწვევს მათ დასუსტებას.

დენიელ ბელის თვალსაზრისს ერთგვარად
„ავსებს“ ცნობილი ამერიკელი სოციოლოგის, ენტონი
გიდენსის (როგორც პოზიტიური, ასევე, ნეგატიური) შე-
ფასებები. დღევანდელ სამყაროში მიმდინარე მოვლენებს
იგი „დამანგრეველ ძალად“ იხსენიებს. „სასწაულებრივი ძა-
ლის დაუოკებელი მანქანა, შენიშნავს მკვლევარი, რომლის
მართვას, გარკვეული დოზით, ადამიანები კოლექტიურად
ახერხებენ, ცდილობს დააღწიოს თავი ჩვენს კონტროლს და
ნაწილებად დაიშალოს. დამანგრეველი ძალა ანადგურებს
მათ, ვინც წინააღმდეგობას უწევს, მაგრამ მიუხედავად
იმისა, რომ ზოგჯერ ის თითქოს მიდის არჩეული მიმარ-
თულებით, ის გასაკვირი სახით სრულიად გაუთვალისწინე-
ბლად იცვლის მიმართულებას. ეს მოძრაობა სრულებითაც
არ არის მთლიანად მიუღებელი და უყურადღებო; ხშირად
ის სიხარულის მომტანია და დამაიმედებელი. მაგრამ სანამ
არსებობენ თანამედროვე ინსტიტუტები, ჩვენ ვერასოდეს
ვერ შევძლებთ გავაკონტროლოთ ამ მოძრაობის ტემპი
და მიმართულება. თავის მხრივ ჩვენ ვერასოდეს ვერ ვი-
გრძნობთ თავს უსაფრთხოდ, რადგან ადგილი, სადაც ეს

გზა გადის არსებით რისკს მაღავს".¹⁶⁹

მეცნიერი „არსებით რისკებად“ მიიჩნევს „ტექნიკური შესრულების სიტყმებსა და პროფესიონალურ ექსპერტიზებს, რომლებიც ისეთნაირად აწესრიგებენ ჩვენი ცხოვრების მატერიალურ და სოციალურ გარემოს“, რომ „დაუკითხავად ანაცვლებენ პიროვნებას“, მისი სურვილებისა და მოთხოვნილებების გაუთვალისწინებლად.

გლობალიზაციის პროცესების დადებითი და უარყოფითი ტენდენციების საინტერესო შეფასებებს გვთავაზობს ესპანური წარმოშობის ამერიკელი სოციოლოგი, მანუელ კასტელსიცი. იგი საუბრობს გლობალიზაციის ორპირიან მახვილზე, რომელთაგან ერთი დადებითია, მეორე - უარყოფითი.

მისი მტკიცებით, გლობალიზაციის პროცესი, ერთი მხრივ, მართლაც საუკეთესო ნიადაგს იძლევა მსოფლიო პოლიტიკური და ეკონომიკური გაერთიანებების ჩამოყალიბებისა და ფუნქციონირებისათვის, იმ აზრით, რომ დაბალი შემოსავლიანობის ქვეყნებს ეძლევათ შესაძლებლობა გადალახონ ეკონომიკური ჩამორჩენილობა და მოახდინონ პროდუქციის მოდერნიზაცია; ჩნდება რეალობა იმისა, რომ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციების ფუნქციონირებაზე შეთანხმებებმა დღის სინათლე იხილონ, მოიხსნეს ბარიერები კაპიტალზე და სავაჭრო ნაკადების გადაადგილებაზე; ამასთანავე, იქმნება ნოყიერი ნიადაგი ინოვაციური ტექნოლოგიების გავრცელებისა და სამეცნიერო თანამშრომლობის გაფართოებისათვის, გასაქანი ეძლევა სამრეწველო პროდუქციის სტანდარტიზაციასა და საერთაშორისო კანონმდებლობის შექმნას, კეთდება პროვოცირება საიმისოდ, რომ კონკურენციის პირობებში (საერთაშორისო

¹⁶⁹ გიდენსი, 1990, თანამედროვეობის უახლესი თეორიები. წყარო: <https://socpoli.files.wordpress.com/2011/06/>, გვ. 139.

და ეროვნულ დონეზე) გაიზარდოს საქონელწარმოება, განვითარებად ქვეყნებში მოხდეს სიღარიბის დაძლევა, გაძლიერდეს და შედეგი გამოიღოს ბრძოლამ ეპიდემიებთან, ტერფიკინგთან, ნარკომანიასთან, ტერორიზმთან, ეკოლოგიურ პრობლემებთან და ა.შ.

მეორე მხრივ, კასტელი საუბრობს იმ რისკებზე, რაც გლობალიზაციის პროცესის თანამდევია. მისი სამართლიანი მტკიცებით, ეკონომიკური სისტემებმა, რომლებმაც ვერ გაიარეს ადაპტაცია, ეკონომიკურად გაღარიბებულ ქვეყნებში, კიდევ უფრო ჩამორჩენილები ხდებიან; საერთაშორისო დონეზე ძლიერდება სახელმწიფოებს, ერებს, ხალხებსა და ინდივიდებს შორის უთანასწორობა, პოლარიზაცია, სიღარიბე. სიღარიბის ნიშნულები ფიქსირდება ინსტიტუციურად განსაზღვრული ნორმებით, უკიდურესი სიღარიბე აქტიურდება არსებობის შენარჩუნებისათვის ბრძოლით; უთანასწორობა მჟღავნდება სახელმწიფოებრივი სიმდიდრის, ეროვნული რესურსების არათანაბარი ფლობით; ბუნებრივია, ეს ყოველივე, ხელს უწყობს სამართალსუბიექტებს შორის პოლარიზაციას, რის გამოც ჩიხში შედის სოციალური სამართლიანობის დამყარების შესაძლებლობები და გარანტიები, როგორც გლობალურ, ასევე ლოკალურ მასშტაბებზე. გარდა ამისა, „გლობალიზაციის შენაძენების“ არათანაბარი განაწილების შედეგად, რეგიონალურ, რაციონალურ და ინტერნაციონალურ დონეებზე (ქვეყნებს შორის), ძლიერდება კონფლიქტების მუქარა.

საბაზრო ეკონომიკის გახსნილობის პირობებში, დაჩქარებულ ეკონომიკურ პროცესებს თან ერთვის კაპიტალისა და ეროვნული ბუნებრივი რესურსების „გადინება“ და ამოწურვა, იმპორტული საქონლით ბაზრის მეტისმეტად გადატვირთვა, რა დროსაც თავს იჩენს ეროვნული სახელმ-

წიფო წარმოების „ზედმეტობა, არასაჭიროება“; აღნიშნულ ვითარებას, საბოლოოდ, მოსდევს ქვეყნის შინაგანი ეკონომიკის უკონტროლობა და სრული დეგრადაცია; საკუთარი სტრუქტურების გამართულობაზე „უფლებაყრილი სახელმწიფო“ უძლურია საკუთარი ეკონომიკური სივრცე დაიცვას ნარკობიზნესის, ტრეფიკინგის და სხვა გარედან თავსმოხვეული იძულებითი ფაქტორებისაგან.

ქვეყნის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ არასტაბილურობას, (განსაკუთრებით მცირერიცხოვანი ქვეყნების შემთხვევაში), ბუნებრივია, თან სდევს ნაციონალური იდენტურობის, ენისა და კულტურული თვითმყოფადობის დაკარგვის საშიშროება, ტრადიციული კულტურული ღირებულებების გაუფასურება, სრულიად უცხო საბაზრო ურთიერთობებით, საკომუნიკაციო ქსელებით ადგილობრივი მოსახლეობის ჩვეულებებისა და ცხოვრების წესის ჩანაცვლება, პიროვნული მახასიათებლების დაკარგვის მაღალი რისკი და ა.შ.

გამოდის, რომ თანამედროვე სახელმწიფოებზე გარეგანი და შინაგანი გავლენების ჩამონათვალი, რაც დაკავშირებულია გლობალიზაციის პროცესთან და საბაზრო ეკონომიკის მასშტაბებთან, საფრთხეს უქმნის სახელმწიფო სუვერენიტეტს და განსაკუთრებით ექვემდებარება მცირერიცხოვანი ერების არსებობას.

ფაქტია, თანამედროვე მსოფლიო რუკას ლიდერი ქვეყნები „ალაგებენ“ და „ალაგებენ“ არც თუ იშვიათად, არასამართლიანად. უტყუარი მაგალითი 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს აგვისტოს ომი და მისი შედეგებია. ჩვენმა ქვეყანამ, საქართველომ, ტერიტორიის 20% დაკარგა, „დიდმა მეზობელმა“ საერთაშორისო სამართლის ნორმების სრული დარღვევით, ჩვენი მიწა-წყალი მიითვისა! მაგრამ

ძლიერი დამხმარე ხელი და აქტიური გულშემატკივარი არ ჩანს! მსოფლიო რუკაზე არა ერთ ასეთ შემთხვევას აქვს ადგილი, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ ცალკეული ქვეყანა დამოუკიდებლად ველარ მართავს საშინაო თუ საგარეო საქმეებს, დამოუკიდებლად ველარ წყვეტს თავდაცვისა და უსაფრთხოების ამოცანებს. მწარე რეალობაა, სუვერენული სახელმწიფოების თვითმყოფადობის საკითხებსა და მისი განვითარების გზებს თავისებურად ამძიმებს რეგიონალური და სახელმწიფოთაშორისი არასამთავრობო ორგანიზაციები და ინსტიტუტები, რომლებიც იმდენად ბოჭავენ ეროვნული სახელმწიფოების მოთხოვნილებებისა და ინტერესების რეალიზაციის მასშტაბებს, მის პრეროგატივებს, მისი უფლებებს, რომ სუვერენული სახელმწიფოები ველარ ახერხებენ საკუთარი საზოგადოების წინაშე წამოჭრილ პრობლემებზე სწრაფად რეაგირებასა და მათ დამოუკიდებლად გადაწყვეტას.

აღნიშნულ ვითარებაში „ლია ეკონომიკისა“ და „ლია პოლიტიკის“ პირობებში, დიდი ეჭვი ჩნდება საიმისოდ, რომ ამა თუ იმ კონკრეტულმა ქვეყანამ, (უფრო მეტად, განვითარებულმა ქვეყნებმა, მათ შორის, საქართველომაც) საკუთარ, სამართლიან ინტერესებზე გავლით, საერთაშორისო და ეროვნული ინსტიტუტები სათავისოდ მომართოს, თავი დააღწიოს ეკონომიკურ შეცდომებს, ქვეყნის შიგნით სოცალური უთანასწორობის რისკს; რასაკვირველია, ასეთ ვითარებაში ის ვერც უსაფუძვლო კრედიტებსა და სესხებს მოერევა, გაუჭირდება შექმნას და აითვისოს ინოვაციები, რის გამოც საერთაშორისო ბაზარზე დაუძლეველი წინააღმდეგობების წინაშე აღმოჩნდება; ასეთ პირობებში კონკურენტუნარიანი ვერ გახდება ეროვნული პროდუქცია, ანუ რისკის ქვეშ დადგება ნაციონალური ეკონომიკის უსაფრთხოება; ქმედითუნარიანობას დაკარგავს და ფინანს-

ურად წელში ვერ გაიმართება მეცნიერებისა და განათლების სფეროები, რომელიც ცოდნისა და ინფორმაციის ეპოქაში სახელმწიფოს წარმატებული განვითარების უპირობო საფუძველია.

ფაქტია, წარმოდგენილი პრობლემები, (ზოგადად, კავკასიის რეგიონისათვის) და მით უმეტეს, საქართველოსთვის, როგორც განვითარებადი ქვეყნისათვის, განსაკუთრებული სიმწვავეით ვლინდება. აღნიშნულთან დაკავშირებით, სამართლიანად შენიშნავს ცნობილი ქართველი პოლიტიკური ექსპერტი, კახა კაციტაძე: მიუხედავად „ეკონომიკის პლანეტარიზაციისა“ ...და ქვეყანათა შორის თანამშრომლობისა, ...არცერთ ეტაპზე კავკასია არ ყოფილა დამოუკიდებელი ეკონომიკური და პოლიტიკური ერთეული, რის გამოც ამ რეგიონმა ვერ შეძლო თავი მოექცია სტაბილურობის „ოქროს კორსეტში“.¹⁷⁰

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ეკონომიკურმა, პოლიტიკურმა და სოციალურმა წინააღმდეგობებმა, საქართველოს განვითარება საგრძნობლად შეაფერხა, გაძლიერდა შიდა და გარე კონფლიქტები, სოციალური წინააღმდეგობები, გაიზარდა სიღარიბის, უმუშევრობის კოეფიციენტი. მაგალითისათვის, ჩვენ ქვეყანაში, ისევე, როგორც სხვა განვითარებად ქვეყნებში, სადაც უმუშევრთა დიდი რიცხვი ფიქსირდება, ოჯახები „გარედან მართული“ ფინანსური შემოსავლების ამარაა დარჩენილი.

ასეთ ვითარებაში სოციალური სამართლიანობის და რეგულირების პირობები და მექანიზმების უფრო და უფრო კოჭლდება. ეს რეალობა განსაკუთრებით აისახება სოციალურად დაუცველთა მდგომარეობით, როცა მათი საარსებო პირობების ეკონომიკური მაჩვენებლი, უკიდურესი სიღატაკის ნიშნულს უტოლდება.

¹⁷⁰ ქართული საზოგადოება და ევროპული ღირებულებები. სერია „ევროპული ძიებანი“. სტატიების კრებული - 2006, თბილისი, 2007, გვ. 58.

უმუშევრობის პროცესი ნაკლებ მტკივნეულად მიმდინარეობს განვითარებულ ქვეყნებში. იქ ეკონომიკური რისკების მძლავრი ბერკეტი საშუალო ფენის არსებობაა, ხოლო ქვეყნის ეკონომიკური საყრდენები და მისი მართვის მექანიზმები სახელმწიფოებრივი ცხოვრების თანამედროვე სტანდარტებთან მეტ-ნაკლებად შესაბამისობაშია, კრიზისების დროს ფუნქციონირებს სახელმწიფოსთან მოქალაქის ურთიერთდამოკიდებულების, მისი დაცვის გაცილებით მყარი მექანიზმები.

განვითარებულ ქვეყნებში, უმუშევრობის პრობლემის დაძლევის მიზნით, სხვა ფაქტორებსაც ექცევა ყურადღება. იქ აქტიურად „მუშაობს“ უმუშევრობის სტატუსის განსაზღვრის მაჩვენებლები. თუ განვითარებად ან ლატაკ ქვეყნებში მოსახლეობის არააქტიური ნაწილი ერთგვარად ყურადღების მიღმაა მისი პასიურობის გამო, (როგორც უალტერნატიო დაუსაქმებელი), განვითარებული ქვეყნების სტატისტიკის მეთოდოლოგიური ჩარჩოს მიხედვით, ასეთი ტიპის უმუშევარ პირს, რომელიც იმედგაცრუებული მუშაკის (discouraged worker) სახელს ატარებს, (ხოლო უმუშევრობის ამ კატეგორიას ფარულ უმუშევრობად (hidden unemployment) მიიჩნევენ), პოტენციურ სამუშაო ძალად განიხილავენ, როგორც ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების უმნიშვნელოვანეს რესურსს და შესაბამისად, სახელწიფო ორიენტირებულია მათ აქტიურ დასაქმებზე.

განვითარებულ ქვეყნებში უმუშევრობის პრობლემის ანალიზი ღია და ფარული სტანდარტებით მიმდინარეობს. ევროკავშირში, უმუშევრობის სტატისტიკა 18-ს სტანდარტებს, ანუ „ღია“ სისტემის მონაცემებს ეფუძნება, ხოლო, „ფარული უმუშევრობის დადგენა ხდება ევროკავშირის სამუშაო ძალის კვლევის (EU LFS) სტანდარტების მიხედვით,

რომელიც ზომავს არასაკმარის დასაქმებას და პოტენციურ სამუშაო ძალას“.¹⁷¹

სახელმწიფო ორიენტირებულია უმუშევართა კლასტერ-ის „გამოჯანმრთელებაზე“ და პრობლემის დარეგულირების გზებსაც ითვალისწინებს. მსგავსი (გარკვეული სახეშეცვლილებით) ვითარებაა აშშ-ში. შრომის ბაზრის სტატისტიკის ბიურო უმუშევრობაზე ორსაფეხურიან კვლევას აწარმოებს. პირველ ეტაპზე, ის ILO-ს სტანდარტებს ეფუძნება, ხოლო მეორე მხრივ, შრომის ბაზრის სტრუქტურას სწავლობს, სადაც ფიქსირდება დასაქმებისა და უმუშევრობის, ნახევარ განაკვეთზე დასაქმების, არასაკმარისი დასაქმების, იმედგაცრულებული მუშაკის და პოტენციური სამუშაო ძალის შესახებ ინფორმაცია. და გარდა იმისა, რომ უმუშევრობის მაჩვენებლს ადგენენ, მიმდინარეობს პრობლემის მრავალგანზომილებიანი ანალიზი, რაც თვალსაჩინოს ხდის არა მხოლოდ უმუშევრობის მახასიათებლებსა და უმუშევრობის ეკონომიკურ დანაკარგებს, არამედ უმუშევრობის დაძლევის ეფექტურ საშუალებებს. ამ გზით მიღებული ინფორმაცია მკვლევარებს ეხმარება დროულად და ეფექტიანად მოახდინონ „სხვადასხვა ფისკალური, მონეტარული და საგანმანათლებლო ინსტრუმენტების გამოყენება“,¹⁷² რაც უმუშევრობის მართვის პროცესს მისგან გამონეულ ეკონომიკურ უკუეფექტებს აცილებს, განსაკუთრებით, ფინანსური კრიზისების დროს.

როგორი ვითარებაა საქართველოში?

საქართველო დასაქმება/უმუშევრობის სტატისტიკის შემუშავებისას ხელმძღვანელობს შრომის საერთაშორისო

¹⁷¹ უმუშევრობა, რომელიც არ ჩანს. წყარო: <https://forbes.ge/blog/186/umuSevroba%2C-romelic-ar-Cans>

¹⁷² უმუშევრობა, რომელიც არ ჩანს. წყარო: <https://forbes.ge/blog/186/umuSevroba%2C-romelic-ar-Cans>

ორგანიზაციის (ILO) მეთოდოლოგიით, მაგრამ, ის მხოლოდ ეკონომიკურ სიტუაციას ამოწმებს და მის დარეგულირებაზე ვეღარ მუშობს. არ მიმდინარეობს თუნდაც ყოველწლიური შრომის ბაზრის კვლევა, არაეფექტურია ფარული უმუშევრობისა და დასაქმების რაოდენობრივი გამოთვლა, დასაქმების დინამიკის აღწერა სეზონურად, ეკონომიკური ციკლების დროს უმუშევრობის პრობლემის შესწავლა, უმუშევრობის ზარალის, მისგან გამომწვეული ეკონომიკური დანაკარგების აღრიცხვა ა.შ.

და ეს მაშინ, როცა საქართველო ორიენტირებულია ევროკავშირისა და ევრო-ატლანტიკური ცხოვრების წესის დამკვიდრებაზე. უდავოა, უმუშევრობის პრობლემასთან დაკავშირებული ნებისმიერი საკითხის შესწავლა-გადაწყვეტა უნდა მიმდინარეობდეს შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის სტანდარტების გათვალისწინებით, რაც, როგორც ვნახეთ, სინამდვილეში მთლად ასე არაა. გამოდის, რომ საქართველოში, უმუშევრობის პრობლემის დაძლევა და აქედან გამომდინარე, სოციალური სამართლიანობის დარეგულირების საკითხი ეჭვქვეშ დგება.

თვალი მივადევნოთ როგორია გლობალურ სამუშაო ბაზარზე არსებული უმუშევრობისა და უმუშევრობის შემცირების პროცენტული მაჩვენებლები. 2019-2020 წლის ILO-სმონაცემები ასეთია:

უმუშევრობის ცვლილება 2019-2020 წლის პერიოდებთან შედარებით (ივნისი)	წლის	შესაბამის
იაპონია	2.40%	3.00%
გერმანია	3.20%	3.90%
დიდი ბრიტანეთი	3.80%	4.80%
კანადა	5.70%	7.50%
საფრანგეთი	8.50%	10.40%
იტალია	10.00%	12.70%
ამშ	3.70%	10.40%

წყარო: IMF, 19 ივნისი, 2020

თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს: „გავრცელებული წარმოდგენა, რომ თუ ეკონომიკური ზრდა იქნება მაღალ უმუშევრობას დავძლევთ, სინამდვილეს არ შეესაბამება. ეკონომიკაში არსებობს ასეთი ტერმინი Jobless Growth, რაც ნიშნავს, ეკონომიკურ ზრდას ისე რომ, შესაბამისი ეფექტურობით არ იზრდება დასაქმება“.¹⁷³

ამ პრინციპით თუ ვიმსჯელებთ, საქართველოში, როგორც ყოფილ საბჭოთა ქვეყანაში, იკვეთება უმუშევრობის მაღალი მაჩვენებლი. „2020 წლის II კვარტალში საქართველოში უმუშევრობის დონე, წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით, 0.9 პროცენტული პუნქტით გაიზარდა და 12.3 პროცენტი შეადგინა. ამის შესახებ ინფორმაციას სტატისტიკის ეროვნული სამსახური ავრცელებს“.¹⁷⁴

ჩვენ ქვეყანაში უმუშევრობის მაღალ მაჩვენებლს ძირითადად განაპირობებს: 1. მცირე ეკონომიკის არსებობა და 2. სამუშაო ძალის დაბალი კვალიფიკაცია.

ზემოაღნიშნული ვითარების გათვალისწინებით, საგულისხმოა, ის ფაქტიც, რომ უმუშევრობის პრევენციისა და

¹⁷³ უმუშევრობა საქართველოს დასაქმების პოლიტიკის კვალდაკვალ. წყარო: <https://forbes.ge/blog/607/umuSevroba-saqarTvelos-dasaqmebis-politikis-kvaldakva>.

¹⁷⁴ საქართველოში უმუშევრობის დონე... წყარო: <https://1tv.ge/news/saqartveloshi-umushvrobis-done-2020-wlis-meore-kvartalshi-wina-wlis-shesabamis-periodtan-shedarebit-0-9-procentit-gaizarda>

დარეგულირების მიზნით, მსოფლიოს უმეტეს ქვეყნებში არა ერთი პრაქტიკული ნაბიჯია გადადგმული. ამ საქმეს ემსახურება, მაგალითად, სტრასბურგში 1989 წლის დეკემბერში (1992 წელს ის უფრო გამყარდა და გაფართოვდა) მიღებული ევროკავშირის დასაქმების პოლიტიკა, რაც დადასტურდა მშრომელთა უფლებების სოციალურ ქარტიაზე ხელმოწერით, მისი ძირითადი ორგანოა ევროპის სოციალური ფონდი, მასთან ერთად ფუნქციონირებს ევროპული დასაქმების ცენტრი და სოციალური დაზღვევის ფონდი.

ევროპის სოციალური ფონდი აქტიურად მონაწილეობს დასაქმებულთა შრომითი პირობების გაუმჯობესებაში, უმუშევართა პრობლემების მოგვარებაში, შრომითი ბაზრის სისტემებისა და სტრუქტურების განვითარებაში და ა.შ.

ევროკავშირის ქვეყნებში, დასაქმება სამართლებრივად რეგულირდება კანონმდებლობის საფუძველზე, რაც უზრუნველყოფს მოქალაქეთა სოციალურ დაცვასა და შრომითი უფლებების გამოყენების შესაძლებლობებს.

კანონმდებლობა, „დასაქმების შესახებ კანონებით“, მოქმედებს „ირლანდიაში, ავსტრალიაში, სომხეთში, რუსეთში, ყაზახეთსა და ბელორუსიაში; „შრომის ბაზრის მომსახურებებსა და დახმარებების შესახებ“ კანონებით ესტონეთში; „დასაქმების შესახებ“, „კოლექტიური ხელშეკრულების შესახებ“, „დასაქმების დისკრიმინაციის შესახებ“, საკანონდებლო აქტებით - ამერიკის შეერთებულ შტატებში. გარდა ამისა, ამ ქვეყნებში აქტიურად მუშაობს კანონები უმუშევრობის კომპენსაციის, პენსიების, სამუშაო ადგილის უსაფრთხოების, მუშათა კომპენსაციის შესახებ.

საქართველოში ამ ეგიდით ფუნქციონირებს სოციალური მომსახურების სააგენტო, საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო.

და მაინც, როგორია უმუშევრობის საკითხთან დაკავშირებული საბოლოო პროგნოზი?

კმსკ-ს გენერალური დირექტორი, გაი რაიდერი შენიშნავს: „მოუხედავად იმისა, რომ გლობალური უმუშევრობა სტაბილურად მიმდინარეობს“, კვლავ გავრცელებულია ხარისხიანი სამსახურის დეფიციტი. გლობალური ეკონომიკა ჯერ კიდევ არ არის საკმარისი სამუშაო ადგილების შესავსებად. დამატებითი ძალისხმევაა საჭირო იმისათვის, რომ მოხდეს სამუშაოს ხარისხის გაუმჯობესება და უზრუნველყოფა, რათა მიღწევები თანაბრად გადანაწილდეს”.¹⁷⁵

უმართებლო არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ საზოგადოებრივი სიკეთეების სამართლიანი გადანაწილების საკითხი, (მით უმეტეს, უმუშევრობის პრობლემასთან დაკავშირების კუთხით), თავდაყირა დააყენა COVID-19-მა, რომელიც 2020 წლის 30 იანვარს, ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციამ საზოგადოებრივი ჯანდაცვის საერთაშორისო საფრთხედ გამოაცხადა, 11 მარტს კი პანდემიად.

აღნიშნული ვითარებიდან გამომდინარე, თავს იჩენს არაერთი კითხვა: მსოფლიო პანდემიის პირობებში, როგორია უმუშევრობის მოსალოდნელი რისკები, რომელის გადალახვა უთუოდ მოუწევს როგორც განვითარებულ, ასევე, განვითარებად ქვეყნებს, მათ შორის საქართველოს? ან, ასეთ არასტაბილურ ვითარებაში რა ფორმას და რა შინაარსს შეიძენს სოციალური სამართლიანობის საკითხი?

პოლიტიკისა და ეკონომიკის ექსპერტები ერთმნიშვნელოვნად აცხადებენ, რომ „კორონავირუსის პანდემია მსოფლიო ეკონომიკაზე დიდ გავლენას იქონიებს. თუმცა, იქედან გამომდინარე, რომ მსოფლიოში არსებული მდგომარეობა ყოველდღიურად იცვლება, ამ ეტაპისთვის რთუ-

¹⁷⁵ <https://www.tutor2u.net/economics/reference/unemployment-policies-to-reduce-unemployment>

ლია განისაზღვროს აღნიშნული გავლენის მასშტაბები. კორონავირუსის პანდემიის ეფექტს, ხშირად მესამე მსოფლიო ომსაც კი ადარებენ და ვირუსის აღმოფხვრისთანავე, მსოფლიოს ნომერ პირველ გამოწვევად არსებული ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება გახდება. როგორც ეკონომისტები პროგნოზირებენ, დიდია ალბათობა იმისა, რომ კორონავირუსი მსოფლიოს ეკონომიკას რეცესიამდე მიიყვანს”.¹⁷⁶

გასაკვირი არ არის, რომ ამ გადასახედიდან უმუშევრობა მნიშვნელოვნად გაიზრდება, რასაც ILO-ს მონაცემებიც ადასტურებს.

ILO, მსოფლიო უმუშევრობაზე COVID-19 - ის გავლენას სხვადასხვა კუთხით მცირე, საშუალო და მაღალი არეალის გავრცელების პოზიციიდან აფასებს. სავარაუდოდ, 2019 წელთან შედარებით, 188 მლნ უმუშევარი პირის არსებობის საპირწონედ, ვირუსის მცირე გავრცელების პირობებში უმუშევრობა 5,3 მლნ გაიზრდება; საშუალო არეალის პირობებში - 13 მლნ, ხოლო მაღალი არეალის პირობებში - 24.7 მლნ-ით.

გარდა ამისა, არსებული მონაცემებით, კორონავირუსის პანდემია ყველა სექტორზე მეტ-ნაკლებად უარყოფითად იმოქმედებს, მაგრამ მათ შორის, „მონაცემთა პლატფორმის statista.com-ის თანახმად“, ყველაზე მეტად დაზარალდება ტურიზმის, ტრანსპორტირებისა და გადამამუშავებელი მრეწველობის სექტორი. „გარდა აღნიშნული სექტორებისა, ვირუსის გავლენა თვალშისაცემია ისეთ სექტორებზეც, როგორია: საფინანსო სექტორი, საცალო ვაჭრობა და გართობა და დასვენება“.¹⁷⁷

¹⁷⁶ კორონავირუსის შესახლო გავლენა მსოფლიო ეკონომიკაზე ქვეყნებისა და ეკონომიკის დარგების მიხედვით წყარო: http://www.parliament.ge/ge/ajax/downloadFile/136006/koronavirusis_SesaZlo_gavlena_mssofilo_ekonomikaze

¹⁷⁷ იქვე

კვლევა იმასაც ადასტურებს, რომ „ტურიზმის სექტორმა ყველაზე დიდი დარტყმა მიიღო COVID-19-სგან, როგორც მოთხოვნის, ისე მიწოდების კუთხით“.¹⁷⁸

„მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციის (UNWTO) შეფასებით, ნავარაუდევია, რომ 2020 წელს საერთაშორისო ტურისტული მიმოსვლები შემცირდება 1-3%-ით, წინაზე ნავარაუდევი 3-4%-იანი ზრდის ნაცვლად. რაც ნიშნავს, საერთაშორისო ვიზიტორების დანახარჯებიდან მიღებული თანხების 30-50 მილიარდი აშშ დოლარით შემცირებას. Mobility Market Outlook on COVID-19-ის მიხედვით, 2020 წელს მოგზაურობისა და ტურიზმის ინდუსტრიის გლობალური შემოსავალი იქნება სავარაუდოდ 568.6 მილიარდი აშშ დოლარი, რაც წინა წლის მაჩვენებელთან შედარებით დაახლოებით 17%-ით ნაკლებია. ამასთანავე, აღნიშნული მონაცემი მნიშვნელოვნად ჩამოუვარდება 2020 წლის საწყის პროგნოზს, დაახლოებით 712 მილიარდ აშშ დოლარს“.¹⁷⁹

UNWTO-ს თანახმად, ისიც გათვლილია, რომ ტურიზმის ინდუსტრიიდან მიღებული შემოსავალი ყველაზე მეტად შემცირდება ჩინეთში. მაშინ, როცა ამ ეტაპზე, ყველაზე მეტად, დაზარალებულია აზიისა და წყნარი ოკეანის რეგიონი, როგორც საერთაშორისო ტურისტული ვიზიტების თვალსაზრისით (9-12%-ით, ნავარაუდევი 5-6%-იანი ზრდის ნაცვლად), ასევე, დასაქმებულთა კუთხით. საერთო ჯამში, „Statista.com-ის მიხედვით, ცნობილია, რომ 2020 წელს, ეს რეგიონი დაკარგავს 48.7 მლნ, ევროპა - 10.1 მლნ, ხოლო მსოფლიო მოგზაურობისა და ტურიზმის ბაზარი - 75.2 მლნ სამუშაო ადგილს. გარდა აღნიშნულისა, „კორონავირუსის გამო 2020 წელს მოგზაურობისა და ტურიზმის ინდუსტრიაში ნავარაუდევი სამუშაო ადგილების დანაკარგი რე-

¹⁷⁸ იქვე

¹⁷⁹ იქვე

გიონების მიხედვით (მილიონი) წყარო: statista.com UNWTO-ს თანახმად, ყველაზე მეტად დაზარალებული მცირე და საშუალო ზომის საწარმოები. მათი წილი ტურიზმის სექტორში 80% შეადგენს. კორონავირუსს განსაკუთრებული გავლენა კი იმ ქვეყნებზე ექნება, რომელთა ეკონომიკაში ტურიზმს დიდი წილი უკავია და რომლის ეკონომიკური ზრდაც დიდწილად ტურიზმის სექტორიდან გამომდინარეობს“.¹⁸⁰

იმ შემთხვევაში, თუ ამ ლოგიკას გავყვებით, ძნელი წარმოსადგენი არაა COVID-19-ისგან მიყენებული სავარუდო ზარალის ორმხრივი ზრდა საქართველოში. ვინაიდან, აქ ეკონომიკის ძირითად წყაროდ ტურიზმი სახელდება, ხოლო ქვეყნის ეკონომიკურ პოტენციალს მცირე და საშუალო ზომის საწარმოები ქმნიან.

ეკონომიკის ცნობილი ექსპერტების მტკიცებით, საბოლოოდ, მაინც „რთულია იმის პროგნოზირება, თუ რომელი ქვეყნის ეკონომიკა დაზარალებული ყველაზე მეტად“.¹⁸¹ მაგრამ, COVID-19-ისაგან გამომწვეული შედეგების მიხედვით, ერთი რამ ცხადია: სოციალური სამართლიანობის დარღვევების მასშტაბები შემცირდება. მაგრამ, მეორე მხრივ, იმავე ლოგიკით, გაიზრდება იმისი აუცილებლობა, რომ დროულად მოხდეს სოციალური სამართლიანობის განხორციელების სტანდარტებისა და კრიტერიუმების გადასინჯვა, არა მხოლოდ ცალკეული ქვეყნების, ან ლოკალურად არსებული სოციალური ინსტიტუტებისა და სტრუქტურების მიერ, არამედ საერთაშორისო ინსტიტუტების დონეზე, მათი სამართლიანი მართვის თვალსაზრისით. ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ სოციალური სამართლიანობის საკითხ-

¹⁸⁰ კორონავირუსის შესაძლო გავლენა მსოფლიო ეკონომიკაზე ქვეყნებისა და ეკონომიკის დარგების მიხედვით წყარო: <http://www.parliament.ge/ge/ajax/downloadFile/136006/კორონავირუსის-შესაძლო-გავლენა-მსოფლიო-ეკონომიკაზე>

¹⁸¹ იქვე

ის სიღრმისეული ანალიზის საჭიროებაზე მსჯელობა დიდი ხანია მიმდინარეობს. XX საუკუნის 70-იან წლებიდან მკვლევართა ყურადღებას იპყრობს და (დღესაც არ შენელებულა ეს ყურადღება) ამერიკელი პოლიტიკური ფილოსოფიის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენლის, ჯონ როლზის ეპოქალური ნაშრომი, სახელწოდებით, „სამართლიანობის თეორია“, რომელიც 1971 წელს გამოქვეყნდა. მართალია, ფილოსოფოსის თვალსაზრისი იმთავითვე ერთგვარი კრიტიკის ობიექტი გახდა, მაგრამ, ყველაფრის მიუხედავად, „თეორია“ ანგარიშგასაწევად ჩაითვალა.

მიგვაჩნია, რომ დღესდღეობით, ისეთ რთულ ვითარებაში, სადაც გლობალური მსოფლიო აღმოჩნდა, (მხედველობაში გვაქვს COVID-19-პანდემია), ჯონ როლზის ფილოსოფიურ-სამართლებრივი შეხედულებები სოციალური სამართლიანობის განხორციელების (მისი სამართლიანი პირობების ძიების) თვალსაზრისით, უთუოდ იმსახურებს ინტერესსა და ნდობას.

„მეცნიერის აზრით, სამართლიანი ეკონომიკური პოლიტიკის გასატარებლად მთავრობამ უნდა ჩამოაყალიბოს ოთხი დამატებითი მიმართულება.

1. მიმართულება, რომელიც უზრუნველყოფს ფასების წარმოქმნის სისტემის გამართულ მუშაობას და თავიდან აიცილებს ბაზრის ზედმეტ გავლენას.

2. მიმართულება, რომელიც მხარს უჭერს დასაქმების პრობლემის გადაჭრას და პირველ მიმართულებასთან ერთად უზრუნველყოფს ბაზრის ეფექტურ საქმიანობას.

3. სოციალური მიმართულება, რომელიც პასუხისმგებელია სოციალური დახმარების მინიმუმის გარანტირებულ მიღებაზე.

4. მიმართულება, რომელიც გადასახადებისა და სა-

კუთრების სწორი რეგულაციით უზრუნველყოფს დოვლათის სამართლიან განაწილებას¹⁸².

ნათქვამს იმასაც დავამატებთ, რომ ფილოსოფოსის მონიშნული გზა, თანამედროვე სახელმწიფოების პოლიტიკურ-სამართლებრივი ინტერესებიდან გამომდინარე, გლობალიზაციისა და საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, რთული გასავლელია, მაგრამ კაცობრიობის კეთილი ნების არსებობის შემთხვევაში, დაუძლეველი - არა. ამ მხრივ, საჭიროა ისტორიულმა ადამიანმა, გოლიათური გამბედაობა გამოიჩინოს და ისტორიის წინააღმდეგობების გადასალახავად არა მხოლოდ პოლიტიკურ-სამართლებრივი, არამედ მორალური მზაობა აჩვენოს.

ჩვენ ვცხოვრობთ XXI საუკუნეში, ტექნიკური ცივილიზაციის ეპოქაში, რომელიც კაცობრიობის ისტორიაში ახალი გამოწვევების სიმრავლეს აჩენს. მოულოდნელი პანდემია, რომელმაც მსოფლიო საზოგადოებრიობა მოიცვა, ყველა დანარჩენ წინააღმდეგობასთან ერთად, უაღრესად რთული და საშიში გამოწვევაა. (დღესდღეობით პანდემიამ 3.3 მლნ ადამიანამდე შეიწირა!). მასთან ბრძოლა უწევს თითოეულ ქვეყანასა და მთლიანად ცივილიზებულ მსოფლიოს. მაგრამ, ასეთ ვითარებაშიც კი, მიუხედავად დიდი ფიზიკური, ეკონომიკური და მორალური დანაკარგისა, ისტორიული ადამიანი მომავლის იმედით მოქმედებს, ხოლო მომავლის გზა სოციალური სამართლიანობის საკითხის დარეგულირებაზე გადის. უთუოდ! ჰუმანიზაციის პროცესში ესაა ისტორიული ადამიანის პროგრესულობის მთავარი სასინჯი ქვა. ასე იყო წარსულში, ასეა დღეს და მომავალშიც ასე იქნება!

¹⁸² ხიზანიშვილი ს., გაბისონია ი., ტალიაშვილი ა., სამართლიანობა, ფილოსოფიურ-სამართლებრივი ასპექტები. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2019, გვ. 159.

თავი მეცამეტე. ადამიანის უფლებათა შესახებ

აქტები და კონვენციები

ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია

1948 წლის 10 დეკემბერი

პრეამბულა

ვინაიდან ადამიანთა ოჯახის ყველა წევრისათვის დამახასიათებელი ღირსების და თანასწორი და განუყოფელი უფლებების აღიარება წარმოადგენს თავისუფლების, სამართლიანობისა და საყოველთაო მშვიდობის საფუძველს; და ვინაიდან ადამიანის უფლებათა უგულვებელყოფამ და აბუჩად აგდებამ გამოიწვია ბარბაროსული აქტები, რაც აღაშფოთებს კაცობრიობის სინდისს, და რომ ისეთი მსოფლიოს შექმნა, რომელშიც ადამიანებს ექნებათ სიცუვისა და რწმენის თავისუფლება და რომელშიც ისინი იცხოვრებენ შიშისა და გაჭირვების გარეშე, გამოცხადებულია როგორც ადამიანთა მაღალი მისწრაფება; და ვინაიდან აუცილებელია უფლებებს იცავდეს კანონის ძალა იმის უზრუნველსაძოფად, რათა ადამიანი იძულებული არ გახდეს მიმართოს აჯანყებას, როგორც უკანასკნელ საშუალებას ტირანიისა და ჩაგვრის წინააღმდეგ, და ვინაიდან აუცილებელია ხელის შეწყობა ხალხთა შორის მეგობრულ ურთიერთობათა განვითარებისათვის; და ვინაიდან გაერთიანებული ერების ხალხებმა წესდებაში დაადასტურეს თავიანთი

198

რწმენა ადამიანის ძირითადი უფლებებისადმი, ადამიანის პიროვნების ღირსებისა და ღირებულების და კაცებისა და ქალების თანასწორუფლებიანობისადმი და გადაწყვიტეს ხელი შეუწყონ სოციალურ პროგრესსა და ცხოვრების უკეთეს დონეს მეტი თავისუფლების პირობებში; და ვინაიდან წევრმა სახელმწიფოებმა იკისრეს ვალდებულება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციასთან თანამშრომლობაში ხელი შეუწყონ ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა საყოველთაო პატივისცემასა და დაცვას; და ვინაიდან ასეთ უფლებათა და თავისუფლებათა საყოველთაო გაგებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ამ ვალდებულების მთლიანად შესრულებისათვის გენერალური ასამბლეა აცხადებს ადამიანის უფლებათა ამ საყოველთაო დეკლარაციას ისეთ ამოცანად, რომლის შესრულებას უნდა ელტვოდეს ყველა ხალხი და ყველა სახელმწიფო, რათა ყოველი ადამიანი და საზოგადოების ყოველი ორგანო, ნიადაგ გაითვალისწინებს რა ამ დეკლარაციას, მიისწრაფოდეს სწავლა-განათლების მეშვეობით ხელი შეუწყოს ამ უფლებათა და თავისუფლებათა პატივისცემას და მათი საძოველთაო და ეფექტიანი აღიარება-განხორციელების უზრუნველყოფას ნაციონალური თუ საერთაშორისო პროგრესული ღონისძიებებით როგორც ორგანიზაციის წევრ სახელმწიფოთა ხალხებში, ასევე ამ სახელმწიფოების იურისდიქციისადმი დაქვემდებარებულ ტერიტორიათა ხალხებში.

მუხლი 1

ყველა ადამიანი იბადება თავისუფალი და თანასწორი თავისი ღირსებითა და უფლებებით. მათ მინიჭებული აქვთ გონება და სინდისი და ერთმანეთის მიმართ უნდა იქცეოდნენ ძმობის სულისკვეთებით.

მუხლი 2

ამ დეკლარაციით გამოცხადებული ყველა უფლება და ყველა თავისუფლება მინიჭებული უნდა ჰქონდეს ყოველ ადამიანს განურჩევლად რაიმე განსხვავებისა, სახელდობრ, რასის, კანის ფერის, სქესის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა წმენის, ეროვნული თუ სოციალური წარმომავლობის, ქონებრივი თუ სხვა მდგომარეობისა. გარდა ამისა, დაუშვებელია რაიმე განსხვავება იმ ქვეყნის თუ ტერიტორიის პოლიტიკური, სამართლებრივი ან საერთაშორისო სტატუსის საფუძველზე, რომელსაც ადამიანი ეკუთვნის, მიუხედავად იმისა, თუ როგორია ეს ტერიტორიადამოუკიდებელი, სამეურვეო, არათვითმმართველი თუ სხვაგვარად შეზღუდული თავის სუვერენიტეტში.

მუხლი 3

ყოველ ადამიანს აქვს სიცოცხლის, თავისუფლებისა და პირადი ხელშეუხებლობის უფლება.

მუხლი 4

არავინ არ უნდა იმყოფებოდეს მონობაში ან ძალმომრეობითი მორჩილების მდგომარეობაში ყველა სახის მონობა და მონათვაჭრობა აკრყალულია

მუხლი 5

არავის მიმართ არ უნდა იქნეს გამოყენებული წამება ან სასტიკი, არაადამიანური თუ მისი ღირსების დამამცირებელი მოპყრობა და სასჯელი.

მუხლი 6

ყოველ ადამიანს, სადაც უნდა იმყოფებოდეს იგი, იმის

უფლება აქვს, რომ აღიარებულ იქნეს მისი სამართალსუბიექტობა.

მუხლი 7

ყოველი ადამიანი თანასწორია კანონის წინაშე და განურჩევლად რაიმე განსხვავებისა, ყველას აქვს უფლება თანაბრად იყოს დაცული კანონის მიერ. ყველა ადამიანს აქვს უფლება თანაბრად იყოს დაცული ამ დეკლარაციის დამრღვევი ყოველგვარი დისკრიმინაციისაგან და ასეთი დისკრიმინაციის ყოველგვარი ნაქეზებისაგან.

მუხლი 8

ყოველ ადამიანს აქვს უფლება ეფექტიანად იქნეს აღდგენილი უფლებებში კომპეტენტური ნაციონალური სასამართლოების მიერ იმ შემთხვევაში, როცა დარღვეულია მისთვის კონსტიტუციით თუ კანონით მინიჭებული ძირითადი უფლებები.

მუხლი 9

არავის დაპატიმრება, დაჭერა ან გაძევება არ შეიძლება თვითნებურად.

მუხლი 10

ყოველ ადამიანს მის უფლება-მოვალეობათა განსაზღვრისათვის და მისთვის წაყენებული სისხლისსამართლებრივი ბრალდების საფუძვლიანობის დასადგენად აქვს, სრული თანასწორობის საფუძველზე, იმის უფლება, რომ მისი საქმე საქვეყნოდ და სამართლიანობის ყველა მოთხოვნის დაცვით გაარჩიოს დამოუკიდებელმა და მიუკერწყოებელმა სასამართლომ.

მუხლი 11

1. ყოველ ადამიანს, რომელსაც ბრალად ედება დანაშაულის ჩადენა, უფლება აქვს ითვლებოდეს უდანაშაულოდ მანამ, სანამ მისი დამნაშავეობა დადგენილი არ იქნება კანონიერი წესისამებრ საჯარო სასამართლო განხილვით, რომლის დროსაც მისთვის უზრუნველყოფილია დაცვის ყველა შესაძლებლობა

2. არავის არ შეიძლება მსჯავრი დაედოს დანაშაულისათვის რაიმე ისეთი მოქმედების ჩადენის საფუძველზე, ანდა ისეთი უმოქმედობისათვის, რომლებიც ჩადენის დროს არ შეადგენდა დანაშაულს ნაციონალური კანონის ან საერთაშორისო სამართლის მიხედვით. არ შეიძლება აგრეთვე უფრო მძიმე სასჯელის დადება, ვიდრე ის, რომელიც შეიძლებოდა გამოძენებული ყოფილიყო იმ დროს, როცა ჩადენილ იქნა დანაშაული.

მუხლი 12

არავის მიმართ არ შეიძლება თვითნებური ჩარევა მის პირადსა და ოჯახურ ცხოვრებაში, თვითნებური ხელყოფა მისი საცხოვრებელი ბინის ხელშეუხებლობის, მისი კორესპონდენციის საიდუმლოების, ანდა მისი პატივისა და რეპუტაციისა. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება დაცული იყოს კანონის მიერ ასეთი ჩარევისა თუ ხელყოფისაგან.

მუხლი 13

ყოველ ადამიანს აქვს უფლება დაუბრკოლებლად იცვლიდეს ადგილსამყოფელს და ირჩევდეს თავის საცხოვრებელ ადგილს ყოველი სახელმწიფოს ფარგლებში. 2. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება დატოვოს ყოველი ქვეყანა, მათ შორის თავისი და დაბრუნდეს თავის ქვეყანაში.

მუხლი 14

1. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება ეძიოს დევნისაგან თავშესაფარი სხვა ქვეყნებში და ისარგებლოს ამ თავშესაფრით.

2. ეს უფლება არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ისეთი დევნის შემთხვევაში, რომლის საფუძველს ნამდვილად წარმოადგენს ჩადენა არაპოლიტიკური დანაშაულისა, ანდა ქმედობისა, რომელიც ეწინააღმდეგება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიზნებსა და პრინციპებს.

მუხლი 15

1. ყოველ ადამიანს აქვს მოქალაქეობის უფლება. 2. არავის არ შეიძლება თვითნებურად ჩამოერთვას მოქალაქეობა ან უფლება თავის მოქალაქეობის შეცვლისა.

მუხლი 16

1. სრულსაკონებას მიღწეულ კაცებსა და ქალებს უფლება აქვთ რასის, ეროვნების ან რელიგიის ნიშნით რაიმე შეზღუდვის გარეშე, დაქორწინდნენ და ოჯახი დააფუძნონ ისინი სარგებლობენ ერთნაირი უფლებებით დაქორწინებისას, ქორწინებაში ყოფნის დროს და განქორწინებისას.

2. დაქორწინება შესაძლებელია მხოლოდ ორივე მექორწინე მხარის თავისუფალ და სრული თანხმობისას.

3. ოჯახი არის საზოგადოების ბუნებრივი და ძირითადი უჯრედი და მას უფლება აქვს დაცული იყოს საზოგადოებისა და სახელმწიფოს მხრივ.

მუხლი 17

1. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება ფლობდეს ქონებას როგორც ერთპიროვნულად, ასევე სხვებთან ერთად.

2. არავის არ უნდა ჩამოერთვას მისი ქონება თვითნებურად.

მუხლი 18

ყოველ ადამიანს აქვს უფლება აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლებისა; ეს უფლება მოიცავს თავისუფლებას თავისი რელიგიის თუ რწმენის შეცვლისა და თავისუფლებას თავისი რელიგიის თუ რწმენის აღმსარებლობისა როგორც ერთპიროვნულად, ასევე სხვებთან ერთად, მოძღვრებაში ღვთისმსახურებაში და რელიგიურ და რიტუალურ წესჩვეულებათა შესრულებაში საჯარო თუ კერძო წესით.

მუხლი 19

ყოველ ადამიანს აქვს უფლება მრწამსის თავისუფლებისა და მისი თავისუფლად გამოთქმისა; ეს უფლება მოიცავს ადამიანის თავისუფლებას დაუბრკოლებლად იქონიოს თავისი მრწამსი და ეძიოს, მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია და იდეები ყოველგვარი საშუალებებით და სახელმწიფო საზღვრებისაგან დამოუკიდებლად.

მუხლი 20

1. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება მშვიდობიანი კრებებისა და ასოციაციების თავისუფლებისა.

2. არავის იძულება არ შეიძლება რაიმე ასოციაციაში შესასვლელად.

მუხლი 21

1. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება მონაწილეობდეს თავისი ქვეყნის მართვა-გამგეობაში ან უშუალოდ, ანდა თავისუფლად არჩეულ წარმომადგენელთა მეშვეობით.

2. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება თანაბარ საფუძველზე შევიდეს თავისი ქვეყნის სახელმწიფო სამსახურში.

3. ხალხის ნება უნდა იყოს საფუძველი მთავრობის ძალაუფლებისა; ეს ნება უნდა გამოიხატებოდეს პერიოდულ და გაუყალბებელ არჩევნებში, რომლებიც უნდა ტარდებოდეს საყოველთაო და თანასწორი საარჩევნო უფლების პირობებში, ფარული კენჭისყრით, ანდა სხვა თანაბარმნიშვნელოვანი ფორმების მეშვეობით, რომლებიც უზრუნველყოფენ ხმის მიცემის თავისუფლებას.

მუხლი 22

ყოველ ადამიანს, როგორც საზოგადოების წევრს, აქვს სოციალური უზრუნველყოფის უფლება და უფლება განახორციელოს ეკონომიკური, სოციალურ და კულტურულ დარგებში, ნაციონალური მეცადინეობისა და საერთაშორისო თანამშრომლობის მეშვეობით და ყოველი სახელმწიფოს სტრუქტურისა და რესურსების შესაბამისად, ის უფლებები, რომლებიც აუცილებელია მისი ღირსების შენარჩუნებისა და მისი პიროვნების თავისუფალი განვითარებისათვის.

მუხლი 23

1. ყოველ ადამიანს აქვს შრომის, სამუშაოს თავისუფალი არჩევის, შრომის სამართლიანი და ხელსაყრელი პირობების და უმუშევრობისაგან დაცვის უფლება.

2. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება თანაბარი შრომის თანაბრად ანაზღაურებისა ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე.

2. ყოველ მუშაკს აქვს უფლება იღებდეს სამართლიანსა და დამაკმაყოფილებელ გასამრჯელოს, რომელიც უზრუნველყოფს ღირსეულ ადამიანურ არსებობას თვი-

თონ მისთვის და მისი ოჯახისათვის და რომელსაც, როცა აუცილებელია, ემატება სოციალური უზრუნველყოფის სხვა სახსრები.

3. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება შექმნას პროფესიული კავშირები და შევიდეს პროფესიულ კავშირებში თავისი ინტერესების დასაცავად.

მუხლი 24

ყოველ ადამიანს აქვს დასვენებისა და მოცალეობის უფლება სამუშაო დღის გონივრული შეზღუდვისა და ანაზღაურებული პერიოდული შვებულების უფლების ჩათვლით.

მუხლი 25

1. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება ჰქონდეს ცხოვრების ისეთი დონე, საკვების, ტანსაცმლის, ბინის, სამედიცინო მოვლისა და საჭირო სოციალური მომსახურების ჩათვლით, რომელიც აუცილებელია თვითონ მისი და მისი ოჯახის ჯანმრთელობისა და კეთილდღეობის შესანარჩუნებლად, და უფლება უზრუნველყოფილი იყოს უმუშევრობის, ავადმყოფობის, ინვალიდობის, ქვრივობის, მოხუცებულობის ან მისგან დამოუკიდებელ გარემოებათა გამო არსებობის საშუალებათა დაკარგვის სხვა შემთხვევაში.

2. დედობა და ჩვილი ყრმის ასაკი იძლევა განსაკუთრებული მზრუნველობითა და დახმარებით სარგებლობის უფლებას. ყველა ბავშვი, დაბადებული ქორწინებაში თუ ქორწინების გარეშე უნდა სარგებლობდეს ერთნაირი სოციალური დაცვით.

მუხლი 26

1. ყოველ ადამიანს აქვს განათლების უფლება. განა-

თლება დაწყებითი და ზოგადი მაინც, უფასო უნდა იძოს. დაწყებითი განათლება უნდა იყოს სავალდებულო. ტექნიკური და პროფესიული განათლება უნდა იყოს საყოველთაოდ ხელმისაწვდომი, უმაღლესი განათლება კი - ერთნაირად მისაწვდომი ძველასათვის თითოეულის უნარისამებრ.

2. განათლება მიმართული უნდა იყოს ადამიანის პიროვნების სრული განვითარებისა და ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა პატივისცემის გადიდებისაკენ. განათლებამ ხელი უნდა შეუწყოს ყველა ხალხის, ყველა რასობრივი თუ რელიგიური ჯგუფის ურთიერთგაგებას, შემწყნარებლობასა და მეგობრობას და ხელი უნდა შეუწყოს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მოღვაწეობას მშვიდობის შესანარჩუნებლად.

3. მშობლებს აქვთ პრიორიტეტის უფლება აირჩიონ რა სახის განათლებაც სურთ თავიანთი მცირეწლოვანი შვილებისათვის.

მუხლი 27

1. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება თავისუფლად მონაწილეობდეს საზოგადოების კულტურულ ცხოვრებაში, ტკბებოდეს ხელოვნებით, მონაწილეობდეს მეცნიერულ პროგრესში და სარგებლობდეს მისი სიკეთით.

2. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება დაცული იყოს მისი მორალური და მატერიალური ინტერესები, როგორც შედეგი იმ მეცნიერული, ლიტერატურული და მხატვრული ნაშრომებისა, რომელთა ავტორს იგი წარმოადგენს.

მუხლი 28

ყოველ ადამიანს აქვს უფლება ისეთ სოციალურსა და საერთაშორისო წესრიგზე, რომლის პირობებში შესაძლებე-

ლია ამ დეკლარაციაში ჩამოთვლილ უფლებათა და თავისუფლებათა მთლიანად განხორციელება.

მუხლი 29

1. ყოველ ადამიანს აქვს მოვალეობანი საზოგადოების წინაშე, რადგან მხოლოდ საზოგადოებაშია შესაძლებელი მისი პიროვნების თავისუფალი და სრული განვითარება.

2. თავის უფლებათა და თავისუფლებათა განხორციელებისას ყოველი ადამიანი უნდა განიცდიდეს მხოლოდ ისეთ შეზღუდვებს, როგორც კანონითაა დადგენილი მართოდ იმ მიზნით, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს სხვების უფლებათა და თავისუფლებათა ჯეროვანი აღიარება და პატივისცემა და დაკმაყოფილდეს ზნეობის, საზოგადოებრივი წესრიგისა და საერთო კეთილდღეობის სამართლიანი მოთხოვნები დემოკრატიულ საზოგადოებაში. 2. ამ უფლებათა და თავისუფლებათა განხორციელება არავითარ შემთხვევაში არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიზნებსა და პრინციპებს.

მუხლი 30

ამ დეკლარაციაში არაფერი არ უნდა განიმარტოს, როგორც მინიჭება რომელიმე სახელმწიფოსათვის, პირთა ჯგუფისა თუ ცალკეული პირებისათვის უფლებისა ეწეოდნენ ისეთ საქმიანობას ან ჩაიდინონ ისეთი მოქმედება, რომლებიც მიმართულია ამ დეკლარაციაში ჩამოთვლილ უფლებათა და თავისუფლებათა მოსასპობად.

**ადამიანის უფლებათა და ძირითად
თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია
რომი, 1950 წლის 4 ნოემბერი**

ქვემოთ ხელმომწერი მთავრობები, რომლებიც არიან ევროპის საბჭოს წევრები,

ითვალისწინებენ 1948 წლის 10 დეკემბერს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის მიერ გაცხადებულ ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციას;

მხედველობაში იღებენ რომ ეს დეკლარაცია მიზნად ისახავს მასში გაცხადებულ უფლებათა საყოველთაო და ეფექტიანი აღიარებისა და დაცვის უზრუნველყოფას;

ითვალისწინებენ, რომ ევროპის საბჭოს მიზანია მის წევრებს შორის უფრო მეტი ერთიანობის მიღწევა და რომ ამ მიზნის მიღწევის ერთ-ერთი საშუალება არის ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვა და მათი შემდგომი განხორციელება;

კვლავ ადასტურებენ თავიანთ ერთგულებას იმ ძირითადი თავისუფლებებისადმი, რომელთაც ეფუძნება სამართლიანობა და მშვიდობა მსოფლიოში და რომელთა დაცვა საუკეთესოდ ხორციელდება, ერთი მხრივ, ეფექტიანი დემოკრატიული პოლიტიკითა და, მეორე მხრივ, ადამიანის უფლებათა საერთო გაგებითა და მათი უზრუნველყოფით, რასაც ისინი ემყარებიან;

როგორც მთავრობები იმ თანამოაზრე ევროპული ქვეყნებისა, რომელთაც აქვთ პოლიტიკური ტრადიციების, იდეალების, თავისუფლებისა და სამართლის უზენაესობის საერთო მემკვიდრეობა, შემართულნი არიან, გადადგან

პირველი ნაბიჯები საყოველთაო დეკლარაციით გაცხადებულ გარკვეულ უფლებათა კოლექტიური განხორციელებისათვის, და თანხმდებიან შემდეგზე:

მუხლი 1

ადამიანის უფლებათა პატივისცემის ვალდებულება მაღალი ხელშემკვრელი მხარეები თავიანთი იურისდიქციის ფარგლებში ყველასათვის უზრუნველყოფენ ამ კონვენციის I თავში განსაზღვრულ უფლებებსა და თავისუფლებებს.

თავი I - უფლებები და თავისუფლებები

მუხლი 2

სიცოცხლის უფლება

1. ყოველი ადამიანის სიცოცხლის უფლება კანონით არის დაცული. არავის სიცოცხლე არ შეიძლება განზრახ იყოს ხელყოფილი. სიცოცხლის ხელყოფა დასაშვებია მხოლოდ სასამართლოს მიერ გამოტანილი სასიკვდილო განაჩენის აღსრულების შედეგად, ისეთი დანაშაულის ჩადენისათვის, რომლისთვისაც კანონი ითვალისწინებს ამ სასჯელს.

2. სიცოცხლის ხელყოფა არ ჩაითვლება ამ მუხლის საწინააღმდეგოდ ჩადენილ ქმედებად, თუ ის შედეგად მოჰყვა ძალის გამოყენებას, რომელიც აბსოლუტურ აუცილებლობას წარმოადგენდა:

ა) ნებისმიერი პირის დასაცავად არამართლზომიერი ძალადობისაგან;

ბ) კანონიერი დაკავებისათვის ან კანონიერად დაპატიმრებული პირის გაქცევის აღსაკვეთად;

ც) კანონიერ ღონისძიებათა განხორციელებისას აჯანყების ან ამბოხების ჩასახშობად.

მუხლი 3

წამების აკრძალვა

არავინ შეიძლება დაექვემდებაროს წამებას, არაადამიანურ ან ღირსების შემლახველ მოპყრობას ან დასჯას.

მუხლი 4

მონობისა და იძულებითი შრომის აკრძალვა

1. არავინ შეიძლება იმყოფებოდეს მონობაში ან ყმობაში.

2. არავის შეიძლება მოეთხოვოს იძულებითი ან სავალდებულო სამუშაოს შესრულება.

3. ამ მუხლის მნიშვნელობით ტერმინი „იძულებითი ან სავალდებულო სამუშაო“ არ მოიცავს:

a) ნებისმიერ სამუშაოს, რომლის შესრულებაც, ჩვეულებრივ, სავალდებულოა პატიმრობისას, რომელიც შეფარდებულია წინამდებარე კონვენციის მე-5 მუხლის დებულებების შესაბამისად ან ასეთი პატიმრობიდან პირობითი თავისუფლების განმავლობაში;

b) სამხედრო ხასიათის ნებისმიერ სამსახურს, ან სავალდებულო სამხედრო სამსახურის ნაცვლად დაკისრებულ სამსახურს იმ ქვეყნებში, სადაც შინაგანი მრწამსის გამო სამხედრო სამსახურის გავლაზე უარის თქმის უფლება აღიარებულია;

c) ნებისმიერ სამსახურს, რომელიც დაკისრებულია საგანგებო მდგომარეობის ან უბედურების დროს, რომელიც საფრთხეს უქმნის ხალხის სიცოცხლეს ან კეთილდღეობას;

d) ნებისმიერ სამუშაოს ან სამსახურს, რომელიც, ჩვეულებრივ, მოქალაქეობრივ ვალდებულებებს განეკუთვნება.

მუხლი 5

თავისუფლებისა და ხელშეუხებლობის უფლება

1. ყველას აქვს თავისუფლებისა და პირადი ხელშეუხებლობის უფლება. არავის შეიძლება აღეკვეთოს თავისუფლება, გარდა შემდეგი შემთხვევებისა და კანონით განსაზღვრული პროცედურის შესაბამისად, ესენია:

a) უფლებამოსილი სასამართლოს მიერ მსჯავრდებული პირის კანონიერი დაპატიმრება;

b) პირის კანონიერი დაკავება ან დაპატიმრება კანონის შესაბამისად გაცემული სასამართლოს ბრძანების შეუსრულებლობისათვის ან კანონით გათვალისწინებული ნებისმიერი ვალდებულების შესრულების უზრუნველსაყოფად;

გ) პირის კანონიერი დაკავება ან დაპატიმრება უფლებამოსილი სასამართლო ორგანოს წინაშე მის წარსადგენად, როდესაც არსებობს სამართალდარღვევის ჩადენის საფუძვლიანი ეჭვი, ან საფუძვლიანად არის მიჩნეული პირის მიერ სამართალდარღვევის ჩადენის თუ მისი ჩადენის შემდეგ მიმალვის აღკვეთის აუცილებლობა;

d) არასრულწლოვნის დაპატიმრება კანონიერი ბრძანების საფუძველზე მასზე აღმზრდელობითი ზედამხედველობისათვის ან მისი კანონიერი დაპატიმრება უფლებამოსილი სასამართლო ორგანოს წინაშე მის წარსადგენად;

e) პირთა კანონიერი დაპატიმრება ინფექციურ დაავადებათა გავრცელების თავიდან ასაცილებლად, ან სულის ავადმყოფების, ალკოჰოლიკების, ნარკომანებისა თუ მანანნალების კანონიერი დაპატიმრება;

f) პირის კანონიერი დაკავება ან დაპატიმრება ქვეყანაში მისი უნებართვოდ შესვლის აღსაკვეთად, ან იმ პირის დაკავება თუ დაპატიმრება, რომლის წინააღმდეგაც ხორციელდება ღონისძიებები დეპორტაციისა თუ ექსტრადიციის მიზნით.

2. ყველა დაკავებულ პირს მისთვის გასაგებ ენაზე დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს მისი დაკავების მიზეზები და მისთვის ნაყენებული ყველა ბრალდება..

3. ამ მუხლის 1-ლი პუნქტის (ვ) ქვეპუნქტის დებულებების თანახმად, დაკავებული ან დაპატიმრებული ყველა პირი დაუყოვნებლივ უნდა წარედგინოს მოსამართლეს ან სასამართლო ხელისუფლების განხორციელებისათვის კანონით უფლებამოსილ სხვა მოხელეს და მას უფლება უნდა ჰქონდეს, მისი საქმე განიხილოს სასამართლომ გონივრულ ვადაში, ან გათავისუფლდეს საქმის განხილვის განმავლობაში. გათავისუფლება შეიძლება უზრუნველყოფილ იქნეს სასამართლო პროცესზე გამოცხადების გარანტიებით.

4. ყველას, ვისაც დაკავებით ან დაპატიმრებით აღეკვეთა თავისუფლება, უფლება აქვს მიმართოს სასამართლოს, რომელიც სწრაფად განიხილავს მისი დაპატიმრების მართლზომიერების საკითხს და გამოსცემს ბრძანებას მისი გათავისუფლების შესახებ, თუ დაპატიმრება არ არის კანონიერი.

5. ყველას, ვინც არის დაკავების ამ დაპატიმრების მსხვერპლი ან მუხლის დებულებათა დარღვევის გამო აქვს კომპენსაციის მიღების უფლება.

მუხლი 6

სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლება

1. სამოქალაქო უფლებათა და მოვალეობათა განსაზღვრისას ან წარდგენილი ნებისმიერი სისხლისსამართლებრივი ბრალდების საფუძვლიანობის გამორკვევისას ყველას აქვს გონივრულ ვადაში მისი საქმის სამართლიანი და საქვეყნო განხილვის უფლება კანონის საფუძველზე შექმნილი დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართ-

ლოს მიერ. სასამართლო გადაწყვეტილება ცხადდება საქვეყნოდ, თუმცა მთელ სასამართლო პროცესზე ან მის ნაწილზე პრესა და საზოგადოება შეიძლება არ დაუშვან, დემოკრატიულ საზოგადოებაში მორალის, საზოგადოებრივი წესრიგის ან ეროვნული უშიშროების ინტერესებიდან გამომდინარე, აგრეთვე, როდესაც ამას მოითხოვს არასრულწლოვანთა ინტერესები ან მხარეთა პირადი ცხოვრების დაცვა, ან რამდენადაც, სასამართლოს აზრით, ეს მკაცრად აუცილებელია განსაკუთრებული გარემოებების არსებობისას, როდესაც საქვეყნობა ზიანს მიაყენებდა მართლმსაჯულების ინტერესებს.

2. ყოველი პირი, ვისაც ბრალად ედება სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენა, ითვლება უდანაშაულოდ, ვიდრე მისი ბრალეულობა არ დამტკიცდება კანონის შესაბამისად.

3. ყოველ პირს, ვისაც ბრალად ედება სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენა, აქვს, სულ მცირე, შემდეგი უფლებები:

a) მისთვის გასაგებ ენაზე დაუყოვნებლივ და დანვრილებით ეცნობოს წარდგენილი ბრალდების არსი და საფუძველი;

b) ჰქონდეს საკმარისი დრო და შესაძლებლობანი საკუთარი დაცვის მოსამზადებლად;

c) დაიცვას თავი პირადად ან მის მიერ არჩეული დამცველის მეშვეობით, ან თუ მას არ გააჩნია საკმარისი საშუალება იურიდიული მომსახურების ასანაზღაურებლად, უფასოდ ისარგებლოს ასეთი მომსახურებით, როდესაც ამას მოითხოვს მართლმსაჯულების ინტერესები;

d) დაიკითხოს ან დააკითხვინოს ბრალდების მოწმეები და გამოაძახებინოს და დააკითხვინოს დაცვის მოწმეები ბრალდების მოწმეთა თანაბარ პირობებში;

ე) ისარგებლოს თარჯიმნის უფასო დახმარებით, თუ მას არ შეუძლია გაიგოს სასამართლოში გამოყენებული ენა ან ილაპარაკოს ამ ენაზე.

მუხლი 7

არავითარი სასჯელი კანონის გარეშე

1. არავინ შეიძლება მიიჩნიონ ბრალეულად რაიმე დანაშაულის ჩადენაში ისეთი მოქმედების ან უმოქმედობის გამო, რომელიც ჩადენის დროს არ ითვლებოდა სისხლის სამართლის დანაშაულად ეროვნული ან საერთაშორისო სამართლის მიხედვით. არც იმაზე უფრო მკაცრი სასჯელი შეიძლება შეეფარდოს ვინმეს, ვიდრე სასჯელი, რომელიც გამოიყენებოდა სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენის დროს.

2. ეს მუხლი ხელს არ შეუშლის ნებისმიერი პირის გასამართლებასა და დასჯას რომელიმე მოქმედების ან უმოქმედობისათვის, რომელიც მისი ჩადენის დროისათვის მიიჩნეოდა დანაშაულად ცივილიზებული სახელმწიფოების მიერ აღიარებული სამართლის ზოგადი პრინციპების მიხედვით.

მუხლი 8

პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება

1. ყველას აქვს უფლება, პატივი სცენ მის პირად და ოჯახურ ცხოვრებას, მის საცხოვრებელსა და მიმონერას.

2. დაუშვებელია ამ უფლების განხორციელებაში საჯარო ხელისუფლების ჩარევა, გარდა ისეთი შემთხვევებისა, როდესაც ასეთი ჩარევა ხორციელდება კანონის შესაბამისად და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში

ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ან ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის ინტერესებისათვის, უნესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, ჯანმრთელობის ან მორალისა თუ სხვათა უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად.

მუხლი 9

აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება

1. ყველას აქვს უფლება აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლებისა; ეს უფლება მოიცავს რელიგიის ან რწმენის შეცვლის თავისუფლებას და, აგრეთვე, თავისუფლებას როგორც ინდივიდუალურად, ისე სხვებთან ერთად საქვეყნოდ ან განკერძოებით გააცხადოს თავისი რელიგია თუ რწმენა აღმსარებლობით, სწავლებით, წესების დაცვითა და რიტუალების აღსრულებით.

2. რელიგიის ან რწმენის გაცხადების თავისუფლება ექვემდებარება მხოლოდ ისეთ შეზღუდვებს, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, საზოგადოებრივი წესრიგის, ჯანმრთელობის თუ მორალის ან სხვათა უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად.

მუხლი 10

გამოხატვის თავისუფლება

1. ყველას აქვს უფლება გამოხატვის თავისუფლებისა. ეს უფლება მოიცავს პირის თავისუფლებას, ჰქონდეს შეხედულებები, მიიღოს ან გაავრცელოს ინფორმაცია თუ მოსაზრებები საჯარო ხელისუფლების ჩაურევლად და სახელმწიფო საზღვრების მიუხედავად. ეს მუხლი ხელს არ

უშლის სახელმწიფოებს, განახორციელონ რადიომაუნყე-
ბლობის, სატელევიზიო ან კინემატოგრაფიულ სანარმოთა
ლიცენზირება.

2. ამ თავისუფლებათა განხორციელება, რამდენადაც
ის განუყოფელია შესაბამისი ვალდებულებისა და პასუხ-
ისმგებლობისაგან, შეიძლება დაექვემდებაროს ისეთ წესებს,
პირობებს, შეზღუდვებს ან სანქციებს, რომლებიც გათვალ-
ისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ
საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული
მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერე-
სებისათვის, უნესრიგობისა თუ დანაშაულის აღსაკვეთად,
ჯანმრთელობის ან მორალის დაცვის მიზნით, სხვათა რეპ-
უტაციის ან უფლებების დასაცავად, საიდუმლოდ მიღებუ-
ლი ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან ასაცილებლად ან
სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერ-
ძოებლობის უზრუნველსაყოფად.

მუხლი 11

შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება

1. ყველას აქვს უფლება მშვიდობიანი შეკრების თავ-
ისუფლებისა, აგრეთვე სხვებთან გაერთიანების თავისუ-
ფლებისა, მათ შორის, უფლება პროფესიული კავშირების
შექმნისა და მასში გაერთიანებისა საკუთარი ინტერესების
დასაცავად.

2. დაუშვებელია რაიმე შეზღუდვის დაწესება ამ
უფლებათა განხორციელებაზე, გარდა ისეთი შემთხვევისა,
რომელიც გათავისუფლებულია კანონით და აუცილებელია
დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების
ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის,
უნესრიგობის ან დანაშაულის აღსაკვეთად, ჯანმრთელო-

ბისა თუ მორალის ან სხვათა უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად. ეს მუხლი ხელს არ უშლის სახელმწიფოს, დაანესოს კანონიერი შეზღუდვები ამ უფლებათა განხორციელებაზე შეიარაღებული ძალების, პოლიციის ან სახელმწიფო ადმინისტრაციის წარმომადგენლების მიმართ.

მუხლი 12

ქორწინების უფლება

საქორწინო ასაკის მამაკაცსა და ქალს აქვთ ქორწინებისა და ოჯახის შექმნის უფლება, ეროვნული კანონის შესაბამისად, რომლებიც აწესრიგებს ამ უფლების განხორციელებას.

მუხლი 13

სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალების უფლება

ყველას, ვისაც დაერღვა ამ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები და თავისუფლებები, უნდა ჰქონდეს სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალება ეროვნული ხელისუფლებისაგან, თუნდაც ეს დარღვევა ჩაიდინოს პირმა, რომელიც სამსახურებრივ უფლებამოსილებას ახორციელებდა.

მუხლი 14

დისკრიმინაციის აკრძალვა

ამ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებითა და თავისუფლებებით სარგებლობა უზრუნველყოფილია ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე, განურჩევლად სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულებების, ეროვნული თუ სოციალური წარ-

მოშობის, ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილების, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადებისა თუ სხვა ნიშნისა.

მუხლი 15

გადახვევა საგანგებო მდგომარეობის დროს

1. ომის ან სხვა საგანგებო მდგომარეობის დროს, როცა საფრთხე ემუქრება ხალხის სიცოცხლეს, ნებისმიერ მაღალ ხელშემკვრელ მხარეს შეუძლია გაატაროს ღონისძიებები კონვენციით ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებისაგან გადახვევის მიზნით, მხოლოდ იმ ზომით, რამდენადაც ამას მკაცრად მოითხოვს მდგომარეობის სიმწვავე, და იმ პირობით, რომ ეს ღონისძიებები არ ეწინააღმდეგება მხარის სხვა საერთაშორისო სამართლებრივ ვალდებულებებს.

2. დაუშვებელია ამ დებულების საფუძველზე გადახვევა მე-2 მუხლიდან, გარდა მართლზომიერი საომარი მოქმედებით გამოწვეული ადამიანთა დაღუპვის შემთხვევისა, აგრეთვე გადახვევა მე-3, მე-4 (1-ლი პუნქტი) და მე-7 მუხლებიდან.

3. ნებისმიერი მაღალი ხელშემკვრელი მხარე, რომელიც იყენებს გადახვევის უფლებას, ევროპის საბჭოს გენერალურ მდივანს აწვდის სრულ ინფორმაციას მის მიერ გატარებული ღონისძიებებისა და მათი მიზეზების შესახებ. იგი აგრეთვე ატყობინებს ევროპის საბჭოს გენერალურ მდივანს ასეთ ღონისძიებათა შეწყვეტისა და კონვენციის დებულებათა ხელახლა სრულად ამოქმედების თარიღს.

მუხლი 16

უცხოელთა პოლიტიკური საქმიანობის შეზღუდვა

მაღალი ხელშემკვრელი მხარეებისათვის მე-10, მე-11 და მე-14 მუხლებში არაფერი განიხილება ხელის შემშლე-

ლად, დაანესონ შეზღუდვა უცხოელთა პოლიტიკურ საქმიანობაზე.

მუხლი 17

უფლებათა ბოროტი გამოყენების აკრძალვა

ამ კონვენციაში არაფერი შეიძლება განიმარტოს ისე, რომ გულისხმობდეს რომელიმე სახელმწიფოს, ჯგუფის ან პირის უფლებას, მონაწილეობდეს რაიმე საქმიანობაში ან განახორციელოს რაიმე ქმედება, რომელიც მიზნად ისახავს, არარად აქციოს კონვენციით განსაზღვრული რომელიმე უფლება თუ თავისუფლება ან შეზღუდოს ის იმაზე მეტად, ვიდრე ეს კონვენციით არის გათვალისწინებული.

მუხლი 18

უფლებების შეზღუდვათა გამოყენების ფარგლები

ხსენებულ უფლებათა და თავისუფლებათა კონვენციით დაშვებული შეზღუდვები გამოიყენება მხოლოდ და მხოლოდ მათთვის გათვალისწინებული მიზნებისათვის.

2. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო

მუხლი 19

სასამართლოს დაარსება

მაღალი ხელშემკვრელი მხარეების მიერ კონვენციითა და მისი ოქმებით ნაკისრ ვალდებულებათა შესრულების უზრუნველსაყოფად არსდება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, შემდგომში მოხსენიებული როგორც „სასამართლო“. სასამართლო მუდმივმოქმედი ორგანოა.

მუხლი 20

მოსამართლეთა რაოდენობა

სასამართლოს მოსამართლეთა რაოდენობა მაღალ ხელშემკვრელ მხარეთა რაოდენობის თანაბარია.

მუხლი 21

კრიტერიუმები სამოსამართლო თანამდებობისათვის

1. მოსამართლეებს უნდა ახასიათებდეთ მაღალი ზნეობრივი თვისებები და ან უნდა ფლობდნენ მაღალი სამოსამართლო თანამდებობის დასაკავებლად აუცილებელ კვალიფიკაციას, ან იყვნენ აღიარებული კომპეტენტურობის მქონე სამართალმცოდნეები.

2. მოსამართლეები სამოსამართლო საქმიანობას ახორციელებენ თავიანთი ინდივიდუალური უფლებამოსილებით.

3. მოსამართლეები თავიანთი უფლებამოსილების ვადის განმავლობაში არ უნდა ეწეოდნენ ისეთ საქმიანობას, რომელიც შეუთავსებელია მათ დამოუკიდებლობასთან, მიუკერძოებლობასთან ან სრულგანაკვეთიანი სამსახურის

მოთხოვნებთან; ამ პუნქტის გამოყენებასთან დაკავშირებით წამოჭრილ ყველა საკითხს წყვეტს სასამართლო.

მუხლი 22

მოსამართლეთა არჩევა

1. თითოეული მაღალი ხელშემკვრელი მხარის მიერ წარდგენილი სამი კანდიდატისაგან შემდგარი სიიდან მოსამართლეს ხმათა უმრავლესობით ირჩევს საპარლამენტო ასამბლეა.

2. იგივე პროცედურა გამოიყენება სასამართლოს შემადგენლობის შევსებისას კონვენციასთან ახალი ხელშემკვრელი მხარეების შეერთების ან გაუთვალისწინებელი ვაკანსიების გაჩენის შემთხვევაში.

მუხლი 23

უფლებამოსილების ვადა

1. მოსამართლეებს ირჩევენ ექვსი წლის ვადით. ისინი შეიძლება ხელახლა აირჩნენ, თუმცა პირველ არჩევნებში არჩეულ მოსამართლეთა ნახევარს უფლებამოსილების ვადა ამოეწრება სამი წლის შემდეგ.

2. იმ მოსამართლეებს, რომელთაც უფლებამოსილების ვადა თავდაპირველი სამი წლის შემდეგ ამოეწურებათ, მათი არჩევისთანავე წილისყრის მეშვეობით განსაზღვრავს ევროპის საბჭოს გენერალური მდივანი.

3. იმისათვის, რომ შეძლებისდაგვარად უზრუნველყოფილ იქნეს ყოველ სამ წელიწადში მოსამართლეთა შემადგენლობის ნახევრის განახლება, საპარლამენტო ასამბლეას ყოველი მომდევნო საარჩევნო პროცედურის დაწყებამდე შეუძლია გადაწყვიტოს, რომ ერთი ან მეტი ასარჩევი მოსამართლის უფლებამოსილების ვადა ექვსი წლით კი არ

განისაზღვროს, არამედ სხვა ვადით, მაგრამ არა უმეტეს ცხრა და არანაკლებ სამი წლისა.

4. იმ შემთხვევებში, როდესაც საკითხი შეეხება უფლებამოსილების ერთზე მეტ ვადას და საპარლამენტო ასამბლეა იყენებს წინა პუნქტს; თითოეული უფლებამოსილების ვადის ხანგრძლივობას არჩევნების დამთავრებისთანავე წილისყრით განსაზღვრავს ევროპის საბჭოს გენერალური მდივანი.

5. იმ მოსამართლის თანამდებობას, რომლის უფლებამოსილების ვადა ამონწურული არ არის, იკავებს მის ნაცვლად არჩეული მოსამართლე წინამორბედის უფლებამოსილების დარჩენილი ვადით.

6. მოსამართლეთა უფლებამოსილების ვადა იწურება 70 წლის ასაკის მიღწევისთანავე.

7. თანამდებობაზე მოსამართლეები რჩებიან მათ შეცვლამდე. თუმცა ისინი აგრძელებენ იმ საქმეთა განხილვას, რომლებიც მათ ჰქონდათ წარმოებაში უფლებამოსილების ვადის ამონწურვამდე.

მუხლი 24

თანამდებობიდან გათავისუფლება

მოსამართლე არ შეიძლება გათავისუფლდეს თანამდებობიდან, თუ სხვა მოსამართლეები ხმების ორი მესამედის უმრავლესობით არ გადაწყვეტენ, რომ იგი აღარ აკმაყოფილებს წაყენებულ მოთხოვნებს.

მუხლი 25

სამდივნო და იურისტი რეფერენტები

სასამართლოს აქვს სამდივნო, რომლის ფუნქციები და ორგანიზაცია დადგენილია სასამართლოს რეგლამენტით. სასამართლოს თანამშემწეობას უწევენ იურისტი რეფერენტები.

მუხლი 26

სასამართლოს პლენარული სხდომა

პლენარულ სხდომაზე სასამართლო:

ა) ირჩევს სასამართლოს თავმჯდომარეს და თავმჯდომარის ერთ ან ორ მოადგილეს სამი წლის ვადით. ისინი შეიძლება ხელახლა აირჩნენ;

ბ) ქმნის პალატებს, განსაზღვრული ვადით;

გ) ირჩევს სასამართლო პალატების თავმჯდომარეებს. ისინი შეიძლება ხელახლა აირჩნენ;

დ) იღებს სასამართლოს რეგლამენტს, და

ე) ირჩევს სამდივნოს უფროსს და მის ერთ ან ორ მოადგილეს.

მუხლი 27

კომიტეტები, პალატები და დიდი პალატა

1. სასამართლოში წარდგენილ საქმეებს განიხილავენ კომიტეტები სამი მოსამართლის შემადგენლობით, პალატები შეიდი და დიდი პალატა ჩვიდმეტი მოსამართლის შემადგენლობით. სასამართლოს პალატები ქმნიან კომიტეტებს განსაზღვრული ვადით.

2. მოსამართლე, რომელიც არჩეულია შესაბამისი მონაწილე სახელმწიფოდან, მონაწილეობს პალატისა და დიდი პალატის სხდომებში, როგორც ეს ოფფიცო ნვერი, ან თუ ასეთი მოსამართლე არ არის, ან ვერ მონაწილეობს მოცემული საქმის განხილვაში, მის უფლებამოსილებას ახორციელებს ამ სახელმწიფოს მიერ შერჩეული პირი.

3. დიდ პალატას აგრეთვე შეადგენენ: სასამართლოს თავმჯდომარე, თავმჯდომარის მოადგილეები, პალატების თავმჯდომარეები და სასამართლოს რეგლამენტის შესაბამისად შერჩეული სხვა მოსამართლეები. როდესაც საქმე

განსახილველად გადაეცემა დიდ პალატას 43-ე მუხლის საფუძველზე, დიდი პალატის სხდომაში მონაწილეობას ვერ მიიღებს გადაწყვეტილების გამომტანი ვერც ერთი მოსამართლე, გარდა პალატის თავმჯდომარისა და მოსამართლისა იმ სახელმწიფოდან, რომელიც მხარეა მოცემულ საქმეში.

მუხლი 28

განაცხადის დაუშვებლად გამოცხადება კომიტეტების მიერ

კომიტეტს შეუძლია, ერთსულოვანი გადაწყვეტილებით გამოაცხადოს დაუშვებლად ან ამორიცხოს განსახილველ საქმეთა ნუსხიდან 34-ე მუხლის შესაბამისად წარდგენილი ინდივიდუალური განაცხადი, თუ განჩინების მიღება შესაძლებელია საქმის შემდგომი განხილვის გარეშე. ასეთი განჩინება საბოლოოა.

მუხლი 29

პალატების გადაწყვეტილებები განაცხადის დასაშვებობისა და არსებითი მხარის შესახებ

1. თუ განჩინება არ არის მიღებული 28-ე მუხლის საფუძველზე, პალატა იღებს გადაწყვეტილებას 34-ე მუხლის თანახმად წარდგენილ ინდივიდუალურ განაცხადთა დასაშვებობისა და არსებითი მხარის შესახებ.

2. პალატა იღებს გადაწყვეტილებას 33-ე მუხლის თანახმად წარდგენილ სახელმწიფოთაშორის განაცხადთა დასაშვებობისა და არსებითი მხარის შესახებ.

3. განჩინება დასაშვებობის შესახებ მიიღება ცალკე, თუ, გამონაკლის შემთხვევებში, სასამართლო სხვაგვარად არ გადაწყვეტს.

მუხლი 30

იურისდიქციის გადაცემა დიდი პალატისათვის

თუ პალატაში განსახილველი საქმე წამოჭრის კონვენციის ან მისი ოქმების განმარტებისათვის სერიოზულ საკითხს, ან თუ პალატის მიერ საკითხის გადანყევებას შეიძლება მოჰყვეს სასამართლოს მიერ მანამდე მიღებულ გადანყვეტილებასთან შეუთავსებელი შედეგი, პალატას უფლება აქვს, გადანყვეტილების გამოტანამდე ნებისმიერ დროს თავისი იურისდიქცია გადასცეს დიდ პალატას, თუ საქმის არც ერთი მხარე ამის წინააღმდეგი არ არის.

მუხლი 31

დიდი პალატის უფლებამოსილება

დიდი პალატა:

a) განიხილავს 33-ე ან 34-ე მუხლების შესაბამისად წარდგენილ განაცხადებს, როდესაც მას თავის იურისდიქციას გადასცემს პალატა 30-ე მუხლის შესაბამისად ან, როდესაც განაცხადი მას გადაეცემა 43-ე მუხლის საფუძელზე; და

b) განიხილავს 47-ე მუხლის შესაბამისად წარდგენილ თხოვნებს საკონსულტაციო დასკვნების შესაბამისად.

მუხლი 32

სასამართლოს იურისდიქცია

1. სასამართლოს იურისდიქცია ვრცელდება კონვენციისა და მისი ოქმების განმარტებასა და გამოყენებასთან დაკავშირებულ ყველა საკითხზე, რომელიც მას გადაეცემა, როგორც ეს გათვალისწინებულია 33-ე, 34-ე და 47-ე მუხლებით.

2. სასამართლო იურისდიქციასთან დაკავშირებულ ყოველგვარ სადავო საკითხს თავად სასამართლო წყვეტს.

მუხლი 33

სახელმწიფოთაშორისი საქმეები

ყოველ მაღალ ხელშემკვრელ მხარეს შეუძლია მიმართოს სასამართლოს სხვა მაღალი ხელშემკვრელი მხარის მიერ კონვენციისა და მისი ოქმების ნებისმიერი სავარაუდო დარღვევის შესახებ.

მუხლი 34

ინდივიდუალური განაცხადი

სასამართლოს შეუძლია მიიღოს განაცხადები ნებისმიერი ფიზიკური პირისაგან, არასამთავრობო ორგანიზაციისაგან ან ცალკეულ პირთა ჯგუფისაგან, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ისინი არიან ერთ-ერთი მაღალი ხელშემკვრელი მხარის მიერ კონვენციით ან მისი ოქმებით გათვალისწინებული უფლებების დარღვევის მსხვერპლნი. მაღალი ხელშემკვრელი მხარეები კისრულობენ ვალდებულებას, არაფრით შეუშალონ ხელი ამ უფლების ეფექტიან განხორციელებას.

მუხლი 35

დასაშვებობის წინაპირობები

1. სასამართლოს შეუძლია საქმე მიიღოს განსახილველად მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ამოინურება სამართლებრივი დაცვის ყველა შიდასახელმწიფოებრივი საშუალება საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული ნორმების თანახმად, და თუ გასული არ არის ექვსი თვე, საქმეზე შიდასახელმწიფოებრივი საბოლოო გადაწყვეტილების გამოტანის თარიღიდან.

2. სასამართლო არ განიხილავს 34-ე მუხლის შესაბამისად წარდგენილ არც ერთ განაცხადს, რომელიც:

ა) ანონომურია; ან

ბ) არსებითად იგივეა და სასამართლოს მიერ უკვე განხილულია, ან გადაეცა საერთაშორისო გამოძიების ან მოგვარების სხვა ინსტანციას და არ შეიცავს შესატყვის ახალ ინფორმაციას.

3. სასამართლო დაუშვებლად აცხადებს 34-ე მუხლის შესაბამისად წარდგენილ ინდივიდუალურ განაცხადს, რომელსაც მიიჩნევს შეუთავსებლად კონვენციასა და მისი ოქმების დებულებებთან, აშკარად დაუსაბუთებლად, ან სასამართლოსათვის მიმართვის უფლების ბოროტად გამოყენებად.

4. სასამართლო უკუაგდება ნებისმიერ განაცხადს, რომელსაც იგი მიიჩნევს დაუშვებლად ამ მუხლის საფუძველზე. ამის უფლება მას აქვს სამართალწარმოების ნებისმიერ სტადიაზე.

მუხლი 36

მესამე მხარის ჩართვა

1. პალატის ან დიდი პალატის განსახილველ ყველა საქმეზე მაღალ ხელშემკვრელ მხარეს, რომლის ერთ-ერთი მოქალაქეც არის განმცხადებელი, უფლება აქვს წარადგინოს წერილობითი კომენტარები და მონაწილეობა მიიღოს საქმის მოსმენებში.

2. მართლმსაჯულების ჯეროვნად განხორციელების ინტერესებიდან გამომდინარე, სასამართლოს თავმჯდომარეს შეუძლია მოიწვიოს ნებისმიერი მაღალი ხელშემკვრელი მხარე, რომელიც არ არის პროცესის მონაწილე ან ნებისმიერი დაინტერესებული პირი, რომელიც არ არის განმცხადებელი, წერილობითი კომენტარის წარსადგენად ან საქმის მოსმენებში მონაწილეობის მისაღებად.

მუხლი 37

განაცხადის ამორიცხვა

1. სამართალწარმოების ნებისმიერ სტადიაზე სასამართლოს შეუძლია გადაწყვიტოს, ამორიცხოს განაცხადი საქმეთა ნუსხიდან, თუ გარემოებებზე დაყრდნობით ის დაასკვნის, რომ:

a) განმცხადებელს აღარ აქვს განზრახული, ბოლომდე მისდიოს თავის განცხადებას; ან

b) დავა გადაწყდება; ან

c) სასამართლოს მიერ დადგენილი ნებისმიერი მიზეზით განაცხადის განხილვის გაგრძელება აღარ არის გამართლებული.

თუმცა სასამართლო განაგრძობს განაცხადის განხილვას, თუ კონვენციითა და მისი ოქმებით განსაზღვრული ადამიანის უფლებათა პატივისცემა ამას მოითხოვს.

2. სასამართლოს შეუძლია გადაწყვიტოს, აღადგინოს განაცხადი საქმეთა ნუსხაში, თუ იგი ჩათვლის, რომ გარემოებებიდან გამომდინარე ამგვარი ქმედება გამართლებულია.

მუხლი 38

საქმის განხილვა და მორიგების პროცედურა

1. თუ სასამართლო აცხადებს განაცხადს დაშვებულად, ის:

a) განაგრძობს საქმის განხილვას საქმეთა წარმომადგენლებთან ერთად და, საჭიროების შემთხვევაში, აწარმოებს გამოძიებას, რომლის ეფექტიანად წარმართვისათვის შესაბამისი სახელმწიფოები მას უზრუნველყოფენ ყველა აუცილებელი საშუალებით;

b) სთავაზობს დაინტერესებულ მხარეებს თავის სამ-

სახურს საქმეზე მორიგების მისაღწევად კონვენციასა და მის ოქმებში განსაზღვრულ ადამიანის უფლებათა პატივისცემის საფუძველზე.

2. 1-ლი პუნქტის (ბ) ქვეპუნქტის შესაბამისად წარმართული პროცედურა კონფიდენციალურია.

მუხლი 39

მორიგების მიღწევა

თუ მიღწეულია მორიგება, სასამართლო საქმეს ამორიცხავს საქმეთა ნუსხიდან შესაბამისი განჩინებით, რომელიც ფაქტებისა და მიღწეული შეთანხმების მოკლედ გადმოცემით შემოიფარგლება.

მუხლი 40

ღია სასამართლო მოსმენა და დოკუმენტების ხელმისაწვდომობა

1. სასამართლო მოსმენები ღიაა, თუ გამონაკლის შემთხვევაში სასამართლომ სხვა რამ არ გადაწყვიტა.

2. სამდივნოს უფროსთან შენახული დოკუმენტები ხელმისაწვდომია საზოგადოებისათვის, თუ სასამართლოს თავმჯდომარემ სხვა რამ არ გადაწყვიტა.

მუხლი 41

სამართლიანი დაკმაყოფილება

თუ სასამართლო დაადგენს, რომ დაირღვა კონვენცია და მისი ოქმები, ხოლო შესაბამისი მაღალი ხელშემკვრელი მხარის შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო დარღვევის მხოლოდ ნაწილობრივი გამოსწორების შესაძლებლობას იძლევა, საჭიროების შემთხვევაში, სასამართლო დაზარალებულ მხარეს სამართლიან დაკმაყოფილებას მიაკუთვნებს.

მუხლი 42

პალატების გადანყვეტილებები

პალატების გადანყვეტილებები საბოლოო ხდება 44-ე მუხლის მე-2 პუნქტის დებულებების შესაბამისად.

მუხლი 43

დიდი პალატისათვის საქმის გადაცემა

1. პალატის გადანყვეტილების გამოტანის დღიდან სამი თვის ვადაში საქმის მონაწილე ნებისმიერ მხარეს, გამონაკლის შემთხვევებში, შეუძლია ითხოვოს საქმის დიდი პალატისათვის გადაცემა.

2. დიდი პალატის კოლეგია ხუთი მოსამართლის შემადგენლობით აკმაყოფილებს ამ თხოვნას, თუ საქმე წამოჭრის კონვენციის ან მისი ოქმების განმარტების ან გამოყენებისათვის სერიოზულ საკითხს, ან ზოგადი მნიშვნელობის სხვა სერიოზულ საკითხს.

3. თუ კოლეგია აკმაყოფილებს თხოვნას, დიდი პალატის საქმეს გადანყვეტს გადანყვეტილების გამოტანით.

მუხლი 44

საბოლოო გადანყვეტილება

1. დიდი პალატის გადანყვეტილება საბოლოოა.

2. პალატის გადანყვეტილება საბოლოო ხდება:

a) როდესაც მხარეები აცხადებენ, რომ ისინი არ ითხოვენ საქმის გადაცემას დიდი პალატისათვის; ან

b) პალატის გადანყვეტილების გამოტანიდან სამი თვის შემდეგ, თუ დიდ პალატაში საქმის გადაცემის თხოვნა არ წარდგენილა; ან

c) როდესაც დიდი პალატის კოლეგია უარს აცხადებს 43-ე მუხლის საფუძველზე წარდგენილი გადაცემის თხოვნის დაკმაყოფილებაზე.

3. საბოლოო გადაწყვეტილება ქვეყნდება.

მუხლი 45

გადაწყვეტილებისა და განჩინების დასაბუთება

1. სასამართლოს გადაწყვეტილება, აგრეთვე განჩინება, რომელიც განაცხადს დაშვებულად ან დაუშვებლად აცხადებს, უნდა იყოს დასაბუთებული.

2. თუ გადაწყვეტილება მთლიანად ან ნაწილობრივ არ გამოხატავს მოსამართლეთა ერთსულოვან აზრს, ნებისმიერი მოსამართლე უფლებამოსილია, მას დაურთოს განსაკუთრებული აზრი.

მუხლი 46

გადაწყვეტილების სავალდებულო ძალა და აღსრულება

1. მაღალი ხელშემკვრელი მხარეები კისრულობენ ვალდებულებას, დაემორჩილონ სასამართლოს საბოლოო გადაწყვეტილებას ნებისმიერ საქმეზე, რომლის მხარეებიც ისინი არიან.

2. სასამართლოს საბოლოო გადაწყვეტილება გადაეცემა მინისტრთა კომიტეტს, რომელიც ზედამხედველობს მის აღსრულებას.

მუხლი 47

საკონსულტაციო დასკვნები

1. სასამართლოს შეუძლია, მინისტრთა კომიტეტის თხოვნით გასცეს საკონსულტაციო დასკვნები სამართლებრივ საკითხებზე, რომლებიც ეხება კონვენციისა და მისი ოქმების განმარტებას.

2. ამგვარი დასკვნები არ უნდა ეხებოდეს კონვენციის

თავითა და მისი ოქმებით განსაზღვრულ უფლებათა და თავისუფლებათა შინაარსთან ან ფარგლებთან დაკავშირებულ არც ერთ საკითხს, ან სხვა ისეთ საკითხს, რომელიც სასამართლოს ან მინისტრთა კომიტეტს, შესაძლოა, უნდა განეხილა ნებისმიერი ისეთი სამართალწარმოების შედეგად, რომელიც შეიძლება აღძრულიყო კონვენციის შესაბამისად.

3. მინისტრთა კომიტეტის გადანყვეტილება სასამართლოსათვის საკონსულტაციო დასკვნის თხოვნის შესახებ მიიღება კომიტეტში დასწრების უფლების მქონე წარმომადგენელთა ხმების უმრავლესობით.

მუხლი 48

სასამართლოს საკონსულტაციო იურისდიქცია

სასამართლოს გადასაწყვეტია, განეკუთვნება თუ არა სასამართლოს კომპეტენციას მინისტრთა კომიტეტის მიერ წარმოდგენილი თხოვნა საკონსულტაციო დასკვნის შესახებ, როგორც ეს განსაზღვრულია 47-ე მუხლით.

მუხლი 49

საკონსულტაციო დასკვნების დასაბუთება

1. სასამართლოს საკონსულტაციო დასკვნები უნდა იყოს დასაბუთებული.

2. თუ საკონსულტაციო დასკვნა მთლიანად ან ნაწილობრივ არ გამოხატავს მოსამართლეთა ერთსულოვან აზრს, ნებისმიერი მოსამართლე უფლებამოსილია, მას დაუთმოს განსაკუთრებული აზრი.

3. სასამართლოს საკონსულტაციო დასკვნები გადაეცემა მინისტრთა კომიტეტს.

მუხლი 50

სასამართლოს შენახვის ხარჯები

სასამართლოს შენახვის ხარჯებს გაიღებს ევროპის საბჭო.

მუხლი 51

მოსამართლეთა პრივილეგიები და იმუნიტეტი

თავიანთი ფუნქციების განხორციელებისას მოსამართლეები სარგებლობენ პრივილეგიებითა და იმუნიტეტით, რომლებიც გათვალისწინებულია ევროპის საბჭოს წესდების მე-40 მუხლითა და მის საფუძველზე დადებული შეთანხმებებით.

სხვადასხვა დებულებანი

მუხლი 52

გენერალური მდივნის მოთხოვნები

ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნის მოთხოვნით, ყოველი მაღალი ხელშემკვრელი მხარე წარმოადგენს განმარტებას, თუ რა გზით უზრუნველყოფს მისი შიდასახელმწიფოებრივი სამართალი კონვენციის ნებისმიერი დებულების ეფექტიან განხორციელებას.

მუხლი 53

ადამიანის აღიარებულ უფლებათა უზრუნველყოფა

ამ კონვენციის არც ერთი დებულება არ უნდა განიმარტოს ისე, რომ მან შეზღუდოს ან ხელყოს ადამიანის ნებისმიერი უფლება და ძირითადი თავისუფლება, რომელთა უზრუნველყოფა შეიძლება ნებისმიერი მაღალი ხელშემკვრელი მხარის კანონმდებლობით ან რომელიმე სხვა შეთანხმებით, რომლის მონაწილეც ის არის.

მუხლი 54

მინისტრთა კომიტეტის უფლებამოსილება

ამ კონვენციის არც ერთი დებულება არ ხელყოფს მინისტრთა კომიტეტისათვის ევროპის საბჭოს წესდებით მინიჭებულ უფლებამოსილებას.

მუხლი 55

დავების მოგვარების სხვა საშუალებათა უარყოფა

თუ სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული სპეციალური შეთანხმებით, მაღალი ხელშემკვრელი მხარეები თანხმდებიან, რომ ისინი არ ისარგებლებენ მათ შორის მოქმედი ხელშეკრულებებით, კონვენციებითა და დეკლარაციებით, რათა ამ კონვენციის განმრტებასთან ან გამოყენებასთან დაკავშირებული დავა, საჩივრის წარდგენის გზით, განსახილველად დაუქვემდებარონ მოგვარების სხვა საშუალებებს, გარდა ამ კონვენციით გათვალისწინებულისა.

მუხლი 56

ტერიტორიული გამოყენება

1. კონვენციის რატიფიცირებისას ან შემდგომში, ნებისმიერ დროს, ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნისათვის შეტყობინების მეშვეობით, ყოველ სახელმწიფოს შეუძლია განაცხადოს, რომ წინამდებარე კონვენცია, ამ მუხლის მე-4 პუნქტის გათვალისწინებით, ვრცელდება მის ყველა ან რომელიმე ტერიტორიაზე, რომლის საერთაშორისო ურთიერთობებზეც ის არის პასუხისმგებელი.

2. შეტყობინებაში მითითებულ ტერიტორიაზე ან ტერიტორიებზე კონვენცია გავრცელდება ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნის მიერ ამ შეტყობინების მიღებიდან ოცდამეათე დღიდან.

3. თუმცა ასეთ ტერიტორიებზე კონვენციის დებულებათა გამოყენება მოხდება ადგილობრივი მოთხოვნების სათანადოდ გათვალისწინებით.

4. ყოველ სახელმწიფოს, რომელმაც განცხადება გააკეთა ამ მუხლის 1-ლი პუნქტის შესაბამისად, შემდგომში, ნებისმიერ დროს, განცხადებაში მითითებული ერთი ან რამდენიმე ტერიტორიის მიმართ შეუძლია განაცხადოს, რომ ის აღიარებს სასამართლოს უფლებამოსილებას, მიიღოს განაცხადები ფიზიკური პირებისაგან, არასამთავრობო ორგანიზაციებისა თუ ცალკეულ პირთა ჯგუფებისაგან, როგორც ეს გათვალისწინებულია კონვენციის 34-ე მუხლით.

მუხლი 57

დათქმები

1. ამ კონვენციის ხელმოწერის ან რატიფიცირების სიგელის დეპონირებისას, ნებისმიერ სახელმწიფოს შეუძლია გააკეთოს დათქმა კონვენციის რომელიმე კონკრეტული დებულების მიმართ, თუ მის ტერიტორიაზე ამ დროს მოქმედი რომელიმე კანონი არ შეესაბამება ამ დებულებას. ზოგადი ხასიათის დათქმები ამ მუხლით დაუშვებელია.

2. ამ მუხლის საფუძველზე გაკეთებული ნებისმიერი დათქმა უნდა შეიცავდეს შესაბამისი კანონის მოკლედ გადმოცემას.

მუხლი 58

დენონსირება

1. მაღალ ხელშემკვრელ მხარეს შეუძლია მოახდინოს ამ კონვენციის დენონსირება მის მიმართ კონვენციის ძალაში შესვლის დღიდან მხოლოდ ხუთი წლის გასვლის

შემდეგ და ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნისათვის შეტყობინების გაგზავნიდან ექვსი თვის გასვლის შემდეგ. ევროპის საბჭოს გენერალური მდივანი აცნობებს ამის შესახებ სხვა მაღალ ხელშემკვრელ მხარეებს.

2. დენონსირება არ ათავისუფლებს შესაბამის მაღალ ხელშემკვრელ მხარეს ამ კონვენციით ნაკისრი ვალდებულებებისაგან ისეთი ქმედებისათვის, რომელიც იწვევს ამ ვალდებულებათა შესაძლო დარღვევას და შეიძლება მას ჩაედინა დენონსირების ძალაში შესვლამდე.

3. ნებისმიერი მაღალი ხელშემკვრელი მხარე, რომელიც წყვეტს ევროპის საბჭოს წევრობას, იმავე პირობების თანახმად, ვერც კონვენციის მონაწილე მხარე იქნება.

4. კონვენციის დენონსირება შეიძლება მოხდეს წინა პუნქტების დებულებათა შესაბამისად ნებისმიერი ტერიტორიის მიმართ, რომელზეც მისი მოქმედების გავრცელება გამოცხადდება 56-ე მუხლის საფუძველზე.

მუხლი 59

ხელმოწერა და რატიფიცირება

1. ეს კონვენცია ღიაა ხელმოსაწერად ევროპის საბჭოს წევრებისათვის. იგი ექვემდებარება რატიფიცირებას. რატიფიცირების სიგელების დეპონირება ხდება ევროპის საბჭოს გენერალურ მდივანთან.

2. წინამდებარე კონვენცია ძალაში შედის რატიფიცირების ათი სიგელის დეპონირების შემდეგ.

3. იმ ხელმომწერი სახელმწიფოსათვის, რომელიც შემდგომში მოახდენს კონვენციის რატიფიცირებას, კონვენცია ძალაში შედის რატიფიცირების სიგელის დეპონირების დღიდან.

4. ევროპის საბჭოს გენერალური მდივანი ატყობინებს

ევროპის საბჭოს ყველა წევრს კონვენციის ძალაში შესვლის შესახებ იმ მაღალ ხელშეშემკერელ მხარეთა თაობაზე, რომელთაც მოახდინეს მისი რატიფიცირება და რატიფიცირების ყველა სიგელის დეპონირების შესახებ, რაც შეიძლება განხორციელდეს შემდგომში.

შესრულებულია რომში 1950 წლის 4 ნოემბერს, ინგლისურ და ფრანგულ ენებზე, თანაბრად ავთენტიკურ ტექსტებად, ერთადერთ ეგზემპლარად, რომელიც დაცულია ევროპის საბჭოს არქივში. გენერალური მდივანი დამოწმებულ ასლებს უგზავნის თითოეულ ხელმომწერს.

ევროპის სოციალური

ქარტია

(შესწორებული)

სტრასბურგი, 3.V. 1996

პრეამბულა

ქვემოთ ხელისმომწერი ევროპის საბჭოს წევრი მთვრობები, ითვალისწინებენ რა, რომ ევროპის საბჭოს მიზანია მის წევრებს შორის უფრო მჭიდრო ერთიანობის მიღწევა იმ იდეებისა და პრინციპების დაცვისა და რეალიზაციისათვის, რომლებიც წარმოადგენენ მათ საერთო მემკვიდრეობას, და ასევე მათი სოციალური და კონომიკური პროგრესისათვის ხელის შეწყობა, კერძოდ, ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების დაცვა და მათი შემდგომი რეალიზაცია;

ითვალისწინებენ რა, რომ 1950 წლის 4 ნოემბერს ქ. რომში ხელმოწერილ ადამიანის უფლებათა და ფუნდამენტურ თავისუფლებათა ევროპულ კონვენციასა და მის ოქმებში ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოები შეთანხმდნენ უზრუნველყონ მათი მოსახლეობისათვის კონვენციით განსაზღვრული სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები და თავისუფლებები;

ითვალისწინებენ რა, რომ 1961 წლის 18 ოქტომბერს ქ. ტურინში ხელმოსაწერად გახსნილ ევროპის სოციალურ ქარტიაშიდა ასევე, მის ოქმებში ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოები შეთანხმდნენ უზრუნველყონ მათი მოსახლეობისათვის ქარტიით განსაზღვრული სოციალური უფლებები იმისათვის, რომ გააუმჯობესონ მათი ცხოვრების დონე და სოციალური კეთილდღეობა.

მხედველობაში იღებენ რა, რომ ადამიანის უფლებების შესახებ რომში ჩატარებულმა კონფერენციამ, 199/ წლის 5 ნოემბერს ხაზი გაუსვა, ერთის მხრივ ადამიანის უფლებათა განუყოფელი ბუნების დაცვას, იქნება ეს სამოქალაქო; პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური თუ კულტურული უფლებები, და მეორეს მხრივ, ევროპის სოციალური ქარტიისათვის ახალი იმპულსის მიცემის საჭიროებას;

როგორც ეს დადგენილ იქნა 1991 წლის 21 და 22 ოქტომბერს ქ. ტურიინში მინისტრთა კონფერენციის შეხვედრისას მიღებული გადაწყვეტილების შესაბამისად, გადაწყდა ქარტიის ძირითადი შინაარსის განახლება და ადაპტაცია, რათა კერძოდ, მხედველობაში იქნას მიღებული ის ფუნდამენტალური სოციალური ცვლილებები, რომლებსაც ადგილი ჰქონდათ ტექსტის მიღების შემდეგ;

აღიარებენ რა შესწორებულ ქარტიაში, რომელმაც ეტაპობრივად უნდა დაიკავოს ევროპის სოციალური ქარტიის ადგილი, ქარტიაში შეტანილი ცვლილებებითა და მისი 1988 წლის დამატებითი ოქმით გარანტირებული უფლებების უპირატესობასა და ახალი უფლებების დამატებას, შეთანხმდნენ შემდეგზე:

I ნაწილი

1. მხარეები თავიანთი პოლიტიკის მიზნად აღიარებენ, იხელმძღვანელონ ყველა შესაბამისი საშუალებებით, როგორც ეროვნული, ასევე საერთაშორისო ხასიათის, რათა მიაღწიონ ისეთ პირობებს, რომლებშიც შესაძლებელი იქნება შემდეგი უფლებებისა და პრინციპების ეფექტური განხორციელება.

2. ყველას უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა გამოიმუშა-

ვოს მისი ცხოვრების სახსრები საქმიანობით, რომელშიც იგი თავისუფლად ჩაერთვება.

3. ყველა მუშაკს აქვს უფლება შომის უსაფრთხო და ჯანმრთელ პირობებზე.

4. ყველა მუშაკს აქვს უფლება ჰქონდეს სათანადო სამართლიანი ანაზღაურება, რაც შეესაბამება საცხოვრებელ სტანდარტებს თავისთვის და თავიანთი ოჯახებისათვის.

5. ყველა მუშაკსა და დამქირავებელს აქვს გაერთიანების თავისუფლების უფლება ეროვნულ ან საერთაშორისო ორგანიზაციებში მათი სოციალური და ეკონომიკური ინტერესების დაცვის მიზნით.

6. ყველა მუშაკსა და დამქირავებელს აქვს კოლექტიური ხელშეკრულების დადების უფლება.

7. ბავშვებსა და ახალგაზრდებს აქვთ სპეციალური დაცვის უფლება, მათ წინაშე მდგარი ფიზიკური და მორალური საფრთხის წინააღმდეგ.

8. დასაქმებული ქალები დედობის შემთხვევაში სარგებლობენ დაცვის სპეციალური უფლებით.

9. ყველას აქვს შესაბამისი პროფესიული ორიენტაციის უფლება, რომელიც ეხმარება მას აირჩიოს სამუშაო, რომელიც შეესაბამება მის პირად უნარსა და ინტერესებს.

10. ყველას აქვს შესაბამისი პროფესიული მომზადების შესაძლებლობის უფლება.

11. ყველას აქვს უფლება ისარგებლოს ნებისმიერი ზომებით, რომელიც საშუალებას აძლევს მას ისარგებლოს შესაძლებელი უმაღლესი დონის სამედიცინო მომსახურებით.

12. ყველა მუშაკსა და მასზე დამოკიდებულ პირებს აქვთ სოციალური დაცვის უფლება.

13. ყველას, ადეკვატური საშუალებების გარეშე აქვს სოციალური და სამედიცინო დახმარების უფლება.

14. ყველას აქვს უფლება ისარგებლოს სოციალური უზრუნველყოფის სამსახურებით.

15. შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებს აქვთ დამოუკიდებლობის, სოციალური ინტეგრაციისა და საზოგადოების ცხოვრებაში მონაწილეობის უფლება.

16. ოჯახს, როგორც საზოგადოების ფუნდამენტალურ ნაწილს, უფლება აქვს ისარგებლოს შესაბამისი სოციალური, სამართლებრივი და ეკონომიკური დაცვით მისი სრული განვითარების უზრუნველყოფის მიზნით.

17. ბავშვებსა და ახალგაზრდებს აქვთ შესაბამისი სოციალური, სამართლებრივი და ეკონომიკური დაცვის უფლება.

18. ნებისმიერი მხარის მოქალაქეებს აქვთ უფლება დაკავებულნი იყვნენ შემოსავლიანი საქმიანობით ნებისმიერი მხარის ტერიტორიაზე ამ უკანასკნელის მოქალაქეებთან თანასწორობის საფუძველზე; იმ შეზღუდვების გათვალისწინებით, რომლებიც ეფუძნებიან შესაბამის ეკონომიკურ ან სოციალურ მიზეზებს.

19. მიგრანტ მუშაკებს, რომლებიც არიან მხარის მოქალაქეები და მათ ოჯახებს აქვთ სხვა მხარის ტერიტორიაზე დაცვისა და დახმარების მიღების უფლება.

20. ყველა მუშაკს აქვს თანასწორი შესაძლებლობებისა და თანასწორი მოპყრობის უფლება დასაქმების შემთხვევაში, სქესობრივი დისკრიმინაციის გარეშე.

21. მუშაკებს აქვთ უფლება ინფორმირებულნი იყვნენ და გაეწიონ კონსულტაციები შრომით დაწესებულებაში.

22. მუშაკებს უფლება აქვთ მონაწილეობა მიიღონ შრომით დაწესებულებაში შრომის პირობების, შრომის გარემოს განსაზღვრასა და გაუმჯობესებაში.

23. ყველა ხანდაზმულ პირს აქვს სოციალური დაცვით სარგებლობის უფლება.

24. ყველა მუშაკს აქვს დაცვის უფლება მისი დასაქმების შეწყვეტის შემთხვევაში.

25. ყველა მუშაკს აქვს თავისი მოთხოვნის წარდგენის უფლება დამსაქმებლის გაკოტრების შემთხვევაში.

26. ყველა მუშაკს აქვს ღირსების დაცვის უფლება სამუშაო ადგილზე.

27. ყველა პირს, რომელსაც აკისრია ოჯახური ვალდებულებები და რომელიც დასაქმებულია ან სურს დასაქმდეს, აქვს ამის უფლება დისკრიმინაციის გარეშე, სამუშაოსა და ოჯახთან დაკავშირებულ ვალდებულებებს შორის რაიმე წინააღმდეგობის გარეშე.

28. მუშაკთა წარმომადგენლებს დაწესებულებაში აქვთ მათთვის საზიანო ქმედებებისაგან დაცვის უფლება და უნდა ისარგებლონ შესაბამისი საშუალებებით თავიანთი ფუნქციების განსახორციელებლად.

29. ყველა მუშაკს უფლება აქვს ინფორმირებული იყოს და გაეწიოს კონსულტაციები გათავისუფლების კოლექტიური პროცედურების დროს.

30. ყველას აქვს სილარიბისა და სოციალური გარიყულობისაგან დაცვის უფლება.

31. ყველას აქვს უფლება საცხოვრებელ ადგილზე.

II ნაწილი

მხარეები ვალდებულებას იღებენ, როგორც განსაზღვრულია III ნაწილში, მიიჩნიონ თავი ვალდებულებად შემდეგ მუხლებს და პუნქტებში გათვალისწინებული ვალდებულებებით.

მუხლი 1 შრომის უფლება

შრომის უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულია იღებენ:

1. მათ ერთ-ერთ ძირითად მიზნად და ვალდებულებად აღიარონ დასაქმების მაქსიმალურად შესაძლო მაღალი დონის მიღწევა და შენარჩუნება, შემდგომში სრული დასაქმების უზრუნველყოფის მიზნით;

2. ეფექტურად დაიცვან მუშაკის უფლება გამიმუშაოს საარსებო სახსრები მის მიერ თავისუფლად არჩეული საქმიანობით;

3. შექმნან და შეინარჩუნონ დასაქმების უფასო სამსახურები ყველა მუშაკისათვის;

4. უზრუნველყონ და ხელი შეუწყონ შესაბამისი პროფესიული ორიენტაციის საშუალებებს, პროფესიულ მომზადებასა და რეალიზაციას.

მუხლი 2 უფლება შრომის სამართლიან პირობებზე

შრომის სამართლიან პირობებზე უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულია იღებენ:

1. უზრუნველყონ გონივრული დღიური და ყოველკვირეული სამუშაო საათების რაოდენობა და სამუშაო კვირის თანმიმდევრული შემცირება, რამდენადაც ამის საშუალებას იძლევა შრომის პროდუქტიულობის გაზრდა და სხვა შესაბამისი ფაქტორები;

2. უზრუნველყონ სახელმწიფო უქმე დღეების ანაზღაურება;

3. უზრუნველყონ მინიმუმ ოთხკვირიანი ყოველწლიური ანაზღაურებადი შვებულება;

4. აღმოფხვრან რისკი შინაგანად სახიფათო და არა-

ჯანმრთელ სამუშაოებზე, ხოლო იქ, სადაც ჯერ-ჯერობით შეუძლებელია ამ რისკის აღმოფხვრა ან საკმარისად შემცირება, უზრუნველყონ ან სამუშაო საათების შემცირება ან დამატებითი ანაზღაურებადი შვებულება ამ საქმიანობით დაკავებული მუშაკებისათვის.

5. უზრუნველყონ ყოველკვირეული დასვენების პერიოდი, რომელიც შეძლებისდაგვარად უნდა ემთხვეოდეს შესაბამის ქვეყანაში ან რეგიონში ტრადიციით ან ჩვეულებით აღიარებულ დასვენების დღეს.

6. უზრუნველყონ, რომ მუშაკები წერილობითი ფორმით იყვნენ ინფორმირებულნი, რაც შეიძლება სწრაფად და ყველა შემთხვევაში არა უგვიანეს ორი თვისა მათი დასაქმების დაწყების თარიღიდან, კონტრაქტის ან მათი შრომითი ურთიერთობების ძირითადი ასპექტების შესახებ;

7. უზრუნველყონ, რომ მუშაკებმა, რომლებიც ასრულებენ ღამის სამუშაოებს, ისარგებლონ იმ შეღავათებით, რომლებიც ითვალისწინებენ სამუშაოს სპეციფიკურ ხასიათს.

მუხლი 3 უფლება უსაფრთხო და ჯანმრთელ სამუშაო პირობებზე

უსაფრთხო და ჯანმრთელ სამუშაო პირობებზე უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, დამსაქმებელთა და მუშაკთა ორგანიზაციებთან კონსულტაციებთან მხარეები ვალდებულიებას იღებენ:

1. ჩამოაყალიბონ, განახორციელონ და პერიოდულად გადახედონ შრომის უსაფრთხოების, შრომის ჯანმრთელობისა და სამუშაო გარემოს შესახებ თანმიმდევრული ეროვნული პოლიტიკა. ამ პოლიტიკის ძირითადი მიზანი არის შრომის უსაფრთხოებისა და ჯანმრთელობის გაუმ-

ჯობესება და უბედური შემთხვევებისა და ჯანმრთელობის დაზიანების თავიდან აცილება, რომლებიც გამომდინარეობენ, დაკავშირებულნი არიან ან ადგილი აქვთ შრომის დროს, კერძოდ იმ რისკის მინიმუმამდე შემცირებით, რომელიც თან სდევს შრომით გარემოს.

2. მიიღონ უსაფრთხოებისა და ჯანმრთელობის დაცვასთან დაკავშირებული წესები.

3. უზრუნველყონ ასეთი წესების შესრულება ზედამხედველობის ზომების მეშვეობით;

4. ხელი შეუწყონ პრევენციული და საკონსულტაციო ფუნქციების მქონე ყველა მუშაკისათვის ჯანმრთელობის სამსახურების პროგრესულ განვითარებას.

მუხლი 4 უფლება შრომის სამართლიან ანაზღაურებაზე სამართლიან ანაზღაურებაზე უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულიებას იღებენ:

1. აღიარონ მუშაკთა უფლება ისეთ ანაზღაურებაზე, რომელიც უზრუნველყოფს მათი და მათი ოჯახების ცხოვრების ღირსეულ დონეს;

2. აღიარონ მუშაკთა უფლება გაზრდილი ანაზღაურების მიღებაზე ზეგანაკვეთური სამუშაოს შესრულებისათვის, ცალკეულ შემთხვევებში გამონაკლისების გათვალისწინებით;

3. აღიარონ ქალი და მამაკაცი მუშაკების უფლება თანაბარი ღირებულების სამუშაოსათვის თანაბარი ანაზღაურების მიღებაზე;

4. აღიარონ ყველა მუშაკის უფლება, იყოს გონივრული ვადით ადრე ინფორმირებული მისი დასაქმების შეწყვეტის შესახებ;

5. დაუშვას ხელფასებიდან გამოქვითვა მხოლოდ ეროვნული კანონებით ან წესებით განსაზღვრული ან კოლექტიურ ხელშეკრულებაში ან არბიტრაჟის გადანყვეტილებაში დაფიქსირებული პირობებითა და ზომით.

ამ უფლებებით სარგებლობის უზრუნველყოფა მიღწეულ იქნება თავისუფლად დადებული კოლექტიური ხელშეკრულებების, კანონით განსაზღვრული ხელფასის დადგენის მექანიზმის ან ეროვნული პირობების შესაბამისი სხვა საშუალებებით.

მუხლი 5 ორგანიზების უფლება

თავიანთი ეკონომიკური და სოციალური ინტერესების დასაცავად მუშაკთა და დამსაქმებელთა მიერ ადგილობრივი, ეროვნული ან საერთაშორისო ორგანიზაციების შექმნისა და ამ ორგანიზაციებში გაერთიანების თავისუფლების უზრუნველყოფისა და წახალისების მიზნით, მხარეები ვალდებულიებას იღებენ, რომ ეროვნული კანონმდებლობა არ გაითვალისწინებს ისეთ ნორმებს, რომ ხელი შეეშალოს და არ იქნება გამოყენებული იმგვარად, რომ დაბრკოლდეს ამ თავისუფლებით სარგებლობა. ის ზომა, რომლითაც ამ მუხლით უზრუნველყოფილი გარანტიები გამოიყენება პოლიციის მიმართ, განისაზღვრება ეროვნული კანონებით ან წესებით. პრინციპი, რომელიც არეგულირებს ამ გარანტიების გამოყენებას შეიარაღებული ძალების მოსამსახურეების და ზომა რომლებითაც ისინი გამოიყენებიან ამ კატეგორიის პირების მიმართ, ასევე განისაზღვრება ეროვნული კანონებით ან კანონქვემდებარე აქტებით.

მუხლი 6 კოლექტიური მოლაპარაკებების წარმოების უფლება

კოლექტიური მოლაპარაკებების წარმოების უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულია იღებენ:

1. ხელი შეუწყონ ერთობლივი კონსულტაციებს მუშაკებსა და დამსაქმებლებს შორის;

2. აუცილებლობის და მიზანშეწონილობის შემთხვევაში, ხელი შეუწყონ დამსაქმებლებს ან დამსაქმებელთა ორგანიზაციებს და მუშაკთა ორგანიზაციებს შორის ნებაყოფლობითი მოლაპარაკებების მექანიზმს, კოლექტიური შეთანხმებების საფუძველზე დასაქმების ვადების ადა პირობების მონესრიგების მიზნით;

3. ხელი შეუწყონ მორიგებისა და ნებაყოფლობითი არბიტრაჟის შესაბამისი მექანიზმის შექმნასა და გამოყენებას შრომითი დავების გადასაწყვეტად;

და აღიარებენ:

4. მუშაკთა და დამსაქმებელთა უფლებას კოლექტიურ მოქმედებაზე ინტერესთან კონფლიქტის შემთხვევაში, გაფიცვის უფლების ჩათვლით, იმ ვალდებულებების გათვალისწინებით, რომლებიც შეიძლება გამომდინარეობდნენ ადრე დადებული კოლექტიური შეთანხმებებიდან.

მუხლი 7 ბავშვებისა და ახალგაზრდების უფლება დაცვაზე

ბავშვებისა და ახალგაზრდების დაცვაზე უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულია იღებენ:

1. უზრუნველყონ, რომ სამუშაოზე მიღების მინიმალური ასაკი უნდა შეადგენდეს 15 წელს, იმ გამონაკლისი შემთხვევების გარდა, როდესაც ბავშვები დასაქმებულნი არიან კანონით გათვალისწინებულ მსუბუქ სამუშაოზე,

რაც ზიანს არ აყენებს მათ ჯანმრთელობას, ზნეობას ან განათლებას;

2. უზრუნველყონ, რომ სამუშაოზე მიღების მინიმალური ასაკი შეადგენდეს 18 წელს იმ საქმიანობის მიმართ; რომლებიც მიიჩნევიან სახიფათო ან არაჯანმრთელ სამუშაოებად;

3. უზრუნველყონ, რომ ის პირები, რომლებსაც არ დაუსრულებიათ სავალდებულო განათლება, არ იყვნენ დასაქმებულნი ისეთი სამუშაოებით, რომელშიც ჩამოართმევს მათ სრული განათლების მიღების საშუალებას;

4. უზრუნველყონ, რომ 18 წლამდე ასაკის პირებისათვის სამუშაო საათები იყოს შეზღუდული მათი განვითარების საჭიროებების კერძოდ, მათი პროფესიული მომზადების შესაბამისად;

5. აღიარონ ახალგაზრდა მუშაკთა და შეგირდთა უფლება სამართლიანი ხელფასის ან ხვაგვარი შესაბამისი გასამრჯელოს მიღებაზე;

6. უზრუნველყონ, რომ ჩვეულებრივი სამუშაო დღის განმავლობაში ახალგაზრდების მიერ პროფესიულ მომზადებაზე დახარჯული დრო დამსაქმებლის თანხმობით მიჩნეულ იქნას სამუშაო დღის ნაწილად;

7. უზრუნველყონ, რომ 18 წლამდე ასაკის პირებს ჰქონდეთ უფლება ყოველწლიურ მინიმუმ ოთხკვირიან ანაზღაურებად შვებულებაზე;

8. უზრუნველყონ, რომ 18 წლამდე ასაკის პირები არ იყვნენ დასაქმებულნი ღამის სამუშაოებზე ეროვნული კანონებით ან წესების განსაზღვრული გარკვეული სამუშაოების გარდა;

9. უზრუნველყონ, რომ 18 წლამდე ასაკის პირები, რომლებიც დასაქმებულნი არიან ეროვნული კანონებითა და

ნესებით განსაზღვრულ სამუშაოებზე, დაექვემდებარონ რეგულარულ სამედიცინო კონტროლს;

10 უზრუნველყონ, სპეციალური დაცვა ფიზიკური და მორალური ზიანისაგან, რომელსაც შეიძლება დაექვემდებარონ ბავშვები და ახალგაზრდები, და კერძოდ, იმ ზიანისაგან, რომელიც პირდაპირ ან არაპირდაპირ გამომდინარეობს მათი საქმიანობიდან.

მუხლი 8 დასაქმებულ ქალთა დედობის დაცვის უფლება

დასაქმებული ქალების დედობის უფლების დაცვის ეფექტური განხრციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულიებას იღებენ:

1. ანაზღაურებადი შვებულებით, ადეკვატური სოციალური უზრუნველყოფით ან სახელმწიფო ფონდებით გათვალისწინებული შეღავათებით უზრუნველყონ დასაქმებული ქალებისათვის ბავშვის დაბადებამდე და ბავშვის დაბადების შემდეგ არანაკლებ თოთხმეტი კვირის ხანგრძლივობის დეკრეტული შვებულება;

2. უკანონოდ მიიჩნიონ დამსაქმებლის მიერ ქალისათვის გათავისუფლების შესახებ გადანყვებილების შეტყობინება, ქალის მიერ მისი ფეხმძიმობის შესახებ დამსაქმებლისათვის შეტყობინებიდან დეკრეტული შვებულების დასრულებამდე პერიოდის განმავლობაში, ან ქალისათვის მისი გათავისუფლების შესახებ შეტყობინების გადაცემა ამ პერიოდის ამონჴრვისას.

3. უზრუნველყონ დედების მიერ შესვენების გამოყენების უფლება ამ მიზნისათვის.

4. დაარეგულირონ ორსული, მელოგინე და ჩვილ ბავშვზე მზრუნველი ქალების დასაქმება ღამის სამუშაოებზე.

5. აკრძალონ ორსული, მელოგინე და ჩვილ ბავშვზე მზრუნველი ქალების ადსაქმება მინისტრეშა· სამთამადნო და ყველა სხვა სხვა სამუშაოზე, რომელიც შეუფერებელია მათთვის საშიში, არაჯანმრთელი ან მძიმე ბუნების გამო და მიიღონ სათანადო ზომები ამ ქალების დასაქმების უფლების დასაცავად.

მუხლი 9 პროფესიული ორიენტაციის უფლება

პროფესიულ ორიენტაციის უფლების ეფექტური განხორციელების მიზნით, მხარეები ვალდებულიან იღებენ აუცილებლობის შესაბამისად უზრუნველყონ ან ხელი შეუწყონ ისეთი სამსახურების არსებობას, რომლებიც დაეხმარება ყველა პირს, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა ჩათვლით, გადაჭრან დასაქმების არჩევასთან და პროფესიულ კარიერასთან დაკავშირებული პრობლემები პირის თავისებურებისა და დასაქმების შესაძლებლობასთან მისი დამოკიდებულების სათანადოდ გათვალისწინებით: ამ დახმარების განევა უნდა მოხდეს უფასოდ, როგორც ახალგაზრდებისათვის სკოლსი მოსწავლეთა ჩათვლით, ასევე მოზრდილებისთვისაც.

მუხლი 10 პროფესიული მომზადების უფლება

პროფესიულ მომზადებაზე უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულიან იღებენ:

1. აუცილებლობის შესაბამისად, უზრუნველყონ ან ხელი შეუწყონ ყველა პირის, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა ჩათვლით, ტექნიკურ და პროფესიულ მომზადებას დამსაქმებელთა და მუშაკთა ორგანიზაციებთან კონსულტაციებით და უზრუნველყონ უმაღლესი ტექნი-

კური და საუნივერსიტეტო განათლების ხელმისაწვდომობის საშუალებები მხოლოდ პიროვნული შესაძლებლობების გათვალისწინებით.

2. უზრუნველყონ ან ხელი შეუწყონ შეგირდთა სწავლების და სხვა მეთოდურ სისტემების შექმნას სხვადასხვა სპეციალობებში ახალგაზრდა ვაჟებისა და გოგონების მომზადების მიზნით.

3. საჭიროებისამებრ უზრუნველყონ ან ხელი შეუწყონ:

ა) ადეკვატურ და არსებულ ხელმისაწვდომ პროფესიული მომზადების საშუალებებს მოზრდილი მუშაკებისათვის;

ბ) სპეციალურ საშუალებებს მოზრდილი მუშაკების გადამზადების მიზნით, რაც განპირობებულია ტექნოლოგიური განვითარებით ან დასაქმების სფეროში ახალი ტენდენციების შემოღებით;

4. საჭიროებისამებრ უზრუნველყონ ან ხელი შეუწყონ სპეციალურ ზომებს დიდი ხნის უმუშევართა გადამზადებისა და შრომით პროცესში რეინტეგრაციისათვის;

5. წაახალისონ შემდეგი ზომებით უზრუნველყოფილი შეღავათების სრული გამოყენება:

ა) ნებისმიერი გაასახადის ან მოსაკრებელის შემცირება ან გაუქმება;

ბ) ფინანსური დახმარების განევა შესაბამის შემთხვევებში;

გ) მისი დამსაქმებლის მოთხოვნით მუშაკის მიერ დამატებით პროფესიულ მომზადებაზე დახარჯული დროით ჩათვლა ჩვეულებრივ სამუშაო საათებში;

დ) შესაბამისი ზედამხედველობის საშუალებებით, დამსაქმებელთა და მუშაკთა ორგანიზაციებთან კონსულტაციებით შეგირდთა სწავლებისა და პროფესიული მომზადებისათვის.

დების სხვა საშუალებათა ეფექტურობის უზრუნველყოფა ახალგაზრდა მუშაკებისათვის, და ზოგადად, ახალგაზრდა მუშაკების სათანადო დაცვა.

მუხლი 11 ჯანმრთელობის დაცვის უფლება

ჯანმრთელობის დაცვაზე უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულებას იღებენ უშუალოდ ან საჯარო ან კერძო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობით, მიიღონ ზომები, რომლებიც, კერძოდ, მიზნად ისახავენ:

1. ავადმყოფობის გამომწვევი მიზეზების მაქსიმალურად აღმოფხვრას;

2. ჯანმრთელობის განმტკიცებისა და ჯანმრთელობის საკითხებში ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის ნახალისებისათვის საკონსულტაციო და საგანმანათლებლო საშუალებების უზრუნველყოფას;

3. შეძლებისდაგვარად ეპიდემიურ, ენდემურ და სხვ დაავადებათა, ისევე როგორც, უბედურ შემთხვევათა აღკვეთას.

მუხლი 12 სოციალური უზრუნველყოფის უფლება

სოციალური უზრუნველყოფის უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულებას იღებენ:

1. შექმნან ან შეინარჩუნონ სოციალური უზრუნველყოფის სისტემა;

2. შეინარჩუნონ სოციალური უზრუნველყოფის სისტემა დამაკმაყოფილებელ დონეზე, რომელიც სულ მცირე თანაბარი უნდა იყოს ევროპის სოციალური უზრუნველყოფის კოდექსის რატიფიცირებისათვის აუცილებელი დონის;

3. ეცადონ ეტაპობრივად მაღალ დონეზე აიყვანონ სოციალური უზრუნველყოფის სისტემა;

4. მიიღონ ზომები სათანადო ორმხრივი და მრავალმხრივი შეთანხმებების დადებით ან სხვა საშუალებებით და ასეთ შეთანხმებებში გათვალისწინებული პირობების დაცვით, იმ მიზნით, რომ უზრუნველყონ:

ა) მათი მოქალაქეებისა და სხვა მხარეების მოქალაქეებისათვის ერთნაირი რეჟიმი სოციალური უზრუნველყოფის უფლებებთან მიმართებით, რაც მოიცავს სოციალური უზრუნველყოფის სფეროში მოქმედი კანონმდებლობიდან გამომდინარე შეღავათების შენარჩუნებას, მიუხედავად მხარეებს შორის ტერიტორიებზე იმ პირთა ნებისმიერი გადაადგილებისა, რომლებიც სარგებლობენ შესაბამისი შეღავათებით;

ბ) სოციალური უზრუნველყოფის უფლებათა მინიჭება; შენარჩუნება და აღდგენა ისეთი საშუალებებით, როგორიცაა თითოეული ხელშემკვრელი მხარის კანონმდებლობის თანახმად დაზღვევის პერიოდისა და დამთავრებული სამუშაო სტაჟის აკუმულირება.

მუხლი 13 სოციალური და სამედიცინო დახმარების უფლება

სოციალური და სამედიცინო დახმარების უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულიან იღებენ:

1. უზრუნველყონ, რომ ნებისმიერ პირს; რომელსაც არ გააჩნია ადეკვატური სახსრები და არ შეუძლია მათი მოპოვება საკუთარი ძალებით ან სხვა საშუალებებით, კერძოდ სათანადო დახმარებით, ავადმყოფობის შემთხვევაში შესაბამისი მოვლით, სოციალური უზრუნველყოფის სფეროში გათვალისწინებული შეღავათების გამოყენებით.

2. უზრუნველყონ, რომ ასეთი დახმარების მიმღები პირები ამ მიზეზით არ უნდა დაზარალდნენ მათი პოლიტიკური და სოციალური უფლებების შეზღუდვით.

3. უზრუნველყონ თითოეული პირის მიერ შესაბამისი საჯარო და კერძო სამსახურების კონსულტაციებითა და დახმარებით სარგებლობა, პირადი ან ოჯახურ პრობლემათა ღმოფხვრის, თავდან აცილების ან შემსუბუქების მიზნით.

4. სოციალური და სამედიცინო დახმარების შესახებ ევროპის 1953 წლის 11 დეკემბრის პარიზში ხელმოწერილი კონვენციის საფუძველზე ნაკისრი ვალდებულებების შესაბამისად, გამოყენონ ამ მუხლის 1-ლი, მე-2 და მე-3 პუნქტებით გათვალისწინებული დებულებები სხვა მხარეთა იმ მოქალაქეების მიმართ, რომლებიც კანონიერად იმყოფებიან მათ ტერიტორიაზე.

მუხლი 14 სოციალური უზრუნველყოფის სამსახურებით სარგებლობის უფლება

სოციალური უზრუნველყოფის სამსახურებით სარგებლობის უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულია იღებენ:

1. ხელი შეუწყონ ან უზრუნველყონ ისეთი სამსახურების შექმნა; რომლებიც სოციალური საქმიანობის მეთოდების გამოყენებით. ხელს შეუწყობენ, როგორც ცალკეული პირების, ასევე საზოგადოებაში ჯგუფების კეთილდღეობასა და განვითარებას და მათ შეგუებას სოციალურ გარემოსთან;

2. ხელი შეუწყონ ცალკეული პირების და ნებაყოფლობითი ან სხვა ორგანიზაციათა მონაწილეობას ასეთი სამსახურების შექმნასა და შენარჩუნებაში.

მუხლი 15 შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა დამოუკიდებლობის, სოციალური ინტეგრაციისა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობის უფლება

ასაკისა და შეზღუდული შესაძლებლობების ხასიათისა წარმოშობის მიზეზის მიუხედავად; შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა დამოუკიდებლობის; სოციალური ინტეგრაციის და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობის უფლების ეფექტურად განხორციელების მიზნით, მხარეები ვალდებულია იღებენ:

1. მიიღონ აუცილებელი ზომები ზოგადი სქემების ფარგლებში, რათა უზრუნველყონ შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა ორიენტაცია და პროფესიული მომზადება, ხოლო თუ ეს შესაძლებელი არ არის სპეციალიზებული საჯარო ან კერძო ორგანოების მეშვეობით;

2. ხელი შეუწყონ მათ ხელმისაწვდომობის დასაქმებისადმი ყველა ზომის საშუალებით, რომელიც მიზნად ისახავს დასაქმებულთა წახალისებას დაიქირაონ და დასაქმებული ყავდეთ შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირები ჩვეულებრივ სამუშაო გარემოში და მიუსადაგონ სამუშაოს პირობები შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა საჭიროების, ხოლო იქ, სადაც ეს შეუძლებელია უზნარობის გამო, ისეთი სამუშაო ადგილების უზრუნველყოფით ან შექმნით, რომელიც შესაბამისობაში იქნება შესაძლებლობების ხარისხთან, განსაზღვრულ შემთხვევებში, ასეთი ზომები შეიძლება მოითხოვდეს შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა დასაქმებისა და მხარდაჭერის სპეციალური სამსახურების გამოყენებას;

3. ხელი შეუწყონ მათ სრულ სოციალურ ინტეგრაციასა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობას, კერძოდ იმ საშუალებებით, რომლებიც შეიცავენ ტექნიკურ

დახმარებას, რომელიც მიზნად ისახავს კომუნიკაციისა და გადაადგილესი სფეროში არსებული ბარიერების აღმოფხვრას, ტრანსპორტითა და საცხოვრებელი ადგილებით უზრუნველყოფას, კულტურულ ღონისძიებებისა და დასვენების ხელმისაწვდომობას.

მუხლი 16 ოჯახის სოციალური, იურიდიული და ეკონომიკური დაცვის უფლება

საზოგადოების ფუნდამენტალური ერთეულის - ოჯახის სრული განვითარებისათვის აუცილებელი პირობების უზრუნველსაყოფად, მხარეები ვალდებულია იღებენ ხელი შეუწყონ ოჯახური ცხოვრების ეკონომიკურ, სამართლებრივ და სოციალურ დაცვას, ისეთი საშუალებებით, როგორიცაა სოციალური და ოჯახისათვის განკუთვნილი დახმარება, საგადასახადო შეღავათები, ოჯახის უზრუნველყოფა თანქესაფრით, შეღავათები ახალდაქორწინებულთათვის და სვხა შესაბამისი შეღავათები.

მუხლი 17 ბავშვებისა და ახალგაზრდების სოციალური, იურიდიული და ეკონომიკური დაცვის უფლება

ბავშვებისა და ახალგაზრდა პირების უფლების - აღიზარდონ ისეთ გარემოში, რომელიც ხელს შეუწყობს მათი პიროვნების და მათი ფიზიკური და გონებრივი შესაძლებლობების სრულ განვითარებას, ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულია იღებენ, უშუალოდ ან საჯარო და კერძო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობით, მიიღონ ყველა სათანადო და აუცილებელი ზომა, რომელიც მიზნად ისახავს:

1. ა) ბავშვებისა და ახალგაზრდების მათი მშობლების უფლებებისა და მოვალეობების გათვალისწინებით მოვლის,

დახმარების, განათლებისა და მომზადების უზრუნველყოფა, რომელიც მათ ესაჭიროებათ, კერძოდ ამ მიზნისათვის საკმარისი და ადეკვატური ინსტიტუტებისა და სამსახურებით შექმნითა და შენარჩუნებით;

ბ) ბავშვებისა და ახალგაზრდების დაუდევრობისაგან, ძალადობისაგან ან ექსპლუატაციისაგან დაცვა;

გ) უზრუნველყონ სახელმწიფოს მხრიდან იმ ბავშვებისა და ახალგაზრდების დაცვა და მათთვის სპეციალური დახმარების გაწევა, რომლებიც დროებით ან განსაზღვრული ვადით მოკლებულნი არიან ოჯახურ მზრუნველობას;

2. უზრუნველყონ ბავშვებისა და ახალგაზრდების უფასო დანყებითი და საშუალო განათლება, ისევე როგორც, მათ მიერ სკოლებში რეგულარული დასწრების ნახალისება;

მუხლი 18 სხვა მხარეთა ტერიტორიაზე შემოსავლიანი საქმიანობის განხორციელებაში ჩაბმის უფლება

სხვა მხარეების ტერიტორიაზე შემოსავლიანი საქმიანობის განხორციელებაში ჩაბმის უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულიებას იღებენ:

1. შეინარჩუნონ ან დააკმაყოფილონ, რომ შენარჩუნებულ იქნას ასეთ მუშაკთა დახმარების სათანადო და უფასო სამსახურები, კერძოდ, ზუსტი ინფორმაციის მიღებით და გადადგან ყველა სათანადო ნაბიჯი, ემიგრაციასა და იმიგრაციასთან დაკავშირებული შეცდომაში შემყვანი პროპაგანდის წინააღმდეგ, იმ ზომით, რითაც ეროვნული კანონები და კანონქვემდებარე აქტები ამის საშუალებას იძლევიან;

2. მიიღონ სათანადო ზომები მათი იურისდიქციის ფარგლებში, რათა ხელი შეუწყონ ასეთი მუშაკებისა და

მათი ოჯახების გამგზავრებას, მგზავრობასა და მიღებას და მათი იურისდიქციის ფარგლებში უზრუნველყონ სათანადო სამსახურები მგზავრობის დროს ჯანმრთელობის, სამედიცინო დახმარებისა და კარგი ჰიგიენური პირობების შესაქმნელად.

3. შესაბამისად მხარი დაუჭირონ თანამშრომლობას საჯაო და კერძო სოციალურ სამსახურებს შორის ემიგრაციისა და იმიგრაციის ქვეყნებში;

4. დაიცვან მათ ტერიტორიაზე კანონიერად მყოფი ასეთი მუშაკებისათვის, იმ ზომით, რითაც ხდება ამ ზომების რეგულირება კანონით ან კანონქვემდებარე აქტებით ან რომლებიც ექვემდებარებიან ხელისუფლების ადმინისტრაციული ორგანოების კონტროლს, არანაკლებ შეღავათიანი რეჟიმი, ვიდრე ის რეჟიმი, რომელიც მოქმედებს მათი საკუთარი მოქალაქეების მიმართ შემდეგ საკითხებთან მიმართებაში:

ა) შრომის ანაზღაურება და დასაქმებისა და მუშაობის სხვა პირობები;

ბ) პროფესიული კავშირების წევრობა და კოლექტიურ ხელშეკრულებებთან დაკავშირებული უპირატესობებით სარგებლობა.

გ) დაბინავება;

5. დასაქმებულ პირთათვის დაწესებულ გადასახადებთან და მოსაკრებლებთან დაკავშირებით, თავიანთ ტერიტორიაზე კანონიერად მყოფი ასეთი მუშაკების მიმართ გამოყენონ ისეთივე ხელსაყრელი რეჟიმი, როგორიც მოქმედებს საკუთარი მოქალაქეების მიმართ.

6. რამდენადაც შესაძლებელია ხელი შეუწყონ იმ უცხოელი მუშაკის ოჯახის გაერთიანებას, რომელსაც მიღებული აქვს მიმღები ქვეყნის ტერიტორიაზე დაფუძნების ნებართვა;

7. თავიანთ ტერიტორიაზე კანონიერად მყოფი ასეთი მუშაკების მიმართ გამოიყენონ ისეთივე ხელსაყრელი რეჟიმი, როგორიც მოქმედებს საკუთარი მოქალაქეების მიმართ, ამ მუხლით გათვალისწინებულ საკითხებზე აღძრულ სასამართლო პროცესებთან დაკავშირებით.

8. დაცვან, რომ მათ ტერიტორიაზე კანონიერად მცხოვრები ასეთი მუშაკები არ იქნენ გაძევებულნი გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ისინი საფრთხეს უქმნიან ეროვნულ უსაფრთხოებას ან ეწინააღმდეგებიან საზოგადოებრივ ინტერესებსა და მორალს;

9. სამართლებრივ ფარგლებში დართონ ება ასეთ მუშაკებს მათი სურვილის შესაბამისად გადარიცხონ მათი შემოსავლებისა და დანაზოგების გარკვეული ნაწილი;

10. გაავრცელონ ამ მუხლით უზრუნველყოფილი დაცვა და დახმარება თვითდასაქმებულ მიგრანტებზე, იმ ზომი, რითაც ეს ღონისძიებები გამოიყენება;

11. მხარი დაუჭირონ და ხელი შეუწყონ მიმღები სახელმწიფოს ეროვნული ენის სწავლებას, ხოლო თუ ქვეყანაში რამოდენიმე სახელმწიფო ენაა, ერთ-ერთი ენის სწავლებას მიგრანტი მუშაკებისა და მათი ოჯახების წევრებისათვის;

12. რამდენადაც ეს პრაქტიკულად შესაძლებელი იქნება, მხარი დაუჭირონ და ხელი შეუწყონ, მიგრანტი მუშაკების ბავშვებისათვის მიგრანტი მუშაკების დედა ენის სწავლებას.

მუხლი 19 მიგრანტ მუშაკთა და მათი ოჯახების უფლებათა დაცვასა და დახმარებაზე

დაცვასა და დახმარებაზე მიგრანტ მუშაკთა და მათი ოჯახების უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულიებას იღებენ:

1. შეინარჩუნონ ან დააკმაყოფილონ, რომ შენარჩუნებულ იქნას ასეთ მუშაკთა დახმარების სათანადო და უფასო სამსახურები, კერძოდ, ზუსტი ინფორმაციის მიღებით და გადადგან ყველა სათანადო ნაბიჯი, ემიგრაციასა და იმიგრაციასთან დაკავშირებული შეცდომაში შემყვანი პროპაგანდის წინააღმდეგ, იმ ზომით, რითაც ეროვნული კანონები და კანონქვემდებარე აქტებიამის საშუალებას იძლევიან;

2. მიიღონ სათანადო ზომები მათი იურისდიქციის ფარგლებში, რათა ხელი შეუწყონ ასეთი მუშაკებისა და მათი ოჯახების გამგზავრებას, მგზავრობასა და მიღებას და მათი იურისდიქციის ფარგლებში უზრუნველყონ სათანადო სამსახურები მგზავრობის დროს ჯანმრთელობის, სამედიცინო დახმარებისა და კარგი ჰიგიენური პირობების შესაქმნელად;

3. შესაბამისად მხარი დაუჭირონ თანამშრომლობას საჯარო და კერძო სოციალურ სამსახურებს შორის ემიგრაციისა და იმიგრაციის ქვეყნებში.

4. დაიცვან მათ ტერიტორიაზე კანონიერად მყოფი ასეთი მუშაკებისათვის, იმ ზომით, რითაც ხდება ამ ზომების რეგულირება კანონით ან კანონქვემდებარე აქტებით ან რომლებიც ექვემდებარებიან ხელისუფლების ადმინისტრაციული ორგანოების კონტროლს, არანაკლებ შეღვათიანი რეჟიმი, ვიდრე ის რეჟიმი, რომელიც მოქმედებს მათი საკუთარი მოქალაქეების მიმართ შემდეგ საკითხებთან მიმართებაში:

ა) შრომის ანაზღაურება დადასაქმების და მუშაობის სხვა პირობები;

ბ) პროფესიული კავშირების წევრობა და კოლექტიურ ხელშეკრულებებთან დაკავშირებული უპირატესობით სარგებლობა;

გ) დაბინავება;

5. დასაქმებულ პითათვის დაწესებულ გადასახადებთან და მოსაკრებლებთან დაკავშირებით, თავიანთ ტერიტორიაზე კანონიერად მყოფი ასეთი მუშაკების მიმართ გამოიყენონ ისეთივე ხელსაყრელი რეჟიმი როგორც მოქმედებს საკუთარი მოქალაქეების მიმართ.

6. რამდენადაც შესაძლებელია ხელი შეუწყონ იმ უცხოელი მუშაკის ოჯახის გაერთიანებას, რომელსაც მიღებული აქვს მიმღები ქვეყნის ტერიტორიაზე დაფუძნების ნებართვა;

7. თავიანთ ტერიტორიაზე კანონიერად მყოფი ასეთი მუშაკების მიმართ გამოიყენონ ისეთივე ხელსაყრელი რეჟიმი, როგორიც მოქმედებს საკუთარი მოქალაქეების მიმართ, ამ მუხლით გათვალისწინებულ საკითხებზე აღძრულ სასამართლო პროცესებთან დაკავშირებით;

8. დაიცვან, რომ მათ ტერიტორიაზე კანონიერად მცხოვრები ასეთი უშაკები არ იქნენ გაძევებულნი გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ისინი საფრთხეს უქმნიან ეროვნულ უსაფრთხოებას ან ეწინააღმდეგებიან საზოგადოებრივ ინტერესებსა და მორალს;

9. სამართლებრივ ფარგლებში დართონ ნება ასეთ მუშაკებს მათი სურვილის შესაბამისად გადარიცხონ მათი შესაძლებლობისა და დანაზოგების გარკვეული ნაწილი;

10. გაავრცელონ ამ მუხლით უზრუნველყოფილი დაცვა და დახმარება თვითდასაქმებულ მიგრანტებზე, იმ ზომით, რითაც ეს ღონისძიებები გამოიყენება;

11. მხარი დაუჭირონ და ხელი შეუწყონ მიმღები სახელმწიფოს ეროვნული ენის სწავლებას, ხოლო თუ ქვეყანაში რამოდენიმე სახელმწიფო ენაა, ერთ-ერთი ენის სწავლებას მიგრანტი მუშაკებისა და მათი ოჯახის წევრებისათვის;

12. რამდენადაც ეს პრაქტიკულად შესაძლებელი იქნება, მხარი დაუჭირონ და ხელი შეუწყონ მიგრანტი მუშაკების ბავშვებისათვის მიგრანტი მუშაკების დედა ენის სწავლებას.

მუხლი 20 დასაქმებისა და პროფესიული საქმიანობის სფეროში თანაბარი შესაძლებლობებითა და თანასწორი მოპყრობით სარგებლობის უფლება, სქესობრივი დისკრიმინაციის გარეშე

დასაქმებისა და პროფესიული საქმიანობის სფეროში სქესობრივი დისკრიმინაციის გარეშე, თანაბარი შეაძლებლობებითა და თანასწორი მოპყრობით სარგებლობის უფლების ეფექტურად განხორციელების მიზნით, მხარეები ვალდებულია იღებენ აღიარონ ეს უფლება და მიიღონ სათანადო ზომები ამ სფეროში მის უზრუნველსაყოფად და მხარადასაჭერად:

ა) დასაქმების ხელმისაწვდომობა, სამსახურიდან დათხოვნისაგან დაცვა და პროფესიული რეინტეგრაცია;

ბ) პროფესიული ორიენტაციის განსაზღვრა, მომზადება, გადამზადება და რეაბილიტაცია;

გ) დასაქმების ვადები და სამუშაო პირობები, ანაზღაურების ჩათვლით;

დ) კარიერული განვითარება, დაწინაურების ჩათვლით.

მუხლი 21 ინფორმაციისა და კონსულტაციის უფლება
შრომით დაწესებულებაში მუშაკთა მიერ ინფორმაციითა და კონსულტაციით სარგებლობის უფლების ეფექტურად განხორციელების მიზნით, ეროვნული კანონმდებლობისა და პრაქტიკის შესაბამისად მხარეები ვალდებულია იღებენ მიიღონ ან მხარი დაუჭირონ ისეთ ზომებს, რომლებიც

საშუალებას მისცემს მუშაკებს ან მათ წარმომადგენლებს:

ა) რეგულარულად ან სათანადო დროს და ამომწურავად იყვნენ ინფორმირებულნი მათი დამსაქმებელი შრომითი დაწესებულების ეკონომიკური და ფინანსური მდგომარეობის შესახებ, იმის გათვალისწინებით, რომ გარკვეულ ინფორმაციაზე, ომლის გამჟღავნება შეიძლება საზიანო იყოს შრომითი დაწესებულებისათვის, შეიძლება ითქვას უარი ან გამოცხადდეს კონფიდენციალურად; და

ბ) სათანადო დროს გაენიოთ კონსულტაციები შემოთავაზებულ გადაწყვეტილებებთან დაკავშირებით, რომლებმაც შეიძლება მნიშვნელოვანი ზეგავლენა იქონიონ მუშაკთა ინტერესებზე, კერძოდ იმ გადაწყვეტილებებზე, რომლებმაც შეიძლება მნიშვნელოვანი ზეგავლენა იქონიოს შრომით დაწესებულებაში მათი დასაქმების მდგომარეობაზე.

მუხლი 22 სამუშაო პირობებისა და სამუშაო გარემოს განსაზღვრასა და გაუმჯობესებაში მონაწილეობის მიღების უფლება

სამუშაო პირობებისა და სამუშაო გარემოს განსაზღვრასა და გაუმჯობესებაში მუშაკთა მიერ მონაწილეობის მიღების უფლების ეფექტურად განხორციელების მიზნით, მხარეები ვალდებულიან იღებენ მიიღონ და ნაახალისონ ისეთი ზომები, რომლებიც მუშაკებს ან მათ წარმომადგენლებს საშუალებას მისცემს, ეროვნული კანონმდებლობისა და პრაქტიკის შესაბამისად, წვლილი შეიტანონ:

ა) სამუშაო პირობების, სამუშაოს ორგანიზებასა და სამუშაო გარემოს განსაზღვრასა და გაუმჯობესებაში;

ბ) შრომით დაწესებულებაში ჯანმრთელობისა და უსაფრთხოების დაცვაში;

გ) შრომით დანესებულებაში სოციალური და სოციალურ-კულტურული მომსახურებისა და ამისათვის პირობების შექმნის ორგანიზებაში;

დ) ამ საკითხებზე წესების შესრულებაზე ზედამხედველობაში;

მუხლი 23 ხანდაზმულ პირთა უფლება სოციალურ დაცვაზე

ხანდაზმულ პირთა მიერ სოციალური დაცვის უფლებით ეფექტურად სარგებლობის მიზნით, მხარეები, უშუალოდ ან საზოგადოებრივ ან კერძო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობის გზით, ვალდებულია იღებენ მიიღონ ან წახალისონ შესაბამისი ზომები, რომლებიც მიზნად ისახევენ კერძოდ:

საშუალება მისცენ ხანდაზმულ პირებს დარჩნენ საზოგადოების სრულფასოვან წევრებად, რაც შეიძლება დიდხანს, შემდეგი საშუალებებით:

ა) ადეკვატური სახსრებით, რაც საშუალებას მისცემს მათ იცხოვრონ ღირსეულად და აქტიური მონაწილეობა მიიღონ საზოგადოებრივ, სოციალურ და კულტურულ ცხოვრებაში;

ბ) ინფორმაციის მიწოდებით იმ მომსახურებისა და შედეგათების შესახებ, რომლებიც ხელმისაწვდომია ხანდაზმულთათვის და ამ უკანასკნელთა მიერ მათი გამოყენების შეაძლებლობების შესახებ;

მისცენ ხანდაზმულ პირებს საშუალება თავიანთი ცხოვრების წესის თავისუფლად არჩევისა და მათთვის ჩვეულ გარემოში დამოუკიდებლად ცხოვრების შესაძლებლობა მანამ, სანამ მათ სურვილი აქვთ და შეუძლიათ, შემდეგი საშუალებებით:

ა) თავშესაფრით უზრუნველყოფა მათი საჭიროებისა და ჯანმრთელობის მდგომარეობის გათვალისწინებით ან სათანადო დახმარების განევა მათი თავშესაფრის ადაპტირების მიზნით;

ბ) ჯანმრთელობის დაცვა და აუცილებელი მომსახურების განევა მათი მდგომარეობიდან გამომდინარე;

უზრუნველყონ დაწესებულებებში მცხოვრებ ხანდაზმულ პირთათვის სათანადო დახმარების განევა, მათ პირად ცხოვრებაში ჩაურევლად, ასევე უზრუნველყონ ხანდაზმულთა მონაწილეობა დაწესებულებაში ცხოვრების პირობებთან დაკავშირებით გადანყვეტილებების მიღებაში.

მუხლი 24 დაცვის უფლება დასაქმების შეწყვეტის შემთხვევებში

დასაქმების შეწყვეტის შემთხვევებში მუშაკთა მიერ დაცვის უფლების ეფექტურად განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულიებას იღებენ აღიარონ.

ა) ყველა მუშაკის უფლება არ შეუწყდეთ დასაქმება ასეთი შეწყვეტის თაობაზე საპატიო მიზეზების გარეშე, რაც დაკავშირებული უნდა იყოს მათ შესაძლებლობასთან ან ქცევასთან ან განპირობებული უნდა იყოს შრომითი დაწესებულების, სანარმოს ან სამსახურის ოპერატიული მოთხოვნებით;

ბ) მუშაკთა უფლება, რომელთა დასაქმება შეწყვეტილი იქნება საპატიო მიზეზების გარეშე, სათანადო კომპენსაციაზე ან სხვა შესაბამის დაკმაყოფილებაზე.

ამ მხრივ მხარეები ვალდებულიებას იღებენ უზრუნველყონ, მუშაკის რომელიც მიიჩნევს, რომ მისი დასაქმება

შენყდა საპატიო მიზეზების გარეშე, აქვს მიუკერთოებელ ორგანოში საჩივრის შეტანის უფლება.

მუხლი 25 მუშაკთა მოთხოვნების დაცვის უფლება მათი დამსაქმებლის გაკოტრების შემთხვევაში

დამსაქმებლის გაკოტრების შემთხვევაში, მუშაკთა მოთხოვნების შესრულების უფლების ეფექტურად განხორციელების მიზნით, მხარეები ვალდებულიებას იღებენ, უზრუნველყონ დასაქმების კონტრაქტიდან ან შრომითი ურთიერთობებიდან გამომდინარე მუშაკთა მოთხოვნების შესრულება საგარანტიო დაწესებულებების გზით, ან ნებისმიერი სხვა დაცვის ეფექტური ფორმით.

მუხლი 26 სამუშაოზე ღირსების უფლება

სამუშაოზე ყველა მუშაკთა ღირსების დაცვის უფლების ეფექტურად განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულიებას იღებენ დამსაქმებელთა და მუშაკთა ორგანიზაციებთან კონსულტაციებით:

1. ხელი შეუწყონ გათვითცნობიერებას, ინფორმირებას და სამუშაო ადგილზე ან სამუშაო ადგილთან დაკავშირებით სექსუალური თავისუფლების ხელყოფის თავიდან აცილებას და მიიღონ ყველა სათანადო ზომები ამგვარი ქმედებებისაგან მუშაკთა დასაცავად;

2. ხელი შეუწყონ გათვითცნობიერებას, ინფორმირებას და სამუშაო ადგილებზე ან სამუშაო ადგილთან დაკავშირებით განმეორებადი გასაკიცხი ან აშკარად უარყოფითი და შეურაცხმყოფელი ქმედებების თავიდან აცილებას, რომელიც მიმართულია თითოეული მუშაკის წინააღმდეგ და მიიღონ ყველა სათანადო ზომა ამგვარი ქმედებებისგან მუშაკთა დასაცავად.

მუხლი 27 ოჯახური ვალდებულებების მქონე მუშაკთა თანაბარი შესაძლებლობებისა და თანაბარი მოპყრობის უფლება

ოჯახური ვალდებულებების მქონე მამაკაც და ქალ მუშაკთა და ასეთ მუშაკთა და სხვა მუშაკთა შორის თანაბარ შესაძლებლობებსა და თანაბარ მოპყრობაზე უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულებას იღებენ

1. მიიღონ შესაბამისი ზომები:

ა) რაც შესაძლებლობას მისცემს ოჯახური მოვალეობების მქონე მუშაკებს დასაქმდნენ და დარჩნენ დასაქმებულნი, ასევე ხელახლა დასაქმდნენ ამ მოვალეობების გამო არყოფნის შემდეგ, რაც ასევე მოიცავს ზომებს პროფესიული ორიენტაციისა და პროფესიული მომზადების სფეროში;

ბ) რაც მხედველობაში მიიღებს მათ საჭიროებებს დასაქმებისა და სოციალური უზრუნველყოფის პირობების განსაზღვრის მხრივ;

გ) რაც განავითარებს ან ხელს შეუწყობს სახელმწიფო ან კერძო სამსახურებს, კერძოდ, ბავშვთა დღის განმავლობაში მოვლის სამსახურებს და ბავშვების მომვლელ სხვა დაწესებულებებს;

2. უზრუნველყონ ერთ-ერთი მშობლისათვის შვეუბლების აღების შესაძლებლობა ბავშვის მოსავლელად დეკრეტული შვებულების შემდგომ პერიოდში, რომლის ხანგრძლივობა და პირობები უნდა განსიაზღვროს ეროვნული კანონმდებლობით, კოლექტიური შეთანხმებით ან პრაქტიკით;

3. უზრუნველყოს, რომ ოჯახური პასუხისმგებლობა, როგორც ასეთი არ წარმოადგენს დასაქმების შეწყვეტის საპატიო საფუძველს.

მუხლი 28 შრომით დანესებულებებში მუშაკთა წარმომადგენლების უფლება დაცვაზე და მათთვის შეღავათების მინიჭება

მუშაკთა წარმომადგენლების მიერ თავიანთი ფუნქციების შესრულების უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულია იღებენ, რომ შრომით დანესებულებაში:

ა) ისინი სარგებლობენ ეფექტური დაცვით მათთვის ზიანის მიმყენებელი ქმედებებისაგან, სამსახურიდან გათავისუფლების ჩათვლით, დაფუძნებული მათ სტატუსსა ან დანესებულებაში როგორც მუშაკთა წარმომადგენლების საქმიანობაზე;

ბ) ისინი უზრუნველყოფილნი არიან ისეთი შეღავათებით, რომლებიც შეძლებისდაგვარად მისცემენ მათ საშუალებას შეასრულონ თავიანთი ფუნქციები დაუყოვნებლივ და ეფექტურად ქვეყნის საწარმოო ურთიერთობათა სისტემის და შესაბამისი შრომითი დანესებულების მოთხოვნილებების, ზომისა და შესაძლებლობების გათვალისწინებით.

მუხლი 29 ინფორმაციისა და კონსულტაციის უფლება კოლექტიური გათავისუფლების პროცედურების შემთხვევებში

კოლექტიური გათავისუფლების შემთხვევებში ინფორმაციის მიღებასა და კონსულტაციების განევაზე მუშაკთა უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულია იღებენ უზრუნველყოფონ, რომ დამსაქმებლებმა წინასწარ აცნობონ ან კონსულტაციები გაუწიონ მუშაკთა წარმომადგენლებს ასეთი კოლექტიური გათავისუფლების შესახებ და იმ გზებსა და საშუალებებზე, რომლებითაც შეიძლება კოლექტიური

გათავისუფლების თავიდან აცილება ან მისი შეზღუდვა და შედეგების შერბილება, მაგალითად, თანმდევი სოციალური ზომების გამოყენებით, რომლებიც, კერძოდ, მიზნად ისახავენ გათავისუფლებულ მუშაკთა გადანაწილებასა და გადაამზადებას.

მუხლი 30 სიღარიბისა და სოციალური გარიყულობისაგან დაცვის უფლება

სიღარიბისა და სოციალური გარიყულობისგან დაცვის უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულიებას იღებენ:

ა) მიიღონ ზომები საყოველთაო და კოორდინირებული მიდგომის ფარგლებში იმ პირებისათვის და ასევე მათი ოჯახებისათვის დასაქმების, დაბინავების, მომზადების, განათლების, კულტურის და სოციალური და სამედიცინო დახმარებისადმი ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად, რომლებიც ცხოვრობენ ან ემუქრებათ სოციალური გარიყულობის ან სიღარიბის სიტუაციაში ცხოვრების საფრთხე;

ბ) განიხილონ ასეთი ზომები, აუცილებლობის შემთხვევაში, მათ კონკრეტულ სიტუაციასთან ადაპტაციის მიზნით.

მუხლი 31 უფლება საცხოვრებელ ადგილზე

საცხოვრებელ ადგილზე უფლების ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულიებას იღებენ მიიღონ ზომები, რომლებიც მიზნად ისახავს:

1. ხელი შეუწყონ საცხოვრებელი ადგილის ადეკვატური სტანდარტის ხელმისაწვდომობას;

2. თავიდან აიცილონ და შეამცირონ უსახლკარობა თანდათან მისი აღმოფხვრის მიზნით;

3. შექმნან საცხოვრებელზე ფასების ხელმისაწვდომობა, მათთვის, ვისაც სათანადო სახსრები არ გაჩნიათ.

III ნაწილი

მუხლი A - ვალდებულებები

1. ქვემოთ მოცემული B მუხლის დებულებების თანახმად, თითოეული მხარე ვალდებულებას იღებს:

ა) განიხილოს ამ ქარტიის 1 ნაწილი როგორც დეკლარირება მიზნებისა, რომელთა მიღწევასაც იგი ეცდება ყველა სათანადო საშუალებებით, ისე როგორც ეს მოცემულია აღნიშნული ნაწილის შესავალ პუნქტში;

ბ) მიიჩნიოს თავი ვალდებულად ამ ქარტიის II ნაწილის არანაკლებ ექვსი მუხლით შემდეგი ცხრა მუხლიდან: 1-ლი, მე-5, მე-6, მე-7, მე-12, მე-13, მე-16, მე-19 და მე-20 მუხლები;

გ) მიიჩნიოს თავი ვალდებულად ქარტიის II ნაწილის დამატებითი მუხლებით ან დანომრილი პუნქტებით, რომლებიც მას შეუძლია აირჩიოს, იმ პირობით, რომ მუხლებისა და დანომრილი პუნქტების საერთო რაოდენობა, რომლებითაც იგი ვალდებული იქნება, არ იყოს თექვსმეტ მუხლზე ან სამოცდასამ დანომრივ პუნქტზე ნაკლები.

2. ამ მუხლის 1-ლი პუნქტის „ბ“ და „ც“ ქვეპუნქტების შესაბამისად შერჩეული მუხლების ან პუნქტების შესახებ ეცნობება ევროპის საბჭოს გენერალურ მდივანს მხარის სარატიფიკაციო, მიღების ან დამტკიცების სიგელის შესანახად ჩაბარების დროს.

3. მოგვიანებით ნებისმიერ მხარეს გენერალური მდივნის სახელზე გაკეთებული შეტყობინების გზით შეუძლია განაცხადოს, რომ იგი მიიჩნევს თავს ვალდებულად ქარტიის II ნაწილის ნებისმიერი მუხლით ან დანომრილი პუნქტით,

რომელიც მანამდე არ იქნა მიღებული მის მიერ ამ მუხლის 1-ლი პუნქტის შესაბამისად. ასეთი შემდგომში აღებული ვალდებულებები განიხილება რატიფიკაციის, მიღების ან დამტკიცების შემადგენელ ნაწილად და აქვს იგივე იურიდიული ძალა, რაც თვის პირველ დღეს, რომელიც მოსდევს ერთთვიანი ვადის ამოწურავას შეტყობინების თარიღიდან.

4. თითოეული მხარე ინარჩუნებს ეროვნული პირობების შესაბამის შრომის ინსპექციის სისტემას.

მუხლი B კავშირი ევროპის სოციალურ ქარტიასა და 1988 წლის დამატებით ოქმებს შორის

1. ევროპის სოციალური ქარტიის ან 1988 წლის 5 მაისის დამატებითი ოქმის არცერთ ხელშემკვრელ მხარეს შეუძლია ამ ქარტიის რატიფიცირება, მიღება ან დამტკიცება, თუკი თავს არ მიიჩნევს ვალდებულებად იმ დებულებებით მაინც, რომლებიც შეესაბამებიან ევროპის სოციალური ქარტიის დებულებებს, ხოლო სადაც საჭიროა, დამატებითი ოქმის იმ დებულებებით, რომლებითაც იგი ვალდებულია.

2. ამ ქარტიის ნებისმიერი დებულებით გათვალისწინებული ვალდებულებების აღება ამ ვალდებულებათა ძალაში შესვლის თარიღიდან შესაბამისი მხარის მიმართ, იწვევს ევროპის სოციალური ქარტიის შესაბამის დებულებებში და სათანადო შემთხვევებში, მისი 1988 წლის დამატებითი ოქმის დებულებების გამოყენების შეწყვეტას შესაბამისი მხარის მიმართ, იმ შემთხვევაში, თუ ეს მხარე ვალდებულია ამ დოკუმენტებიდან ერთ-ერთი ან ორივეთი.

IV ნაწილი

მუხლი C ზედამხედველობა ამ ქარტიით გათვალისწინებული ვალდებულებების შესრულებაზე

ამ ქარტიაში გათვალისწინებული სამართლებრივი ვალდებულებების შესრულება ექვემდებარება იმავე ზედამხედველობას, რაც გათვალისწინებულია ევროპის სოციალური ქარტიით.

მუხლი D კოლექტიური საჩივრები

1. ევროპის სოციალური ქარტის დამატებითი ოქმის დებულებები, რომლებიც ითვალისწინებენ კოლექტიური საჩივრების სისტემას, გამოიყენება ამ ქარტიით გათვალისწინებული ვალდებულებების მიმართ იმ სახელმწიფოებისათვის, რომლებმაც მოახდინეს ხსენებული ოქმის რატიფიცირება.

2. ნებისმიერ სახელმწიფოს, რომელიც ვალდებული არ არის ევროპის სოციალური ქარტიის დამატებითი ოქმით, რომელიც ითვალისწინებს კოლექტიური საჩივრების სისტემას, მისი სარატიფიკაციო, მიღების ან დამტკიცების სიგელის შესანახად ჩაბარებისას ან მოგვიანებით ნებისმიერ დროს, ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნის მისამართით გაკეთებული შეტყობინების გზით, შეუძლია განაცხადოს, რომ იგი იღებს ამ ქარტიით მის მიერ აღებული ვალდებულებების ზედამხედველობას ხსენებულ ოქმში გათვალისწინებული პროცედურით.

ნაწილი V

მუხლი E დისკრიმინაციის აკრძალვა

ამ ქარტიით გათვალისწინებული უფლებებით სარგებლობა დაცული იქნება დისკრიმინაციის გარეშე რასის,

ფერის, სქესის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური ან სხვაგვარი მოსაზრების, ეროვნული წარმოშობის ან სოციალური წარმომავლობის, ჯანმრთელობის ეროვნული უმცირესობიდან კუთვნილების, დაბადებასა ან სხვაგვარი სტატუსის საფუძველზე.

მუხლი F გადახვევა ომის ან საგანგებო მდგომარეობის დროს

1. ომის ან სხვა საგანგებო მდგომარეობის დროს, რომელიც საფრთხეს უქმნის ერის არსებობას, ნებისმიერ მხარეს შეუძლია მიიღოს ზომები, რომლებითაც მოხდება ამ ქარტიით მის მიერ აღებული ვალდებულებებისაგან გადახვევა მხოლოდ იმ მოცულობით, რაც ეს მკაცრად მოთხოვნილია სიტუაციის სიმწვავეთ, იმ პირობით, რომ ასეთი ზომები შეუსაბამო არ იქნება საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად მის მიერ ნაკისრ სხვა ვალდებულებებთან.

2. ნებისმიერი მხარე, რომელიც ისარგებლებს გადახვევის ამ უფლებით, დროის გონივრულ მონაკვეთში სრულად აცნობებს გენერალურ მდივანს მიღებული ზომების ან მათი მიზეზების შესახებ. იგი ამგვარად აცნობებს ევროპის საბჭოს გენერალურ მდივანს, როდესაც ეს ზომები შეწყვეტს მოქმედებას და იმის შესახებ, რომ ქარტიის მიერ მიღებული დებულებები კვლავ სრულია.

მუხლი G შეზღუდვები

1. 1 ნაწილით გათვალისწინებული უფლებები და პრინციპები, როცა ისინი ეფექტურად ხორციელდება და ეფექტურად გამოიყენება, როგორც ეს მითითებულია II ნაწილში, არ შეიძლება დაექვემდებაროს რაიმე შეზღუდვებს ან ლიმიტირებებს გარდა იმისა, რაც გათვალისწინებულია I

და II ნაწილებში იმ გამონაკლისის გარდა, რაც დადგენილია კანონით და აუცილებლობას წარმოადგენს დემოკრატიულ საზოგადოებაში სხვათა უფლებებისა და თავისუფლების ან საზოგადოებრივი ინტერესების, ეროვნული უსაფრთხოების, საზოგადოების ჯანმრთელობის ან მორალის დასაცავად.

2. ამ ქარტიით ნებადართული უფლებებისა და ვალდებულებების შეზღუდვები არ გამოიყენება რაიმე სხვა მიზნით, იმათ გარდა, რომელთა მიმართაც მოხდა მათი დაწესება.

მუხლი H ურთიერთობა ქარტიასა და შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობასა ან საერთაშორისო შეთანხმებებს შორის

ამ ქარტიის დებულებები არ ზღუდავს შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით ან ნებისმიერი ორმხრივი ან მრავალმხრივი ხელშეკრულებებით, კონვენციებით ან შეთანხმებებით გათვალისწინებულ დებულებებს, რომლებიც უკვე ძალაშია ან შეიძლება შევიდეს ძალაში და რომლებიც ითვალისწინებს უფრო ხელსაყრელი რეჟიმის დაწესებებს დასაცავი პირებისათვის.

მუხლი I ნაკისრი ვალდებულებების შესრულება

1. ამ მუხლებში გათვალისწინებული იმპლემენტაციის მეთოდებისათვის ზიანის მიყენების გარეშე, ამ ქარტიის II თავის პირველიდან 31-მდე მუხლების შესაბამისი დებულებების განხორციელება ხდება:

- ა) კანონებით ან კანონქვემდებარე აქტებით;
- ბ) დამსაქმებლებს ან დამსაქმებელთა ორგანიზაციებსა და მომუშავეთა ორგანიზაციებს შორის შეთანხმებებით;
- გ) წინა ორი მეთოდის კომბინაციით;

დ) სხვა შესაბამისი საშუალებებით

2. ამ ქარტიის II ნაწილის მე-2 მუხლის 1-ლი, მე-2, მე-3, მე-4, მე-5 და მე-7 პუნქტებიდან, მე-7 მუხლის მე-4, მე-6 და მე-7 პუნქტებიდან, მე-10 მუხლის 1, მე-2, მე-3 და მე-5 პუნქტებიდან და 21-ე და 22-ე მუხლებიდან გამომდინარე ვალდებულებების შესრულება ჩაითვლება ეფექტურად, თუკი დებულებების გამოყენება ხდება ამ მუხლის 1-ლი პუნქტის შესაბამისად შესაბამის მუშაკთა დიდი უმრავლესობის მიმართ.

მუხლი J შესწორებები

1. ამ ქარტიის I და II ნაწილებში ნებისმიერი შესწორება, რომელიც მიზნად ისახავს ამ ქარტით უზრუნველყოფილი უფლებების გაფართოებას, ისევე, როგორც III და IV ნაწილებში შეტანილი ნებისმიერი შესწორება, შემოთავაზებული მხარის ან სამთავრობო კომიტეტის მიერ, უნდა ეხმარებოდეს ევროპის საბჭოს გენერალურ მდივანს და გენერალური მდივნის მიერ გაეგზავნება ამ ქარტიის მხარეებს.

2. წინა პუნქტის შესაბამისად შემოთავაზებული ნებისმიერი შესწორება განიხილება სამთავრობო კომიტეტის მიერ, რომელიც საპარლამენტო ასამბლეასთან კონსულტაციების შემდეგ მიღებულ ტექსტს წარუდგენს მინისტრთა კაბინეტს დასამტკიცებლად. მინისტრთა კომიტეტის მიერ დამტკიცების შემდეგ, ტექსტი ეგზავნება მხარეებს მისაღებად.

3. ამ ქარტიის I და II ნაწილებში ნებისმიერი შესწორება, შესწორების მიმღები მხარის მიმართ ძალაში შედის მისი სამი მხარის მიერ გენერალური მდივნის შესწორების მიღებასთან დაკავშირებით შეტყობინების გაგზავნიდან ერთთვიანი ვადის გასვლის შემდეგ მომდევნო თვის პირველ დღეს.

4. ამ ქარტიის III და VI ნაწილების ნებისმიერი შესწორება ძალაში შედის ყველა მხარის მიერ გენერალური მდივნისათვის შესწორების მიღებათან დაკავშირებით შეტყობინების გაგზავნიდან ერთთვიანი ვადის გასვლის შემდეგ მომდევნო თვის პირველ დღეს.

VI ნაწილი

მუხლი K ხელმოწერა, რატიფიცირება და ძალაში შესვლა

1. ეს ქარტია ღიაა ხელმოსაწერად ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოებისათვის. იგი ექვემდებარება რატიფიცირებას, მიღებას, ან დამტკიცებას. სარატიფიკაციო, მიღების ან დამტკიცების სიგელების დეპონირება ხდება ევროპის საბჭოს გენერალურ მდივანთან.

2. ეს ქარტია ძალაში შედის წიანმდებარე პუნქტის მიხედვით ევროპის საბჭოს სამი წევრი სახელმწიფოს მიერ ქარტის სავალდებულოდ აღიარებიდან ერთთვიანი ვადის გასვლის შემდეგ მომდევნო თვის პირველ დღეს.

3. ნებისმიერი სხვა წევრი სახელმწიფოს მიმართ, რომელიც შემდგომში გააკეთებს განცხადებას ქარტიის სავალდებულოდ აღიარებასთან დაკავშირებით, ქარტია ძალაში შევა სარატიფიკაციო, მიღების ან დამტკიცების სიგელის დეპონირებიდან ერთთვიანი ვადის გასვლის შემდეგ მომდევნო თვის პირველ დღეს.

მუხლი L ტერიტორიული მოქმედების ფარგლები

1. ეს ქარტია გამოიყენება თითოეული მხარის მეტროპოლიური ტერიტორიების მიმართ. თითოეულ ხელმომწერს, ხელმოწერის ან სარატიფიკაციო, მიღების ან

დამტკიცების სიგელის შესანახად ჩაბარების დროს, ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნი მისამართით გაგზავნილი შეტყობინების საშუალებით შეუძლია განსაზღვროს ის ტერიტორია, რომელიც ამ მიზნისათვის განიხილება მის მეტროპოლიურ ტერიტორიად.

2. თითოეულ ხელშემკვრელ მხარეს ხელმოწერის ან სარატიფიკაციო, მიღების ან დამტკიცების სიგელის შესანახად ჩაბარების დროს ან მოგვიანებით, ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნი სახელზე გაგზავნილი შეტყობინების საშუალებით, შეუძლია განაცხადოს, რომ ქარტია მთლიანად ან ნაწილობრივ ვრცელდება ხსენებულ შეტყობინებაში მითითებულ არამეტროპოლიურ ტერიტორიაზე ან ტერიტორიებზე, რომელთა საერთაშორისო ურთიერთობებზე იგი პასუხს აგებს ან რომელთათვისაც ის კისრულობს საერთაშორისო პასუხისმგებლობას. იგი დეკლარაციაში განსაზღვრავს ქარტიის II ნაწილის იმ მუხლებს; რომლებსაც მიიჩნევს სავალდებულოდ დეკლარაციაში მითითებულ ტერიტორიებთან დაკავშირებით.

3. ქარტიის გამოყენება ვრცელდება იმ ტერიტორიაზე ან ტერიტორიებზე, რომლებიც დასახელებული არიან ზემოხსენებულ დეკლარაციაში გენერალური მდივნის მიერ ამ დეკლარაციასთან დაკავშირებით გაგზავნილი შეტყობინების მიღებიდან ერთთვიანი ვადის გასვლის შემდეგ მომდევნო თვის პირველ დღეს.

4. ნებისმიერ მხარეს მოგვიანებით ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნი სახელზე გაკეთებული შეტყობინების საშუალებით შეუძლია განაცხადოს, რომ ერთი ან მეტი ტერიტორიის მიმართ, რომელთა იმართაც გამოიყენებოდა ქარტია ამ მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად, იგი სავალდებულოდ მიიჩნევს ნებისმიერ მუხლებს და დანომრილ

პუნქტებს, რომელიც მანამდე მიღებული არ ყოფილა შესაბამისი ტერიტორიის ან ტერიტორიების მიმართ. შემდგომში ნაკისრი ასეთი ვალდებულებები განიხილება ნებისმიერ ტერიტორიასთან დაკავშირებით გაკეთებული თავდაპირველი დეკლარაციის განუყოფელ ნაწილად და ექნება ისეთივე იურიდიული ძალა, რაც გენერალური მდივნის მიერ ასეთი შეტყობინების მიღებიდან ერთთვიანი ვადის გასვლის შემდეგ მომდევნო თვის პირველ დღეს.

მუხლი M დენონსაცია

1. ნებისმიერ მხარეს შეუღია მოახდინოს ამ ქარტიის დენონსაცია ხუთწლიანი პერიოდის ბოლოს მის მიმართ ქარტიის ძალაში შესვლის თარიღიდან, ან შემდგომი ნებისმიერი ორწლიანი პერიოდის ბოლოს და ორივე შემთხვევაში ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნისათვის ექვსი თვით ადრე შეტყობინების გაგზავნის გზით, რომელიც შესაბამისად აცნობებს სხვა მხარეებს.

2. ნებისმიერ მხარეს, წინა პუნქტში გათვალისწინებული დებულებების შესაბამისად, შეუძლია მოახდინოს ქარტიის II ნაწილის მის მიერ მიღებული ნებისმიერი მუხლის ან პუნქტის დენონსაცია, იმ პირობით, რომ მუხლებისა და პუნქტების რაოდენობა, რომლებიც სავალდებულოა მხარისათვის, არცერთ შემთხვევაში არ იქნება თექვსმეტზე ნაკლები პირველ შემთხვევაში და სამოცდასამზე ნაკლები მეორეში და მუხლების ან პუნქტების ეს რაოდენობა უნდა მოიცავდეს მხარის მიერ იმ მუხლებიდან არჩეულ დებულებებს, რომლებიც განსაზღვრულნი არიან A მუხლის 1-ლი პუნქტის „B“ ქვე-პუნქტში.

3. ნებისმიერ მხარეს შეუძლია მოახდინოს წინამდებარე ქარტიის ან ქარტის II ნაწილის ნებისმიერი მუხლების

ან პუნქტების დენონსაცია ამ მუხლის 1-ელ პუნქტში გათვალისწინებული პირობების დაცვით ნებისმიერი ტერიტორიის მიმართ, რომლის მიმართაც გამოიყენება ხსენებული ქარტია L მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად გაკეთებული ნებისმიერი დეკლარაციის შესაბამისად.

მუხლი N დანართი

ამ ქარტიის დანართი წარმოადგენს მის განუყოფელ ნაწილს

მუხლი O შეტყობინებები

ევროპის საბჭოს გენერალური მდივანი აცნობებს ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებს და შრომის საერთაშორისო ოფიცის გენერალურ დირექტორს;

ა) ნებისმიერი ხელმოწერის შესახებ;

ბ) ნებისმიერი სარატიფიკაციო, მიღების ან დამტკიცების სიგელის შესანახად ჩაბარების შესახებ;

გ) ნებისმიერ დღეს ამ ქარტიის K მუხლის შესაბამისად ძალაში შესვლის შესახებ;

დ) A მუხლის მე-2 და მე-3 პუნქტების, D მუხლის 1 და მე-2 პუნქტების F მუხლის მე-2 პუნქტის, L მუხლის 1-ლი, მე-2/ მე-3 და მე-4 პუნქტების შესაბამისად გაკეთებული ნებისმიერი დეკლარაციის შესახებ;

ე) J მუხლის შესაბამისად შეტანილი ნებისმიერი შესწორების შესახებ;

ვ) M მუხლის შესაბამისად გაკეთებული ნებისმიერი დენონსაციის შესახებ, რომელიც ეხება ამ ქარტიას.

ამის დასტურად, ქვემოთ ხელმომწერებმა, რომლებიც სათანადოდ იყვნენ რწმუნებულნი, ხელი მოაწერეს შესწორებულ ქარტიას.

შესრულებულია ქ.სტრასბურგში, 1996 წლის მაისის

მე-3 დღეს ინგლისურ და ფრანგულ ენებზე, ორივე ტექსტი არის თანაბრად აუთენტური, შედგენილი თითო ეგზემპლარად, რომელიც ინახება ევროპის საბჭოს არქივებში. ევროპის საბჭოს გენერალური მდივანი გადასცემს დამონმებულ ასლებს ევროპის საბჭოს თითოეულ წევრ სახელმწიფოს და შრომის საერთაშორისო ოფისის გენერალურ დირექტორს.

ევროპის შესწორებული სოციალური ქარტიის

დანართი

ევროპის შესწორებული სოციალური ქარტიის მოქმედების სერო დაცვის ქვეშ მყოფი პირების მიმართ

1. მე-12 მუხლის მე-4 პუნქტისა და მე-13 მუხლის მე-4 პუნქტისათვის ზიანის მიყენების აგრეშე, 1-დან 17-მდე და 20-დან 31 -მდე მუხლების ქვეშ მყოფი პირები მოიცავენ უცხოელებს, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი არიან სხვა მხარეთა მოქალაქეები, რომლებიც კანონიერად ცხოვრობენ ან რეგულარულად მუშაობენ შესაბამისი მხარის ტერიტორიაზე, იმის გათვალისწინებით, რმო ეს მუხლები განმარტებული უნდა იყოს მე-18 და მე-19 მუხლების დებულებათა შესაბამისად.

2. თითოეული მხარე მინიჭებს ლტოლვილებს, ისე როგორც ეს განსაზღვრულია ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ ჟენევის 1951 წლის 28 ივლისის კონვენციით და 1967 წლის 31 იანვრის ოქმით, რომლებიც კანონიერად იმყოფებიან მის ტერიტორიაზე, შეძლებისდაგვარად ხელსაყრელ რეჟიმს და ნებისმიერ შემთხვევაში, ეს რეჟიმი არ უნდა იყოს ნაკლებად ხელსაყრელი, ვიდრე ის რეჟიმი, რომელიც ვალდებულებების თანახმად ცნობილია მხარეთა მიერ აღნიშ-

ნული კონვენციით და ნებისმიერი მოქმედი საერთაშორისო სამართლებრივი ინსტრუმენტებით, რომლებიც გამოიყენება ლტოლვილთა მიმართ.

3. თითოეული მხარე, მოქალაქეობის არმქონე პირთა სტატუსის შესახებ ნიუ-იორკის 1954 წლის 28 სექტემბრის კონვენციის შესაბამისად, მოქალაქეობის არმქონე პირთათვის, რომლებიც კანონიერად იმყოფებიან მის ტერიტორიაზე, მიანიჭებს შეძლებისდაგვარად ხელსაყრელ რეჟიმს, რომელიც ნებისმიერ შემთხვევაში არ უნდა იყოს ნაკლებად ხელსაყრელ, ვიდრე ის რეჟიმი, რომელიც ვალდებულებების თანახმად ცნობილია მხარეთა მიერ აღნიშნული კონვენციით და ნებისმიერი მოქმედი საერთაშორისო სამართლებრივი ინსტრუმენტებით, რომლებიც გამოიყენება მოქალაქეობის არმქონე პირთა მიმართ.

I ნაწილი

მე-18 პუნქტი და II ნაწილი, მე-18 მუხლი, 1-ლი პუნქტი მიიჩნევა, რომ ეს დებულებები არ ეხება მხარეთა ტერიტორიაზე შესვლის საკითხებს და ზიანს არ აყენებს პარიზში 1955 წლის 13 დეკემბერს ხელმოწერილ ადგილსამყოფელის შესახებ ევროპული კონვენციის დებულებებს.

ნაწილი II

მუხლი 1, პუნქტი 2

ეს დებულება არ იქნება განმარტებული იმგვარად, რომ იკრძალებოდესან ნებადართულ იქნას ნებისმიერი საწესდებო დებულებები ან პროფესიული კავშირების მეშვეობით უზრუნველყოფილი დაცვა.

მუხლი 2, პუნქტი 6

მხარეებმა შეიძლება დაადგინონ, რომ ეს დებულება არ გამოიყენება:

ა) იმ მუშაკთა მიართ, რომლებსაც აქვთ კონტრაქტი ან შრომითი ურთიერთობა, არაუმეტეს ერთი თვის ვადით და ერთი კვირით, რომელიც არ აღემატება რვა საათს;

ბ) იმ შემთხვევაში უთ დასაქმების კონტრაქტი ან შრომითი ურთიერთობები არის შემხთვევითი ან სპეციფიკური ხასიათის, იმ პირობით, რომ ზემოაღნიშნული დებულების გამოუყენებლობა გამართლებულია ობიექტური გარემოებებით.

მუხლი 3, პუნქტი 4

მიიჩნევა, რომ ამ დებულების მიზნებისათვის ამს სამსახურების ფუნქციონირება, ორგანიზაცია და საქმიანობის პირობები უნდა განისაზღვროდეს ეროვნული კანონებით ან კანქვემდებარე აქტებით, კოლექტიური შეთანხმებებით, ან ეროვნულ პირობებთან შესაბამისი სხვა საშუალებებით.

მუხლი 4, პუნქტი 4

ეს დებულება არ იქნება გაგებული იმგვარად, რომ იკრძალებოდეს სამსახურიდან დაუყოვნებლივ გათავისუფლება რაიმე სერიოზული დარღვევისათვის.

მუხლი 4, პუნქტი 5

მიიჩნევა, რომ მხარეს შეუძლია განახორციელოს ამ პუნქტით გათვალისწინებული ღონისძიება, თუ კანონით ან კოლექტიური შეთანხმებებით ან საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებით ხელფასიდან გამოქვითვა არ არის ნებადართული მუშაკთა დიდი უმრავლესობის მიმართ, გამ-

ონაკლისს წარმოადგენს ის პირები, რომლებზეც არ ვრცელდება ეს დებულება.

მუხლი 6, პუნქტი 4

მიიჩნევა, რომ თითოეულ მხარეს იმ ზომით, რითაც ეს დებულება მას ეხება, შეუძლია კანონით დაარეგულიროს გაფიცვის უფლებით სარგებლობა იმ პირობით, რომ ამ უფლებაზე შემდგომი შეზღუდვის დაწესება შეიძლება გამართლებულ იქნას ჩ მუხლით გათვალისწინებული პირობებით.

მუხლი 7, პუნქტი 2

ეს დებულება ხელს არ შეუშლის მხარეებს თავიანთი კანონმდებლობით დაადგინონ, რომ ახალგაზრდებს, რომლებმაც არ მიაღწიეს დადგენილ მინიმალურ ასაკს, შეუძლიათ შეასრულონ სამუშაო, იმ ზომით/ რითაც ის აბსოლუტურად აუცილებელია მათი პროფესიული მომზადებისათვის, იმ პირობით, რომ ასეთი სამუშაოს შესრულება უნდა მოხდეს ხელისუფლების კომპეტენტური ორგანოების მიერ განსაზღვრული პირობების შესაბამისად და მიღებულია ზომები ახალგაზრდების ჯანმრთელობისა და უსაფრთხოების დასაცავად.

მუხლი 7, პუნქტი 8

მიიჩნევა, რომ მხარეს შეუძლია განახორციელოს ამ პუნქტით მოთხოვნილი ღონისძიება, თუკი იგი აკმაყოფილებს ვალდებულების სულსიკვეთებას და კანონით უზრუნველყოფს, რომ თვრამეტ წლამდე ასაკის პირთა დიდი უმრავლესობა არ იყოს დასაქმებული ღამის სამუშაოებზე.

მუხლი 8, პუნქტი 2

ეს დებულება არ იქნება განმარტებული, როგორც აბსოლუტური აკრძალვის დამდგენი ნორმა; გამონაკლისი, მაგალითად შეიძლება დაშვებულ იქნას შემდეგ შემთხვევებში:

ა) თუ დასაქმებულმა ქალმა ჩაიდინა რაიმე სამსახურებრივი გადაცდომა; რაც ამართლებს მისი შრომითი ურთიერთობების შეწყვეტას;

ბ) თუ შესაბამისი შრომითი დაწესებულება შეწყვეტს საქმიანობას;

გ) თუ დასაქმების კონტრაქტით განსაზღვრული ვადა ამოიწურება.

მუხლი 12, პუნქტი 4

ამ პუნქტის შესავალ ნაწილში სიტყვები „და ასეთ შეთანხმებებში გათვალისწინებული პირობების დაცვით“, კერძოდ, გულისხმობენ იმ შეღავათებს, რომლებიც უზრუნველყოფილნი არიან ნებისმიერ სადაზღვევო შენატანებისაგან დამოუკიდებლად, მხარეს შეუძლია მოითხოვოს მის ტერტორიაზე სხვა მხარის მოქალაქეებისათვის ცხოვრების დადგენილი ვადის ამოწურვა, მათთვის ამგვარი შეღავათების მინიჭებამდე.

მუხლი 13, პუნქტი 4

სოციალური და სამედიცინო დახმარების შესახებ ევროპული კონვენციის არანეერ მთავრობებს შეუძლიათ მოახდინონ ამ ქარტიის რატიფიცირება ამ პუნქტთან დაკავშირებით, იმ პირობით, რომ ისინი სხვა მხარეთა მოქალაქეებს მოეპყრობიან ხსენებული კონვენციის დებულებების შესაბამისად.

მუხლი 16

მიიჩნევა, რომ ამ დებულებით უზრუნველყოფილი დაცვა ვრცელდება ერთი მშობლისაგან შემდგარ ოჯახებზე.

მუხლი 17

ქართვის სხვა სპეციფიკური დებულებებისათვის, კერძოდ მე-7 მუხლის დებულებებისათვის ზიანის მიყენების გარეშე, მიიჩნევა, რომ ეს დებულება ვრცელდება ყველა პირზე, რომელსაც არ შესრულებულია 18 წელი, თუ მოქმედი კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს უფრო მცირე ასაკს. ეს არ გულისხმობს ვალდებულებას უზრუნველყოფილ იქნას სავალდებულო განათლებს ზემოხსენებული ასაკის მიღწევამდე.

მუხლი 19, პუნქტი 6

ამ დებულების გამოყენების მიზნით, მიიჩნევა, რომ ტერმინი - „უცხოელი მუშაკის ოჯახი“ ნიშნავს სულ მცირე მუშაკის მეუღლესა და დაუქორწინებელ შვილებს, მანამ სანამ, ეს უკანასკნელნი განიხილებიან მცირეწლოვნებად მიმღები სახელმწიფოს მიერ და არიან მიგრანტ მუშაკზე დამოკიდებულნი.

მუხლი 20

1. მიიჩნევა, რომ სოციალური უზრუნველყოფის საკითხები, ისევე, როგორც სხვა დებულებები, რომლებიც დაკავშირებულია შეღავათებთან უმუშევრობის, მოხუცებულობის და მარჩენალის დაკარგვის შემთხვევაში, შეიძლება გამოირიცხონ ამ მუხლის მოქმედების სფეროდან.

2. დებულებები, რომლებიც ეხება ქალთა დაცვას, კერძოდ კი ფეხმძიმობას, მშობიარობასა და პოსტ ნატა-

ლურ პერიოდს, არ განიხილება, როგორც დისკრიმინაცია ამ მუხლის თვალსაზრისით.

3. ეს მუხლი ხელს არ შეუშლის სპეციფიკური ზომების მიღების, რომლებიც მიზნად ისახავს DE facto არსებული არათანასწორობის აღმოფხვრას.

4. პროფესიული საქმიანობა, რომელიც მისი შესრულების ბუნების ან კონტექსტის თავისებურებებიდან გამომდინარე, შესაძლებელია შეასრულონ მხოლოდ განსაზღვრულის სქესის პირებმა, შეიძლება გამოირიცხოს ამ მუხლის ან მისი რომელიმე დებულების გამოყენების სფეროდან. ეს დებულება არ უნდა იქნას განმარტებული იმგვარად, რომ მხარეებს ავალდებულებდეს თავიანთ კანონებში ან კანონქვემდებარე აქტებში შეიტანონ იმ საქმიანობათა ჩამონათვალი, რომლებიც მათი ბუნების ან კონტექსტიდან გამომდინარე, შეიძლება განკუთვნილ იქნას მხოლოდ განსაზღვრული სქესის პირთათვის.

მუხლი 21 და 22

1. ამ მუხლების გამოყენების მიზნით, ტერმინი - „მუშაკთა წარმომადგენლები“ ნიშნავს პირებს, რომლებიც ალიარებულნი არიან ასეთებად ეროვნული კანონმდებლობით ან პრაქტიკით.

2. ტერმინები - „ეროვნული კანონმდებლობა და პრაქტიკა“ შესაბამის შემთხვევებში კანონებისა და კანონქვემდებარე აქტების გარდა, გულისხმობს კოლექტიურ შეთანხმებებს, სხვა შეთანხმებებს დამსაქმებელთა და მუშაკთა წარმომადგენლებს შორის, ჩვეულებებს და ასევე, შესაბამის სასამართლო პრაქტიკას.

3. ამ მუხლების გამოყენების მიზნით, ტერმინი „შრომითი დაწესებულება“ ნიშნავს მატერიალურ და არამა-

ტერიალურ კომპონენტებს, რომელსაც შეიძლება ჰქონდეს ან არ ჰქონდეს იურიდიული პირის სტატუსი და რომელიც შექმნილია საქონელის სანარმოებლად ან მომსახურების გასანევად ფინანსური მოგების მიღების მიზნით და რომელსაც გააჩნია მისი საბაზრო პოლიტიკის განსაზღვრის უფლებამოსილება.

4. მიიჩნევა, რომ რელიგიური გაერთიანებები და მათი დაწესებულებები შეიძლება გამოირიცხონ ამ მუხლების მოქმედების სფეროდან მაშინაც კი, თუ ეს დაწესებულებები წარმოადგენენ „შრომით დაწესებულებებს“ მე-3 პუნქტში მითითებული მნიშვნელობით. დაწესებულებები, რომლებიც ახორციელებენ საქმიანობას გარკვეულ იდეალებზე დაფუძნებით, ან რომელთა მართვაც ხდება გარკვეული მორალური კონფეციებით, იდეალებით და კონცეფციებით, რომლებიც დაცულია ეროვნული კანონმდებლობით შეიძლება გამოირიცხოს ამ მუხლების მოქმედების სფეროდან იმ ზომით, რაც აუცილებელია შრომითი დაწესებულების ორიენტაციის დასაცავად.

5. მიიჩნევა, რომ იმ შემთხვევაში, თუ სახელმწიფოში ამ მუხლებით გათვალისწინებული უფლებებით სარგებლობა ხდება შრომითი დაწესებულების სხვადასხვა დაქვემდებარებულ ორგანიზაციებში, შესაბამისი მხარე უნდა განიხილებოდეს, როგორც ამ დებულებებიდან გამომდინარე ვალდებულებების შემსრულებელი.

6. მხარეებმა შეიძლება გამოირიცხონ ამ მუხლების გამოყენების სფეროდან ის შრომითი დაწესებულებები, რომლებიც ასაქმებენ მუშაკთა განსაზღვრულ რაოდენობაზე ნაკლებს, რაც უნდა დადგინდეს ეროვნული კანონმდებლობით ან პრაქტიკით.

მუხლი 22

1. ეს დებულება არ ეხება სახელმწიფოთა უფლებამოსილებებსა და მოვალეობებს, რაც დაკავშირებულია სამუშაო ადგილებში ჯანმრთელობისა და უსაფრთხოების ნორმების მიღებასთან და არც იმ ორგანოთა უფლებამოსილებებსა და მოვალეობებს, რომლებიც პასუხისმგებელი არიან მონიტორინგი განახორციელონ მათ გამოყენებაზე.

2. ტერმინები „სოციალური და სოციალურ-კულტურული მომსახურეობა და ამისათვის პირობების შექმნა“ ნიშნავს ზოგიერთი შრომითი დაწესებულების მიერ მუშაკათათვის სოციალურ და/ან კულტურულ სფეროში პირობების შექმნას, როგორიცაა მატერიალური დახმარება, სპორტული მოედნები, ოთახები ჩვილ ბავშვზე მზრუნველი დედებისათვის, ბიბლიოთეკები, ბავშვთა დასასვენებელი ბანაკები და სხვა.

მუხლი 23, პუნქტი 1

ამ პუნქტის გამოყენების მიზნებისათვის, ტერმინები - „რაც შეიძლება დიდხანს“ ეხება ხანდაზმული პირის ფიზიკურ, ფსიქოლოგიურ და ინტელექტუალურ შესაძლებლობებს.

მუხლი 24

1. მიიჩნევა, რომ ამ მუხლის მიზნებისათვის ტერმინები-„დასაქმების შეწყვეტა“ და „შეწყვეტილი“ ნიშნავს დასაქმების შეწყვეტას დამსაქმებლის ინიციატივით.

2. მიიჩნევა, რომ ეს მუხლი ვრცელდება ყველა მუშაკზე, თუმცა მხარეს შეუძლია ნაწილობრივ ან მთლიანად გამორიცხოს მის მიერ უზრუნველყოფილი დაცვის სფერო-

დან დასაქმებულ პირთა შემდეგი კატეგორიები:

ა) მუშაკები, რომლებიც დასაქმებულნი არიან კონტრაქტის საფუძველზე განსაზღვრული ვადით ან სპეციალური ამოცანის შესასრულებლად;

ბ) მუშაკები, რომლებიც სამსახურში მიღებულნი არიან გამოსაცდელი ან საკვალიფიკაციო ვადით, იმ პირობით, რომ ეს ვადა განსაზღვრული უნდა იყოს წინასწარ და უნდა იყოს გონივრული ვადით;

დ) მუშაკები, რომლებიც დასაქმებულნი არიან შემთხვევით საფუძველზე ხანმოკლე ვადით;

3. ამ მუხლის მიზნებისათვის, კერძოდ დასაქმების შეწყვეტის საპატიო მიზეზს არ წარმოადგენს:

ა) პროფესიული კავშირის წევრობა ან მონაწილეობა კავშირის საქმიანობაში არასამუშაო საათებში, ან დამსაქმებლის თანხმობით, სამუშაო საათებში;

ბ) მუშაკთა წარმომადგენლის უფლებამოსილებით საქმიანობა ან მანამდე ასეთი საქმიანობის წარმართვა;

გ) დამსაქმებლის წინააღმდეგ საჩივრის შეტანა ან დამსაქმებლის მიერ კანონების ან კანონქვემდებარე აქტების დარღვევისათვის სამართალწარმოებაში მონაწილეობის მიღება ან ხელისუფლების კომპეტენტური ადმინისტრაციული ორგანოებისადმი მიმართვა;

დ) რასა, კანის ფერი, სქესი, ოჯახური სტატუსი, ოჯახური მოვალეობები, ორსულობა, რელიგია, პოლიტიკური მოსაზრება, ეროვნული წარმომავლობა ან სოციალური წარმოშობა;

ე) ფეხმძიმობა და ბავშვის შემდგომი მოვლის მიზნით შვებულება;

ვ) ავადმყოფობის ან დაშავების შემთხვევაში სამუშაოზე დროებით არყოფნა.

4. მიიჩნევა, რომ კომპენსაცია ან სხვა შესაბამისი და-
კმაყოფილება დასაქმების შეწყვეტის შემთხვევაში საპატიო
მიზეზის გარეშე, განისაზღვრება ეროვნული კანონებით ან
კანონქვემდებარე აქტებით, კოლექტიური შეთანხმებებით
ან ეროვნული პირობებისადმი შესაბამისი სხვა სათანადო
საშუალებებით.

მუხლი 25

1. მიიჩნევა, რომ ხელისუფლების კომპეტენტურ
ეროვნულ ორგანოს ამოღების გზით და დამსაქმებელთა
და მუშაკთა ორგანიზაციებთან კონსულტაციების შემდეგ,
შეუძლია გამორიცხოს მუშაკთა გარკვეული კატეგორიე-
ბი ამ დებულებით უზრუნველყოფილი დაცვისაგან მათი
დასაქმების ურთიერთობათა სპეციფიკური ხასიათიდან
გამომდინარე.

2. მიიჩნევა, რომ ტერმინი „გაკოტრება“ მნიშვნელო-
ბა უნდა განსიაზღვროს ეროვნული კანონმდებლობით და
პრაქტიკით.

3. მუშაკთა ამ მუხლით გათვალისწინებული მოთხოვნე-
ბი სულ მცირე უნდა შეიცავდეს:

ა) მუშაკთა მიერ ხელფასის მოთხოვნა, რომელიც ეხე-
ბა განსაზღვრულ პერიოდს და რომელიც არ უნდა იყოს სამ
თვეზე ნაკლები პრივილეგიების სისტემის შესაბამისად და
რვა კვირაზე ნაკლები საგარანტიო სისტემის შესაბამისად
საწარმოს გაკოტრებამდე ან დასაქმების შეწყვეტამდე.

ბ) მუშაკთა მოთხოვნებს უქმე დღეების ანაზღაურე-
ბასთან დაკავშირებით, იმ წლის განმავლობაში შესრულე-
ბული სამუშაოს შედეგად, როდესაც მოხდა საწარმოს გა-
კოტრება ან დასაქმების შეწყვეტა;

გ) მუშაკთა მოთხოვნებს რაიმე სხვა ტიპის ანაზ-

ლაურებად შევებულებასთან დაკავშირებით, რომელიც ეხება განსაზღვრულ პერიოდს, რომელიც არ უნდა იყოს სამ თვეზე ნაკლები პრივილეგიების სისტემის შესაბამისად რვა კვირაზე ნაკლები საგარანტიო სისტემის შესაბამისად საწარმოს გაკოტრებამდე ან დასაქმების შეწყვეტამდე.

4. ეროვნული კანონებით ან კანონქვემდებარე აქტებით შეიძლება შეიზღუდოს მუშაკთა მოთხოვნების დაცვა განსაზღვრულ თანხამდე, რომელიც უნდა იყოს სოციალურად მისაღებ დონეზე.

მუხლი 26

მიიჩნევა, რომ ეს მუხლი არ მოითხოვს მხარეთა მიერ კანონმდებლობის ამოქმედებას.

მიიჩნევა, რომ მე-2 პუნქტი არ მოიცავს სექსუალური თავისუფლების ხელყოფას.

მუხლი 27

მიიჩნევა, რომ ეს მუხლი გამოიყენება იმ მამაკაც და ქალ მშუაკთა მიმართ, რომელთაც აკისრიათ ოჯახური ვალდებულებები მათზე დამოკიდებული ბავშვების ასევე მათი უშუალო ოჯახის სხვა წევრების მიმართ, რომლებსაც აშკარად ესაჭიროებათ მათი მზრუნველობა და მხარდაჭერა, იმ შემთხვევაში თუ აღნიშნული ვალდებულებების გამოიზღუდება მათ მიერ ეკონომიკურ საქმიანობაში მომზადების, ჩაბმის, მონაწილეობის ან წინსვლის შესაძლებლობა. ტერმინები - „დამოკიდებული ბავშვები“ და „მათი უშუალო ოჯახის სხვა წევრები, რომლებსაც აშკარად ესაჭიროებათ მათი მზრუნველობა და მხარდაჭერა“, გულისხმობს პირებს, რომლებიც განსაზღვრულნი არიან შესაბამისი მხარის ეროვნული კანონმდებლობით.

მუხლები 28 და 29

ამ მუხლების გამოყენების მიზნებისათვის, ტერმინები - „მუშაკთა წარმომადგენლები“ ნიშნავს პირებს, რომლებიც აღიარებულნი არიან ასეთებად ეროვნული კონომდებლოით ან პრაქტიკით.

ნაწილი III

მიიჩნევა, რომ ქარტია შეიცავს საერთაშორისო ხასიათის სამართლებრივ ვალდებულებებს, რომელთა გამოყენება ექვემდებარება მხოლოდ მისი IV ნაწილით განსაზღვრულ ზედამხედველობას.

მუხლი A, პუნქტი 1

მიიჩნევა, რომ დანომრილი პუნქტები შეიძლება შეიცავდეს მუხლებსაც, რომლებიც შედგებიან მხოლოდ ერთი პუნქტისაგან.

მუხლი B, პუნქტი 2

B მუხლის მე-2 პუნქტის მიზნებისათვის, შესწორებული ქარტიის დებულებები შეესაბამებიან ქარტიის იმავე მუხლის ან პუნქტის დებულებებს, შემდეგი გამონაკლისების გარდა:

ა) შესწორებული ქარტიის მე-3 მუხლის მე-2 პუნქტი შეესაბამება ქარტიის მე-3 მუხლის 1-ლ და მე-3 პუნქტებს;

ბ) შესწორებული ქარტიის მე-3 მუხლის მე-3 პუნქტი შეესაბამება ქარტიის მე-3 მუხლის მე-2 და მე-3 პუნქტებს;

გ) შესწორებული ქარტიის მე-10 მუხლის მე-5 პუნქტი შეესაბამება ქარტიის მე-10 მუხლის მე-4 პუნქტს;

დ) შესწორებული ქარტიის მე-10 მუხლის მე-5 პუნქტი შეესაბამება ქარტიის მე-10 მუხლის მე-4 პუნქტს;

ე) შესწორებული ქარტიის მე-17 მუხლის 1-ლი პუნქტი შეესაბამება ქარტიის მე-17 მუხლს.

ნაწილი V

მუხლი E

განსხვავებული მოპყრობა, დაფუძნებული ობიექტურ და გონივრულ გამართლებაზე, არ იქნება განხილული, როგორც დისკრიმინაციული.

მუხლი F

მიიჩნევა; რომ გამოთქმა - „ომის ან საგანგებო მდგომარეობის დროს“, ასევე მოიცავს ომის საფრთხეს.

მუხლი 1

მიიჩნევა, რომ მუშაკები, რომლებიც გამოირიცხებიან 21-ე მუხლისა და 22-ე მუხლის დამატების შესაბამისად, არ იქნება მხედველობაში მუშაკთა რიცხვის განსაზღვრისას.

მუხლი J

ტერმინი-„შესწორება“ ასევე გულისხმობს ქარტიისათვის ახალი მუხლების დამატებას.

ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტი

მიღებულია და ღიაა ხელმოსაწერად, სარატიფიკაციოდ და შესაერთებლად გენერალური ასამბლეის 1966 წლის 16 დეკემბრის 2200A(XXI) რეზოლუციით ძალაშია: 1976 წლის 3 იანვრიდან, 27-ე მუხლის შესაბამისად

პრემბულა

წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები,

ითვალისწინებენ, რომ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებით გამოცხადებული პრინციპების შესაბამისად, ადამიანთა მოდგმის ყველა წევრის თანდაყოლილი ღირსების, განუყოფელი და თანასწორი უფლებების აღიარება მსოფლიოში თავისუფლების, სამართლიანობის და მშვიდობის საფუძველია,

აღიარებენ, რომ ეს უფლებები გამომდინარეობს ადამიანის პიროვნების თანდაყოლილი ღირსებიდან,

აღიარებენ, რომ ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის შესაბამისად, შიშისა და გაჭირვებისაგან თავდახსნილი თავისუფალი პიროვნების იდეალის მიღწევა შესაძლებელი გახდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ შეიქმნება ისეთი პირობები, სადაც ყველას შეეძლება თავისი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების ისევე, როგორც სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებებით სარგებლობა,

ითვალისწინებენ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების მიხედვით სახელმწიფოების ვალდებულებას

ბას, ხელი შეუწყონ ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა საყოველთაო პატივისცემასა და დაცვას,

აცნობიერებენ, რომ პიროვნება, რომელსაც გააჩნია მოვალეობები და პიროვნებებისა და იმ საზოგადოებების წინაშე, რომელსაც იგი მიეკუთვნება, პასუხისმგებელია, იღწწოდეს ამ პაქტით აღიარებული ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლების პატივისცემისა და დაცვისათვის, შეთანხმდნენ შემდეგზე:

ნაწილი I

მუხლი 1

1. ყველა ხალხს აქვს თვითგამორკვევის უფლება. ამ უფლების საფუძველზე ისინი თავისუფლად განსაზღვრავენ თავიანთ პოლიტიკურ სტატუსს და თავისუფლად ისწრაფვიან ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური განვითარებისაკენ.

2. ყველა ხალხს შეუძლია საკუთარი მიზნებისათვის თავისუფლად განკარგოს თავისი ბუნებრივი სიმდიდრე და რესურსები ურთიერთ სარგებლიანობის პრინციპზე დაფუძნებული საერთაშორისო ეკონომიკური თანამშრომლობისა და საერთაშორისო სამართლიდან გამომდინარე ვალდებულებებისადმი ზიანის მიყენების გარეშე. არც ერთ შემთხვევაში არ შეიძლება რომელიმე ხალხს ჩამოერთვას საარსებო საშუალებები.

3. წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები, მათ შორის, რომელთაც ეკისრებათ არათვითმმართველი და სამეურვეო ტერიტორიების მართვის პასუხისმგებლობა, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების დებულებების შესაბამისად, ხელი უნდა შეუწყონ თვითგამორკვე-

ვის უფლების განხორციელებას და პატივი უნდა სცენ ამ უფლებას.

ნაწილი II

მუხლი 2

1. წინამდებარე პაქტის თითოეული მონაწილე სახელმწიფო კისრულობს ვალდებულებას, დამოუკიდებლად და საერთაშორისო დახმარებისა და თანამშრომლობის გზით, განსაკუთრებით, ეკონომიკურ და ტექნიკურ სფეროში, მისთვის ხელმისაწვდომი რესურსების მაქსიმალური გამოყენებით მიიღოს ზომები ამ პაქტით აღიარებული უფლებების პროგრესულად სრული რეალიზაციისათვის ყველა სათანადო საშუალებებით, საკანონმდებლო ზომების მიღების ჩათვლით.

2. წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები იძლევიან იმის გარანტიას, რომ წინამდებარე პაქტში ჩამოთვლილი უფლებები განხორციელებული იქნება რასის, კანის ფერის, სქესის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური ან სხვა მრწამსის, ეროვნული ან სოციალური წარმომავლობის, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადების ან სხვა გარემოებათა მიხედვით ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე.

3. განვითარებად ქვეყნებს, ადამიანის უფლებათა და ეროვნული ეკონომიკის სათანადო გათვალისწინებით, შეუძლიათ განსაზღვრონ, რა მოცულობით ძალუძთ ამ პაქტით აღიარებული ეკონომიკური უფლებების გარანტირება იმ პირთათვის, რომელნიც არ არიან მათი მოქალაქეები.

მუხლი 3

წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები კის-

რულობენ ვალდებულებას, უზრუნველყონ მამაკაცთა და ქალთა თანასწორი უფლება, ისარგებლონ ამ პაქტით გათვალისწინებული ყველა ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებებით.

მუხლი 4

წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ, რომ იმ უფლებების გამოყენების დროს, რომლებსაც ესა თუ ის სახელმწიფო უზრუნველყოფს ამ პაქტის თანახმად, აღნიშნულ სახელმწიფოს შეუძლია ეს უფლებები დაუქვემდებაროს მხოლოდ კანონით განსაზღვრულ შეზღუდვებს, მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ეს შეთავსებადია ამ უფლებათა ბუნებასთან, და მხოლოდ დემოკრატიულ საზოგადოებაში საერთო კეთილდღეობის უზრუნველყოფის მიზნით.

მუხლი 5

1. წინამდებარე პაქტში არაფერი უნდა განიმარტოს, იმგვარად რომ გულისხმობდეს რომელიმე სახელმწიფოს, ჯგუფის ან პირის უფლებას, ეწეოდეს საქმიანობას ან ჩაიდინოს რაიმე მოქმედება, რომელიც მიმართულია წინამდებარე პაქტით აღიარებული უფლებებისა და თავისუფლებების მოსპობის ან უფრო მეტი მოცულობითი შეზღუდვისაკენ, ვიდრე ეს ამ კონვენციით არის გათვალისწინებული.

2. არ შეიძლება ადამიანის რომელიმე ძირითადი უფლება, რომელიც აღიარებულია ან არსებობს რომელიმე სახელმწიფოში კანონის, კონვენციების, წესებისა და ჩვეულებების ძალით, შეიზღუდოს ან შემცირდეს იმ მიზეზით, რომ წინამდებარე პაქტი არ აღიარებს ასეთ უფლებებს ან აღიარებულია ნაკლები მოცულობით.

ნაწილი III

მუხლი 6

1. წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ შრომის უფლებას, რომელიც მოიცავს თითოეული ადამიანის უფლებას, მოიპოვოს საარსებო სახსრები შრომით, რომელსაც თავისუფლად აირჩევს ან რომელზეც თანხმდება, და მიიღებენ შესაბამის ზომებს ამ უფლების დასაცავად.

2. ზემოაღნიშნული უფლების სრული განხორციელების მიზნით, წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოების მიერ მისაღები ზომები უნდა შეიცავდეს პროფესიული და ტექნიკური სწავლებისა და წვრთნის პროგრამებს, პოლიტიკას და მეთოდოლოგიას, რათა მიღწეულ იქნას განუხრელი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული განვითარება და სრული შედეგიანი დასაქმება ისეთ პირობებში, სადაც თითოეული ადამიანის პოლიტიკური და ეკონომიკური თავისუფლება დაცული იქნება.

მუხლი 7

წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ თითოეული ადამიანის უფლებას, ჰქონდეს შრომის სამართლიანი და ხელსაყრელი პირობები, რაც, კერძოდ, გულისხმობს:

a) ანაზღაურებას, რომელიც ყველა მშრომელს უზრუნველყოფს სულ მცირე:

i) სამართლიანი ხელფასითა და ტოლფასოვანი შრომისათვის თანაბარი ანაზღაურებით რაიმე ნიშნით განსხვავების გარეშე, კერძოდ, ქალებისათვის ქმნის შრომის ისეთი პირობების გარანტიას, რომელიც მამაკაცის შრომის პირობებზე უარესი არ იქნება, და თანაბარი შრომისათვის

თანაბარი ანაზღაურების შესაძლებლობას;

ii) მასა და მის ოჯახს ღირსებული არსებობის შესაძლებლობებით, წინამდებარე პაქტის დებულებათა შესაბამისად.

b) უსაფრთხო და ჯანსაღი შრომის პირობებს;

c) თითოეულისათვის უფრო მაღალი სამსახურებრივ საფეხურზე დაწინაურების თანაბარ შესაძლებლობას, მხოლოდ და მხოლოდ შრომითი სტაჟისა და კომპეტენციის შესაბამისად;

d) დასვენების, თავისუფალი დროის ქონის და სამუშაო საათების გონივრული შეზღუდვის, აგრეთვე პერიოდული ანაზღაურებადი შვებულების შესაძლებლობას ისევე, როგორც ანაზღაურებას საზოგადოებრივი უქმე დღეებისათვის.

მუხლი 8

1. წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები ვალდებულიან კისრულობენ უზრუნველყონ:

a) თითოეული ადამიანის უფლება თავისი ეკონომიკური და სოციალური ინტერესების გასავითარებლად და დასაცავად, შექმნან პროფესიული კავშირები და შევიდეს ასეთ კავშირებში თავისი არჩევანით და ორგანიზაციის შესაბამისი წესების თანახმად. აღნიშნული უფლების გამოყენება არ ექვემდებარება არავითარ შეზღუდვას იმ შეზღუდვების გარდა, რომლებიც გათვალისწინებული კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში სახელმწიფო უშიშროებისა და საზოგადოებრივი წესრიგის ინტერესებისათვის და სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად;

b) პროფესიული კავშირების უფლებაა შექმნან

ეროვნული ფედერაციები და კონფედერაციები და ამ უკანასკნელთა უფლება შექმნან საერთაშორისო პროფესიული ორგანიზაციები ან შეუერთდნენ მათ;

c) პროფესიული კავშირების უფლებაა იმოქმედონ თავისუფლად, რაიმე შეზღუდვის გარეშე, იმ შეზღუდვების გარდა, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში სახელმწიფო უშიშროებისა და საზოგადოებრივი წესრიგის ინტერესებისათვის ან სხვათა უფლებებისა და თავისუფლების დასაცავად;

d) გაფიცვების უფლება იმ პირობით, რომ ეს უკანასკნელი განხორციელდება კონკრეტული ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისად.

2. ეს მუხლი არ ეწინააღმდეგება კანონის შესაბამისად ამ უფლების გამოყენების შეზღუდვას იმ პირთათვის, რომლებიც იმყოფებიან შეიარაღებული ძალების, პოლიციის ან სახელმწიფო ადმინისტრაციის შემადგენლობაში.

3. ამ მუხლში არაფერი აძლევს უფლებას ასოციაციათა თავისუფლებისა და ორგანიზაციის უფლების დაცვის შესახებ შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის 1948 წლის კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებს, მიიღონ საკანონმდებლო ზომები აღნიშნული კონვენციით გათვალისწინებული გარანტიების საზიანოდ ან კანონი გამოიყენონ ისე, რომ ზიანი მიაღგეს ამ გარანტიებს.

მუხლი 9

ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ თითოეული ადამიანის უფლებას სოციალურ უზრუნველყოფაზე, სოციალური დაზღვევის ჩათვლით.

მუხლი 10

წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ, რომ:

1. ოჯახს, რომელიც საზოგადოების ბუნებრივი და ძირითადი ერთეულია, უნდა გაენიოს შეძლებისდაგვარად ყველაზე ფართო დაცვა და დახმარება, განსაკუთრებით მისი შექმნის დროს და იმ პერიოდში, სანამ ბავშვზე ზრუნვის და მისი აღზრდის პასუხისმგებლობა ეკისრება, ვიდრე ის დამოუკიდებელი გახდებოდეს. ქორწინება უნდა ხდებოდეს დასაქორწინებელ პირთა თანხმობით;

2. განსაკუთრებულ დაცვას საჭიროებენ დედები მშობიარობამდე და მშობიარობის შემდეგ დროის გონივრული მონაკვეთის განმავლობაში. ამ პერიოდის მანძილზე მომუშავე დედებს უნდა მიეცეთ ანაზღაურებადი შვებულება ან შვებულება შესაბამისი სოციალური უზრუნველყოფით;

3. დაცვისა და დახმარების განსაკუთრებული ღონისძიებანი უნდა განხორციელდეს ყველა ბავშვისა და მოზარდის მიმართ ოჯახური წარმოშობისა და სხვა გარემოებების მიხედვით ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე. ბავშვები და მოზარდები დაცულ უნდა იქნან ეკონომიკური და სოციალური ექსპლუატაციისაგან. მათი შრომის გამოყენება ზნეობისა და ჯანმრთელობისათვის საზიანო ან სიცოცხლისათვის საშიშ ან მათი ნორმალური განვითარების დამაბრკოლებელ რომელიმე სფეროში კანონით უნდა დაისაჯოს. სახელმწიფოებმა ასევე უნდა დააწესონ ასაკობრივი ზღვარი, რომლის ქვემოთაც ბავშვთა ანაზღაურებადი შრომის გამოყენება კანონით აკრძალული და დასჯადი იქნება.

მუხლი 11

1. წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ თითოეული ადამიანის უფლებას, მას და მის ოჯახს ჰქონდეს ცხოვრების სათანადო დონე, შესაფერი-სი, კვების, ტანისამოსის და ბინის ჩათვლით; აგრეთვე უფლებას, განუწყვეტილივ იუმჯობესებდეს ცხოვრების პი-რობებს. პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები ამ უფლების განხორციელების უზრუნველსაყოფად მიიღებენ შესაბამის ზომებს, აღიარებენ რა, ამ მხრივ, თვისუფალ თანხმობაზე დაფუძნებული საერთაშორისო თანამშრომლობის დიდ მნიშ-ვნელობას.

2. წინამდებარე პაქტის მონაწილე უფლებას არ გან-იცდის შიმშილის, ინდივიდუალურად და საერთაშორისო თანამშრომლობის გზით უნდა მიიღონ შესაბამისი ზომე-ბი, განსაკუთრებული პროგრამების ჩათვლით, რომლებიც საჭიროა, რათა:

ა) გაუმჯობესდეს სურსათის წარმოების, შენახვისა და განაწილების მეთოდები ტექნიკური და სამეცნიერო ცოდ-ნის სრული გამოყენების და აგრარული სისტემების ისე-თი განვითარებისა თუ რეფორმის გზით, რითაც მიიღწევა ბუნებრივი რესურსების ყველაზე ეფექტური გამოყენება და განვითარება,

ბ) მხედველობაში იქნას მიღებული როგორც სურსათის იმპორტიორი, ისე ექსპორტიორი ქვეყნების პრობლემები, სურსათის მსოფლიო მარაგის მოთხოვნილების შესაბამის-ად სამართლიანი განაწილების უზრუნველყოფის მიზნით.

მუხლი 12

1. წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ თითოეული ადამიანის უფლებას ფიზიკური და

ფსიქიკური ჯანმრთელობის უმაღლეს შესაძლო სტანდარტებზე.

2. ზომები, რომლებიც წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებმა უნდა მიიღონ ამ უფლების სრული რეალიზაციისათვის, უნდა შეიცავდეს ღონისძიებებს, რომლებიც აუცილებელია:

a) მკვდრადშობადობისა და ბავშვთა სიკვდილიანობის შემცირებისა და ბავშვის ჯანსაღი განვითარების უზრუნველსაყოფად;

b) გარემოს ჰიგიენისა და მრეწველობაში შრომის ჰიგიენის ყველა ასპექტის გასაუმჯობესებლად;

c) ეპიდემიური, ენდემური, პროფესიული და სხვა დაავადებების თავიდან ასაცილებლად, სამკურნალოდ და შესამოწმებლად;

d) ისეთი პირობების შესაქმნელად, რომლებიც ავადმყოფობის შემთხვევაში ყველასათვის უზრუნველყოფს სამედიცინო დახმარებასა და მოვლას.

მუხლი 13

1. წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ თითოეული ადამიანის განათლების მიღების უფლებას. ისინი თანხმდებიან, რომ განათლება მიმართულ იქნას ადამიანის პიროვნებისა და მისი ღირსებების შემცენების სრულად განვითარებისაკენ და განამტკიცებდეს ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებებისადმი პატივისცემას. ისინი ასევე თანხმდებიან, რომ განათლებამ ყველას უნდა მისცეს თავისუფალ საზოგადოებაში ქმედითი მონაწილეობის შესაძლებლობა, ყველა ერს, რასობრივ, ეთნიკურ და რელიგიურ ჯგუფს შორის განავითაროს ურთიერთგაგება, შემწყნარებლობა და მეგობრობა და ხელი

შეუწყოს გაერთიანებული ერების საქმიანობას მშვიდობის შესანარჩუნებლად.

2. წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ, რომ ზემოაღნიშნული უფლების სრულად განხორციელებისათვის:

a) დაწყებითი განათლება უნდა იყოს ყველასათვის სავალდებულო და უფასოდ ხელმისაწვდომი;

b) საშუალო განათლების მიღება მისი სხვადასხვა ფორმით, ტექნიკური და პროფესიული საშუალო განათლების ჩათვლით, უნდა გახდეს საყოველთაოდ შესაძლებელი და ხელმისაწვდომი ყველა შესაფერისი საშუალებით, კერძოდ, უფასო განათლების თანდათანობით შემოღების გზით;

c) უმაღლესი განათლება უნდა გახდეს ყველასათვის თანაბარი ხელმისაწვდომი თითოეულის შესაძლებლობებიდან გამომდინარე, ყველა შესაფერისი საშუალებით და კერძოდ, უფასო განათლების თანდათან შემოღების გზით;

d) ძირითადი განათლება უნდა ნახალისდეს და გახდეს შეძლებისდაგვარად ინტენსიური იმ ადამიანებისათვის, რომელთაც არ მიუღიათ ან არ დაუსრულებიათ დაწყებითი განათლების სრული კურსი;

e) აქტიურად გატარდეს ყველა საფეხურის სკოლათა სისტემის განვითარების პოლიტიკა, შეიქმნას სტიპენდიების შესაფერისი სისტემა და განუწყვეტლივ უმჯობესდებოდეს საგანმანათლებლო პერსონალის მატერიალური პირობები.

3. წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები კისრულობენ ვალდებულებას პატივი სცენ მშობლებისა და, შესაბამის შემთხვევაში, კანონიერი მეურვეების თავისუფლებას, ბავშვებისათვის აირჩიონ არა მხოლოდ სახელმწიფო ორგანოების მიერ დაარსებული, არამედ სხვა სკოლებიც, რომლებიც სახელმწიფოს მიერ დადგენილი ან მოწონებული საგანმანათლებლო მოდელის

მოთხოვნების მინიმუმს შეესაბამება, და უზრუნველყონ ბავშვების რელიგიური და ზნეობრივი აღზრდა საკუთარი რწმენის შესაფერისად.

4. ამ მუხლის არც ერთი ნაწილი არ უნდა განიმარტოს, როგორც ხელის შემშლელი ცალკეულ პირთა და ორგანოთა თავისუფლებისათვის დააფუძნონ და მართონ საგანმანათლებლო დაწესებულებები ამ მუხლის პირველი პარაგრაფით გათვალისწინებული პრინციპებისა და იმ მოთხოვნის თანახმად, რომ ასეთ დაწესებულებებში მიღებული ცოდნა შეესაბამებოდეს სახელმწიფოს მიერ დადგენილი მინიმალურ სტანდარტებს.

მუხლი 14

წინამდებარე პაქტის მონაწილე თითოეული სახელმწიფო, რომელსაც მონაწილედ გახდომის დროისათვის არ ჰქონდა შესაძლებლობა თავისი მეტროპოლიის ან მისი იურისდიქციის ქვეშ მყოფ სხვა ტერიტორიაზე უზრუნველყო სავალდებულო უფასო დანყებითი განათლება, ვალდებულებას კისრულობს, ორი წლის ვადაში შეიმუშაოს და მიიღოს დეტალური სამოქმედო გეგმა, რათა თანდათან წლების გონივრული რაოდენობის განმავლობაში, რაც აღნიშნული უნდა იყოს ამ გეგმაში განახორციელოს საყოველთაო სავალდებულო უფასო განათლების პრინციპი.

მუხლი 15

1. წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ თითოეული ადამიანის უფლებას:

- a) მონაწილეობა მიიღოს კულტურულ ცხოვრებაში;
- b) სარგებლობდეს მეცნიერული პროგრესის შედეგებით და იყენებდეს მათ;

ც) მიიღოს სარგებელი იმ მორალური და მატერიალური ინტერესების დაცვით, რომლებიც გამომდინარეობის მისი ავტორობით შექმნილი ნებისმიერი მეცნიერული, ლიტერატურული თუ მხატვრული ნაშრომიდან.

2. აღნიშნული უფლების სრული განხორციელებისათვის წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოების მიერ მიღებული ზომები უნდა შეიცავდეს იმ ღონისძიებებს, რომლებიც აუცილებელია მეცნიერულ და კულტურულ მიღწევათა დასაცავად, გასავითარებლად და გასავრცელებლად.

3. წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები ვალდებულიან კისრულობენ პატივი სცენ თავისუფლებას, რომელიც აუცილებელია სამეცნიერო კვლევისა და შემოწმებებითი მოღვაწეობისათვის.

4. წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ სარგებელს, რომელიც გამომდინარეობს მეცნიერებისა და კულტურის სფეროში საერთაშორისო კონტაქტებისა და თანამშრომლობის წახალისებისა და განვითარებიდან.

ნაწილი IV

მუხლი 16

1. წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები ვალდებულიან კისრულობენ, პაქტის ამ ნაწილის შესაბამისად წარმოადგინონ მოხსენებები მათ მიერ გატარებული ღონისძიებებისა და იმ პროგრესის შესახებ, რომელსაც პაქტით აღიარებული უფლებების დაცვისას მიაღწიეს.

2. ა) ყველა მოხსენება უნდა წარედგინოს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანს, რომელიც ამ პაქტის დებულებათა შესაბამისად, მის ასლებს განსახ-

ილველად უგზავნის ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოს;

ბ) გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურმა მდივანმა წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოთა მოხსენებების ასლები ან შესაბამისი ნაწილი ამ მოხსენებებიდან უნდა გაუგზავნოს, აგრეთვე, სპეციალიზებულ დაწესებულებებს, რომელთა წევრებიც ეს სახელმწიფოები არიან იმდენად, რამდენადაც ასეთი მოხსენებები ან მოხსენებათა ნაწილები, ზემოაღნიშნულ დაწესებულებათა დამფუძნებელი აქტების თანახმად, მათ კომპეტენციაში შემავალ რაიმე საკითხს ეხება.

მუხლი 17

1. წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები მოხსენებებს წარმოადგენენ ეტაპობრივად, იმ პროგრამის შესაბამისად, რომელსაც ამ პაქტის ძალაში შესვლიდან ერთი წლის განმავლობაში ეკონომიკური და სოციალური საბჭო შეიმუშავებს მონაწილე სახელმწიფოებთან და დაინტერესებულ სპეციალიზებულ და სპეციალიზებულ დაწესებულებებთან კონსულტაციების შემდეგ.

2. მოხსენებებში შეიძლება გაკეთდეს მითითებები იმ ფაქტორებსა და სიძნელეებზე, რომლებიც წინამდებარე პაქტით გათვალისწინებულ მოვალეობათა შესრულების ხარისხზე ახდენს გავლენას.

3. თუ წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფომ შესაბამისი ინფორმაცია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას ან რომელიმე სპეციალიზებულ დაწესებულებას წინასწარ გაუგზავნა, ამ ინფორმაციის გამეორება აუცილებლობას არ წარმოადგენს, საკმარისია აღნიშნულ ინფორმაციაზე ზუსტი მითითების გაკეთება.

მუხლი 18

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა სფეროში გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებით განსაზღვრული მოვალეობების შესაბამისად, ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოს შეუძლია სპეციალიზებულ დაწესებულებებს შეუთანხმდეს, წარმოადგინონ მოხსენებები ამ პაქტის იმ დებულებათა განხორციელებასთან დაკავშირებით მიღწეული პროგრესის შესახებ, რომლებიც მათი საქმიანობის სფეროს განეკუთვნება. ეს მოხსენებები შეიძლება შეიცავდეს განხორციელების მიზნით მათი კომპეტენტური ორგანოების მიერ მიღწეული გადაწყვეტილებებისა და რეკომენდაციების დეტალურ აღწერას.

მუხლი 19

ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოს შეუძლია ადამიანის უფლებათა კომისიას შესასწავლად და ზოგადი რეკომენდაციებისათვის, ან საჭიროების შემთხვევებში, ინფორმირებისათვის გადაუგზავნოს მე-16 და მე-17 მუხლების შესაბამისად სახელმწიფოების მიერ წარმოდგენილი ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებული მოხსენებები, და მე-18 მუხლის შესაბამისად სპეციალიზებული დაწესებულებების მიერ წარმოდგენილი, ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებული მოხსენებები.

მუხლი 20

წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებს და დაინტერესებულ სპეციალიზებულ დაწესებულებებს შეუძლიათ ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოს წარუდგინონ შენიშვნები, რომლებიც ეხება მე-19 მუხლის თანახმად გაცემულ ნებისმიერ ზოგად რეკომენდაციას ან ადამიანის

უფლებათა კომისიის ნებისმიერ მოხსენებაში ასეთი რეკომენდაციებზე ან მასში მითითებულ სხვა დოკუმენტებს.

მუხლი 21

გეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოს შეუძლია გენერალურ ასამბლეას დროდადრო წარუდგინოს მოხსენებები ზოგადი ხასიათის რეკომენდაციებთან და წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებისა და სპეციალიზებული დაწესებულებებისაგან მიღებული იმ ინფორმაციის მოკლე შინაარსთან ერთად, რომლებიც წინამდებარე პაქტით აღიარებული უფლებების საყოველთაო დაცვის უზრუნველსაყოფად განხორციელებულ ღონისძიებებსა და მიღწეულ შედეგებს ეხება.

მუხლი 22

ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოს შეუძლია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სხვა ორგანოების, მათი დამხმარე ორგანოებისა და ტექნიკური უზრუნველყოფის სპეციალიზებული დაწესებულებების ყურადღება მიაპყროს ყველა იმ საკითხზე, რომელიც პაქტის ამ ნაწილით მითითებულ მოხსენებებში წამოიჭრება და არც შეიძლება ამ ორგანოებს დაეხმაროს საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში გამოიტანონ გადაწყვეტილებანი იმ საერთაშორისო ღონისძიებათა მიზანშეწონილობის შესახებ, რომლებმაც შესაძლოა ხელი შეუწყოს ამ პაქტის თანდათანობით და ეფექტურ განხორციელებას.

მუხლი 23

წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები თანხმდებიან, რომ პაქტით აღიარებული უფლებების განხორ-

ციელების ხელშემწყობი საერთაშორისო ღონისძიებების გატარება გულისხმობს ისეთი მეთოდების გამოყენებას, როგორებიცაა კონვენციების დადება, რეკომენდაციათა მიღება, ტექნიკური დახმარების გაწევა და კონსულტაციების მიზნით, რეგიონალური და ტექნიკური ხასიათის შეხვედრების ჩატარება, აგრეთვე დაინტერესებულ მთავრობებთან ერთად ორგანიზებული გამოკვლევები.

მუხლი 24

წინამდებარე პაქტში არაფერი უნდა განიმარტოს იმგვარად, რომ ზიანი მიადგეს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის და სპეციალიზებული დაწესებულებების წესდებების დებულებებს, რომლებიც განსაზღვრავენ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სხვადასხვა ორგანოებისა და სპეციალიზებული დაწესებულებების შესაბამის მოვალეობებს იმ საკითხებში, რომლებსაც ეხება წინამდებარე პაქტი.

მუხლი 25

წინამდებარე პაქტში არაფერი უნდა განიმარტოს იმგვარად, რომ ლახავდეს ყველა ხალხის თანდაყოლილ უფლებას, მთლიანად და თავისუფლად ფლობდეს და იყენებდეს თავის ბუნებრივ სიმდიდრეს და რესურსებს.

ნაწილი V

მუხლი 26

1. წინამდებარე პაქტი ხელმოსაწერად ღიაა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ყველა წევრი სახელმწიფოსათვის და მისი ნებისმიერი სპეციალიზებული დაწესებულების წევრისათვის, მართლმსაჯულების საერთაშორისო

სასამართლოს სტატუსის ნებისმიერი მონაწილე სახელმწიფოსა და ყველა იმ სახელმწიფოსათვის, რომელიც გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურმა ასამბლეამ მოიწვია წინამდებარე პაქტის მონაწილედ გადახდომად.

2. წინამდებარე პაქტი ექვემდებარება რატიფიკაციას. სარატიფიკაციო დოკუმენტები დეპონირდება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანთან.

3. წინამდებარე პაქტი შესაერთებლად ღიაა ამ მუხლის პირველ პარაგრაფში მითითებული ნებისმიერი სახელმწიფოსათვის.

4. შეერთება ხორციელდება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანთან შეერთების დოკუმენტის დეპონირებით.

5. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურმა მდივანმა უნდა ცნობოს წინამდებარე პაქტის ხელმომწერ ან მასთან შეერთებულ ყველა სახელმწიფოს თითოეული სარატიფიკაციო ან შეერთების დოკუმენტის დეპონირების შესახებ.

მუხლი 27

1. წინამდებარე პაქტი ძალაში შედის გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანთან ოცდამეთხუთმეტე სარატიფიკაციო სიგელის ან შეერთების დოკუმენტის დეპონირებიდან სამი თვის შემდეგ.

2. თითოეული სახელმწიფოსათვის, რომელიც ახდენს წინამდებარე პაქტის რატიფიცირებას ან შეერთებას ოცდამეთხუთმეტე სარატიფიკაციო ან შეერთების დოკუმენტის დეპონირების შემდეგ, წინამდებარე პაქტი ძალაში შედის ამ სახელმწიფოს მიერ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანთან საკუთარი სარატიფი-

კაციო ან შეერთების დოკუმენტის დებონირების დღიდან
სსამი თვის შემდეგ.

მუხლი 28

ამ პაქტის დებულებები ფედერაციული სახელმწიფოს ყვე-
ლა ნაწილზე ვრცელდება რაიმე შეზღუდვისა ან გამონაკლისის
;გარეშე.

მუხლი 29

1. წინამდებარე პაქტის ნებისმიერ მონაწილე სახელმ-
წიფოს. შეუძლია შესწორების შემოთავაზება და წარუდგი-
ნოს ის გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ
მდივანს. შემდეგ გენერალური მდივანი შემოთავაზებულ
შესწორებებს უგზავნის წინამდებარე პაქტის მონაწილე
სახელმწიფოებს და თხოვნასთან ერთად შეატყობინებს მას,
მხარს უჭერენ თუ არა, ამ წინადადების განსახილველად
და კენჭის საყრელად მონაწილე სახელმწიფოთა კონფერ-
ენციის მოწვევას. თუ ასეთი კონფერენციის მოწვევას მხ-
არს დაუჭერს მონაწილე სახელმწიფოთა არანაკლებ ერთი
მესამედი, გენერალური მდივანი იწვევს ამ კონფერენციას
გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ეგიდით. ამ კონ-
ფერენციის დამსწრე და კენჭისყრაში მონაწილე სახელმწი-
ფოთა უმრავლესობის მიერ მიღებული ყველა შესწორება,
დასამტკიცებლად წარედგინება გაერთიანებული ერების
ორგანიზაციის გენერალურ ასამბლეას.

2. შესწორებები ძალაში შედის გაერთიანებული ერების
ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის მიერ მათი დამტ-
კიცების და წინამდებარე პაქტის მონაწილე სახელმწიფო-
თა ორი მესამედის მიერ მათი სათანადო კონსტიტუციური
პროცედურების შესაბამისად მიღების შემდეგ.

3. ძალაში შესვლის შემდეგ, შესწორებები სავალდებულო ხდება იმ მონაწილე სახელმწიფოებისათვის, რომლებმაც ისინი მიიღეს, ხოლო სხვა მონაწილე სახელმწიფოებისათვის სავალდებულო რჩება წინამდებარე პაქტის დებულებები და მათ მიერ მიღებული ყველა წინა შესწორება.

მუხლი 30

26-ე მუხლის მე-5 პუნქტის შესაბამისად გაკეთებული შეტყობინების მიუხედავად გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი პაქტის იმავე მუხლის პირველ პუნქტში აღნიშნულ ყველა სახელმწიფოს აცნობებს შემდეგს:

ა) 26-ე მუხლის თანახმად ხელმოწერის, რატიფიკაციისა და შეერთების შესახებ;

ბ) 27-ე მუხლის თანახმად წინამდებარე პაქტის ძალაში შესვლის თარიღის და 29-ე მუხლის თანახმად ნებისმიერი შესწორების ძალაში შესვლის თარიღს.

მუხლი 31

1. წინამდებარე პაქტი, რომლის ჩინური, ინგლისური, ფრანგული, რუსული და ესპანური ტექსტები თანაბრად აუთენტურია, დეპონირდება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის არქივში.

2. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი წინამდებარე პაქტის დამოწმებულ პირებს უგზავნის პაქტის 26-ე მუხლში მითითებულ ყველა სახელმწიფოს.

გამოყენებული ლიტერატურა.

1. ბიბლია, ძველი აღთქმა.

საქართველოს კანონები.

2. საქართველოს კონსტიტუცია.

3. საქართველოს კანონი „მეწარმეთა შესახებ,“ კონსოლიდირებული პუბლიკაცია. თბილისი 2019 წ.

4. საქართველომ კანონი „კონკურენციის შესახებ“. თბილისი 2014 წ.

5. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი. თბილისი 2010 წ.

6. საქართველოს კანონი „ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ,“ თბილისი 2005 წ.

7. საქართველოს კანონი „დაზღვევის შესახებ“ თბილისი 1996 წ.

8. საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსი. თბილისი 2009 წ.

მონოგრაფიები და წიგნები.

9. არისტოტელე, ნიკომაქეს ეთიკა. თბილისი 2003 წ;

10. არისტოტელე, ევდომოსის ეთიკა. თბილისი 20016 წ;

11. არისტოტელე, პოლიტიკა ნაწილი 1. ბერძნულიდან

თარგმნა შესავალი, წერილი და განმარტებები დაურთო თ. კუკავამ. თბილისი 1995 წ;

12. არისტოტელე, პოლიტიკა ნაწილი 2. ბერძნულიდან თარგმნა შესავალი, წერილი და განმარტებები დაურთო თ. კუკავამ. თბილისი 1996 წ;

13. აბაშმაძე ვ. ნარკვევები პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან, თბილისი 1975 წ;

14. აბაშმაძე ვ. ქართული ინტელექტუალური ფენომენი. თბილისი 1992 წ;

15. ადამიანის უფლებები და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს სამართალწარმოების პრაქტიკა, 1996-2012 წლების სასამართლო პრაქტიკა, საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია. თბილისი 2013წ;

16. ანანიაშვილი ი. აჩელაშვილი კ. მესხია ი. პაპავა ლ. სილაგაძე ა. წერეთელი გ. მაკროეკონომიკური რეგულირების მეთოდები და მოდელები. თბილისი 2003 წ.

17. არეშიძე ლ. შონია ნ. ლავთაძე გ. სადაზღვევო საქმე. ქუთაისი 2005 წ;

18. ბალცეროვიჩი ლ. თავისუფლება და განვითარება. თავისუფალი ბაზრის ფილოსოფია თბილისი 2004 წ;

19. ბახტაძე ლ. კაკულია რ. ჯიბუტი ა. საჯარო ფინანსები .თბილისი 2007 წ;

20. ბახტაძე ლ. კაკულია რ. ჩიკვილაძე მ საგადასახადო საქმე თბილისი 2007 წ;

21. ბანძელაძე გ. სამართლიანობის მაღალი კარეგორიისათვის. თბილისი. 1981 წ;
22. ბანძელაძე გ. ზნეობრივი პროგრესის თეორია და პრაქტიკა. თბილისი 1997 წ;
23. ბიჭაშვილი მ. პოლიტიკური თეორია. თბილისი 2006 წ.
24. ბერიშვილი მ. თავისუფლების ფილოსოფიის კლსიკოსები. თბილისი 2012 წ;
25. ბერძენიშვილი ა. პოლიტიკური სოციოლოგია. თბილისი 2011 წ;
26. ბურჯალიანი ა. ფილოსოფია, სამართალი, პიროვნება; თბილისი 2006 წ;
27. ბურჯალიანი ა. სამართლის ფილოსოფია. თბილისი :2012 წ;
28. გოცირიძე მ. კორპორაციული მენეჯმენტი თბილისი :2018 წ;
29. გაბელაია ა. ფინანსები. თბილისი 2011წ;
30. გოგოლაშვილი გ. სადაზღვევო საქმე. თბილისი .2010 წ;
31. გამყრელიძე ო. ბრძოლა სამართლებრივი სახელმწიფოსთვის. თბილისი 1998 წ;
32. გორგოშიძე მ. სამართლის ფილოსოფიური საკითხები. ბათუმი 2009 წ;
33. დავიდი რ. თანამედროვეობის ძირითადი სამართლებრივი სისტემები. თბილისი 1997 წ;

34. ერჰარდი ლ. კეთილდღეობა ყველასათვის. თბილისი 2011წ.

35. ვეკუა დ. ვეკუა ი. საქართველოში მოსახლეობის სოციალური დაზღვევის მაკროეკონომიკური რეგულირების გზები და მიმართულებები. თბილისი 2013წ.

36. ვეკუა დ. სოციალური სადაზღვევო ინფრასტრუქტურის რეფორმირების ძირითადი მიმართულებები საქართველოში. თბილისი 2000 წ.

37. ვოგელი ბ. პოტერნიკი ჰ. კეთილდღეობის, სოციალური თანასწორობის და სტაბილური ეკონომიკის ძირითადი პრინციპები. კონდრატ ადენაუერის ფონდი. 2009 წ;

38. იაკობიძე დ. გლობალური დინამიზმის ქართული სინამდვილე.თბილისი 2011წ.

39. იაკობიძე დ. საქართველო და მსოფლიო ფინანსური კრიზისი. თბილისი 2009 წ.

40. ირემაძე თ. რა არის თავისუფლება? დიდი მოაზროვნეები თავისუფლების შესახებ შარლ ლუი მონტესკიე ,ჟან ჟაკ რუსო, გეორგ ვილჰელმ ფრიდრიხ ჰეგელი, ჰერბერტ სპენსერი, ერის ფრომი. თბილისი 2010წ;

41. კაკაბიძე ზ. ადამიანი,როგორც ფილოსოფიური პრობლემა. თბილისი 1987წ;

42.კუპრაშვილი ჰ. ძირითადი პოლიტიკური მიმდინარეობები თანამედროვე ევროპაში. თბილისი 2016წ;

43. კბილაძე დ ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა. თბილისი 2011 წ;

44. კოპალეიშვილი თ. ჩიკვილაძე მ. გადასახადები და დაბეგვრა. თბილისი 2011წ
45. კასრაძე თ. კომპანიების შერწყმა, შესყიდვის (შთანთქმის) გლობალური ტენდენციები. თბილისი 2017 წ;
46. ლობჯანიძე გ. ადამიანის უფლებათა სამართალი. თბილისი 2005 წ;
47. ლობჯანიძე გ. სამართლის ფილოსოფია პირველი და მეორე ტომი. თბილისი 2011წ;
48. ლაზვიაშვილი ნ. რისკმენეჯმენტი თბილისი 2010 წ;
49. მექვაბიშვილი ე. თანამედროვე ეკონომიკური თეორიები. სალექციო კურსი. თბილისი 2016წ;
50. მესხია ი. ნიკოლეიშვილი ო. გადასახადები და დაბეგვრა. თბილისი 2002წ.
51. მაკბრაიდი ჯ. ადამიანის უფლებები და სისხლის სამართლის პროცესი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სამართლოს პრეცედენტული სამართალი. ევროპის საბჭო. 2011წ;
52. მაისურაძე ნ. სამართლებრივი თავისუფლება და მისი ფილოსოფიურ- პოლიტიკური მენეჯმენტი. თბილისი 2012 წ;
53. მნაცაკანოვი ზ. საერთაშორისო კომპანიების შერწყმისა და შთანთქმის თანამედროვე ფორმები. თბილისი 2018წ.
54. მენქიუ გრ. ეკონომიკის პრინციპები.თბილისი 2009 წ;

55. ნანეიშვილი მ. სამართლის ფილოსოფიის საკითხები. თბილისი 1992 წ;

56. პავლიაშვილი ს. პრივატიზაციის ფენომენი და პრობლემები საქართველოში. თბილისი 2009 წ.

57 სურგულაძე ივ. საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან. თბილისი 1998 წ;

58. ტალიაშვილი ალ. იოანე ბაგრატიონის პოლიტიკური და სამართლებრივი შეხედულებები. თბილისი 2006 წ;

59. ტერაშვილი ნ. საგადასახადო და საბაჟო პოლიტიკა. თბილისი 2006 წ.

60. უექსი რ. სამართლის ფილოსოფია. თბილისი 2012 წ;

61. ქოქრაშვილი ქ. სამეწარმეო სამართალი. თბილისი 2019 წ;

62. ყამარაული ს. უნივერსალური ბიზნეს-ლექსიკონი. თბილისი 2002წ;

63. შტაინერი რ. თავისუფლების ფილოსოფია. თბილისი 2014 წ;

64. შათირიშვილი ჯ. კაკაშვილი ნ. სადაზღვევო საქმე თბილისი 2012 წ;

65. ცაავა გ. ხანთაძე გ. საჯარო ფინანსები. თბილისი 2013 წ.

66. ცაცანაშვილი მ. სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი ისტორია. თბილისი 2014 წ;

67. წერეთელი გ. ბიბილეიშვილი ნ. პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში უმუშევრობით გამოწვეული ნეგატიური ეკო-
320

ნომიკური შედეგების განსაზღვერის და შემცირების გზები. თბილისი 2004 წ;

68. ჭანტურია ლ. ნინიძე თ. მეწარმეთა შესახებ კანონის კომენტარი,მესამე გამოცემა. თბილისი 2002 წ;

69. ხიზანიშვილი ვ. ეთიკური ეკონომიკა. თბილისი 2016 წ;

70. ხიზანიშვილი ს. აბსურდისა და ამბოხის ცნებების ფილოსოფიური ანალიზი (ალბერ კამიუს შემოქმედების მაგალითზე). თბილისი 2007 წ;

71. ხიზანიშვილი ს. გაბისონია ი. ტალიაშვილი ალ. სამართლიანობა, ფილოსოფიურ სამართლებრივი ასპექტები. თბილისი 2019 წ;

72. ხეცურიანი ჯ. სამოქალაქო სამართლის ფუნქცია თბილისი 1995 წ;

73. მაიკლ არმსტრონგი. ადამიანური რესურსების მართვა. საგანმანათლებლო მთარგმნელობითი და საგამომცემლო ცენტრი, 2002.

74. ულრიხ ბეკი, რა არის გლობალიზაცია? ელფის გამომცემლობა, თბ.,2003;

75. ანდრე გოლცის ინტერვიუდან, FAZ,1/8/1977.

76. გიდენსი, 1990, თანამედროვეობის უახლესი თეორიები. წყარო: <https://socpoli.files.wordpress.com/2011/06/>.

77. ზურაბ დავითაშვილი, ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია. თბ., 2003.

78. მ.თორია, მ.ცარციძე, უმუშევრობის პრობლემები და მისი დაძლევის გზები საქართველოში. თბილისის სახ-

ელმნიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1998.

79. ქართული საზოგადოება და ევროპული ღირებულებები. სერია „ევროპული ძიებანი“. სტატიების კრებული - 2006, თბილისი, 2007.

80. სალომე ხიზანიშვილი, „გლობალიზაციის პარადოქსები“. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. „ეროვნული ეკონომიკის განვითარების მოდელები: გუმინ, დღეს, ხვალ“. 3, გვ. 247-250; თბილისი, 2014 წელი.

81. ხიზანიშვილი ს., გაბისონია ი., ტალიაშვილი ა., სამართლიანობა, ფილოსოფიურ-სამართლებრივი ასპექტები. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2019. -

82. ლ. ჩიქავა. გლობალიზაცია და შრომის საერთაშორისო დანაწილება.. გამომცემლობა „მერიდიანი“, საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემია - "მოამბე", ტ. X. 2003.

83. შრომითი მიგრაციის სამართლებრივი რეგულირების ასპექტები (შედარებითი მიმოხილვა). გამომცემლობა: ფაუნტეინ ჯორჯია "ფრიდრიხ ებერტის ფონდი, 2014. წყარო: http://migration.commission.ge/files/study_on_labour_migration_2014.pdf.

84. ხიზანიშვილი ს., გაბისონია ი., ტალიაშვილი ა., სამართლიანობა, ფილოსოფიურ-სამართლებრივი ასპექტები. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2019.

85. Fortune, New York; 1996, Endlose Profite, endliche Welt. Der Spiegel, 1997, S.92-103. წყარო: <https://forbes.ge/blog/186/umuSevroba%2C-romelic-ar-Cans>

86. <https://www.tutor2u.net/economics/reference/unemployment-policies-to-reduce-unemployment>; წყარო: <https://> /

forbes.ge/blog/607/umuSevroba-saqarTvelos-dasaqmebis-politikis-kvaldakva; წყარო: <https://1tv.ge/news/saqartveloshi-umushevrobis-done-2020-wlis-meore-kvartalshi-wina-wlis-shesabamis-periodtan-shedarebit-0-9-procentit-gaizarda>; წყარო:<http://www.parliament.ge/ge/ajax/downloadFile/136006/>კორონავირუსის-შესაძლო-გავლენა-მსოფლიო-ეკონომიკაზე

87. <https://www.statista.com/statistics/1106302/corona-virus-impact-index-by-industry-2020/>

სტატიები და სხვა პუბლიკაციები.

1. არნანია -კეპულაძე თ. კეპულაძე გ. ეკონომიკური უთანასწორობა და სიღარიბე ინდივიდუალურ და გლობალურ კონტექსტში. ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახემწიფო უნივერსიტეტის, პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია,, ეკონომიკა-XXI საუკუნე''. თბილისი 2011 წ;

2. ბარამიძე გ. ნეოპლატონიზმი თანამედროვეობის კონტექსტში. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები. თბილისი 2009 წ;

3. ბანკები და ფინანსები. თბილისი 2.04. 2018წ;

4. ბერიშვილი ხ. მცირე ბიზნესის განვითარების მაშტაბები საზღვარგარეთ და საქართველოში. ჟურნალი „ინოვაციები ბიზნესში.“თბილისი 2010. წ.

5. გაბისონია ი. ტალიაშვილი ა. ხიზანიშვილის ს. სამართლიანობა, სამართალი და სამართალშემოქმედება. ჟურნალი იურისტი № 3. 2017 წ;

6. ვეკუა დ. ფისკალური პოლიტიკის გავლენა ტურისტული ბიზნესის განვითარებაზე საქართველოში. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია. ბათუმი-სტამბოლი 2010 წ.

7. ვეკუა დ. მცირე ბიზნესის განვითარების შესაძლო პერსპექტივები საქართველოში. გ.თავართქილაძის სასწავლო უნივერსიტეტის სამეცნიერო შრომათა კრებული. თბილისი 2014.წ

8. ვეკუა დ. ეკონომიკური პოლიტიკის სრულყოფის და საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესების გზები საქართ-

ველოში. გ. თავართქილაძის სასწავლო უნივერსიტეტის სამეცნიერო შრომათა კრებული. თბილისი 2011 წ.

9. ევროკავშირის სასამართლო პრაქტიკა, ამონარიდები ევროკავშირის სასამართლოს რჩეული გადაწყვეტილებებიდან. გერმანიის ტექნიკური თანამშრომლობის საზოგადოება. 2010 წ;

10. კვარაცხელია მ. სიღარიბის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საკითხები. ჟურნალი გლობალიზაცია და ბიზნესი №6 .2018 წ;

11. ლაზვიაშვილი ნ. მართველობითი გადაწყვეტილებების სტილი და მოდელები კორპორაციებში. ჟურნალი ბიზნეს-ინჟინერინგი №1. თბილისი 2013 წ;

12 ლაზვიაშვილი ნ. ფარულავა ნ. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული მიმართულებები და ეკოლოგიური უსაფრთხოება. ჟურნალი ეკონომისტი №3. თბილისი 2009 წ;

13. მშვიდლობაძე გ. სააქციო საზოგადოებების ისტორიიდან საქართველოში. ჟურნალი ეკონომიკა. თბილისი 1995 წ;

14. მსოფლიო ბანკის და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ეგიდით იაპონიაში გაიმართული შეხვედრის ანგარიში. „მსოფლიო ბანკი სიღარიბეს ებრძვის“ 2012წ;

15. თავართქილაძე ს. ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულება თავისუფალი ბაზრის და დაბეგვრის შესახებ. ჟურნალი ცხოვრება და კანონი. თბილისი 2016 წ;

16. რომის სამართლის ძეგლები, იუსტინიანეს ინსტიტუციები; თბილისი 2002 წ;

17. სოციალური ინტეგრაციის შესწორებული სტრატეგია. ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტი 2004 წლის 31 მარტი. ითარგმნა და გამოიცა საქართველოში ევროპის საბჭოს საინფორმაციო ბიუროს მიერ 2007 წ.

18. საქართველოს კანონები ადამიანის უფლებების შესახებ, საერთაშორისო აქტები და კონვენციები, თბილისი 1998 წ;

19. ტალიაშვილი ა. საკითხები ქართული სამართლის ფილოსოფიის ისტორიიდან. შოთა ფაფიაშვილი 80. საიუბილეო კრებული.თბილისი 2015 წ;

20. ფუტყარაძე რ. ტრანსნაციონალური კომპანიები და გლობალიზაცია. საქართველოს გლობალიზაციისა და რეგიონალური ინტეგრაციის კვლევის ცენტრი. შრომების კრებული. თბილისი 2007 წ.

ლიტერატურა უცხო ენაზე.

- 1 Barry B. Justice as impartiality. Oxford 1995;
2. Barry B. Liberty and Justice. Oxford. 1991;
3. Binder J. Die Freiheit als Recht.Verhandlungen des ersten Hegels-kongresses. Nubingen 1931;
4. Burke L. A. and Miller M. K. Taking the Mystery Out Intuitive Decisions Making. Academy of Management Executive 1999;
5. Brinkmann K Lehrbuch der Rechtsphilosophie Bonn 1975;
6. Coleman-Jensen A. Christian Gregory, and Anita Singh. 2016. Report Summary: Household Food Security in the United States in 2015. U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service, September 2014;
7. Chandler A. Strategy and Structure . Cambridge 1962;
8. Corporate Covenance in Eurasia A. Comparative Overview 2004.
9. Diener A. Philosophische Antropologie.Düsseldorf .Wien 1978.
10. Gauthier D. Moral by Agreement. Oxford 1985.
11. Gray A. Yukl Leadership in Organizations .1981.
12. Hicks J. A Theory of Economic History. Oxford 1969.
13. Hill C. Reformation to industrial Revolution. A Social and Economic History of Britain. Bristol 1969.

14. Hill J. The Second Industrial Revolution : The History of a Concept. Storia Della 1999;

15. Hamermesh R. and Silk S. ~ How to Compote in Stagment Industries ~ , Harvard Business review 57 (1979)

16. Hengstenberg H.Philosophische Antropologie.Stuttgart 1957.

17.Hansmann Henri,Kraakmann Reiner,What is Corporate Law?In:The Anantomyof corporate Law.A comporative and Functional Approach.Oxford, New York, 2004

18.Income and Poverty in the United States: 2015, Current Population Reports, Issued September 2016, P60-256 (RV), U.S. Department of Commerce, Economics and Statistics Administration.

19. Modernising Company Low and Ehancing Corporate Governance in the European Uniaon A plan to Move Forward. Brussels, 2005.

20. McGregor D. The Human Side of Enterprise New-York , 1960.

21 Moller O. S. Justice, Gender and the Family New York: Basic Books; 1989;

22. Kranz W. Vorsokratische Denker.Berlin 1959.

23. Kubes,V. Grundfragen der hilosohie des Rechts.Wien 1977.

24. Kaufmann A. Rechtsphilosophie im Handel:Stationen eines Weges. Frankfurt am Main 1972.

25. Kotler P. Marketing Management .shted (Englewoodcliffs, NJs) 1984

26. Lang T. Problems in Stoicism. London 1971
27. Linter J. Distribution of income of Corporations, American Economic Review ,1956.
28. Porter M.E. Competitive Strategy (New York : Free Press, 1980)
29. Principles of Corporate Governance , OECD , 2004
30. Pittman R. Some Critical Provisions in the Antimonopoly Laws of Central and Eastern Europe. The International Lawyer 26. 1997
31. Porter M.E. Competitive Strategy (New York : Free Press, 1980)
32. Rode K. Geschichte der europäischen Rechtsphilosophie. Düsseldorf 1971.
33. Rundbruch G.. Gesetzliches Recht und übergesetzliches Recht. Heidelberg 1983.
34. Rawls J. A Theory of Justice .Belknap. 1971;
35. Statistical Abstract of the U.S. 2009.
36. Алексеева Г. А. Справедливость как политическая концепция. Москва 2001 г;
37. Алексеева Г. А. Справедливость морально- политическая философия Джона Роулза. Москва 1992 г;
38. Бабенко А. В. Провавые ценности .Москва 2001 г;
39. Вайпан В .А. Теория справедливости : право и экономика; Москва 2017 Г;
40. Бербершкна З. А. Справедливость как социально -философская категория. Москва. 1977Г;

41. Ковзанадзе И. Уроки Мирового Экономического кризиса и Формирование новой модели развития. Тбилиси 2016г;
42. Куделин А. Е; Журнал Философия и Общество №3. Москва 2006г;
43. Мальцев Г. В. Социальная справедливость и право. Москва 1977 Г;
44. Мошенский С. З. Зарождение финансового капитализма. Ринк ценных Бумаг доиндустриальной эпохи. Киев 2016 Г;
45. Мусский И. А. Сто великих мыслителей. Москва 2000 г;
46. Сорос Дж . О глобализации . Москва 2004 Г;
47. Стиглиц Д. Ревущие девяностые. Москва 2005 Г;
48. Соколов М. Фантом в теории или кривая лаффера. Журнал Экономист, №2 . Москва 2010 г;
49. Социальное положение и уровень жизни населения России. Раздел международные сравнения .Москва 2017 Г;
50. Соловьёва А. А. Справедливость в праве. Челябинск. 2016 Г;
51. Разумов И. Мелкие фирмы в США. журнал Экономика и управление. Москва 2007 г ;
55. Ролз Дж. Теория справедливости; перевод с англ. Целищева В. В. -2-е изд. Москва. 2010;
56. Цукоев С; Государственная политика модернизации и инновационный процесс в России; Журнал Экономические науки. Москва. 2010 г ;

56. Проблемы бедности в США и России: стратегия социальной политики. Москва. 1997 г ;

57. Право и экономическая деятельность : современные вызовы; ред. Габов А; Москва. 2010 г ;

58. Право и экономическая развитие: проблемы государственного регулирования экономики; коллектив авторов, ред Вайпан В .А; Москва. 2017 г ;

59. Сакс Дж.Д. Конец бедности, Экономические возможности нашего времени. Пер. с англ. Эдельмана Н. Москва. 2011 г ;

59. Роббинз С . Коултер М. Менеджмент.Москва 2007 Г;

60. Холмс Э; Риск- менеджмент. Москва 2007 Г;

61. Хеффе О Политика, право, справедливость. Основы положения критической философии право и государство .пер. Малахова Вл; Москва 1994Г;

62. Шишкин С.Н. Предпринимательского - правовые(хозяйственно- правовые) основы государственного регулирования экономики. Москва 2011Г;

ინტერნეტ - რესურსები.

1. ადამ სმიტის სიბრძნე - ახალი ეკონომიკური სკოლა წყარო: [https :/ nes-g.org>articles-ge](https://nes-g.org>articles-ge);
2. ნ. ყანჩაშვილი რა არის ბიზნეს ეთიკა? ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი. წყარო: .მილტონ ფრიდმანი [Ka.wikipedia.org /wiki/sites.google.com](http://Ka.wikipedia.org/wiki/sites.google.com) › [biznesii](#) › [ra-aris-biznes-etika](#);
3. მილტონ ფრიდმანი წყარო: [https :/ Ka.wikipedia.org /wiki.](https://Ka.wikipedia.org/wiki.);
4. ე. ქარდავა კონკურენციის პოლიტიკის საფუძვლები და ევროკავშირის ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის ძირითადი პრინციპები. წყარო:www.parliament.ge.>ajax>downloadFile;
5. საქართველოს მოსახლეობის კეთილდღეობის კვლევა 2017 წ. წყარო: <http://bit.ly/2fTgqr4>
6. გზა სამართლიანობისკენ, მაკა ლაშხია, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი წყარო: <http://iliauni.edu.ge/uploads/other/1/1451.pdf>.
7. თომას ჰობსი. წყარო:<https://library.iliauni.edu.ge/wp-content/uploads/2017/03/hobsi.pdf>.
8. ნიჰილიზმი და ლიბერულებათა გადაფასების პრობლემა, წყარო: <http://burusi.wordpress.com/2010/03/19/nihil/>.
9. Readmorat: <http://european.ge/msofliopatriarqi-bartlome/Copyri-ght> © European.ge.
10. 10. [www. Geostat.ge/Ka/modules/categories/48/tskhovrebis-done- saarsebo-minimumi](http://www.Geostat.ge/Ka/modules/categories/48/tskhovrebis-done-saarsebo-minimumi)

11. 11. [www. Geostat.ge/Ka/modules/categories/38/ dasaqmeba – da- umushevroba](http://www.Geostat.ge/Ka/modules/categories/38/dasaqmeba-da-umushevroba)
12. 12. www. Geostat.ge
13. 13. www.mof.ge
14. 14. Elasevenia . blogspot .com/2017/08.blog-post.html
15. 2000r 10.<https://ka.wikiquote.org/wik>
16. [https://gvantsaturashvili.wordpress.com/2016/12/03/ სამართლის-თეორია-დაგეხმ./](https://gvantsaturashvili.wordpress.com/2016/12/03/სამართლის-თეორია-დაგეხმ./).
17. <https://mimomxilveli.wordpress.com/tag/სამართლიანობა/>.
18. Global Inequality, წყარო:<http://inequality.org/global-inequality/Household Food Security in the United States in 2014>,
19. 19. World Development Indicators, World Bank, 27-Apr-2017.22. Global Wealth Databook 2016, Research Institute Thought leadership from Credit Suisse Research and the world’s foremost experts,November2016.წყარო:
20. Lock J.Essays on the Law of Nature//Locke J.Politikcal Essays/ ed.bu M.Goldie,Cambridge University Press,2002.wyaro. წყარო: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponomanie-spravedlivosti-dzhonom-lokkom>.
21. Lock J.An Essay Concerning Human Understanding.London:T. Tegg and Son,1836 წყარო: [https:// cyberleninka.ru/n/ ponimanie-spravedlivosti-dzhonom-lokkom](https://cyberleninka.ru/n/ponimanie-spravedlivosti-dzhonom-lokkom).
22. <https://tsulegal.blogspot.com/2009/12/blog-post 11.html>.
23. <http://padaread.com/?book=75470>

24. <https://malbusiness.com/predprinimatelstvo-v-drevney-gretsii/>
25. <https://malbusiness.com/predprinimatelstvo-v-drevnegorima/>
26. <https://malbusiness.com/.com/predprinimatelstvo-v-drevnem-mire/>
27. Pafrume 007 livejournal.com „ История предпринимательства,,
28. Dw.com/ ru/ что страшнее короновирус или рецессия в экономике. / а 52978699
29. <http://www.rfi.fr/> В-мире/20200409- короновирус и экономика: как научиться жить от Китая Е. Габриелиян жить от Китая Е. Габриелиян
30. Ейтс, Майкл Д., 2017, Измерение глобального неравенства, 9.01.2017. //Michael D. Yates, “The Great Inequality”, Monthly Review 63, no. 10 (March 2012): 1–18// Бүс-бөм: <http://commons.com.ua/ru/izmerenie-globalnogo-neravenstva/>
31. Глобальное неравенство: восемь человек владеют половиной богатства мира, 02.02.2017.wyaro: <http://theworldonly.org/globalnoe-neravenstvo-vosem-chelovek-vladeyut-polovinoj-bogatstva-mira/>